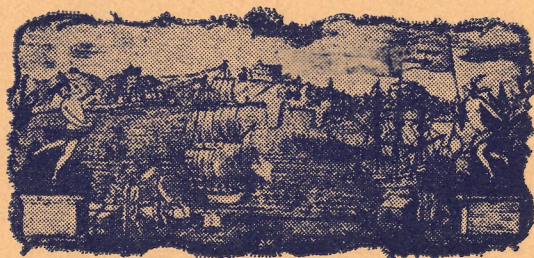

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

**ΤΑ ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ
ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ
ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ**

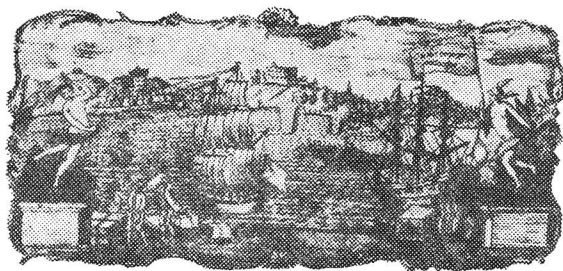
ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΜΝΗΜΩΝ άρ. 5

ΑΘΗΝΑ 1991

**ΤΑ ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ
ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ
ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ**

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

ΤΑ ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ
ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ
ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΜΝΗΜΩΝ ἄρ. 5

ΑΘΗΝΑ 1990

ALIBRI
2011

ISBN 960 - 7089 - 00 - 6

ΤΗΣ ΕΙΚΟΣΑΧΡΟΝΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΟΥ «ΜΝΗΜΟΝΑ»

Ἦτανε καλὰ παιδιὰ οἱ συντρόφοι

Προλογικό σημείωμα

Τὸ 1813 ἡ γενικὴ συνέλευσις τοῦ «Συστήματος» τῶν ἐλλήνων ἐμπόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποφάσισε νὰ ἐκδώσῃ τὸ ἔργο *Ἐρμῆς ὁ Κερδῶος ἤτοι Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεΐα* τοῦ λογίου ἐμπόρου Νικολάου Παπαδόπουλου (1769 - 1820). Ἐκτὸς τῶν ἐπτὰ τόμων, πού προέβλεπε ὁ σχεδιασμὸς τοῦ ἔργου, τυπώθηκαν στὴ Βενετία τέσσερις, στὰ χρόνια 1815 - 1817 καὶ ἦταν ἀπαρχὴ μιᾶς ἐκδοτικῆς προσπάθειας τοῦ «Συστήματος», ἡ ὁποία τὸ 1817 ἀπέκτησε θεσμικὴ ὑπόστασις μὲ τὴ σύστασις τῆς «Φιλολογικῆς ἐφορίας», πού εἶχε σκοπὸ τὴν ἐκδοσιὰ βιβλίων κοινωφελῶν καὶ τὴ δημιουργία βιβλιοθήκης : θὰ μπορούσαμε νὰ τὴ θεωρήσουμε ὡς τὸ πρῶτο «μορφωτικὸ ἴδρυμα» μιᾶς ἐπαγγελματικῆς συσσωμάτωσις στὸν ἐλληνικὸ χῶρο.

Ἡ Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεΐα τοῦ Ν. Παπαδόπουλου εἶναι ὁ ὑψηλότερος ἀναβαθμὸς γιὰ τὴ σύνταξιν ὀλοκληρωμένου ἐμπορικοῦ ἐγχειριδίου κατὰ τὴ διάρκειαν τῆς Βενετοκρατίας καὶ τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡ συγγραφὴ καὶ ἡ ἐκδοσίς της ἐκφράζουν μὲ τὸν καλύτερον τρόπο τὴν ἀκμὴν τῆς ἐλληνικῆς ἐμπορικῆς τάξεως καὶ τὴ συνειδητοποίησιν τοῦ ρόλου της στὴν κοινωνία τῆς ἀναγεννώμενης ἐθνότητος.

Ἐκτὸς τῆς σύνταξιν αὐτὴν προλογικὸν σημείωμιν διαγράφονται καὶ τὰ θέματα πού ἐξετάζονται σὲ αὐτὴ τὴ μελέτη :

1. Τὰ ἐμπορικὰ ἐγχειρίδια τῆς Βενετοκρατίας καὶ τῆς Τουρκοκρατίας.

2. Ἡ Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεΐα ὡς συγγραφικὸν ἐγχείρημα. Ὁ συγγραφεὺς καὶ τὸ ἔργο του.

3. Ἡ Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεΐα καὶ τὸ ἐκδοτικὸν πρόγραμμα τοῦ Συστήματος τῶν Ἑλλήνων Ἐμπόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ μελέτη αὐτὴ τυπώθηκε ὡς «Ἐπιλεγόμενα» στὸ *Παράρτημα τῆς ἀνατύπωσης τῆς Ἐμπορικῆς ἐγκυκλοπαιδείας* τοῦ Ν. Παπαδόπουλου (Πολιτιστικὸ Τεχνολογικὸ Ἰδρυμα ΕΤΒΑ, 1989, σ. 11 - 65). Στὴ σημερινὴ ἀνατύπωση τὸ κείμενο βελτιώθηκε σὲ λίγα σημεῖα, ἔγιναν μικρὲς προσθήκες, κυρίως στὶς σημειώσεις, καὶ προστέθηκε ἡ εἰκονογράφηση. Ὑστερα ἀπὸ πολλοὺς δισταγμοὺς ἀποφάσισα νὰ συνοδέψω αὐτὴ τὴν ἀνατύπωση μὲ τὰ προλογικὰ κείμενα τῶν ἐμπορικῶν ἐγχειριδίων, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ φανοῦν χρήσιμα στοὺς ἀναγνώστες ποὺ δὲν ἔχουν πρόχειρα τὰ ἴδια τὰ βιβλία.

Ἡ σημερινὴ δημοσίευση ὑποτυπώνει τὴ μορφή ἑνὸς βιβλίου, ποὺ ἐλπίζω κάποτε νὰ ὀλοκληρώσω : μελέτη γιὰ τὴ βίωση τοῦ «οἰκονομικοῦ» καὶ τοῦ «ἐμπορικοῦ» ἀπὸ τὸν 15ο ὡς τὸν 19^ο αἰῶνα, βασισμένη σὲ ἀναλυτικότερη μελέτη τῶν ἐμπορικῶν ἐγχειριδίων καθὼς καὶ τῶν ἄλλων μαρτυριῶν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, ἡ ὁποία θὰ συνοδεύεται ἀπὸ ἕνα ἀντιπροσωπευτικότερο ἀνθολόγιο κειμένων.

1. ΤΑ ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἡ ἀπογραφή τῶν ἐμπορικῶν ἐγχειριδίων, τῶν βιβλίων ποὺ τυπώθηκαν γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τοὺς ἑλληνες ἐμπόρους, δείχνει ὅτι ὅλα κυκλοφόρησαν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ ὕστερα ¹. Βέβαια καὶ νωρίτερα πραγματευτὲς καὶ ἔμποροι ὑπῆρχαν καὶ ἀλληλογραφοῦσαν, λογάριαζαν, κρατοῦσαν τὰ κατάστιχά τους : ἔμποροι καὶ γραμματικοί, ποὺ εἶχαν μαθητεύσει σὲ εἰδικοὺς δασκάλους, ὅπως στὸν Χάνδακα τῆς Κρήτης, στὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνα, ὅπου βρίσκουμε δασκάλους τοῦ λογαριασμοῦ καὶ τοῦ λογιστικοῦ βιβλίου νὰ ἀναλαμβάνουν

Προηγούμενες μορφές τῆς μελέτης μου γιὰ τὰ ἐμπορικά ἐγχειρίδια δημοσιεύθηκαν : *Actes du Ier Colloque International d'Histoire, Économies méditerranéennes : équilibres et intercommunications, XIIIe-XIXe siècles*, τ. III, Ἀθήνα, ΚΝΕ-ΕΙΕ, 1986, σ. 173 - 176.— Λουκία Δρούλια, κ.ἄ., *Προσεγγίσεις στὶς νοοτροπίες τῶν βαλκανικῶν λαῶν 15ος - 19ος αἰ. Οἰκονομικὲς ἀντιλήψεις καὶ συμπεριφορὲς*, Ἀθήνα, Ι. Ζαχαρόπουλος, 1988, σ. 69 - 96. Ἡ μορφή αὐτὴ μὲ βελτιώσεις δημοσιεύεται ἐδῶ (σ. 11 - 54).

1. Τὰ ἐμπορικά ἐγχειρίδια ἔχουν μελετηθεῖ στὶς χῶρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἐνδεικτικὲς βιβλιογραφικὲς ἀναφορὲς : Jean Meuvret, «Manuels et traités à l'usage des négociants aux premières époques de l'âge moderne», *Études d'histoire moderne et contemporaine* 5 (1953) 5 - 29. (= τοῦ ἴδιου, *Études d'histoire économique*, Παρίσι, Colin, 1971 < Cahiers des Annales 32 > σ. 231 - 250).— Ugo Tucci, «Tariffe veneziane e libri toscani di mercatura», *Studi Veneziani* 10 (1968) 65 - 108.— Jean - Claude Perrot, «Les dictionnaires de commerce au XVIIIe siècle», *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 28(1981) 36 - 67.— Raffaella Franci, Laura Toti Rigatelli, *Introduzione all'aritmetica mercantile del medioevo e del rinascimento*, Urbino, Quattro Venti, 1982, 126 σ.— Pierre Jeannin, «Une source d'informations métrologiques : les manuels publiés pour les marchands», *Les anciens systèmes de mesures. Projet d'enquête métrologique, Table ronde du 17 octobre 1981* (Caen) < Centre National de la Recherche Scientifique. Institut d'histoire moderne et contemporaine > σ. 11 - 24.— Ὁ Pierre Jeannin διευθύνει ἀπὸ τὸ 1978 τὸ πρόγραμμα ἀπογραφῆς τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐμπορικῶν ἐγχειριδίων ποὺ τυπώθηκαν ὡς τὸ 1820 (C.N.R.S./E.H.E.S.S.).

νά διδάξουν ιδιωτικά σὲ μαθητὲς φράγγικα ἔμπορικά γράμματα, τὸν ἄμπακο (ἀριθμητική) τοῦ ἔμπορίου, τὴ διπλογραφικὴ μέθοδο τῶν ἔμπορικῶν καταστίχων, τὴ συμπλήρωση τῶν φορτωτικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἔμπορικῶν βιβλίων². Κι ἀκόμη ὑπῆρχαν πραγματευτὲς καὶ ἔμποροι, παραγοῖ καὶ γραμματικοὶ ποὺ κρατοῦσαν τὰ βιβλία τους μὲ τὰ ἐφόδια τῆς πρακτικῆς ἀριθμητικῆς τοῦ Γλυζούνη (1568)³ καὶ μιὰ «προφορικὴ» παιδεία «ἀλληλοδι-

2. Ἀπὸ τίς συμβάσεις μαθητείας σταχυολογῶ: Ὁ Εὐδόκιμος Χορτάτζης, διδάσκαλος τοῦ λογαριασμοῦ καὶ τοῦ καδέρνου (=λογιστικοῦ βιβλίου) στὸν Χάνδακα τῆς Κρήτης, 3 Ὀκτωβρίου 1551, ἀναλαμβάνει νά διδάξει σὲ μαθητὴ: «νά γράφη φράγγικα γράμματα μαρκαντέζικα (=ἔμπορικά) καὶ νά διαβάξη καὶ τὰ πιτάκια ὁποῦ ἐπιάση καὶ τὸν ἄμπακον τῆς πραγματείας σοφιτζιέντε (=ἱκανοποιητικά) καὶ τὸ καδέρνο τῆς σπετζηλιτιῶς (=ειδικὸ) ντόπιο (=διπλογραφικὰ) μὲ τὸ τζορνάλε (=ἡμερολόγιο) νά τὰ μπαλαντζάδι (=ἰσοζυγίζει) καὶ ρεπορτάδι (=μεταφέρει) εἰς λίμπρο καινούργιο». Στις 12 Δεκεμβρίου 1551, πάλι στὸν Χάνδακα ἀναλαμβάνει ἄλλον μαθητὴ γιὰ νά τὸν μάθει «νά γράφη φράγγικα μαρκαντέζικα καὶ τὸν λογαριασμὸν τῆς πραγματείας ὄλον καὶ καδέρνο τῆς σπετζηλιτιῶς σαλντάδι (=ἐξοφλημένο), ρεπορτάδι, πρῶτα δευτέρα καὶ καδέρνα ντὲ βιάντζο (=ιαξιδιοῦ), καὶ καδέρνο ἰν περσόνα (=προσωπικὸ) σπαριάτο (=ξεχωριστὸ) καὶ καδέρνο φατορίας (=τιμολόγιο) καὶ τῆς ἰντράδας (=εἰσαγωγῆς) καλὰ καὶ ἐμπιστεμένα ἀπὸ δὰ καὶ ὀμπρός νά τοῦ δείχνω ὥσθε νά μάθη καὶ νά ἀτενδέρη (=διεξάγει) καὶ αὐτὸς καλὰ». Βλ. Κωνστ. Δ. Μέρτζιος, «Σταχυολογήματα ἀπὸ τὰ κατάστιχα τοῦ Νοταρίου Κρήτης Μιχαὴλ Μαρά (1538 - 1578)», *Κρητικὰ Χρονικά* 15 - 16 (1961 - 62) τχ. II, σ. 254 - 255. Στὴν ἴδια πόλη στὶς 9 Ὀκτωβρίου 1567 ὁ δάσκαλος Γιάκουμος Σάββας ἀναλαμβάνει ἕνα μαθητὴ, ποὺ θὰ μείνει στὸ σπίτι του, νά τοῦ μάθει «νά διαβάξη φράγγικα καὶ νά γράφη φράγγικα καὶ νά τὸ μάθης καὶ τοὺς λογαριασμοῦς». Βλ. Θεοχάρης Ε. Δετοράκης, «Διδασκαλικὲς καὶ βιβλιογραφικὲς συμβάσεις στὴ βενετοκρατούμενη Κρήτη», *Κρητολογία* 10 - 11 (1980) 244.

3. Ἀπὸ τίς πολλὲς μαρτυρίες γιὰ τὴ χρῆση τῆς «Λογαριαστικῆς» τοῦ Γλυζούνη σημειῶνω μιὰ ἐνθύμηση σὲ χειρόγραφη «*Ἰλιάδα*» τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων: «† Εἰς τὰς κ' τοῦ Ἰανουαρίου ἄρχησα νά σπουδάξω εἰς τὸν κῆρ Λαυρέντιον τὸν Λημναῖον ζρκ (=1612), τὸν Παλαμῶν εἰς τὸν παπᾶ Ἐμμανουήλ, τὸν Ἀλέξανδρον τοῦ Ζυγομαλά † Χρονογράφον, Ὁμηρον» Κάτωνα, Εὐριπίδην, Θεοδώρητον, Ἐλιανόν, Θεολογικόν τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἐκ τοῦ κατὰ Μωάμεθ λειτουργίας ἐξιγητὴν γραμματικὴν, Λασκάρεως, καὶ τοῦ Μοσχοπούλου, ἄμπακον, ἤγουν γλινζούνιον, διδαχάς, ἐπιστολάς, Θεό-

δακτική», βοηθημένη από την εμπειρία τῆς καθημερινῆς πράξης καὶ τὰ ξενόγλωσσα ἐμπορικὰ ἐγχειρίδια⁴. Ἔτσι βολεύονταν οἱ ἀνάγκες ποὺ ὑπῆρχαν καὶ δὲν ἀνελίχθησαν σὲ ζητήσεις ἐμπορικοῦ ἐγχειριδίου, ὥστε νὰ κινηθοῦν οἱ διαδικασίες γιὰ τὴ συγγραφή καὶ τὴν ἐκτύπωσή του. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ ὅτι στοὺς προλόγους τῶν ἐμπορικῶν ἐγχειριδίων ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ ἔκδοσή τους ἔχει σκοπὸ νὰ βοηθήσει στὴν ἀντικατάσταση αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ ἐμπειρικοῦ τρόπου ἀπόκτησης τῶν ἀπαραίτητων γνώσεων γιὰ τὴν ἄσκηση τοῦ ἐμπορικοῦ ἐπαγγέλματος.

Δημοσιεύονται ἐδῶ τὰ γενικὰ συμπεράσματα μιᾶς ἔρευνας ποὺ σκοπεύει μέσα ἀπὸ τὴν ἀπογραφή καὶ τὴ μελέτη τῶν ἐμπορικῶν ἐγχειριδίων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐμπορίου, νὰ δικαιολογήσει τὰ χρονικὰ χάσματα καὶ νὰ ψηλαφήσει τίς συνθήκες κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖες οἱ ἀυξήσεις τῶν πρακτικῶν ἀναγκῶν ὀδήγησαν στὴν ἔκδοση τῶν ἐγχειριδίων, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπισημάνει τίς ἐξε-

κριτον, ἀστρονομικόν, τὸ πῦρ καθαρτήριον, ὄνειροκρίτην, τετραβάγγελον». Βλ. Θ. Στ. Τζαννετάτος, Β. Γ. Μανδηλαράς, Ἔμ. Μικρογιαννάκης, «Κατάλογος συλλογῆς μικροταινιῶν ἐλληνικῶν χειρογράφων», *Ἐπετηρὶς Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν* 3 (1972) 100 - 101, ἀρ. 876.

4. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε τὴ χρῆση τῶν ξένων βιβλίων σὲ ἕνα ἐπάγγελμα κατεξοχῆν «διεθνές». Ὅπως καὶ οἱ ναυτικοὶ χρησιμοποιοῦν τοὺς ξένους πορτολάνους καὶ χάρτες παράλληλα μὲ τοὺς ἐλληνικοὺς, ἔτσι καὶ οἱ ἔμποροι χρησιμοποιοῦν τὰ ἐμπορικὰ ἐγχειρίδια τῶν ξένων καὶ γιὰ τὰ ὅποια βιβλία τους εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τὰ κρατοῦν στὴ γλώσσα τῆς χώρας ποὺ ἐμπορεῦνται ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ἐπάγγελμα ἀπαιτεῖ γνώσεις καὶ πληροφορίες ποὺ μποροῦσαν νὰ βρεθοῦν μόνο στὶς *Pratica della mercatura* ποὺ κυκλοφοροῦσαν στὴν Ἰταλία. Θὰ σημειώσω ἐδῶ τὴν *Tarifa dei pesi e misure corrispondenti dal Levante al ponente e da una terra, e luogo all'altro, quasi per tutte le parti del mondo. Con la dichiarazione e notificazione di tutte le robbe che si tragono, di uno paese per l'altro* τοῦ Bartholomeo di Pasi, ποὺ τυπώθηκε στὴ Βενετία τὸ 1503 (καὶ ἀνατυπώθηκε τὸ 1521, τὸ 1540 καὶ τὸ 1557), ἔργο χρησιμότητα γιὰ τοὺς Ἑλληνας, καθὼς ἔδινε πληροφορίες γιὰ τὸ χῶρο τῆς «καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς» μὲ τὸν ὅποιον εἶχε ἐμπορικὲς σχέσεις ἡ Βενετία ἢ κατεῖχε τμήματά του. Βλ. Ἀγαθάγγελος Ξηρουχάκης, «Τὸ ἐμπόριον τῆς Βενετίας μετὰ τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐμπορικῶν καταλόγων τοῦ Βαρθ. Πάξη», *Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν* 1 (1938) 17 - 61, 43 (1940) 241 - 296· καὶ ἀνάτυπο : Ἀθήνα 1940.

λίξεις στις κατευθυντήριες επιλογές των εμπόρων κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους : ανέβασμα της επαγγελματικής μόρφωσης και πληρέστερη πληροφόρηση. Οί αντιστοιχίες και οί αποκλίσεις αυτής της πρακτικής από τους κανόνες των εμπορικών έγχειριδίων μπορούν να μάς δείξουν την εμβέλεια και την «τύχη» τους, αλλά κυρίως να μάς δώσουν τη δυναμική των εξελίξεων στο εμπορικό επάγγελμα, όπως ασκήθηκε από τους Έλληνες.

Στόν πίνακα που ακολουθεί δίνονται τὰ ἀριθμητικά στοιχεία των βιβλίων που τυπώθηκαν για τους εμπόρους ή και για τους εμπόρους. Στην προσπάθεια να μη δημιουργηθεί παραμορφωτική εικόνα αυτής της βιβλιοπαραγωγής, περιέλαβα διστακτικά τὸ γενικὸ ἐπιστολάριο τοῦ Σπ. Μίλια (1757) καὶ τὶς ἐπανεκδόσεις του, με τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι περιέχει εἰδικὸ κεφάλαιο για τους εμπόρους, τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ πρόδρομος τοῦ μεταγενέστερου εμπορικοῦ ἐπιστολαρίου. Ἀντίθετα, ἀποκλείστηκαν ἀπὸ τὸν πίνακα βιβλία καὶ λεξικά γεωγραφίας, οἱ πορτολάνοι, οἱ δρομοδείκτες, οἱ χάρτες, τὰ βιβλία για τὴ ναυτικὴ τέχνη, τὴ ναυτιλία καὶ τὴ θαλάσσια νομοθεσία· ἐπίσης τὰ ἡμερολόγια καὶ τὰ μηνολόγια που περιέχουν πληροφορίες για τους εμπόρους (πίνακες νομισματικῶν ἀντιστοιχιῶν, κατάλογοι πανηγυριῶν). Ἀποκλείστηκαν ἀκόμη τὰ διάφορα διοικητικά, νομοθετικά καὶ δικαστικά ἔντυπα, που ἔχουν ἀντικείμενο καὶ τὶς εμπορικὲς διαδικασίες : Κήρυγμα /proclama, capitoli, διατίμησις /tariffa, stampa, διαφημιστικά ἔντυπα ἐμπορευμάτων καὶ τὰ φυλλάδια με τὰ κείμενα διακρατικῶν συμφωνιῶν που ἀφοροῦσαν καὶ τὸ ἐμπόριο. Θὰ ἤθελα πάντως νὰ σημειώσω ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ βιβλία ἀκολουθοῦν γραμμὴ αὐξήσεως των μεγεθῶν τους περίπου ἀνάλογη με ἐκείνη των εμπορικῶν ἐγχειριδίων.

Τὰ βιβλία τοῦ πίνακα χωρίστηκαν σὲ 6 ἐνότητες, ἀνάλογα με τὸ περιεχόμενό τους καὶ με τὶς ἀνάγκες των εμπόρων που ἐπρόκειτο νὰ ἐξυπηρετήσουν. Οἱ ἀνατυπώσεις των ἔργων κάθε ἐνότητος σημειώθηκαν με ἐπανάληψη, σὲ ὀριζόντια διαδοχή, τοῦ ἀριθμοῦ τους σὲ παρένθεση.

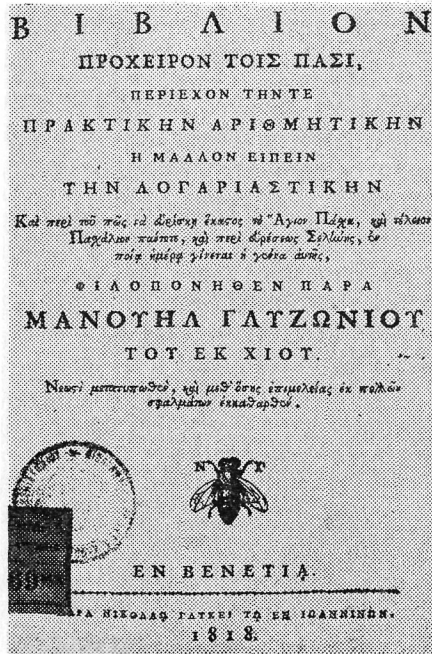
Α' Ἀριθμητική, λογαριαστική, ἄμπακος, ἔμπορικὴ ἀριθμητικὴ

Ὁ Μανουὴλ Γλυζούνης τύπωσε τὸ 1568 στὴ Βενετία τὸ *Βιβλίον πρόχειρον τοῖς πᾶσι περιέχον τὴν τε πρακτικὴν ἀριθμητικὴν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὴν λογαριαστικὴν*. Τὸ βιβλίον, ποῦ μᾶς εἶναι περισσότερο γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα του, μὲ ἀρκετὲς παραθορὲς, εἶναι ἑλληνικὸ ἀντίστοιχο αὐτοῦ ποῦ ὀνόμαζαν οἱ Ἴταλοὶ «ἄμπακος» καὶ εἶναι πολὺ κοντὰ σ' αὐτὸ ποῦ λέμε καὶ σήμερα πρακτικὴ ἀριθμητικὴ. Ἀπὸ τὶς πολλαπλὲς του ἐπανεκδόσεις (21 γνωστὲς ὡς τὸ 1818) ἀλλὰ καὶ τὶς μαρτυρίες χρήσης του, ἦταν γιὰ δύομισι αἰῶνες, στὰ χέρια δασκάλων καὶ μαθητῶν, αὐτοδιδάκτων, ἐμπόρων καὶ γραμματικῶν, ὅ,τι τὸ θέλησε ὁ συγγραφέας του : «ἐκείνων τῶν ἄπερ ἀναγκαίων ἐστὶ καὶ ἐπὶ ταῖς ἡμῶν ἐμπορίαις χρῶμεθα, πᾶσι δῶρόν τι κοινὸν καὶ ἐπωφελεὲς ἐντυπώσας χαρίσασθαι, τὴν θρυλουμένην δηλαδὴ παρὰ πάντων πρακτικὴν ἀριθμητικὴν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν λογαριαστικὴν ἐπιστήμην»⁵.

5. Σημειῶνω τὴ βιβλιογραφία γιὰ τὸν Γλυζούνη, παραλείποντας τὰ γενικὰ ἔργα (γραμματολογικὰ, καταλόγους χειρογράφων καὶ βιβλιογραφικὰ ἔργα) : — Χ. Φιλητάς, «Ἐμμανουὴλ Γλυζώνιος», *Πανδώρα* 9 (1858 - 59) 273 - 281. — Κ. Ἄμαντος, «Ἡ Λογαριαστικὴ τοῦ Γλυτζούνη», *Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος* 1934, σ. 179 - 184. — Κωνσταντῖνος Δ. Μέρτζιος, *Θωμᾶς Φλαγγίνης καὶ ὁ Μικρὸς Ἑλληνομνήμων*, Ἀθήνα 1939, σ. 203 - 216. — Μ. Sircherl, «Manuel Glyznunios als Schreiber griechischer Handschriften», *Byzantinische Zeitschrift* 49(1956) 34 - 54. — Χρ. Γ. Πατρινέλης, «Ἑλληνες κωδικογράφοι τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως», *Ἐπετηρὶς Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* 8 - 9 (1958 - 59) 72 - 73. — Ι. Κ. Χασιώτης, *Οἱ Ἑλληνες στὶς παραμονὲς τῆς Ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου*, Θεσσαλονίκη 1970, κυρίως σ. 129 - 133. — Paul Canart, «Nouveaux manuscrits copiés par Emmanuel Glyznunios», *ΕΕΒΣ* 39 - 40 (1972 - 73) 527 - 544. — Νίκος Δ. Σωτηράκης, «Μανουὴλ Γλυζώνιος καὶ Δωρόθεος Πρώιος», *Χιακὴ Ἐπιθεώρησις* τχ. 33 (Νοέμβριος 1973) 183 - 198. — Φ. Η. Ἡλιοῦ, «Σημειώσεις γιὰ τὰ "τραβήγματα" τῶν ἐλληνικῶν βιβλίων τὸν 16ο αἰῶνα», *Ἑλληνικά* 28 (1975) 102 - 141. — Γιάννης Καρας, «Γλυζώνιος (ἢ Γλυζούνης ἢ Γλυτζούνης) Μανουὴλ (1530 - 1596) ἢ τὸ πρῶτο νεοελληνικὸ μαθηματικὸ βιβλίον», *Φυσικὸς Κόσμος*, Μάρτης 1982, σ. 10 - 12. — Sysse G. Engberg, «An Unnoticed Printed Edition of the Old Testament Lectionary in Greek (Venice

1. Ὁ τίτλος τῆς α΄ ἐκδόσεως τῆς Λογαριαστικῆς (1568).

2.

Τὰ περιεχόμενα τοῦ βιβλίου καὶ τὰ παραδείγματα καὶ τὰ προβλήματα ποὺ δίνονται εἶναι ὀδηγητικά γιὰ τὶς οἰκονομικὲς δοσοληψίες μιᾶς παραδοσιακῆς ἀγροτικῆς κοινῶνίας : ὑποδιαιρέσεις νομισμάτων καὶ μονάδων βάρους, ὑπολογισμὸς κέρδους, δανεισμοί, ἀνταλλαγές, διανομὴ φόρων, ὑπολογισμὸς προσόδων, ἐμπορικὰ ταξίδια, στοιχεῖα ἀποστάσεων.

Ὁ Γλυζούνης χάρισε στὸ Γένος του μιὰ πρακτικὴ ἀριθμητικὴ ἀντίστοιχη μὲ ἐκεῖνες ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ ἰδιαίτερα οἱ Ἰταλοί : *trattato d' Aritmetica, libro d' abaco, trattato d' abaco*⁶.

Τὸ πρόβλημα ἐντοπισμοῦ τοῦ προτύπου τοῦ Γλυζούνη παραμένει. Θὰ μπορούσε νὰ φανταστεῖ κανεὶς ἓνα ἰταλικὸ abaco νὰ μεταφράζεται μὲ διάφορες προσαρμογές στὴ ζωντανὴ λαϊκὴ γλώσσα, μὲ ἀρκετὲς ἰταλικὲς παραφθαρμένες λέξεις τῆς καθημερινῆς ὀμιλίας ἐνὸς λαοῦ βενετοκρατούμενου. Ἡ σύγκριση ὅμως τοῦ Γλυζούνη μὲ βυζαντινὴ ἀριθμητικὴ, συναγωγὴ κανόνων καὶ προβλημάτων, τοῦ 15ου αἰῶνα, ἔδειξε ὅτι ὁ Γλυζούνης ἀντλεῖ μᾶλλον ἀπὸ παρόμοιο κείμενο. Βέβαια τὸ περιεχόμενο τῶν προβλημάτων παρουσιάζει ὁμοιότητες ἀκόμη καὶ μὲ τὰ προβλήματα τῶν ἀρχαίων λαῶν ἀλλὰ οἱ ὁμοιότητες, ποὺ παρατηροῦνται, στὴ γλωσσικὴ μορφή μᾶς ὀδηγοῦν στὴν ὑποστήριξη τῆς ὑπόθεσης ὅτι ὁ Γλυζούνης χρησιμοποίησε, τουλάχιστο μερικῶς, βυζαντινὸ πρότυπο⁷.

1545)), *Epsilon, Modern Greek and Balkan Studies* 1 (1987) 57 - 67.— Ἡ ἴδια, «Greek Literacy and Liturgical books: Manolis Glynzounis' edition of the «Profetie», Venice 1595/96», *στο ἴδιο* 2 (1988) 31 - 41.— Γιώργος Κεχαγιόγλου, «Τρεῖς ἀβιβλιογράφητες ἐκδόσεις τοῦ 16ου αἰῶνα», *Τετραδία ἐργασίας* 10 (1988) 464 - 465.— Οἱ ἐκδόσεις τῆς Ἀριθμητικῆς: Βενετία 1568, 1569, 1596(2), 1621, 1641, 1654, 1679, 1681, 1687, πρὸ τοῦ 1720, 1724, 1750, 1765(2), 1777, 1779, 1783, 1804, 1805, 1818. Γιὰ τὶς βιβλιογραφικὲς περιγραφές τῶν ἐκδόσεων βλ. Θωμᾶς Ι. Παπαδόπουλος, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία (1466 ci - 1800)* τ. Α' Ἀλφαβητικὴ καὶ χρονολογικὴ ἀνακατάταξις, Ἀθήνα 1984, σ. 186 - 187 καὶ Δ. Γκίνης - Β. Μέξας, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 - 1863*, τ. Α' - Γ', Ἀθήνα 1939 - 1957, ἀρ. 10055 (πβ. Ὁ Ἐραμιστής 13, 1976, 144), ἀρ. 325, ἀρ. 1023.

6. Franci - Rigatelli, *Introduzione all'aritmetica...* ὁ.π., σ. 23 - 35.

7. Τὸ βυζαντινὸ κείμενο ἐκδόθηκε: Herbert Hunger und Kurt Vogel,

Κωδικογράφος και διακινητής χειρογράφων, εκδότης και συγγραφέας ο Γλυζούνης, αφού συνειδητοποίησε την ανάγκη να αποκτήσουν οι Έλληνες δικό τους abaco, ζώντας ο ίδιος μέσα στην Ιταλική και ιδιαίτερα τη βενετική πολιτισμική κατάσταση, στράφηκε για την αναζήτηση του προτύπου του και στην ελληνική παράδοση, όπως έκαναν και οι Ευρωπαίοι «κυνηγοί» των ελληνικών χειρογράφων, τους οποίους υπηρετούσε, αφού συνειδητοποίησε ότι η χρησιμοποίηση ενός βυζαντινού προτύπου δεν θα τον ανάγκαζε να απομακρυνθεί από το σκοπό του, που ήταν να τυπώσει ένα βιβλίο για τις ανάγκες των συμπατριωτών του. Το βιβλίο είναι γραμμένο σε μιὰ ζωντανή λαϊκίζουσα γλώσσα με φράγκικους και τούρκικους δρους, ή οποία φαίνεται ότι και χάρη στις πολιτισμικές επικοινωνίες κατά τους ύστεροβυζαντινούς χρόνους ήταν καλά διαμορφωμένη κατά το 15ο αιώνα, για να μπορεί να χρησιμοποιείται απaráλλακτα από τον Γλυζούνη ένα και πλέον αιώνα αργότερα.

Ein Byzantinisches Rechenbuch des 15. Jahrhunderts. 100 Aufgaben aus dem Kodex Vindobonensis Phil. Gr. 65, Βιέννη 1963· πβ. Εδάγγελος Σ. Σταμάτης, *Κριτική βυζαντινού βιβλίου αριθμητικής*, Αθήνα 1965. Έλπίζω ότι θα δημοσιεύσω συνολική μελέτη για τις πηγές της Λογαριαστικής. Παραθέτω εδώ λίγα παραδείγματα σύγκρισης των δύο κειμένων. Βυζαντινό σ. 18 άρ. 7 : «Συντροφία άπλη. Άνθρωποι τρεις σύντροφοι γεγονότες, ό μὲν βαλὼν φλουριά βε', ό δὲ γε', ό δὲ δβ', πραγματευσάμενοι δὲ ἐκέρδισαν φλουριά γη'. ζητῶ νὰ μάθω, πόσα ἔρχεται τοῦ καθενὸς τὸ κέρδος. τὰ τρία κεφάλαια συνάψας ἄπερ εἰσὶν α.β. τότε διὰ τῆς μεθόδου τῶν τριῶν νὰ λέγῃς ὅτι, ἐὰν τὸ α.β. δίδουν γ.η', τὰ βε' τί θέλουν δώσει; καὶ πάλιν τὰ γε' τί θέλουν δώσει; ὁμοίως δὲ καὶ τὰ δβ' τί θέλουν δώσει; ὁμοίως δὲ καὶ τὰ δβ' τί θέλουν δώσει;». Γλυζούνης (1568) σ. 41, κεφ. ξβ' : «Αρχὴ τῶν συντροφιάων. Θετέον ἄνθρωποι τρεῖς ἕκαμαν συντροφίαν, καὶ ὁ πρῶτος ἔβαλεν φλουριά 45, καὶ ὁ δεῦτερος 56, καὶ ὁ τρίτος 48. καὶ αὐτὰ τὰ ἔντισαν εἰς πραγματεῖαν καὶ ἐκέρδησαν φλουριά 78, ἔρωτῶσε πόσον διάφορον ἐγγίξει τοῦ κάθε ἑνὸς ποίησον οὕτως. ἔπαρε ἐκεῖνα ποῦ ἔβαλεν ὁ καθε εἰς [...] καὶ τὰ σουμάρισε, καὶ γίνονται 149, καὶ αὐτὰ ἕνας ὁ μεριστής. ἤγουν βάλετα εἰς τὴν μέθοδον τῶν τριῶν καὶ εἰπέ. ἐὰν τὰ 149 τὸ κεφάλαιον μᾶς ἔδωσαν διάφορον 78, τὰ 45 τοῦ πρῶτου τί θέλουν μᾶς δώσει. ὁμοίως καὶ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου». Βυζαντινό σ. 24 άρ. 17 : «Υψος πύργου εἰ εὔρεῖν ζητεῖς πόσον ἐστίν, βάλλε ξύλον ὄρθιον ἕνα καὶ ἰδὲ τὴν ἀπὸ τοῦ

Θὰ περάσουν δύο ἀκριβῶς αἰῶνες ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἐπιτομῆς τοῦ Γλυζούνη γιὰ νὰ ἐκδοθεῖ ἄλλη ἀριθμητικὴ ὁ Ὀ Κωνσταντῖνος Τζεχάνης, Μοσχοπολίτης, ἐκδίδει στὴ Χάλη τὸ 1769 Ἐγχειρίδιον ἀριθμητικὸν ἦτοι σύντομος, εὐκόλος καὶ ἀκριβῆς τοῦ ὀρθοῦ λογαριασμοῦ ἐρμηνεία, εἰς κοινὴν ὠφέλειαν τῶν ἀρχαίων καὶ ἐξαιρέτως ἐκείνων οἱ ὁποῖοι μέλλουσιν εἰς τοῦ Καίσαρος τὸν τόπον νὰ πραγματευθοῦν⁹. Στὴν ἀριθμητικὴ τοῦ Τζεχάνη, τὸ τελευταῖο ἀπὸ τὰ τέσσερα κεφάλαιά της ἐπιγράφεται: «Περὶ τῆς λεγομένης Ἰταλικῆς Πράξεως, καὶ περὶ τοῦ πῶς χρειάζεται συντόμως τὰ χέρια τῶν Παράδων, τῶν Πιτακίων καὶ Μαργιασίων, νὰ γένουν γρόσια καὶ φλορίντζια». Ὁ Τζεχάνης ἀφιερώνει τὸ βιβλίον στὸν συμπατριώτη του, ἔμπορον στὴν Πέστη, Κωνσταντῖνο Μόσχα.

Μὲ τὸ βιβλίον αὐτὸ περάσαμε ἀπὸ τὴ Βενετία στὸν εὐρύτερον ἄνθρωπον τῆς Αὐστροουγγαρίας¹⁰, ὅπου νεότερες γενιὲς Ἑλλήνων

ἠλίου αὐτοῦ σκιὰν καὶ μέτρησον [...]. Γλυζούνης σ. 63 κεφ. πζ': «Ἐάν θέλῃς νὰ εὐρῆς ὕψος πύργου [...] ποίησον οὕτως [...] ἔπαρε καὶ ἐσὺ ἓνα κομμάτι ξύλου καὶ τὸ μῆξε εἰς τὴν γῆν [...] ἔπειτα μέτρησε καὶ τὸν ἴσκιον τοῦ αὐτοῦ ξύλου. [...]». Βυζαντινὸ σ. 34 ἀρ. 38: «Εἰ μὲν θέλεις, ναύρης τὸ δακτυλίδιον, εἰς τὴν ἀνθρώπων ἐστίν, καὶ εἰς τὴν χέρην καὶ εἰς τοῖον δάκτυλον καὶ εἰς τοῖον ἀρμόν, ποίησον οὕτως [...]». Γλυζούνης σ. 69 κεφ. 43': «Ἐάν θέλῃς νὰ εὐρῆς ἓνα δακτυλίδιον ἀνάμεσα εἰς ἀνθρώπους, ποῖος ἀνθρώπος τὸ ἔχει, καὶ εἰς τοῖον χέρι τὸ βαστᾷ. καὶ εἰς τοῖον δάκτυλον τὸ φορεῖ καὶ εἰς τοῖον ἀρμόν στέκει, ποίησον οὕτως [...]».

8. Γιὰ τὶς χειρόγραφες ἀριθμητικὲς, ποὺ γράφονται, ἀντιγράφονται καὶ χρησιμοποιοῦνται αὐτὰ τὰ χρόνια, δίνει συγκεντρωτικὰ στοιχεῖα ὁ Γιάννης Καραῖς, Ἡ ἐπιστημονικὴ - φιλοσοφικὴ σκέψις στὸν ἑλληνικὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας. Ἡ περίπτωσις τῶν φυσικῶν - θετικῶν ἐπιστημῶν. Μέρος Α', Ἰωάννινα 1984, σ. 101 - 104 καὶ Μέρος Β', Ἰωάννινα 1984, σ. 6 - 50, 52 - 62.

9. Θ. Παπαδόπουλος, ὁπ.τ., τ. Β', Ἀθήνα 1986, σ. 267 - 269, ἀρ. 688β.

10. Σημειῶν τὰ ἔργα τοῦ Γεωργίου Ζαβίρα ποὺ συντάχθηκαν στὴν Οὐγγαρία αὐτὰ τὰ χρόνια. 1. Ὀνομαστικὸν ἐμπορικόν, συλλεχθὲν ἐκ διαφόρων ἀρχαιοτέρων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων (1785). 2. Περὶ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν, ρωμαϊκῶν καὶ ἐβραϊκῶν νομισμάτων, σταθμῶν καὶ μέτρων, τῶν κατ' ἀκριβείαν παραβαλλομένων τοῖς νῦν γερμανικοῖς, τουρκικοῖς, γαλλικοῖς, ἰταλικοῖς καὶ ἄλλων γενεῶν νομισμασί, σταθμοῖς καὶ μέτροις. Γιὰ τὸ δεύτερον ἔχει γίνει ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Ζαβίρας τὸ ἄφησε

ἀσκοῦν τὸ ἐμπόριο καὶ ἀποτελοῦν τὰ δυναμικότερα στελέχη τῶν ἐκεῖ ἑλληνικῶν κοινοτήτων ποῦ ἀκμάζουν. Τὰ νεωτερικὰ εἰδικὰ βιβλία γιὰ τοὺς ἐμπόρους (ἀριθμητική, καταστιχογραφία, ἐπιστολάριο) τυπώνονται τὴν τελευταία δεκαετία τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ τὴν πρώτη τοῦ 19ου αἰῶνα στὴ Βιέννη καὶ στὴν Τεργέστη, ὡς δύο ἀνεξάρτητα σύνολα :

Βιέννη : 1. Θ. Δημητρίου, *Χειραγωγὸς ἔμπειρος* (= ἐμπορικὴ ἀριθμητική), 1793, ²1809.

2. Θ. Δημητρίου, *Σκριτούρα Δόπια*, 1794.

3. Δ. Δάρβαρης, *Ἀριθμητική*, Βιέννη 1803.

4. Δ. Δάρβαρης, *Ἐπιστολάριον*, 1808.

5. *Πινακίδιον ἀριθμητικόν*, 1791.

Τεργέστη : 1. Π. Σπανόπουλλος, *Ἀριθμητικὴ ἐμπορικὴ*, 1803.

2. Ἰ. Τ., *Σκριτούρα ντόπια*, 1793.

3. Ἰ. Μαρμαροτούρης, *Ἀνταποκριτὴς τοῦ Τεργεστίου* (= Ἐπιστολάριο), 1800.

Στὴ Βιέννη, τὸ 1793, οἱ Μαρκίδες Πούλιου τυπώνουν τὸ βιβλίο τοῦ Σιατιστινοῦ λογίου ἐμπόρου Θωμᾶ Δημητρίου, *Χειραγωγὸς ἔμπειρος εἰς τὰ τῆς πραγματείας, ἧτοι βιβλίον περιέχον ὅλους τοὺς ἀναγκαίους λογαριασμοὺς τῆς πραγματείας, ὁμοῦ καὶ τὰ ζυγία καὶ πίχας ὅλης σχεδὸν τῆς Εὐρώπης*. Εἶναι μιὰ ἐμπορικὴ ἀριθμητικὴ «χειραγωγός, εἰς κάθε τυχοῦσαν χρεῖαν τῶν πραγματευτῶν, ἔχοντές το εἰς τὸ μαγαζί των», ποῦ ἐνσωματώνει πολλὰ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα, ἀκόμη καὶ μεταβαλλόμενα, τὰ ὁποῖα ἦταν ἀπαραίτητα στοὺς ἐμπόρους. Τὸ βιβλίο φαίνεται ὅτι βρῆκε ἀνταπόκριση ἀφοῦ ἀνατυπώθηκε τὸ 1809 στὴν ἴδια πόλη μὲ δαπάνη ἑλληνα ἐμπόρου ¹¹.

ἡμιτελὲς ὅταν τυπώθηκε τὸ 1793 τὸ ἔργο τοῦ Θωμᾶ Δημητρίου, *Χειραγωγὸς ἔμπειρος τῆς πραγματείας* στὴ Βιέννη. Βλ. Τάσος Ἀθ. Γριτσόπουλος, «Γεώργιος Ζαβίρας, ὁ Σιατιστεύς, θεράπων τοῦ λογίου Ἑρμοῦ καὶ τοῦ κερδῶου», *Πνευματικοὶ ἄνδρες τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν*, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 173 - 175 (= Γ. Ζαβίρα, *Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον*, Ἀνατύπωσις Α' ἐκδόσεως Ἐπιμέλεια - Εἰσαγωγή - Εὑρετήριον Τάσου Ἀθ. Γριτσόπουλου, Ἀθήνα 1972, σ. XXXIV - XXXVI).

11. Γεώργιος Γ. Λαδάς - Ἀθανάσιος Δ. Χατζηδῆμος, *Ἑλληνικὴ Βι-*

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΟΝ

ΗΤΟΙ

ΣΙΝΤΟΜΟΣ, ΕΙΚΟΛΟΣ, ΚΑΙ
ΑΚΡΙΒΗΣ ΤΟΥ ΟΡΘΟΥ ΛΟΓΑΡΙΑΣ-
ΜΟΥ ΕΡΜΗΝΕΙΑ, ΕΙΣ ΚΟΙΝΗΝ ΟΦΕΛΕΙΑΝ
ΤΩΝ ΑΡΧΑΡΙΩΝ, ΚΑΙ ΕΞΑΙΡΕΤΩΣ ΕΚΕΙΝΩΝ,
ΟΙ ΟΠΟΙΟΙ ΜΕΛΛΟΥΣΙΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΑΙΣΑΡΟΥΣ
ΤΩΝ ΤΟΠΩΝ ΗΛΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΥΘΩΣΙΝ,
ΣΥΣΤΑΣΘΕΙΣΑ

ΠΑΡΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΧΑΤΖΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ
Τ Ζ Ε Χ Α Ν Η

ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΟΣ

καὶ

Ἐν τῇ περιφώνῳ τῆς Χαλκίδος Ἀκαδημία περὶ τὰ
Μαθημάτων, καὶ Φιλοσοφίαν σπουδάζοντες.

Ἐν Χαλκί τῇ Μαγδεβερικῇ
ἐν τῇ Τυπογραφείῳ τῆ Βάσει 1769.

ΠΡΟΧΕΙΡΟΣ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ

διδάσκουσα ἀριθμῶς ὅλα τὰ εἶδη τῆ λογα-
ριασμῶ ἐν τε Ἀνεραίοις καὶ Κλασματικοῖς
Ἀριθμοῖς μετὰ τῶν διαφορῶν
Μεθόδων·

καὶ

προσετέθη

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Περὶ τῶν εἰς τὴν ἐμπορίαν ἀνηκόντων
λογαριασμῶν·

ἐρανοθεῖσα

ὑπὸ

Δημητρίου Νικολάου τῷ Διαβόρειου
τῷ ἐν Κλεισούρας τῆς Μακεδονίας

εἰς κοινὴν χρῆσιν

τῶν περὶ τὴν σπουδὴν καὶ ἐμπορίαν κατανηνομένων,
τύποις ἔκδοθεῖσα

δαπάνῃ

τῶν Κυρίων Αὐτοκλήρων Διαβόρειων.

Ἐν Βιέννῃ τῆς Αἰτίας·
ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Τυπογραφίῳ Γ. Βενδλίτη,

1803.

ΧΕΙΡΑΓΩΓΟΣ ἘΜΠΕΙΡΟΣ.

Εἰς τὰ τῆς Πραγματείας,

ἦτοι·

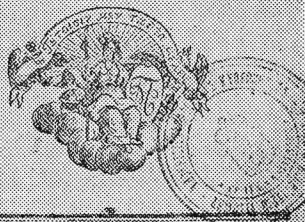
Βιβλίον περιέχον ὅλας τὰς ἀναγκαίους
λογαριασμῶς τῆς πραγματείας, ὅμῃ καὶ
τὰ Ζωγία καὶ Πίχλας ὅλης τῆς
Εὐρώπης.

Ἐννὴ πρῶτον

τύποις ἐκδοθέν, καὶ ἑομῶς ἰσοδύνατον εἰς
τὴν ἀπλὴν ἡμῶν διδασκαλίαν, ἢ ἄλλὰ τὰ

Κ Τ Ρ Γ Ο Τ

ΘΩΜΑ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ τῷ ΣΙΑΤΙΣΤΕΩΣ.

Ἐν Βιέννῃ τῆς Αἰτίας·
Τύποις τῆ Βασίλειος
1793.

3. 4.

5.

Τὸ βιβλίο, *Στοιχείων τῆς Ἀριθμητικῆς δοκίμιον*, τοῦ Ἰωάννου Ἐμμανουήλ πού τυπώθηκε στὴ Βιέννη τὸ 1797 εἶναι διδακτικὸ βιβλίο ἀριθμητικῆς «διὰ νὰ εἶναι εἰς χρῆσιν ὄλων τῶν φιλομαθῶν νέων τοῦ γένους μας, μάλιστα δὲ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι καταγίνονται εἰς τὴν πραγματείαν»¹².

Οἱ ἀδελφοὶ Δάρβαρη, ἔμποροι στὴ Βιέννη, παράγγειλαν στὸν ἀδελφὸ τους Δημήτριο τὴ συγγραφή τοῦ βιβλίου *Πρόχειρος ἀριθμητικῆ*[...] ἢ προσετέθη παράρτημα περὶ τῶν εἰς τὴν ἐμπορίαν ἀνηκόντων λογαριασμῶν, καὶ τὸ τύπωσαν μὲ ἐξοδὰ τους τὸ 1803¹³.

Τὸ 1820 ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας ἀπὸ τὴ Σιάτιστα θὰ τυπώσει στὴ Βιέννη ἓνα δίτομο ἔργο, *Πρακτικῆ Ἀριθμητικῆ περιέχουσα* [...] ἀκολούθως τὴν *Ἄλυσον καὶ ἑτέροισ διαφόροισ τοῦ ἐμπορίου λογαριασμοῦς*, πού προορίζεται γιὰ τὴ νεολαία καὶ ἰδιαιτέρα τοὺς ἐμπόρους «εἰς τῶν ὁποίων τὸ ἐπάγγελμα ἐνασχολοῦνται οἱ πλεῖστοι τῶν ἡμετέρων καὶ διαπρέπουσι διὰ τὰς ἐμπορικὰς γνώσεις τὰς συντεινούσας πρὸς αὔξησιν τοῦ ἐμπορίου»¹⁴.

Στὸν τύπο τῆς πρακτικῆς ἀριθμητικῆς, μὲ εἰδικὸ τμῆμα γιὰ τοὺς ἐμπόρους, ἀποτελεῖ ἐξάιρεση τὸ βιβλίο τοῦ Παναγιώτη Σπανόπουλλου, *Ἀριθμητικῆ ἐμπορικῆ*, πού τυπώθηκε στὴν Τεργέστη τὸ 1803: στὸ βιβλιαράκι αὐτὸ ἔχουν περιληφθεῖ μόνο ἐκεῖνα, πού ἦταν ἄμεσα χρήσιμα γιὰ τοὺς ἐμπόρους, ἀφοῦ ἡ γνώση τῆς πρακτικῆς ἀριθμητικῆς θεωρεῖται προϋπόθεση τῆς ἐμπορίας. Τὸ βιβλίο θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ἐκσυγχρονισμένος συνδυασμὸς τῆς «Λογαριαστικῆς» (ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντιγράφει τὸν πρόλογο) καὶ τοῦ «Ζυγόμετρου»¹⁵.

βλιογραφία τῶν ἐτῶν 1791 - 1795, Ἀθήνα 1971, σ. 267 - 268, ἀρ. 147.— *Ἐφημερίς*, ἀρ. 46, 10-6-1793.— Γκίνης - Μέξας ἀρ. 568.

12. Λαδάς - Χατζηδημος 1796 - 1799, ἀρ. 71.— Αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα φαίνεται νὰ ἐπαναλαμβάνει μιλώντας γιὰ τὸ βιβλίο, ὡς διδακτικὸ, ὁ Χριστόφορος Φιλητάς τὸ 1819. Βλ. Ὀλγα Κατσιαρδῆ - Hering, «Χριστόφορος Φιλητάς: Σκέψεις γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς γλώσσας», *Μνήμων* 12 (1989) 33, 37.

13. Γκίνης - Μέξας ἀρ. 232.

14. Γκίνης - Μέξας ἀρ. 1268.

15. Γκίνης - Μέξας ἀρ. 186.

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΕΜΠΟΡΙΚΗ

Ἡτοι βιβλίον περιέχον πολλάς, ἡ διαφόρους
λογαριασμούς, Μοίρας, ἡ Ἀνταλλαγὰς τῶν Κουρ-
τίων πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Ἰὸν πρῶτον σχεδιασθῆναι
πρὸς ἀπόδεικτον τὸ ἐξῆς δὲ μέλλεται τὰ μεταχει-
ρισθῆναι τὰ ἐμπορικὰ, παρὰ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΣΗΛΑΝΘΟΥΤΑΔΟΥ

τῶν Παιδαγωγῶν. Τύπος δὲ ἐκδοθῆναι ἀπὸ
τῆς βίβλ.

Ἐν Τεργεσί, 1891.

Πατὴρ τῆς Τεργεσίας ἀποστόλου

6.

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ

Περιέχουσα τὰ τέσσαρα Εἶδη τῆς Ἀριθμη-
τικῆς ἔντε Ἀμερικοῦ καὶ Κλασματικῆς Ἀριθ-
μοῦ μετὰ Κανόνων καὶ Ἐξηγήσεων· ἀκολου-
θῶς τὴν Ἄλγεβραν, καὶ ἑτέροις διαφόροις
τῶν ἐμπορίου Λογαριασμοῦς.

Ἐκδοθῆναι καὶ πλουταθῆναι

ἡ π ο

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Μ. ΔΟΥΚΑ

τοῦ ἐκ Σιατίτσας τῆς Μακεδονίας.

Πρὸς κοινὸν χρῆμα

τῶν τε Νεολογῶν, καὶ τῶν εἰς τὸ ἐμπορικὸν
Σύστημα Ἐπισηχολογούντων.

Νῦν τὸ πρῶτον Τύπος ἐκδοθῆναι διὰ Διπλάσι τοῦ
Ἐκδοτοῦ,

εἰς Τόμους δύο.

7.

EN BIBLIOTHECA THE APOSTOLICA.

ἢ τῆς Ἑλληνικῆς Τεχνουργίας τοῦ Ἰωάννου

1820.

Β' Πίνακες *ισοτιμιῶν*

Οἱ ἀνάγκες οἱ γενικότερες τῶν συναλλαγῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ εἰδικῆς ἀνάγκες τῶν ἐμπόρων νὰ βρίσκουν πρόχειρες τὶς λύσεις στοὺς λογαριασμοὺς τους, ὀδήγησαν στὴν ἔκδοση τῶν μικρῶν βιβλίων - πινάκων, τὰ ὁποῖα μὲ δύο κυρίως μορφῆς («Ταρίφα μὲ ταῖς πόσταις» καὶ «Ζυγόμετρον»), κυκλοφόρησαν ἀπὸ τὸ 17ο ὡς τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα σὲ πολλῆς ἐκδόσεις, τῶν ὁποίων ἀντίτυπα μᾶς εἶναι γνωστὰ ἢ λανθάνουν.

Τὸ 1645 τυπώθηκε στὴ Βενετία τὸ *Βιβλιαρίδιον πρόχειρον τοῖς πᾶσι περιέχον τοὺς ἀριθμοὺς Γραικοὺς τε, καὶ Ἰταλικούς, κατὰ τρόπον ἀναδιπλασιασμοῦ*. Τὸ βιβλιαράκι περιέχει τὴ γνωστὴ μας προπαίδεια πολλαπλασιασμοῦ, ἣ ὁποία προσφέρεται, ὅπως γράφει ὁ τυπογράφος στὸν πρόλογό του, «τόσον εἰς συνεχῆ μεταχείρησιν τῶν πραγματευτάδων, ὅσον ὁμοῦ καὶ εἰς τὴν εὐκολίαν καὶ ὠφέλειαν τῶν ἀρχαρίων παιδῶν»¹⁶.

Λίγα χρόνια ἀργότερα καὶ πάντως πρὶν ἀπὸ τὸ 1680, ὁπότε βρίσκουμε παραγγελίες τοῦ βιβλίου ἀπὸ τὴν «καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή», τυπώθηκε στὴ Βενετία ἓνα ἄλλο βιβλιαράκι. Ὁ τίτλος του στοὺς βιβλιοκαταλόγους τῶν τυπογράφων τῆς Βενετίας ἀναγράφεται «Ταρίφα μὲ ταῖς πόσταις» ἐνῶ ὁ πραγματικὸς του τίτλος, ὅπως τὸν συναντοῦμε στὴν πρώτη γνωστὴ ἔκδοση τοῦ 1708, εἶναι : *Πρακτικὴ τῶν λογαριασμῶν, ἤγγον νέα ἐφεύρεσις διὰ νὰ κάμη τινὰς κάθε μέγανον λογαριασμὸν εἰς τὰ πουλήματα, ἤγοράσματα, μέτρα, ζύγια, μὲ κάθε λογῆς τιμῆν, καὶ κάθε λογῆς ἀργύρια, εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ Κόσμου. Ἀκόμη διὰ νὰ μοιράση κάθε πρᾶγμα εἰς περισσότερα μέρη καὶ νὰ κάμη μερισμοὺς εἰς Συντροφίαις. Περιέχουσα καὶ τοὺς τόπους, ὅπου ὑπάγει τινὰς καὶ ἔρχεται, εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς καὶ ἄλλας ὠφελίμους ἐρημνείας*.

Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ὁ μακρόσυρτος τίτλος χρησίμεψε γιὰ νὰ διαφημίσει τὰ περιεχόμενα σὲ ἀντιστοιχία μὲ τὰ ἔργα καὶ τὶς

16. Émile Legrand, *Bibliographie Hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs*, 17ος αἰ., τ. II, σ. 25 - 27, ἀρ. 380.

Βιβλιαρίδιον

ΕΡΧΕΙΡΟΝ

ΤΟΙΣ ΠΑΣΙ ΠΕΡΙΕΧΟΝ

ἑὺ δειθμούς Γραικούς τε,
καὶ Ἰταλικούς,

Κατὰ τὸς ἐπι ἀνάδεικτασμοῦ εἰς μυσίαν
ὠφελείαν τῆς ἀπλυσίτου.

Καὶ μάλιστ τῆς ἀρχαίου παιδίου:

Con Licentia de Superiori, & Privilegio:-

Ἐπιπέτυ, παρὰ Ἰωάννη Αἰπιπιδε Γεδωνέ. κ. λ. μ. β.

8.

ΠΡΑΞΕΙΝ

ΤΩΝ ΔΟΓΑΡΙΑΣΜΩΝ

Ἡ γὰρ νῦν ἐκχωρηθεὶς Ἐφέρεσι, δια τὴν κοινὴν
καὶ θεοῦ μεγάλου Δογασίας εἰς τὴν παλαιάν
παρὰ ἀγοράσματος, μόνου Ἰουλιαν
μὴ καθ' ἑλπίαν τιμῆς, ἀλλὰ κατὰ
λογὸν ἀρχαίου, ὡς ἐπὶ τὴν
μὲν τὸ Κίσιον.

Ἀλλὰ καὶ δια τὴν ἀμεταβλήτην καὶ ἀμετακίνητον
περισσότερα μίσην, καὶ τὴν κλίσην μετὰ
συνεχῆς ἐν Συμφωνίαις.

Περὶ γὰρ τῆς Τόπου, δια τὴν ἀμετακίνητον καὶ
ἐκτετακτὴν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας, καὶ ἀλλὰ
ἀρχαίου Ἐπιπέτυ.

Νῦν δὲ μετὰ τὴν ἀμετακίνητον καὶ
ἀμετακίνητον διατάξιν.

Ἰωάννη Αἰπιπιδε Γεδωνέ.

ΕΝΕΤΙΝΕΙ

Παρὰ Νικολάου τῆς Σαφί. κ. λ. μ. β.

Con Licentia de Superiori.

9.

ανάγκες τῶν πραγματευτῶν. Στὴν πραγματικότητα ὅμως τὸ βιβλιάρκι περιέχει μόνο πίνακες πολλαπλασίων τῶν ἀριθμῶν στὸ τέλος ἔχουν προστεθεῖ καὶ πίνακες τῶν ταχυδρομικῶν τιμολογίων. Στις ἐκδόσεις, ποὺ βγήκαν ἀπὸ τὸ 1801 καὶ ὕστερα, προστέθηκαν πίνακες ἰσοτιμιῶν τῆς βενετικῆς καὶ ἰταλικῆς λίρας¹⁷.

Πρὸς τοὺς ἔλληνες ἐμπορευόμενους τῆς Αὐστροουγγαρίας εἶναι στραμμένο τὸ βιβλίο, ποὺ τύπωσε στὴ Βενετία τὸ 1766 ὁ Ἰωάννης Θεολόγητος ἢ Θεολογίτης: *Μέθοδος σύντομος διὰ νὰ εὐρίσκη καθ' ἕνας μὲ εὐκολίαν τὰ ὅσα χέρια Μαριάσια καὶ Πετάκια πόσα φλορίντζια, ὁμοίως καὶ τῶν τριῶν λογιῶν φλοριῶν τὸ κάθε ἕνα πόσα φλορίντζια κάμνουν. Καὶ πάλιν νὰ ἀρχινᾷ ἀπὸ τὰ 5 φλορίντζια, ὅποῦ κάμνουν ἕνα φλοριὸ κριμέντζικο, καὶ κραϊτζέρια 48 καὶ τῶν τριῶν λογιῶν τὰ φλοριὰ ὡσαύτως. Πάλιν, τὰ φλορίντζια πόσα φλόρια κάμνουν τῶν τριῶν λογιῶν*¹⁸.

17. Φίλιππος Ἥλιου, «Ἐκδόσεις τῶν “Ἀνδραγαθειῶν Μιχαὴλ Βοεβόδα” καὶ ἕνας βιβλιοκατάλογος τοῦ Bortoli», *Μνήμων* 10 (1985) 304 σημ. 45.— Οἱ ἐκδόσεις: 1680 ci.: λανθάνει.— 1708: Τ.Ε. Σκλαβενίτης, *Ὁ Ἐρασιστής* 15 (1979) 117.— 1750/53 ὡς 1760 Σάρος - Βόρτολης: λανθάνει βλ. Ἥλιου, *δ.π.*— 1770: Θ. Παπαδόπουλος, *δ.π.*, τ. Β' ἀρ. 693.— 1770 Γλυκῆ: Θ. Παπαδόπουλος, *στὸ ἴδιο* ἀρ. 692.— 1787: Κων. Μαυρομμάτης, «Πρακτικὴ τῶν λογαριασμῶν», *Ἡπειρωτικὴ Ἑστία* 3 (1954) 19 - 26.— 1801: Γκίνης - Μέξας ἀρ. 6598 (βλ. καὶ Ὀλγα Κατσιαρδῆ, *Ὁ Ἐρασιστής* 13 (1976) 140 - 141).— 1807: Φ. Ἥλιου, *Τετράδια ἐργασίας* 10(1988) σ. 255, ἀρ. 29 (Α 4583).— 1811: Φ. Ἥλιου, *Τετράδια ἐργασίας* 4(1983) ἀρ. 83 (Α 2219).— 1811: Φ. Ἥλιου, *Τετράδια ἐργασίας* 10(1988) σ. 259 ἀρ. 39 (Α 1388).— 1813: Γ. Πλουμίδης, *Τὸ βενετικὸν τυπογραφεῖον τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ Πάνου Θεοδοσίου (1755 - 1824)*, Ἀθήνα 1969, σ. 160.— 1813: Γκίνης - Μέξας ἀρ. 778.— 1817: Ἐμμ. Ι. Μοσχονάς, *Ὁ Ἐρασιστής* 6 (1968) 77 ἀρ. Α 780.— 1819 Γλυκῆς: ἀνακοίνωση Θωμᾶ Παπαδόπουλου. Τὸ ἰταλικὸ ἀντίστοιχο: *Pratica di conteggiare o sia modo facile di far qualunque conto a qualsisia Peso, Misura, Prezzo, e Moneta, Aggiuntovi in fine un sommario di tutte le poste* (1801).

18. Θ. Παπαδόπουλος, *δ.π.*, τ. Α', ἀρ. 5587.— Ζαβίρας, *δ.π.*, σ. 346.— Παντελής Ζάττας, *Σχολεῖα, διδάσκαλοι, λόγιοι τῆς τουρκοκρατούμενης Καστοριάς*, Καστοριά 1984, σ. 59.— Βλ. καὶ σημ. 27.

ΖΥΓΟΜΕΤΡΟΝ
 Η' Τ Ο Ι
Τ Α' Ζ Υ' Γ Ι Α,
Κ ΑΓ' Μ Ε Τ Ρ Α

Διαφόρων ἔμποριαν, χρῆσιμον εἰς
 τὰς Πραγματώοντας.

ΔΙΗΡΗΜΕΝΟΝ ΕΓΕΣ ΔΥΟ ΜΕΡΗ.

ΕΓΕΣ ΒΕΝΕΤΙΑΝ

1775. αΨοέ.
 Παρὰ Νικολάου Γλυκεῖ τοῦ Ἐπιφανιστάου.

CON LICENZA DE SUPERIORI.

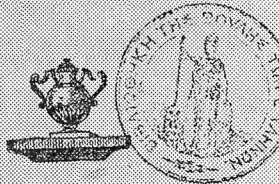
10.

ΠΙΝΑΚΙΔΙΟΝ
ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΟΝ

ἐν ᾧ ἀρῆγονται διάφοροι πίνακες, διὰ τῶν ὁποίων
 διώεται πᾶσι τι με ἀποκλίαν τὴν ἀξίαν Φλωρία,
 Ταλῆρα κτλ. ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὰ 1000. πόσα
 κίμωνι ὁμοίως Δουκατῆται ἢ Επτάβια ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς
 τὰ χίλια χίλια, πόσα κίμωνι. Καὶ πόσατε Διαφόρων, διὰ
 τὰ ἕξ ἢ ἑξ ἑκάστη Διαφορά ἀπὸ τῶν χίλιων, μῆνα,
 ἑβδομάδα, ἢ ἡμέρας πρὸς 6. 8. 10. 12.
 τὰ ἑκατὶ.

Ε Τ Ι Δ Ε

καὶ διάφορα φλωρία ἢ ἀσημένια ἀσπρὰ
 τῆς Εὐρώπης πόσα Φιορίνια κίμωνν.

ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ,
ΕΚ ΤΗΣ ΣΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΓΕΩΡΓ. ΒΕΝΤΟΤΗ
ΕΝ ΕΤΕΙ 1791.

11.

Τὸ 1791 τυπώνεται στὴ Βιέννη ἓνα βιβλιαράκι στὸν τύπο τῆς «Ταρίφας»: *Πινακίδιον ἀριθμητικὸν ἐν ᾧ περιέχονται διάφοροι πίνακες διὰ τῶν ὁποίων δύναται πᾶς τις μὲ εὐκολίαν νὰ εὐρη φλωρία, ταλήρια κτλ. ἀπὸ τὸ ἓνα ἕως τὰ 1000· πόσα κάμνουν· ὁμοίως δεκαεπτάρια καὶ ἐπτάρια ἀπὸ τὸ ἓνα ἕως τὰ χίλια χέρια, πόσα κάμνουν. Καὶ πίνακες διαφορῶν, διὰ νὰ ἠξεύρη πόσον διάφορον ἀνήκει τὸν χρόνον, μῆνα, ἐβδομάδα καὶ ἡμέραν πρὸς 6, 8, 10, 12 τὰ ἑκατόν.* Ἔτι δὲ καὶ διάφορα φλωρία καὶ ἀσημένια ἄσπρα τῆς Εὐρώπης πόσα φιορίνια κάμνουν. Τὸ «Πινακίδιον», μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἡ «Ταρίφα» τῶν Ἑλλήνων ποὺ ἐμπορεύονταν στὸ χῶρο τῆς αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας.

Στὴ Βενετία, καὶ ἀπὸ τὸ 1746 τουλάχιστο, τυπώνεται ἓνα ἄλλο βιβλιαράκι μὲ μεγάλη διάδοση: *Ζυγόμετρον ἤτοι τὰ ζύγια καὶ μέτρα διαφορῶν ἐμπορίων, χρήσιμον εἰς τοὺς πραγματεύοντας*¹⁹.

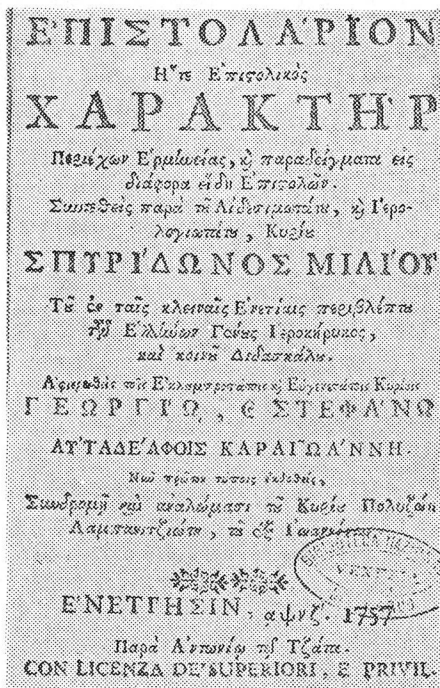
Θὰ κλείσουμε τὴν ἀπαρίθμηση τῶν πινάκων ἰσοτιμιῶν μὲ τὴν καταχώριση τῆς μαρτυρίας ὅτι ὁ Μ.Π. Κοκκίνης, ποὺ σπούδασε πρακτικὴ γεωμετρία στὴν Ἀκαδημία τῆς Βιέννης, τύπωσε τὸ 1818 πίνακα γιὰ τὸν εὐκόλο ὑπολογισμὸ τοῦ τόκου: *Πίναξ τοῦ εὐρίσκειν, ἄνευ τοῦ τρόπου τῆς ἀλύσου, τὸ διάφορον ἀπὸ ἐνὸς τετάρτου μέχρι 24 τὰ ἑκατόν τὸν χρόνον*²⁰.

19. Φίλιππος Η. Ἡλιού, *Προσθήκες στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία. Α Τὰ βιβλιογραφικὰ κατάλοιπα τοῦ Ἐ. Legrand καὶ τοῦ Η. Pernot (1518 - 1799)*, Ἀθήνα 1973, σ. 209 σημ. 3.— Οἱ ἐκδόσεις: 1746: λανθάνει.— 1755: Legrand, ὁ.π. 18ος αἰ., τ. Ι ἀρ. 454.— 1775: Θ. Παπαδόπουλος, ὁ.π., τ. Β' ἀρ. 1120.— 1803: Γκίνης - Μέξας ἀρ. 204. Θὰ πρέπει νὰ λανθάνουν πολλές ἐκδόσεις: τὸ βιβλιαράκι ἀναγράφεται στοὺς βιβλιοπωλικοὺς καταλόγους τῆς Βενετίας ὡς τὸ 1846.

20. Γκίνης - Μέξας ἀρ. 1080α.— Εἶναι ὁ καθηγητὴς τῆς ἀριθμητικῆς, γεωμετρίας καὶ ἰχνογραφίας στὴ Σχολὴ τοῦ Βουκουρεστίου (1811): Ariadna Camariano - Cioran, *Les Académies princières de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs*, Θεσσαλονίκη 1974 σ. 58, 233, 255, καὶ μηχανικὸς ὀχύρωσης τοῦ Μεσολογγίου: Πάνος Δ. Ντούλης, «Ὁ μηχανικὸς Μιχαὴλ Πέτρου Κοκκίνης καὶ τὰ τεῖχη τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ συμβολὴ του εἰς τὴν ἄμυνα τῆς πόλεως 1823 - 1826», *Πρῶτοι Ἑλληνες Τεχνικοί Ἐπιστήμονες περιόδου ἀπελευθέρωσης*, Ἀθήνα, ΤΕΕ, 1976 σ. 17 - 58, 434 - 446.

Γ' Ἐπιστολογραφία

Ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄλλους τύπους τῶν ἐπιστολῶν ὑπῆρχαν χειρόγραφα καὶ ἔντυπα ὑποδείγματα, γιὰ τὶς ἐμπορικὲς ἐπιστολὲς μόνο τὸ 1757 ὁ Σπυρίδων Μίλιας, στὸ Ἐπιστολάριον τοῦ πού τύπωσε στὴ Βενετία, περιέλαβε ὑποδείγματα ἐπιστολῶν (καὶ τύπους πόλιτζας, συναλλαγματικῆς) ἀλλὰ καὶ θεωρητικὸς κανόνες γιὰ τὴ γραφὴ τους²¹. Τὸ Ἐπιστολάριο τοῦ Μίλια, μὲ τὶς πολλὲς του

21. Γιὰ τὶς ἐκδόσεις τοῦ «Ἐπιστολαρίου» τοῦ Μίλια καὶ τὴν ἐξέλιξή τους («Νέον ἐπιστολάριον», δίτομη ἐκδοση, πλουτισμός του) βλ. Γ. Λαδάς - Α. Χατζηδημόσιος, Ἐλληνικὴ βιβλιογραφία Συμβολὴ στὸ δέκατο ὄγδοο αἶωνα, [τ. Α'], Ἀθήνα 1964, σ. 128 - 133, 148 - 151, 161 - 167, 197 - 198. Οἱ ἐκδόσεις : 1757 Τζάτα.— 1759 Γλυκῆς.— 1764 Θεοδοσίου.— 1768 Θεο-

επανεκδόσεις, θά μιμηθεῖ καὶ ὁ Δ. Δάρβαρης στὸ γενικὸ «Ἐπιστολάριον», ποῦ τύπωσε στὴ Βιέννη τὸ 1808 μὲ τίτλο ποῦ ἀπευθύνεται κατεξοχὴν στοὺς ἐμπόρους : *Ἐπιστολάριον κοινωφελές εἰς χρῆσιν τῶν περὶ τὴν σπουδὴν καὶ ἐμπορίαν καταγινομένων νέων*²². Ὁ Δάρβαρης παρέθεσε πολλὰ ὑποδείγματα ἐμπορικῶν ἐπιστολῶν καὶ τύπους πόλιτσας, γραμματίου, ὁμολογίας, συμφωνητικοῦ κ.λπ. Νωρίτερα, τὸ 1800, ὁ Ἰωάννης Μαρμαροτούρης τύπωσε στὴν Τεργέστη ἓνα ἀποκλειστικὰ ἐμπορικὸ ἐπιστολάριο μὲ 132 ἐπιστολές, ἰταλικά καὶ ἑλληνικά : *Ὁ ἀνταποκριτὴς τοῦ Τεργεστίου ἦτοι γραφαὶ διδασκτικαὶ τοῦ ἐμπορίου, δι' ἐκείνους τοὺς νέους οἵτινες ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐνασχολῶνται εἰς αὐτό*²³. Τὸ βιβλίον ξεπερνᾷ τοὺς στόχους ἐνὸς ἐπιστολαρίου καὶ στοχεύει στὴν ἀνάδειξή του σὲ διδασκτικὴ μέθοδο εἰσαγωγῆς στὸ ἐμπορικὸ ἐπάγγελμα, καθὼς παραθέτει τὶς ἐπιστολές ἀλλὰ καὶ τὶς ἀπαντήσεις τους, τύπους ἐγκυκλίων, δηλοποιήσεων κ.λπ. Ὁ Μαρμαροτούρης, οἰκοδιδάσκαλος καὶ προστατευόμενος ἐμπόρων στὴν Τεργέστη, προβάλλει δειλὰ τὸ πρόβλημα τῆς συστηματικῆς διδασκαλίας τῆς ἐμπορικῆς τέχνης²⁴. Ὅπως θὰ δοῦμε

δοσίου.— 1773 τ. Α' - Β' Γλυκῆς.— 1774 Θεοδοσίου.— 1777 Γλυκῆς.— 1778 Θεοδοσίου.— 1779 Γλυκῆς.— 1779 Γλυκῆς.— 1781 τ. Α' - Β' Γλυκῆς.— 1782 Θεοδοσίου.— 1785 Γλυκῆς.— 1796 Θεοδοσίου.— 1797 Γλυκῆς.— (βλ. Θ. Παπαδόπουλος, *δ.π.*, τ. Α' ἀρ. 3833 - 3834, 2142 - 2153).— 1803 Θεοδοσίου.— 1805 Γλυκῆς.— 1808 Θεοδοσίου.— 1811 Γλυκῆς.— 1816 Γλυκῆς.— 1819 Γλυκῆς.— 1819 Γλυκῆς. Βλ. Γκίνης - Μέξας ἀρ. 222, 10062, 3232, 642, 643, 905, 10132, Α 670 (= Ε.Ι.Μοσχονάς, *Ὁ Ἐραμιστὴς* 5 (1967) 138 - 139).— Ὁ Δανιὴλ Μοσχοπολίτης, *Εἰσαγωγικὴ διδασκαλία περιέχουσα Λεξικὸν Τετραγλωσσον τῶν τεσσάρων κοινῶν διαλέκτων ἦτοι τῆς ἀπλῆς Ῥωμαϊκῆς, τῆς ἐν Μοισίᾳ Βλαχικῆς, τῆς Βουλγαρικῆς καὶ τῆς Ἀλβανικῆς*, 1802, περιέλαβε, στὶς σ. 60 - 71, «ὑποδείγματα ἐπιστολικῶν χαρακτήρων καὶ ἄλλα τινὰ τοῖς Πραγματευταῖς χρήσιμα» (βλ. Ἀγγελικὴ Κωνσταντακοπούλου, *Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα στὰ Βαλκάνια (1750 - 1850) Τὸ Τετραγλωσσὸ Λεξικὸ τοῦ Δανιὴλ Μοσχοπολίτη*, Ἰωάννινα 1988, σ. 51, 56 - 57).

22. Γκίνης - Μέξας ἀρ. 505.

23. Γκίνης - Μέξας ἀρ. 29.

24. Γιὰ τὸν Μαρμαροτούρη, ποῦ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Τεργέστη τὸ 1800, βλ. Ὁλγα Κατσιαρδῆ - Hering, *Ἡ ἑλληνικὴ Παροικία τῆς Τεργέστης (1751 - 1830)* τ. Α' - Β', Ἀθήνα 1986, σ. 254, 255, 322, 331, 390.

IL
CORRISPONDENTE
TRIESTINO,
OVVERO
LETTERE ISTRUTTIVE
PER LA GIOVENTÙ BRAMOSA DI
APPLICARSI AL COMMERCIO,
COMPOSTE
DA UN NEGOZIANTE
ΣΗΤΙΧΟ
IN TRIESTE, 1800.
Nella stampa regia privilegiata
de' Padri Armeni Mechitaristi.

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΗΣ
ΤΕΡΡΕΣΤΙΟΥ,
ΗΤΩΙ
ΓΡΑΦΑΓ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑΓ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ.
Δι' εκείνη τὴν οἶον ἢ τινος ἐπιθυμῆσαι καὶ
ἐπισημαίνεται ἐπὶ αὐτῆς
Μεταφρασθεῖσαι
ἀπὸ τῆς ἰταλικῆς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἀσπασθ-
λικὴν Διαλέκτου
Παρὰ Ἰωάννου Μεταμορφωτῆ
Ἀθήναις.
Εν Τεργεστῷ 1800.
Εν τῇ κωνσταντινουπόλει μετὰ προνομίου
τυπογραφεῖα τοῦ εἰς Ἀρμενίαν Πατέρων
τῶν ἁγίων Μεχχταριστῶν.

13.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΡΙΟΝ
ΚΟΙΝΩΦΕΛΕΣ
εἰς χρῆσιν
τῶν περὶ τὴν σποδὴν καὶ ἐμπορίαν
καταγινόμενων νέων
σχεδιασθέν
ὑπὸ
Δημητρίου Νικολάου τοῦ Δαρβάρως,
καὶ
τύποις ἐκδοθέν
ἀναλόμασι
τῶν Κυρίων Ἀδελφῶν Δαρβάρων.
7/24/92
B. Aves
EN VIENNE, ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ
ΕΝ Τῇ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ ΤΕΡΡΕΣΤΙΟΥ ΒΕΝΕΔΙΚΤΗ.
1800.

14.

πιο κάτω δὲν εἴμαστε μακριὰ ἀπὸ τὴν ὥρα τοῦ συστηματικοῦ ἐμπορικοῦ σχολείου.

Δ' Καταστιχογραφία

Οἱ Ἕλληνες ἔμποροι κρατοῦσαν τὰ κατάστιχά τους ἀπλογραφικὰ ἢ διπλογραφικὰ. Καταστιχογραφία εἶχαν μάθει κοντὰ σὲ εἰδικούς δασκάλους—καὶ ἀργότερα σὲ σχολεῖα— ἢ ἦταν αὐτοδιδάκτοι καὶ εἶχαν κερδίσει τὴν ἐμπειρία τους χρησιμοποιώντας τὰ ξενόγλωσσα ἐγχειρίδια ἢ μαθητεύοντας κοντὰ σὲ ἄλλους Ἕλληνες καὶ ξένους ἐμπόρους. Ἡ ἐμπειρία αὐτὴ κερδιζόταν κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς ἀνάγκης νὰ τηροῦνται τὰ ἐμπορικὰ βιβλία σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας στὴν ὁποία ἐμπορευόνταν, ἀφοῦ ἔπρεπε νὰ κρατοῦν κατάστιχα καὶ ἀρχεῖο γιὰ νὰ μποροῦν νὰ παρουσιάζονται στὰ ἀρμόδια δικαστήρια ἂν χρειάζονταν. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι ὅλες οἱ ἑλληνικὲς παροικίες, γιὰ παρόμοιους λόγους, μισθοσυντηροῦσαν γραμματισμένους—ποὺ πολλὲς φορὲς ἦταν δάσκαλοι ἢ λόγιοι— γιὰ τὶς γραμματεῖες τῶν κοινοτήτων τους. Ἀντίστοιχα ἐπαρκεῖς ἦταν οἱ ἐπιδόσεις τῶν κατζηλιέρηδων - γραμματικῶν τῶν κοινοτήτων τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὶς φορολογικὲς καὶ ἄλλες οἰκονομικὲς δοσοληψίες ὅπως καὶ τῶν μοναστηριῶν, ποὺ παραδοσιακὰ κρατοῦσαν κατάστιχα καὶ ἀλληλογραφία.

Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα, ἢ ἐξέλιξη τοῦ πραγματευτῆ ἢ μεσαίου ἐμπόρου σὲ μεγαλέμπορο, μὲ «διεθνεῖς» συνεργασίες καὶ ἀνταποκρίσεις, ἐπέβαλαν τὴν ὀργάνωση τῶν λογιστηρίων τῶν ἐμπόρων καὶ τὴν ἐγκατάλειψη τοῦ ἀπλογραφικοῦ συτήματος στὴν καταστιχογραφία. Ἡ γενίκευση τῆς χρήσης διπλογραφικοῦ συστήματος (*scrittura doppia*) εἶχε ἔρθει καὶ τὰ δύο ἐγχειρίδια ποὺ τυπώνονται, στὴν Τεργέστη τὸ 1793 καὶ στὴ Βιέννη τὸ 1794, ἔρχονται νὰ διδάξουν στοὺς νεότερους ἢ μαθητευόμενους ἐμπόρους αὐτὸ τὸ σύστημα. Ἡ πολλαπλότητα τῶν ἐγγραφῶν ἔδινε στὸν ἔμπορο τὴ δύναμη νὰ ἐλέγχει τὸ κέρδος ἢ τὴ ζημιὰ τῆς ἐπιχείρησής του, τὶς δοσοληψίες μὲ τοὺς ἀνταποκριτές του, τὴν ποιότητα τῶν

συνεργατῶν του, τὴν κίνηση τῶν διαφόρων ἐμπορευμάτων.

Ἡ καταστιχογραφία ποὺ ἐκδόθηκε στὴν Τεργέστη τὸ 1793 ἔχει τίτλο : *Ἐμπορικὴ ὁδηγία ἣτοι ἀκριβῆς καὶ σαφεστάτη διδασκαλία νὰ κρατῆ τινὰς τὰ κατὰστιχα εἰς παρτίδαις διπλαῖς. Κοινωνῶς τὴν σκοριτούρα ντόπια. Καὶ νὰ κάμνη μὲ εὐκολίαν κάθε μιλλάντζιο, κατὰ τὴν μέθοδον τῶν Ὀλλανδέζων*²⁵. Στὸ ἐξώφυλλο καὶ κάτω ἀπὸ μιὰ λαμπρὴ εἰκόνα τοῦ λιμανιοῦ τῆς Τεργέστης, σὲ πλήρη ἐμπορικὴ δραστηριότητα, ἔχουν τυπωθεῖ οἱ στίχοι : «Ἀμαθῆς ἔμπορος πλουτῶν ἀνόρθωτα ὀλισθαίνει, /Ἡ πείρα δέ, κ' ἢ προκοπὴ ἄσυλος πλοῦτος μένει». Τὸ βιβλίον ἔρχεται νὰ ἀγγίξει τὴν ὀξυμένη πιά σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο φιλοτιμία τῶν ἐμπόρων : παρουσιάζεται ὡς ἐργαλεῖο γιὰ τὸ ξεπέραςμα τῆς ἀμάθειας στὴν ἄσκηση τοῦ ἐπαγγέλματος. Ὁ συγγραφέας ὑπογράφει μὲ τὰ ἀρχικὰ Ἰ.Τ. Ὑποθέτω ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν μεγαλέμπορο Ἰωάννη Ταμπίσκο, ποὺ ἦταν διευθυντῆς καὶ ὑπεύθυνος τῆς ἀλληλογραφίας τῆς ἐταιρείας «Ἀνδρουλάκης - Ταμπίσκος καὶ Pontini», στὴν Τεργέστη αὐτὰ τὰ χρόνια²⁶.

Στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου σημειώνεται : «Ἐκεῖνοι ὁποῦ ἤξεύρουν τὴν ἀληθινὴν μέθοδον κάθε πραγματευτικῆς ἐπιχειρήσεως, τὸ ὁμολογῶ, δὲν χρειάζονται τὸ ἐδικόν μου Βιβλίον. Ἐγγραφα λοιπὸν διὰ τοὺς ἀρχαρίους. Αὐτὸς ἐστάθη ὁ κύριος σκοπός. Ἐγγραφα δευτέρον μὲ τέλος, νὰ ὠφεληθοῦν καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι μ' ὄλον ὁποῦ ἤδη ἀπὸ καιρὸν καταγίνονται εἰς τὴν πραγματείαν, δὲν ἔφθασαν ὅμως νὰ ἔχουν κανόνας στερεοὺς διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις των, καὶ διὰ νὰ ἀποφεύγουν τὰς ζημίας, ὁποῦ ἢ ἢ ἀπάτη τῶν συνανταποκρινομένων τους (corrispondenti) ἢ ἢ ἀπροσεξία ἢ ἐδικὴ τους, ἢμποροῦν νὰ τοὺς προξενήσουν».

Τὸ βιβλίον μὲ τὴ δοκιμασμένη, ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν Γραμματικῶν, μέθοδο τῶν ἐρωταποκρίσεων, δίνει τοὺς ὀρισμοὺς τῶν καταστίχων, ποὺ πρέπει νὰ κρατᾷ ἓνας ἔμπορος, μὲ παραδείγματα καὶ ἀξιοποιώντας τὸ μεγάλο σχῆμα τοῦ βιβλίου καταστρώνει τὰ παραδείγματα ἔτσι, ποὺ οἱ σελίδες του νὰ θυμίζουν πραγματικὸ

25. Λαδὰς - Χατζηδημὸς 1791 - 1795 ἀρ. 121.

26. Κατσιαρδῆ, ὁ.π., σ. 418 κυρίως.

έμπορικὸ κατάστιχο. Ἄλλωστε καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ παραδείγματα τοῦ βιβλίου ξεκινοῦν ἀπὸ πραγματικὰ στοιχεῖα καὶ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ ἐρευνηθεῖ πόσο πιστὰ καθρεφτίζεται, στὸ σύνολο τῶν στοιχείων ποὺ δίνουν τὰ ἐμπορικὰ ἐγχειρίδια, ἡ πραγματικότητα τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων τῆς ἐποχῆς. Ἔτσι γιὰ παράδειγμα θὰ μπορούσε νὰ παρατηρηθεῖ ὅτι στὶς Καταστιχογραφίες τῆς Τεργέστης καὶ τῆς Βιέννης ἀναφέρονται μὲ διαφορετικὴ συχνότητα ἡ Σμύρνη ἢ οἱ Σέρρες κ.λπ.

Συγκροτημένη μὲ περισσότερες φιλοδοξίες ἀλλὰ μὲ τὸν ἴδιο περίπου τρόπο διάταξης τῆς ὕλης εἶναι Ἡ *Σκριπτούρα δόππια ἦτοι ἡ τάξις τῶν πραγματευτάδικων καταστίχων*. Συντεθεισα εἰς τὴν ἀπλήν ἡμῶν διάλεκτον παρὰ τοῦ Θωμᾶ Δημητρίου τοῦ Σιατιστέως, ποὺ τυπώθηκε στὴ Βιέννη τὸ 1794.

Στὸν πρόλογο ὁ συγγραφέας ἐξηγεῖ τὴ σκοπιμότητα τῆς συγγραφῆς: «τὴν ὁποῖαν Βίβλον ἔχοντες τὰ ἄλλα τῶν Εὐρωπαϊῶν γένη εἰς τὴν γλῶσσάν των, οὐ μόνον ποιοῦσι μεθοδικῶς τὰς πραγματείας των, ἀλλὰ καὶ κρισολογία τις καὶ ἕρις ἐντεῦθεν δὲν ἀκολουθεῖ, διὰ τὴν εὐτακτον μέθοδον τῶν καταστίχων των». Ὁ συγγραφέας, ἔμπορος κι αὐτός, γνωρίζει ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν κατανοοῦν αὐτὴ τὴ σκοπιμότητα, ἄλλοι γιατί θεωροῦν ὅτι ἡ διπλογραφία εἶναι ὄργανο καὶ μέσο γιὰ εὐκολότερη ἀπάτη, ἄλλοι δὲν κρατοῦν κατάστιχα γιὰ νὰ μπορούν νὰ κρύβουν τίς ἀπάτες καὶ ψευτιές τους προφασιζόμενοι τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἄλλοι γιατί λένε «δεῖξόν μοι τὸν τρόπον πῶς νὰ κερδήσω ἄσπρα, τὸ πῶς δὲ νὰ κρατήσω τὰ κατάστιχά μου, ἀρκεῖ μοι καὶ ἓν φύλλον χαρτίου· ἰδοὺ τὸ κατάστιχόν μου εἰς τὸ καλπάκι μου τὸ φορῶ». Στὴ συνέχεια διαβεβαιώνει ὅτι οἱ ἀμαθεῖς ἔμποροι φτάνουν σὲ ἀδιέξοδα καὶ προσφεύγουν τελικὰ σ' αὐτοὺς ποὺ γνωρίζουν καὶ ἀναγκάζονται ἔτσι, «προσκυνοῦντες τὴν μάθησιν», νὰ κοινολογήσουν τὰ ἐπαγγελματικὰ τους μυστικά. Ὁ συγγραφέας καταθέτει καὶ μιὰ ἄλλη μαρτυρία ποὺ δείχνει τὴν κινητικότητα στὰ ἐπαγγέλματα ἀλλὰ καὶ μιὰ κουτοπόνηρη ἐχθρότητα πρὸς κάθε ἐκσυγχρονισμό: «Εἶπέ μοι, τέλος πάντων, καὶ ἓνας ἀγελαδοβοσκός, νῦν δὲ πραγματευτῆς χρηματίας (ὅταν ἔκαμα τὸ βιβλίον μὲ τοὺς λογαριασμοὺς, ἤγουν τὸ

Χειραγωγός ἔμπειρος εἰς τὰ τῆς πραγματείας) “ μὲ τὰ βιβλία ὁποῦ κάνεις ἐσὺ μᾶς προξενεῖς ζημίαν· διότι μανθάνουσιν οἱ ἄπλοῖ τοὺς λογαριασμούς, καὶ δὲν ἤμπορῶ ἐγὼ νὰ πωλήσω τὰς πραγματείας μου καθὼς θέλω ”· τοῦτο τὸ βάρβαρον πρόβλημα τοῦ ἀγελαδοβοσκοῦ, ἀφίνω νὰ τὸ κρίνουν οἱ νουνεχεῖς»²⁷.

Ὡς τὸ 1821 δὲν θὰ κυκλοφορήσει ἄλλη καταστιχογραφία στὰ ἑλληνικά. Ἀλλὰ τὸ 1803 ὁ Νικόλαος Ἀναστασίου, ἔμπορος ἀπὸ τὰ Γιάννενα καὶ πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βενετίας ἐκεῖνο τὸ χρόνο, τυπώνει ἰταλικά στὸ τυπογραφεῖο Γλυκῆ, μὲ ἐξοδὰ του, τὸν πρῶτο τόμο τοῦ βιβλίου *La scrittura doppia ridotta scienza*²⁸.

27. Λαδὰς - Χατζηδηῖμος 1791 - 1795 ἀρ. 168.— Οἱ ἀντιστάσεις στὶς ἐκ-συγχρονιστικὲς προσπάθειες στὸ ἐμπορικὸ ἐπάγγελμα ἀναπτύσσονται σὲ εὐρύτερα τμήματα τῆς κοινωνίας, συμπλέκονται μὲ ἀδράνειες καὶ παραδοσιακὲς νοοτροπιὲς καὶ ἐκφράζονται μὲ ἀφελεῖς προκαταλήψεις κατὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἠθικολογίες: «Τὸ ἀλὰ μόδα ἀλισβεριήσι τέτοιον εἶναι· ἡ δόπια - σκριττούρα εἰς αὐτὸν τὸν βαθμὸν ἔφερε τὴν πραγματείαν ὅπου ὁ ἄνθρωπος κάμνωντας ζημίαν νὰ γίνεταί πλούσιος» γράφει ἀνάμεσα σὲ ἄλλα παρόμοια τὸ Ἀπάνθισμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, Κωνσταντινούπολη, Πατριαρχικὸ τυπογραφεῖο, 1803 σ. 182 (ἑλληνικά καὶ καραμανλιδικά).— Στὸ χῶρο τῶν παραδοσιακῶν νοοτροπιῶν, μὲ τὴν ἴδια ἀφελή βεβαιότητα ἐκφράζονται καὶ καταφάσεις ποὺ ἀναφέρονται στὸ τίμιον ἐμπόριο καὶ στὸ παραδοσιακὸ σημειωματάριο - δεφτέρι: «Κατάστιχον παντοτινὸν/σὲ κάθε ἄνθρωπον καλὸν/Μᾶλλον δὲ στὸν πραγματευτὴν/ ὅπου εὐρίσκειται σ' αὐτὴν/ἤγουν εἰς τὴν πραγματείαν/ὅπου ἔχει μεγάλην χρείαν» στιχοურγεῖ ὁ Ἰωάννης Θεολογίτης ἐκ Καστορίας (Ἐπιστολόγιον, τ. Β' Βενετία 1773 σ. 284).— Γιὰ τὴν πανουργία τῶν ἐμπόρων βλ. τὴ βασικὴ μελέτη γιὰ ὀλόκληρο τὸ θέμα, τοῦ Traian Stoianovich, «Ὁ κατακτητὴς ὀρθόδοξος Βαλκάνιος ἔμπορος», *Οἰκονομικὴ δομὴ τῶν βαλκανικῶν χωρῶν (15ος - 19ος αἰ.)*, ἐπιμ. Σπ. Ἀσδραχάς, Ἀθήνα 1979, σ. 320 - 321.— Σημαντικὰ στοιχεῖα δίνει ἡ ἐπιφυλλίδα τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη, (Σκριτούρα Δόππια), ἐφημ. *Πρωΐα* φ. 20 - 3 - 1932. (= Ἀπαντα, ἐπιμέλεια Γ. Κουρνούτου, τ. 2, Ἀθήνα χ.χ. σ. 389 - 395).

28. Περιγραφὴ ἔκδοσης: Ἀπόστολος Παπαϊωάννου, «Ἑλληνικά παλαιότυπα σὲ βιβλιοθήκες τῆς περιοχῆς Ζαγορίου», *Ἡπειρωτικὰ Χρονικά* 22 (1980) 148 - 149, ἀρ. 7. Πβ. Μανουὴλ Γεδεών, «Νεοελληνικῆς βιβλιογραφίας ἀνάλεκτα», *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* 24 (1904) 29 - 33, ὅπου ἀξιοποιοῦνται στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς Καταλόγους τοῦ Γλυκῆ τοῦ 1805 καὶ τοῦ

Στὸ διδακτικὸ ἐγχειρίδιο, «Διδασκαλία τῆς ἐμπορικῆς ἐπιστήμης» (Ίάσι 1817), ὑπάρχει καὶ παράρτημα «περὶ τῶν ἐμπορικῶν καταστάσεων». Ἐπίσης στὴν «Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεΐα» τοῦ Ν. Παπαδόπουλου (Βενετία 1815 - 1817), προβλεπόταν καὶ κεφάλαια «περὶ καταστιχογραφίας» στοὺς τόμους ποὺ δὲν ἐκδόθηκαν.

Ε' Νομοθεσία

Οἱ Ἕλληνες ἔμποροι, ἀνάλογα μὲ τὸ κρατικὸ πλαίσιο στὸ ὁποῖο ἀσκοῦσαν τὸ ἐπάγγελμά τους, ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ γνωρίζουν μία ἢ περισσότερες νομοθεσίες γιὰ τὸ ἐμπόριο. Ἡ ἀπόκτηση τῶν γνώσεων αὐτῶν γινόταν, ὅπως καὶ γιὰ ἄλλους τομεῖς τοῦ ἐπαγγέλματός τους, κυρίως ἐμπειρικά.

Γιὰ τὸ παραδοσιακὸ ὀρθόδοξο δίκαιο δὲν ὑπῆρχαν δυσκολίες. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴ γνώση, ποὺ ἔφερνε ἡ καθημερινὴ πράξη, μποροῦσαν νὰ καταφεύγουν στὰ στοιχεῖα ποὺ ἔδιναν οἱ χειρόγραφοι καὶ οἱ ἔντυποι νομοκάνονες, ὁ Ἄρμενόπουλος καὶ οἱ νομοθεσίες τῶν παραδουνάβιων ἡγεμονιῶν. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ὀθωμανοῦ κυρίαρχου τὰ πράγματα δὲν ἦταν ξεκαθαρισμένα «ἐπειδὴ οἱ ὀθωμανικοὶ κώδικες δὲν ἐκτείνονται εἰς τὴν ἐμπορικὴν νομοθεσίαν, συμβαίνει τὸ παράλογον ἐκεῖνο, νὰ γίνηται ὁ αὐτὸς καὶ κριτὴς καὶ νομοθέτης [...] καταντᾷ τὴν ἀπόδειξιν εἰς δύο μάρτυρας καὶ ἀποφασίζει ὅ,τι θέλει»²⁹. Τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη ἔλυσαν αὐτὸ τὸ πρόβλημα γιὰ τοὺς ὑπηκόους καὶ τοὺς προστατευόμενούς τους μὲ τὶς διομολογήσεις. Οἱ Ἕλλη-

1806 καὶ ἐρμηνεύεται ἡ ἔκδοση ὡς ἀντίδραση στὴν ἔκδοση τῆς «Σκριτούρα δόππια» (Βιέννη 1794). Οἱ Λαδὰς - Χατζηδῆμος 1791 - 1795, σ. 300, θεώρησαν ὅτι ὁ συγγραφέας Νικόλαος Ἀναστασίου ταυτίζεται μὲ ὁμώνυμο ἔμπορο τῆς Τεργέστης. Γιὰ τὸν Ἀναστασίου βλ. Ἄρτεμη Ξανθοπούλου - Κυριακοῦ, *Ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότητα τῆς Βενετίας (1797 - 1866)*, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 223, 239. Πβ. καὶ Πλουμίδης, *Τυπογραφεῖον Θεοδοσίου*, ὁ.π., σ. 50.

29. Ν. Παπαδόπουλος, *Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεΐα*, τ. Δ', Βενετία 1817, σ. 448 - 449.

νες στο χώρο «τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς» ἔλυναν τὰ προβλήματα τούς σέ ἐπίπεδο κοινότητας καί ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰ. μέ τὰ «ἐμπορικά συστήματα» τῆς Κωνσταντινούπολης καί τῆς Σμύρνης, πού εἶχαν εἰδικές προνομίες³⁰.

Οἱ ἔλληνες ὑπήκοοι τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἀκολουθοῦσαν τὸ ἐμπορικὸ δίκαιο ἐκεῖνων. Τίς διακρατικές συμφωνίες καί συνθήκες τίς μάθαιναν ἀπό τίς ἐφημερίδες καί τίς αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις τούς στή γλώσσα τῆς χώρας πού ἐμπορευόνταν. Αὐτὴ τὴν πρακτικὴ ἔγιναν προσπάθειες νὰ τὴν μιμηθοῦν καί οἱ Ἕλληνες. Ἔτσι οἱ Μαρκίδες Πούλιου τύπωσαν στή Βιέννη τὸ 1792 τὸ φυλλάδιο : *Σύνοψις τῶν ἀναμεταξὺ Ρωσσίας καὶ Πόρτας κατὰ καιροῦς, καὶ τελευταίων συνθηκῶν [...] εἰς χρῆσιν κοινὴν καὶ μάλιστα τῶν περὶ πραγματεῖαν καταγινομένων*³¹.

Πέντε χρόνια νωρίτερα, τὸ 1787, τυπώθηκε στή Βιέννη, μεταφρασμένη ἀπὸ τὸν Δ. Δάρβαρη, ἡ *Καισαροβασιλικὴ διαταγὴ ἤτοι Πατέντα περὶ τῶν καμβίων*, ἡ ὁποία ἴσως ἐπανεκδόθηκε τὸ 1791. Τὸ 1791 ἔχουμε μετάφραση τοῦ Δάρβαρη καί ἐκδοση στὴν ἴδια πόλη τῆς «Πατέντας» τοῦ καμπίου, διάταγμα τοῦ 1763 τῆς Μαρίας Θηρεσίας³².

30. «Πρόκειται περὶ παραχωρήσεως, εἰς ἣν διὰ νομοθετικῆς ἐπιταγῆς προέβη τὸ κυρίαρχον κράτος εἰς τοὺς ἐκασταχοῦ ἔλληνας ἐμπόρους ὅπως ἰδρῦσουν ἐπαγγελματικούς ὀργανισμούς, ρυθμίζοντας τὰς μεταξὺ τῶν μελῶν σχέσεις καί συνεπῶς ἀπολαύοντας τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτονομοθεσίας»: Κ.Δ. Τριανταφυλλόπουλος, «Ἡ πρώτη ἑλληνικὴ μετάφρασις τοῦ Γαλλικοῦ Ἐμπορικοῦ Κώδικος καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς διδάγματα», *Ἀρχεῖον Ἰδιωτικοῦ Δικαίου* 10 (1943) 368.

31. Λαδὰς - Χατζηδημος 1791 - 1795, ἀρ. 91.

32. Λαδὰς - Χατζηδημος 1791 - 1795, ἀρ. 52, 20.— Ἡ χρῆσις τῆς Πατέντας καί ἀπὸ τὸ Ἐμπορικὸ Σύστημα τῶν Ἑλλήνων στὴν Κωνσταντινούπολη δείχνει τὴν ἐδρύτερη χρῆσις τῆς: «Ἡ Κωνσταντινούπολις μὴ ἔχουσα νόμους συναλλαγματικούς, δὲν εἶχε καὶ διάταγμα ρητὸν περὶ πληρωμῆς αὐτῶν [τῶν συναλλαγματικῶν γραμματίων]· οἱ δὲ συστήσαντες τὸ ἐμπορικὸν μας σύστημα ἐδρόντες μεταφρασμένην εἰς τὴν γλῶσσαν μας τὴν περὶ συναλλαγματικῶν διακήρυξιν (πατένταν) τῆς αὐτοκρατορῆσεως Μαρίας Θηρεσίας, καὶ διὰ τὸ γεινιάζον τῆς ἐπικρατείας ἐκεῖνης ἀναδεχόμενοι ταύτην, ὠροθέτησαν παρομοίως τρεῖς ἡμέρας ὑπέρθεσιν μετὰ τὴν διορίαν». Βλ. *Ἡ Ἐμπορικὸς Κώδηξ τῆς Γαλλίας. Μεταφρασθεῖς . . . παρὰ*

ΚΑΙΣΑΡΟΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΑΤΕΝΤΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ
Κ Α Μ Η Ι Ο Υ.

ΑΝΑΚΛΙΝΘΕΝΤΑ
ΥΠΟ ΤΗΣ ΒΕΛΑΤΟΤΑΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΣΣΗΣ ΤΗΣ ΓΟΜΑΝΙΩΝ,
ΤΗΣ ΤΗΣ ΟΥΤΚΡΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΒΟΗΜΙΑΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣΣΗΣ ΚΑΙ
ΑΡΧΙΔΟΥΚΗΣΣΗΣ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ,

Μ Α Ρ Ι Α Σ Θ Ε Ρ Ε Σ Ι Α Σ

ΠΕΡΙ ΤΟΥΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΜΗΙΟΥ ΔΙΑΤΑΞΗΝ ΔΙΑ
ΤΟΥΣ ΚΑΜΗΟΝΟΜΗΤΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΤΗΣ ΒΟΗΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΡΧΙΔΟΥΚΑΤΟΥ
ΤΗΣ ΑΝΩ ΚΑΙ ΚΑΤΩ ΑΥΣΤΡΙΑΣ

Ε. Β.
ΤΗΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΡΧΙΜΟΥ ΤΩΝ ΚΑΜΗΙΩΝ ΔΙΑΤΑΞΗΝ, ΤΟΥ ΠΕΛΟΥΤ,
ΔΙΣΤΕΡΟΥ, ΚΑΙ ΕΣΣΑΤΟΥ ΑΡΧΙΜΟΥ, ΚΑΘ' ΕΝ ΠΡΟΣΩ
ΚΑΙ ΔΙΟΡΙΣΤΑΙ ΕΝ ΤΗ ΑΡΧΙΔΟΥΚΑΤΩ ΤΗΣ
ΑΝΩ ΚΑΙ ΚΑΤΩ ΑΥΣΤΡΙΑΣ

ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ
ΕΚ ΤΗΣ ΚΑΛΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΕΝΤΟΥΡΗ

Μ. Τ. 1751

17.

ΔΙΑΤΑΓΗ ΉΤΟΙ ΝΟΜΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΟΤΦΛΟΥΤΖΗΔΩΝ

Διερμηνεύει μέχρι τούδε, τὸ μὲν περὶ τῶν πραγματευτῶν,
τὸ δὲ περὶ τῶν εὐγενῶν καὶ Ἀξιωματικῶν.

Μεταρρυθμίζονται ἐν τῷ Πρωτοῦ ἀπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἀπὸ τῆς 1. 1. 1801
κατὰ τὴν ἐπιτροπὴν, ἀφ' οὗ καὶ ἐπιτελεῖται ἡ ἐπιτροπὴ κατὰ τὴν 1.
κατὰ τὴν πραγματευτῶν, ἐν τῷ 1. καὶ τῷ 2. καὶ ἀφ' οὗ καὶ τῆς 1.
ἐπιτροπῆς, ἐπιτροπῆς ἑπιτροπῆς.

Τὴν πρώτην διὰ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ προαγγέλλει
τὴν ἐπιτροπὴν καὶ ἐπιτελεῖται, ἐπιτελεῖται

Handwritten signature or initials

ΕΝ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΙ

κατὰ τὴν Ἀυτοκρατορικὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν
τῆς 1801.

18.

Τὸ 1803 τυπώθηκε στὴν Πετρούπολη ἡ *Διαταγὴ ἤτοι νόμος περὶ τῶν μουφλούζηδων* [= αὐτῶν ποὺ πτωχεύουν] *διηρημένη εἰς μέρη δύο, τὸ μὲν περὶ τῶν πραγματευτῶν, τὸ δὲ περὶ τῶν ἐγγενῶν καὶ ἀξιοματικῶν. Μεταφρασθεῖσα [...] παρὰ Ι.Κ. [...] πρὸς κοινήν σαφεστέρην εἶδῃσιν καὶ ὠφέλειαν πάντων τῶν ἐν τῇ Ρωσσίᾳ πραγματευομένων, οὐμὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἐγγενῶν καὶ ἀξιώμασι παρὰ τῆς Βασιλείας τετιμημένων, ὁμογενῶν Ρωμαίων* ³³.

Ἄλλα αὐτὰ δὲν ἦταν ἱκανὰ βέβαια νὰ καλύψουν τὶς ἀξημένες ἀνάγκες τῶν ἐμπόρων γιὰ μιὰ ἐνιαία κωδικοποιημένη νομοθεσία : οἱ προσπάθειες τῶν Ὑδραίων (1804, 1818) ³⁴ καὶ τῶν Σπετσιωτῶν (1814) ³⁵ νὰ ἀποκτήσουν δικό τους ἐμπορικὸ κώδικα εἶναι ἐνδεικτικὴ, καθὼς καὶ οἱ ἀντίστοιχες προσπάθειες ποὺ ἔγιναν στὰ Ἐπτάνησα. Μὲ τὶς περιπτώσεις τῶν ναυτικῶν νησιῶν ἀγγίξαμε στὴν ὀργανικὴ σύνδεση τοῦ ἐμπορίου μὲ τὴ ναυτιλία, ποὺ ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ὅρια αὐτῆς τῆς μελέτης.

Ἄμεση ἦταν ἡ μετάφραση τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορικοῦ κώδικα, ποὺ θὰ τυπωθεῖ τρεῖς φορὲς ὡς τὸ 1820. Ὁ Νικόλαος Παπαδόπουλος τὸν μεταφράζει καὶ τὸν τυπώνει στὴ Βενετία τὸ 1817 γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Συστήματος τῶν Ἑλλήνων Ἐμπόρων τῆς Κωνσταντινούπολης ³⁶. Τὸ 1820 ὁ Θεόδωρος Ράκος τυπώνει στὸ Παρίσι ἄλλη μετάφρασή του ³⁷ ἐνῶ ὁ Νικόλαος Κεφαλὰς τυπώνει

Νικολάου τοῦ Παπαδοπούλου... Βιέννη 1817 σ. 47 (σημείωση τοῦ μεταφραστή).— Βλ. καὶ Ἐφημερίς, ἀρ. 78, 26-9-1791. Δ. Δάρβαρης, Ἐπιστολάριον, ὅ.π., σ. 356.

33. Γκίνης - Μέξας ἀρ. 194. Μεταφραστής : Ἰωάννης Κασκαμπᾶς.

34. Ἄντ. Λιγνός, Ἱστορία τῆς Νήσου Ὑδρας, τ. Α', Ἀθήνα 1946, σ. 249 - 251, 257 - 267.

35. Α. Ὁρλάνδος, *Ναυτικά, ἤτοι ἱστορία τῶν κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος πεπραγμένων ὑπὸ τῶν τριῶν νήσων, ἰδίως τῶν Σπετσῶν*, τ. Α', Ἀθήνα 1869, σ. 30.

36. Γκίνης - Μέξας ἀρ. 986.— Κ.Δ. Τριανταφυλλόπουλος, «Ἡ πρώτη ἑλληνικὴ μετάφρασις...», ὅ.π., σ. 361 - 383.— Βλ. καὶ Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης, «Βιβλιολογικὰ Α'», *Μνήμων* 8 (1982) 358 - 365.— G. Rodolakis, «L'adoption du Code de Commerce Français en Grèce», *Actes du IIIe Colloque d'Histoire, La Révolution Française et L'Hellenisme Moderne*, Ἀθήνα 1989, σ. 379 - 392.

37. Γκίνης - Μέξας ἀρ. 1220.

Ο ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ
Κ Ω Δ Η Ξ
 ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ.

Μεταφρασθεὶς ἐκ τῆ Γαλλικῆ πρωτο-
 τῆτος, καὶ πολλοῖς σημειώμασι πλεον-
 σθεὶς, ἐστὶ δὲ παραρτήματι τῶν ἀναγ-
 καίων ἀρθρῶν ἐκ τῆ πολιτικῆ
 Κώδικος ἐπανξηθεὶς

π α ρ α

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ,
 παρ' αὐτὸν προσερχθεὶς τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτι-
 μοτάτῳ Συστήματι

τῶν Ἑλληνοφράσαιων Ἐμπορῶν

πρὸς κοινὴν ὠφίλειαν, ἀναλήμασι τοῦ τιμιωτάτου
 κυρίου

ΜΙΧΑΗΛ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

τυποῖς ἐκδόθετος

ΕΝ ΒΙΕΝΝῃ, 18

Ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας τοῦ

19.

ΓΑΛΛΙΚΟΣ
 ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ ΚΩΔΗΞ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΘΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΝ

ΗΜΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΟΝ

ΠΑΡΑ Θ. Ρ.

ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ Ι. Μ. ΕΒΕΡΑΡΤΟΥ.

1820.

20.

στη Βιέννη τὸ 1817 τὸ βιβλίο *Ὀδηγία θαλάσσιος*, ἡ ὁποία στηρίζεται σὲ παράφραση τοῦ ἀντίστοιχου τμήματος τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορικοῦ κώδικα ³⁸.

Ζ' Γεωγραφία καὶ ἱστορία

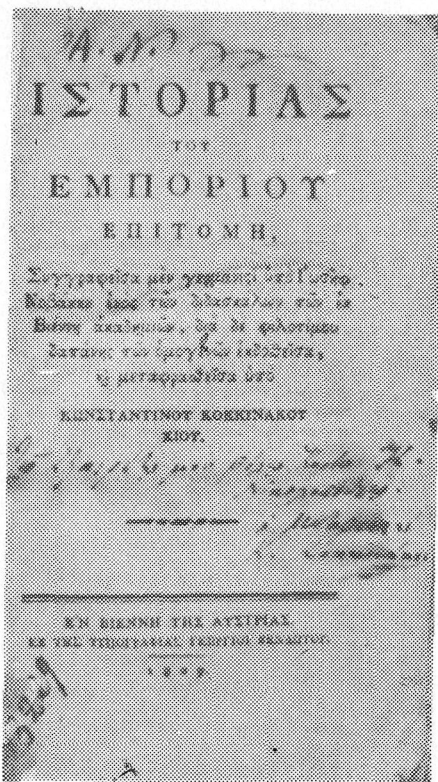
Περισσότερο οἱ γεωγραφικὲς καὶ λιγότερο οἱ ἱστορικὲς γνώσεις εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ἄσκηση τοῦ ἐμπορίου : πορτολάνοι, γεωγραφικὰ ἐγχειρίδια καὶ χάρτες, γεωγραφικὰ λεξικά καὶ δρομοδείκτες, ποὺ τυπώθηκαν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, ἐξυπηρετήσαν τοὺς ἐμπόρους. Στὴν «Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεΐα» τοῦ Ν. Παπαδόπουλου ὑπάρχει γεωγραφικὸ λεξικὸ μὲ πολλὰς πληροφορίες γιὰ τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση κάθε τόπου, οἱ ὁποῖες θὰ μπορούσαν νὰ φανοῦν χρήσιμες στοὺς ἐμπορευόμενους.

Στὴν «Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεΐα» (1815) ὑπάρχουν καὶ στοιχεῖα ἱστορίας τοῦ ἐμπορίου. Τὸ ἴδιο καὶ στὸ βιβλίο «Διδασκαλία τῆς ἐμπορικῆς ἐπιστήμης» (1817). Αὐτοτελῶς κυκλοφόρησε στὴ Βιέννη τὸ 1809, μεταφρασμένη ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Κοκκινάκη ἡ *Ἱστορία τοῦ ἐμπορίου ἐπιτομή*, σχολικὸ ἐγχειρίδιο τοῦ Γερμανοῦ Joseph Nowack ³⁹.

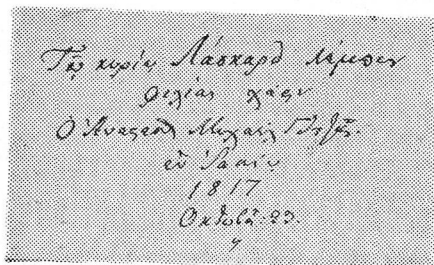
Ἄλλὰ τοὺς ἐμπόρους φαίνεται νὰ ἐνδιέφερε περισσότερο ἡ πρόσφατη πολιτικὴ, πολεμικὴ καὶ διπλωματικὴ ἱστορία καὶ μάλιστα τὰ σύγχρονα γεγονότα, γι' αὐτὸ στήριζαν πολλὰς προσπάθειες πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Νὰ σημειώσουμε ὅτι οἱ

38. Γκίνης - Μέξας ἀρ. 985.— Μία ἄλλη χειρόγραφη μετάφραση τοῦ Γαλλικοῦ Ἐμπορικοῦ Κώδικα ὑπάρχει στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη/ΤΧΟ ἀρ. 1459. Στὸ παράφυλλο τοῦ χειρογράφου ἔχει σημειωθεῖ: «Νικόλαος Ι. Σαρίπολος τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Πανεπιστημίου Ὁθωνος Δωρεῖται τὸδε Ἀθήνησι τῇ 15 Νοεμβρίου 1846». Στὰ πρῶτα 84 φύλλα μεταφράζονται τὰ ἄρθρα 1 - 545 τοῦ Ἐμπορικοῦ Κώδικα, μὲ χωριστὴ ἀρίθμηση γιὰ κάθε βιβλίο. Λεῖπουν τὰ φύλλα ἀπὸ τὸ 85 καὶ μετὰ, ποὺ θὰ περιεῖχαν ὅλα ἢ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἄρθρα 545 - 614. Στὸ δεῦτερο μέρος τοῦ χειρογράφου (ἀκέφαλο φ. 2 - 94) μεταφράζεται ὁ Γαλλικὸς Ποινικὸς Κώδικας (ἄρθρα 8 - 484).

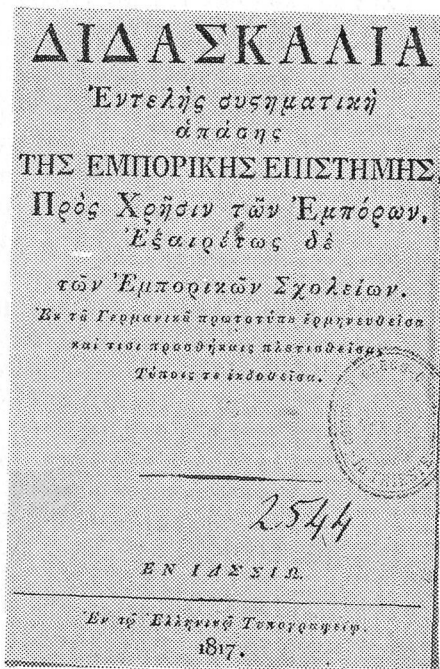
39. Γκίνης - Μέξας ἀρ. 553.

21.

22, 23. Ο τίτλος του βιβλίου και αφιέρωση του μεταφραστή (βλ. σημ. 43).

έφημερίδες, τὰ περιοδικὰ καὶ τὰ ἡμερολόγια περιεῖχαν τέτοιες πληροφορίες⁴⁰.

* * *

Ὁ Ἄθανάσιος Ψαλίδας τὸ 1815 ἀναγράφει ἀνάμεσα στὰ διδασκόμενα ἐγκύκλια μαθήματα τῆς Καπλανείου Σχολῆς στὰ Γιάννενα: «ἀρχὴ καὶ πρόοδος τοῦ ἐμπορίου καὶ ἅπαν τὸ ἐμπορικὸν σύστημα». Ὑπάρχουν χειρόγραφα τὰ ἀπλὰ μαθήματα τοῦ Ψαλίδα μὲ τὸ τίτλο «Θεωρίαι γενικαὶ τοῦ ἐμπορίου» διαρθρωμένα σὲ 39 παραγράφους καὶ συμπληρωμένα μὲ παραδείγματα ἐγγραφῶν στὰ βιβλία καὶ συμπλήρωσης διαφόρων ἐγγράφων. Στὰ παραδείγματα χρησιμοποιεῖται ἡ χρονολογία 1808⁴¹. Νὰ

40. Triantafyllos E. Sklavénitis, «La Révolution Française dans les textes de l'Historiographie Néohellénique (1789 - 1832)», *Actes du IIIe Colloque d'Histoire, La Révolution Française et L'Hellénisme Moderne*, Ἀθήνα 1989, σ. 433 - 434.

41. Κ.Α. Διαμάντης, «Ὁ Ἄθανάσιος Ψαλίδας καὶ τὸ ἀρχεῖον του», *ΔΙΕΕ* 16 (1962) 345 - 346.— Τὴν ὑπαρξὴ τοῦ χειρογράφου στὸ Ἀρχεῖο Ψαλίδα μοῦ ἀνακοίωσε ὁ κ. Γιώργος Παπαγεωργίου, ὁ ὁποῖος ἐτοιμάζει τὴν ἐκδόσή του. Τὸν εὐχαριστῶ.— Στὸ χειρόγραφο 249 τῆς Ἱστορικῆς Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, πού περιέχει νομοκανονικὴ ὕλη κυρίως, ἐντόπισα ἓνα ἄλλο χειρόγραφο τῶν μαθημάτων τοῦ Ψαλίδα, χωρὶς τὸ ὄνομά του, καὶ μὲ ἀρκετὲς διαφορὲς ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τῶν ΓΑΚ. Στὸ τελευταῖο φύλλο ἀντιγράφεται «Κανονισμὸς τῶν προικῶν ἐν χώρῳ Λιασκοβέτζι» Ζαγορίου. Βλ. τὴν περιγραφή τοῦ χειρογράφου: Σπ. Λάμπρος, «Κατάλογος τῶν ἐν Ἀθήναις βιβλιοθηκῶν πλὴν τῆς Ἐθνικῆς. Β' Κώδικες τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας», *Νέος Ἑλληνομνήμων* 10 (1913) 188 - 189· πβ. καὶ 193 - 195.— Ἐνα ἄλλο χειρόγραφο (σπάραγμα) «Διδασκαλία περὶ τῆς τῶν ἐμπορικῶν βιβλίων χρήσεως» περιέχεται στὸ χειρόγραφο ἀρ. 1567 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης.— Λίγα χρόνια ἀργότερα, τὸ 1824, ὁ νεοφερμένος στὸ Μεσολόγγι Νικόλαος Ἀγαθίδης ἀναγγέλλει ὅτι «θέλω νὰ συνεισφέρῃ τὰ δυνατὰ εἰς τὴν ἠθικὴν καλητέρευσιν τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας» παραδίδει μαθήματα, σὲ ὅποιον ἐπιθυμῆ νὰ ἀκολουθήσει τὴ σειρὰ ἢ ἐπιμέρους κλάδους: Ἱατρικὴ καὶ γαλλικὴ διάλεκτος, θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ ἀριθμητικὴ, διπλὴ καταστιχογραφία (*doppia Scrittura*), στοιχειώδης γεωγραφία καὶ πρακτικὴ ναυτικὴ. (*Ἑλληνικὰ Χρονικά*, ἀρ. 93, 5-11-1824).

θυμηθοῦμε τὴν Ἐμπορικὴ σχολὴ ποὺ ἰδρύουν οἱ Ἕλληνες στὴν Ὀδησσὸ τὸ 1817⁴². Τὸν ἴδιο χρόνο ἐκδίδεται στὸ Ἰάσι τὸ πρῶτο διδακτικὸ ἐμπορικὸ ἐγχειρίδιο, μεταφραστικὸ ἐράνισμα, μὲ προσθήκες καὶ προσαρμογές, ἀπὸ τὰ γερμανικά. Μεταφραστὴς - συμπληρητὴς θεωρῶ ὅτι εἶναι ὁ Ἀναστάσιος Μιχαὴλ Γειτζᾶς: *Διδασκαλία ἐντελής συστηματικῆ ἀπάσης τῆς ἐμπορικῆς ἐπιστήμης πρὸς χρῆσιν τῶν ἐμπόρων ἐξαιρέτως δὲ τῶν ἐμπορικῶν σχολείων*⁴³.

Τὸ 1813 ἡ γενικὴ συνέλευση τοῦ Συστήματος τῶν Ἑλλήνων Ἐμπόρων τῆς Κωνσταντινούπολης ἀποφάσισε νὰ ἐκδώσει τὸ ἐπτάτομο ἔργο *Ἐρμῆς ὁ κερδοῦς ἦτοι Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαί-*

42. Κωνσταντῖνος Κ. Παπουλίδης, «Ἡ Ἑλληνημπορικὴ Σχολὴ τῆς Ὀδησοῦ (1817 - 1917)», *Ἀρχεῖον Πόντου* 37 (1982) 142 - 152.— Ὁ Ν. Παπαδόπουλος, *Ὁ Ἐμπορικὸς κώδικς τῆς Γαλλίας...* Βιέννη 1817, σ. [τε'] - [ις'], ἀπευθύνεται πρὸς τὸ «Σύστημα» τῶν ἐμπόρων τῆς Κωνσταντινούπολης: «ἀμφιβάλλω ἂν τὰ [κοινὰ μας] σχολεῖα ὠφελοῦν, ἢ βλάπτουν περισσότερο τὸν πρὸς τὸ ἐμπόριον ἀποβλέποντα νέον. Ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ ἰδιαίτερόν τι ἐμπορο σχολεῖον, ὅσον ἔχομεν χρέος νὰ ἐπιθυμῶμεν καὶ τῶν συγγενῶν, καὶ ἀπλῶς ὄλων μας τῶν ὁμογενῶν τὴν εἰς τὸ ἐμπόριον ἐπίδοσιν». Στὴ συνέχεια προτείνει τὸ σχολεῖο νὰ ἰδρυθεῖ σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ μὴ χρησιμοποιοῦμενα μοναστήρια ἐνὸς ἀπὸ τὰ τρία νησιὰ τῆς Προποντιδῆς.

43. Γκίνης - Μέξας ἀρ. 959. Κατέληξα νὰ ὑποστηρίξω ὅτι ὁ ἔμπορος καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὲς καὶ ἐπιστάτης τῆς τυπογραφίας τοῦ Ἰασίου, ὁ Ἀναστάσιος Μιχαὴλ Γειτζᾶς, εἶναι ὁ μεταφραστὴς, στηριζόμενος σὲ 3 στοιχεῖα: 1. Στὸ ἀντίτυπο τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Τεργέστης (ἀρ. 2544) ὑπάρχει ἡ ἀφιέρωση: *Τῷ κυρίῳ Λάσκαρει Λέμπεν φιλίας χάριν Ὁ Ἀναστάσιος Μιχαὴλ Γειτζᾶς ἐν Ἰασίῳ 1817 Ὀκτωβρίου 29*. 2. Σὲ κατάλογο βιβλιοθήκης Ἑλλήνα ἐμποροῦ στὴ Μολδαβία ἀναγράφεται ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου: 1. *Ἐμπορικόν, μετάφρασις Ἀναστ. Μιχ.* (βλ. Mihail Caratașu, «Catalogul bibliotecii unui mare negustor din veacul al XVIII-lea: Grigorie Anton Avramie», *Studii și Cercetări de Bibliologie* 12 (1972) 199· πβ. τοῦ ἴδιου, «La bibliothèque d' un grand négociant du XVIIIe siècle: Grégoire Antoine Avramios», *Συμπόσιον Ἡ ἐποχὴ τῶν Φαναριωτῶν*, 21 - 25 Ὀκτωβρίου 1970, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 141). 3. Ὁ Ἀναστάσιος Μιχαὴλ Γειτζᾶς δὲν ἀναγράφεται στὸν πίνακα τῶν συνδρομητῶν τοῦ βιβλίου. Βλ. εἰκ. 23.

δεία⁴⁴ τοῦ λογίου ἐμπόρου Νικολάου Παπαδόπουλου. Ἐγκαταλείποντας τὴ διδακτικὴ - ἀφηγηματικὴ μέθοδο ὄλων τῶν προηγούμενων ἐγχειριδίων, καὶ θέλοντας νὰ καλύψει ὅλες τὶς ἀνάγκες τοῦ ἑλληνα ἐμπόρου, μὲ ἓνα βιβλίον χρηστικόν, ὁ Παπαδόπουλος διάρθρωσε τὸ ἔργον του σὲ τρία λεξικά : ἐμπορικῆς ὕλης, γεωγραφικόν, ἐμπορικῶν τρόπων καὶ κανόνων. Στους 4 τόμους, ποὺ κυκλοφόρησαν (Βενετία 1815 - 1817), τυπώθηκε τὸ λεξικὸ τῆς ἐμπορικῆς ὕλης καὶ μέρος τοῦ γεωγραφικοῦ· τὸ λεξικὸν τῶν τρόπων καὶ κανόνων, δὲν ξέρομε ἀν συντάχτηκε.

Τὸ ἔργον εἶναι ἐράνισμα ἀπὸ βιβλία καὶ ἀντίστοιχα εὐρωπαϊκὰ εἰδικὰ λεξικά, ἴσως καὶ στίς ἐξιταλισμένες τους μορφές, τοῦ Savary (γιά τὴν ἐμπορικὴ ὕλη κυρίως) καὶ τοῦ Peuchet (γιά τὸ γεωγραφικὸν λεξικόν), μὲ πολλὰς ἐξακριβώσεις, διορθώσεις καὶ ἐκσυγχρονισμοὺς τῶν στοιχείων, ποὺ δίνουν τὰ πρότυπα καὶ συμπληρώσεις γιά τὸ χῶρον τῆς Ἀνατολῆς, ποὺ γνωρίζει καλύτερα ὁ συγγραφέας : «συνερανίσθη ἀπὸ τὰ ἐγκριτότερα γαλλιταλικά ἐμπορικὰ συγγράμματα μὲ προσθήκην τῶν γνωστοτέρων εἰς ἡμᾶς εἰς τὰ ἐντόπια προϊόντα, κατὰ τὴν ἰδίαν μου πληροφορίαν καὶ τῶν εἰδημονεστέρων τὴν ἐπιμαρτυρίαν· ἀλλὰ καὶ μὲ ἀφαίρεσιν ὧσων δὲν εἶναι ἔργων τῶν ὁμογενῶν ἐμπόρων».

Ἡ «Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεία» ἐκφράζει τὴν ἀκμὴ τῆς ἐμπορικῆς ἑλληνικῆς τάξης. Ἡ πολυσέλιδη ἱστορικὴ εἰσαγωγή καὶ θεωρία τοῦ ἐμπορίου, στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου, ἔχει σκοπὸν νὰ δικαιώσῃ τὸ ἐμπόριον στίς συνειδήσεις αὐτῶν ποὺ τὸ ἀσκοῦν ἀλλὰ καὶ στὴν κοινωνία γενικότερα, ὑποστηρίζοντας ὅτι εἶναι προϋπόθεση τῆς κοινωνικῆς προόδου. Θεωρώντας τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα, τοῦ δίνεται ἡ δυνατότητα νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἀνθησις τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἑλλήνων ὁδήγησε στὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ πρόοδο καὶ στὴν πολιτισμικὴ τους ἀνάπτυξιν : «Τοῦτο τὸ τίμιον καὶ ἐλεύθερον ἐπάγγελμα ἐπιχειρισθέντες ἀπλῶς διὰ νὰ κερδήσωμεν, νὰ ἀπαντήσωμεν τὰς χρείας μας, καὶ πλουτήσαντες νὰ καλοζήσω-

44. Γκίνης - Μέξας ἀρ. 851, 6673, 971. Βλ. καὶ τὴν σημ. 36. Τὰ παρθέματα ἀπὸ τ. Α' β', σ. 3 καὶ τ. Α' α', σ. 8'.

μεν, μᾶς ἠνάγκασε νὰ λάβωμεν κοινωνίαν μὲ τὰ διὰ τῶν προγόνων μας φωτισθέντα εὐρωπαϊκὰ ἔθνη, νὰ μάθωμεν τὰς γλώσσας, καὶ διαλέκτους αὐτῶν, νὰ πλησιάσωμεν καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν νὰ ἐμφιλοχωρήσωμεν εἰς τὰς ἰδίας τῶν ἀκαδημίας καὶ σχολεῖα, ἢ ἡμεῖς, ἢ ὑπότροφοι νέοι ὁμογενεῖς, νὰ τοὺς μιμηθῶμεν καὶ νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὡς ἀληθεῖς Ἕλληνες, καὶ γνήσιοι ἀπόγονοι τῶν εὐκλεῶν ἐκείνων προπατόρων μας, εἶναι ἀπρεπέστατον νὰ μείνωμεν ἀμαθεῖς εἰς τὰ καλὰ καὶ ἀνάγωγοι».

* * *

Ἐξετάζοντας συνολικὰ τὰ βιβλία ποὺ τυπώθηκαν γιὰ τοὺς ἐμπόρους στὴν περίοδο τῆς Βενετοκρατίας - Τουρκοκρατίας, ἀλλὰ καὶ τοὺς τρόπους καὶ τὶς διαδικασίες ποὺ οἱ Ἕλληνες ἀποκτοῦν τὶς ἐμπορικὲς γνώσεις, θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἡ διαφοροποίηση, ποὺ πραγματοποιεῖται στὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 18ου αἰ., χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ συνειδητοποίηση τῆς ἀνάγκης νὰ ἀποκτήσει ἡ ἑλληνικὴ ἐμπορικὴ τάξη βιβλία στὴ γλώσσα της, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἄσκηση τοῦ ἐμπορίου. Ἡ προσπάθεια κινεῖται καὶ ἀπὸ πρακτικὲς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἰδεολογικὲς ἀνάγκες. Συναντᾶ τὶς ἀντιστάσεις ποὺ προβάλλουν ὄσοι, μὲ τὴν ἀντίληψη τοῦ παραδοσιακοῦ πραγματευτῆ, ἐπιμένουν σὲ μιὰ αὐτοσχεδιαστικὴ ἄσκηση τοῦ ἐμπορίου καὶ ἀρνοῦνται κάθε οὐσιαστικὴ προσπάθεια ἐκσυγχρονισμοῦ καὶ προσαρμογῆς στὸν εὐρωπαϊκὸ ὀρθολογισμό.

Στὸ ἰδεολογικὸ ἐπίπεδο, φαίνεται πὼς οἱ ἔμποροι γρήγορα συνειδητοποίησαν ὅτι ἡ διεκδίκηση ἰσοτιμίας ἀπὸ τοὺς ὁμολόγους Εὐρωπαίους καὶ ἡ ἠγετικὴ θέση στὴν ἱεραρχία τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας περνᾶ μέσα ἀπὸ τὴ μέθεξι στὶς μεθόδους τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορίου. Ἡ ἀδξανόμενη ὀλοένα καὶ περισσότερο εὐαισθησία τῆς ἀναγεννώμενης ἐθνότητος, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς παροικίες στὴν Εὐρώπη, ὀδηγεῖ στὴ συνειδητοποίηση τῆς ἀνάγκης δημιουργίας ἄμεσων ἑλληνικῶν προσβάσεων στὶς μεθόδους αὐτὲς μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐμπορικῆς παιδείας, τὴ συγγραφὴ καὶ τὴν ἐκτύπωση βιβλίων, μὲ προσδο-

κώμενο αποτέλεσμα μεταβολές στο χώρο τῶν συνειδήσεων, τῶν συλλογικῶν νοοτροπιῶν.

Ἡ ἀποστολὴ πολλῶν νέων ὡς ὑποτρόφων στὴ φωτισμένη Εὐρώπη γιὰ σπουδές καὶ στὸν τομέα τοῦ ἐμπορίου μπορεῖ νὰ θεωρεῖται ἀγωγὸς γιὰ τὴ «μετακένωση» γνώσεων καὶ ιδεῶν. Γράφει τὸ 1819 ἀπὸ τὸ Παρίσι ὁ Εὐστάθιος Ἰωαννίδης Σμυρναῖος στὸν προστάτη του Π. Νικολαΐδη στὴν Ὁδησσό: «Τὸ πρόγραμμα τῆς συνισταμένης ἤδη εἰς τοὺς Παρισίους Ἐμπορικῆς Σχολῆς ὡσαύτως καὶ ἄλλας μου περὶ ἐμπορείας διατριβάς, καρποὺς τῶν μελετῶν μου, προθυμοποιοῦμαι νὰ κάμω γνωστὰς εἰς τοὺς ὁμογενεῖς, διὰ νὰ ἴδωσιν ὅπως φρονοῦσιν οἱ σοφοὶ Γάλλοι περὶ τοῦ ἐμπορίου, καὶ ἴσως οἱ φιλέμποροι Ὁδησσινοὶ εἰς τὴν ἔνδοξον ταύτην ἐποχὴν τῶν λαμπρῶν τῶν καὶ κοινωφελῶν ἔργων φιλοτιμηθῶσιν νὰ συστήσωσιν εἰς τὴν πόλιν ταύτην καὶ σχολεῖον ἐμπορικόν»⁴⁵.

Τὸ πρόβλημα ὅμως τῆς ἐμπορικῆς ἐκπαίδευσης καὶ τελικὰ ἡ πληρέστερη ἐπαγγελματικὴ κατάρτιση τῶν ἐμπόρων δὲν μπορεῖ νὰ λυθεῖ παρὰ στὸ πλαίσιο τῆς πολιτισμικῆς ἀναγέννησης τῆς ἐθνότητος. Σημειώνει ὁ μεταφραστὴς τῆς «Διδασκαλίας τῆς ἐμπορικῆς ἐπιστήμης» (1817): «Ἦν μὲν ἄχρι τοῦδε τὸ ἡμέτερον ἐμπόριον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρακτικῶς, ἢ ὡς εἰπεῖν μηχανικῶς ἐνεργούμενον καὶ ἄλλως ἀκανόνιστον, ἀπολίτευτον καὶ ἐστερημένον πάσης ἐπιστημονικῆς θεωρίας. Ὅσοι σπάνιοι πεπαιδευμένοι ἔμποροι Γραικοὶ ὑπῆρξαν, ἐρρυθμίζοντο κατὰ τὰς τάξεις τῶν Ἰταλῶν, τῶν Γάλλων ἢ τῶν Γερμανῶν κ.τ.λ. καθ' ὃ

45. *Ἐρμῆς ὁ Λόγιος* 9 (1819) 10-27· βλ. καὶ Ἐμμ. Ν. Φραγκίσκος, *Τὰ Ἑλληνικὰ προεπαναστατικὰ περιοδικά. Εὐρετήρια Β' «Ἐρμῆς ὁ Λόγιος» 1811-1821*, Ἀθήνα 1976, σ. 27, λήμμα «Ἰωαννίδης Εὐστάθιος», καὶ διόρθωσε: τ. Γ' σὲ τ. Ζ'.— Ἡ δημοσίευση ἀπὸ τὸν Ἰωαννίδη τοῦ προγράμματος τῆς Ἐμπορικῆς Σχολῆς τοῦ Παρισίου καὶ κυρίως τοῦ δικοῦ του δοκιμίου «Τί εἶναι τὸ Ἐμπόριον; Τὸ Ἐμπόριον εἶναι ἄρα γε Ἐπιστήμη; Εἶναι δυνατόν νὰ στηριχθῶσι καὶ νὰ ἐκτεθῶσιν αὐτοῦ αἱ ἀρχαὶ καὶ οἱ κανόνες; Δύναται νὰ διδαχθῇ ὡς καὶ καθὲν ἄλλο ἐπιστημονικὸν μάθημα;», εἶναι σημαντικὴ καθ' ἑαυτὴν ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ περιεχόμενό της, καθὼς θέτει ὅλα τὰ προβλήματα τῆς κοινωνικῆς δικαίωσης, τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἐμπορικῆς παιδείας.

γένος ἕκαστος εἶχε κλίσιν καὶ σχέσιν πρὸς τὴν αὐτοῦ διάλε-
κτον· νῦν δέ, ὅτε τὸ γένος ἀνανήψαν ὀπωσοῦν, καὶ τὸν παλαιὸν
λήθαργον τῆς ἀμαθίας ἀποτειναζάμενον, ὄργῃ πρὸς τὴν ὁδὸν
τῆς ἀρχαίας δόξης του, διὰ τῆς μαθήσεως παντοδαπῶν ἐπιστη-
μῶν, ἄδικον ἤθελε εἶναι, οἱ πραγματευταὶ μόνοι νὰ μείνωσιν
ἄμοιροι τῆς συστηματικῆς παιδείας τοῦ ἐπαγγέλματός των καὶ
οἱ νέοι οἱ ἀφοσιοῦντες ἑαυτοὺς εἰς τὸ ἐμπόριον νὰ προσμένωσι,
χρόνους πολλοὺς, ἵνα διδαχθῶσι τὴν πρακτικὴν Ἑμπορικὴν, ὑ-
πηρετοῦντες ἂν τύχη εἰς τινα πεπαιδευμένον καὶ ἔμπειρον πραγ-
ματευτὴν καὶ νὰ μὴ δύνωνται νὰ διδαχθῶσι τὴν ἐπιστήμην των,
καθ' ὃν χρόνον διδάσκεται τις πᾶσαν ἄλλην ἐπιστήμην, καὶ νὰ
εἰσέλθωσιν εὐθὺς εἰς τὴν πρᾶξιν, χωρὶς νὰ ἔχωσι χρεῖαν νὰ
κατατρίβωσι χρόνους, προβιβαζόμενοι, ὡς ποτὲ ἐσυνηθίζετο, ἀπὸ
τὸ μαγειρεῖον βαθμηδὸν εἰς τὸ γραφεῖον»⁴⁶.

Τὸ κήρυγμα, ὅτι ἡ πολιτισμικὴ ἀνάπτυξις ὀδηγεῖ σὲ μιὰ γε-
νικότερη ἀπελευθέρωσι, γίνεται προσπάθεια νὰ μεταφερθεῖ, μέσα
ἀπὸ τοὺς μηχανισμοὺς μιᾶς εἰδικῆς ἐκπαίδευσης καὶ στὴν ἐμπο-
ρικὴ πράξι. Τὸ παραδοσιακὸ σύστημα μαθητείας, τῶν παρα-
γιῶν, εἶναι ὁ ἀντίπαλος, γιὰ τὸν ζητούμενο νέο τύπο ἐμπορίου,
καὶ ἀποκηρύσσεται. Γέννημα καὶ συνέπεια ἑνὸς ἀρχαϊκοῦ, μὲ
ἀγροτικὲς καταβολές, παραδοσιακοῦ συστήματος ὀργάνωσις τῆς
ἐμπορικῆς ἐπιχειρήσεως, οἱ παραγιοί, μὲ τὶς ἐμπειρικὲς τεχνικὲς

46. Ὁ Ἰωαννίδης, ὁ.π., σ. 25, περιγράφει μιὰ μαθητεία μὲ σκληροὺς
ὄρους καὶ ἕναν αὐτοδιδασκισμὸ ἀναποτελεσματικόν: «Εἰς τὴν συνήθη τρι-
βὴν τῶν Λογιστηρίων (Comptoirs) ὁ πρωτόπειρος γραμματεὺς σύρεται
ἀπὸ ἄσταχυν εἰς ἄσταχυν, τοὺς ὁποίους σταχεολογεῖ ἐν τῷ μέσῳ δυσα-
ρεσκειῶν καὶ κόπων· περὶ τὸ κάλλιστον καὶ πολυτιμώτερον μέρος τῆς
νεότητός του εἰς τὸ νὰ ἐπαιτῆ σποράδην ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους του συγγραμ-
ματεῖς μαθήματα, οἵτινες περικαλυπτόμενοι ἀπὸ τὸ μυστήριον τῆς ὀλιγο-
μαθείας των, μόλις καταδέχονται ν' ἀποκριθῶσιν εἰς τὴν ἀξιόλογόν του
φιλοτιμίαν· μετὰ τὰς δουλικὰς καὶ ἀτελεῖς καὶ ἀπρακτικὰς τοῦ γραμματέως
ἀσκήσεις, ὅταν ποτε καὶ αὐτὸς εἰσέλθῃ εἰς τὰ πράγματα, ἴσως ἤθελεν ἐ-
μπορέσει νὰ διδαχθῇ μὲ ζημίαν του, ἐὰν στερημένος πάσης μεθόδου, καὶ
πάντοτε ψηλαφῶν εἰς τὰ βήματά του, δὲν κατεδικάζετο νὰ ὑποφέρει τὸ
σκληρὸν τῆς πείρας μάθημα, τὸ ὁποῖον τὸν περιμένει εἰς τὸ τέλος πάσης
ἐπιχειρήσεως».

τους γνώσεις και την παραδοσιακή νοοτροπία, ήταν κύριος μοχλός διαίωσης αυτού του συστήματος. Τώρα οι ίδιες οι συντεχνίες των εμπόρων ιδρύουν σχολεία, τυπώνουν βιβλία και προπαγανδίζουν ένα άλλο σύστημα μαθητείας, που ταυτίζεται με συγκεκριμένη εκπαιδευτική διαδικασία και αποσκοπεί στον έκσυγχρονισμό των πρακτικών και των συμπεριφορών στο εμπορικό επάγγελμα⁴⁷.

Σχετικό είναι και το θέμα που συζητιέται, όλα αυτά τα χρόνια: η γλώσσα και η εμπορική όρολογία. Η πρακτική που ακολουθήθηκε στο θέμα αυτό, ως τα μέσα του 18ου αιώνα, περιγράφεται και δικαιολογείται από τον Σπ. Μίλια στο «Επιστολάριό» του (1757): «Περιπλέον εις τὰς επιστολάς τῆς πραγματείας δὲν πρέπει τινὰς νὰ δυσχεραίνῃ, ὅταν βλέπῃ τὸν γράφοντα ὅπου μεταχειρίζεται λέξεις ἄλλης διαλέκτου καὶ μάλιστα ἰταλικάς, ὡσὰν ὀρδινεῖαν, μάρκαν, νόταν, καμπιάλε, τζίρο λέτερας, κομμέρτζιο καὶ ἄλλα ὅμοια, διότι ὁ πραγματευτὴς ἔχει χρέος νὰ γράφῃ μὲ ἐκείνους τοὺς ὄρους ὅπου εἶναι πλέον κοινοὶ καὶ ὅπου καταλαμβάνονται ἀπὸ ὅλους· ὅταν εἰς ἡμᾶς ἦτον ἡ βασιλεία, ὅλα τὰ ἄλλα ἔθνη ἐζητοῦσαν νὰ ὀμιλοῦν εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς πραγματείας μὲ ἐκείναις ταῖς λέξεις ὅπου ἦτον διωρισμέναις διὰ νὰ φανερώσουν τὰ πράγματα [...]». Παρόμοια «ρεαλιστική» θέση ὑποστηρίζεται καὶ στὴν «Ἐμπορική ὁδηγία» (Τεργέστη 1793): «ὄσοι ἐκ τοῦ ἡμετέρου Γένους πραγματεύονται μὲ Ἄλλογενεῖς καταλαμβάνουν ἀπὸ συνήθειαν εὐκολότερα τὴν λέξιν *storno*, *cambiale*, *direzione*, καὶ τὰ ἐξῆς, παρὰ τὴν ἰσοδύναμον ἑλληνικὴν λέξιν: περιτροπὴν, κολλυβιστικὸν σχεδάριον, διανομὴ ἢ ἐπιστασία· τὸ πταισίσιμον δὲν εἶναι οὔτε τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, οὔτε τῆς τέχνης τῶν πραγματευ-

47. Βλ. τις παρατηρήσεις, γιὰ τοὺς παραγιοὺς, τοῦ Φίλιππου Ἡλιοῦ: Σταμάτης Πέτρου, *Γράμματα ἀπὸ τὸ Ἄμστερνταμ*, ἐπιμέλεια Φίλιππος Ἡλιοῦ, Ἀθήνα 1976, σ. ιθ' - κ'· καὶ τις ἐπισημάνσεις τοῦ Σπύρου Ἀσδραχᾶ, γιὰ τὴ σχέση, τῶν δυνατοτήτων πρόσληψης βιοτεχνικῶν καὶ ἐμπορικῶν τεχνικῶν, μὲ τις ἀνεπάρκειες τῆς πολιτισμικῆς «περιουσίας», ὅπως παρουσιάζεται στὰ Ἀμπελάκια: Σπύρος Ι. Ἀσδραχᾶς, *Ἑλληνικὴ κοινωνία καὶ οἰκονομία ἡ' καὶ ιθ' αἰῶνες*, Ἀθήνα 1982, σ. 151 - 152.

των. Είναι μόνον ἔργον τῆς συνηθείας». Ἡ «Σκριτούρα δόπ-
πια» (Βιέννη 1794), κρατᾷ τὴν ξένη ὀρολογία ἀλλὰ στὸ τέλος
τοῦ βιβλίου τυπώνει «Λεξικὸν διὰ τὰς παρὰ τῆς πραγματείας
συνηθισμένας ἑτερογλώσσους λέξεις». Ἡ «Διδασκαλία τῆς ἐ-
μπορικῆς ἐπιστήμης» (Ίάσι 1817) ὑποστήριξε στὸ θέμα τῆς ἐ-
μπορικῆς ὀρολογίας τὴν κατεύθυνση τοῦ ἐξελληνισμοῦ : «Διευ-
κολυνθεὶς δὲ παρὰ τινῶν φιλελλήνων ἐμπόρων, οἵτινες ἤδη πρὸ
ὀλίγων χρόνων ἐξελλήνισαν πολλὰς τοιαύτας λέξεις καὶ διὰ
τῆς βοήθειάς τῶν ἐνταῦθα πεπαιδευμένων ἀνδρῶν ἐξεγραίκισα
τινάς [...]. Ἐπειδὴ τῶντι αἰσχρὴν ἤθελεν εἶναι νὰ ἔχη χρεῖαν
ἢ πλουσιωτάτη ἑλληνικὴ διάλεκτος νὰ δανειζῆται λέξεις ἀπὸ
τοιαύτας ἀλλοτριῶς διαλέκτους, αἱ ὁποῖαι ἐπλουτίσθησαν ἐκ
τῆς ἑλληνικῆς [...].».

Αὐτὲς οἱ συζητήσεις καὶ οἱ προσπάθειες εἶναι σύγχρονες μὲ
ἀνάλογες προσπάθειες ἄλλων λογίων, σὲ ἄλλους τομεῖς τοῦ ἐπι-
στητοῦ. Ἡ ἀνερχόμενη συνειδητοποίηση τῆς ἐθνότητος καὶ ἡ
διεκδίκηση ἄμεσης σχέσης τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς γλώσσας
μὲ τὴν ἀρχαία, ὀδηγοῦν στὴν ἐπιλογή τοῦ καθαρισμοῦ. Ἔτσι
ὁ Ν. Παπαδόπουλος (1815) εἶναι κατηγορηματικὸς γιὰ τὴν ἀνάγκη
καθαρισμοῦ τῆς γλώσσας καὶ πιστεύει ὅτι ἡ «Ἐμπορικὴ
ἐγκυκλοπαιδεΐα» του θὰ βοηθήσει καθιερώνοντας ἐμπορικὴ ὀρο-
λογία στὴν ὁποία θὰ μπορεῖ νὰ καταφεύγει εὐκόλα ὁ ἔμπορος⁴⁸.

48. Στὸ κίνημα τοῦ καθαρισμοῦ, ποὺ ὑποστήριζαν καὶ οἱ μεγάλῆμποροι,
ἀντέδρασαν μὲ βιαιότητα οἱ «δημοτικιστὲς» - πραγματευτὰδες τοῦ ἑλλαδι-
κοῦ χώρου. Γράφει ὁ Χριστόδουλος Κονομάτης στὶς 4-2-1817 ἀπὸ τὴ
Λαμία, στὸν Ἰωάννη Οἰκονόμου στὴ Λάρισα : «Ἀπὸ βιβλία, φίλε, ἦλθα
ὄφκαιρος. Ἡῦρα [στὴν Κωνσταντινούπολη] πολλὰ νέα, τὴν Φυσικὴν ἱστο-
ριαν τοῦ Μποφᾶνος μὲ ταῖς εἰκονογραφίαις μεταφρασμένην ἀπὸ τὸν Κα-
πετανάκη, τὰ μυθῶδη ἠθικὰ διηγήματα τοῦ Σοάβε, τὸν Ἀρριανόν, τὰ
ἅπαντα τοῦ Πλουτάρχου εἰς μικρὰ πολλὰ τομῖδια, τὸν Ἴσοκράτην, καὶ τὰ
περὶ Ἐμπορικῆς νεωστὶ ἐκδοθέντα παρὰ τοῦ Παπαδοπούλου Ζαγορήσιου,
ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ἐξελληνίζῃ διὰ τῆς ἑτυμολογίας ὅλα τὰ βάρβαρα ὀνόματα
τῆς γλώσσας μας, καθὼς τὴν κάλτζαν, λέγει, δὲν πρέπει νὰ τὴν λέγωμεν
ἔτζι, διότι εἶναι βαρβαρικὴ ὀνομασία, ἀμὴ περισφύριον, ὁμοίως καὶ τὴν
κάσσαν, ὁποῦ λέγουν οἱ πραγματευταί, νὰ τὴν λέγωμεν κάψαν, καὶ ἄλλα
πάμπολλα μασκαρλήτικα, καὶ κουτήστικα ἐπιχειρήματα, καὶ καμῶματα,

Ἐπειδὴ ὁμως γνωρίζει ὅτι ἡ ἐμπορικὴ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἰταλομιγῆς, τυπώνει, στὸ τέλος τοῦ Β' τόμου, πίνακα στὸν ὁποῖο δίνονται οἱ ἰταλικοὶ τύποι τῆς ἐμπορικῆς ὕλης, μὲ τοὺς ἀντίστοιχους ἑλληνικούς, πὺ χρησιμοποιεῖ ἡ ἐγκυκλοπαίδειά του.

Ἡ ὅλη αὐτὴ ἡ προσπάθεια, γιὰ νὰ ἀποκτήσουν οἱ ἔλληνες ἔμποροι τὰ δικά τους ἐγχειρίδια, ἄγγιξε τὴν ὀλοκλήρωσή της, μὲ τὸ κατόρθωμα γιὰ τὴν ἐποχὴ του, τὴν ἡμιτελῆ «Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαίδεια» τοῦ Ν. Παπαδόπουλου⁴⁹. Ἀπὸ τὰ βιβλία αὐτά, πὺ ἦταν πρακτικά, ἐργαλεῖα ἢ διδακτικὰ βοηθήματα, ἀπουσιάζουν ἐντελῶς τὰ θεωρητικὰ βιβλία γιὰ τὴν οἰκονομία καὶ τὸ ἐμπόριο.

καὶ τὸ ὕφος τῆ ἀληθεία εἶναι ὄλον μακαρωνίστικον, καὶ λογιωτατήστι-
κον. Ἐκροῦθηκα μὲ μερικοὺς εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, κι' ἀπὲ βλέπωντας
τὴν μεγάλην ἰσχυρογνωμίαν, ὅπου ἄρχισαν νὰ μὲ κυττάζουν ὡσάν οἱ
Χριστιανοὶ τὸν Ἄρειον, τοὺς ἐμούντζωσα κρυφά, καὶ ἀνεχώρησα». Καὶ
ἀπαντᾷ ὁ Οἰκονόμου στίς 18-2-1817: «Πολὺ ἐνοστιμεύθηκα, ἀγαπητέ,
τὰ σφυριά, καὶ τὰ καψοῦδια τοῦ συμπατριώτου σου, καὶ ἄλλο δὲν λέγω,
μόνε σὲ βεβαιῶνω, ὅτι εὐρίσκομαι πολὺ μετανοημένος, διατὶ κατὰ παρα-
χώρησιν θεοῦ, ἀξιῶθηκα καὶ ἐγὼ νὰ μάθω αὐτὰ τὰ καναδυὸ στραβογράμ-
ματα τοῦ καιροῦ μας, καὶ κοντέβω νὰ χάσω τὸν νοῦν μου, ἐξ αἰτίας ὅπου
ἐμβῆκα εἰς συλλογὴν, μήπως κυριεύομαι κ' ἐγὼ ἀπὸ καμμίαν τόσην αἰ-
σθητὴν ἀπάτην, ὅπου ἡ φιλαυτία μου δὲν μὲ συγχωρεῖ νὰ τὴν ἐννοήσω;»
(Ἰωάννου Οἰκονόμου Λαρισσαίου, Ἐπιστολαὶ διαφόρων (1759 - 1824), ἐκδ.
Γιάνη Ἀ. Ἀντωνιάδη - Μ. Μ. Παπαϊωάννου, Ἀθήνα 1964 σ. 304, 306).

49. Ἡ ἔλλειψη ἐμπορικοῦ ἐγχειριδίου διαπιστωνόταν καὶ τὸ 1848 ἀπὸ
τὸν Κωνσταντῖνο Μελά (ἐγγονὸ τοῦ Μιχαῆλ Βασιλείου), στὸν πρόλογο
τοῦ «Ἐμπορικοῦ Ἐγχειριδίου» του, Ἀθήνα 1848 σ. δ': «Ἄλλ' ἡμεῖς μο-
λονότι εἰμεθα ὁ ἐμπορικώτερος τῆς Μεσογείου λαός, ὄχι μόνον τοιούτων
ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων στερούμεθα, ἀλλ' οὐδὲ πρόχειρόν τι ἐμπορι-
κὸν βιβλίον ἔχομεν πρὸς λύσιν τῶν καθ' ἐκάστην στιγμήν εἰς τὰς ἐμπο-
ρικὰς ἐργασίας μας παρουσιαζομένων ζητημάτων καὶ ἀποριῶν. Ὁ πρὸ
33 ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Νικολάου Παπαδοπούλου ἐκδοθεὶς Κερδῶος Ἑρμῆς κα-
τήνησεν ἤδη βιβλίον δυσεῦρετον, καὶ ἐν μέρει ἀνωφελὲς εἰς τὴν παρού-
σαν τοῦ ἐμπορίου κατάστασιν. Τὴν ἔλλειψιν λοιπὸν τοιούτου προχείρου
βιβλίου ἀναγκαιοτάτου εἰς πάντα ἔμπορον ἐπροσπάθησα ν' ἀναπληρώσω
διὰ τῆς συντάξεως τοῦ παρόντος Ἐγχειριδίου, ἐρανισθεὶς τὸ μεγαλύτερον
μέρος αὐτοῦ ἐκ τῶν νεωτέρων περὶ ἐμπορίου Γαλλικῶν Συγγραμμάτων».

Βέβαια λίγοι Έλληνες λόγιοι και έμποροι διάβαζαν βιβλία πολιτικῆς οίκονομίας και θεωρίας τοῦ εμπορίου ἢ εἰς μεσα ἔφταναν σ' αὐτοὺς στοιχεῖα οίκονομικῶν θεωριῶν. Ὁ Ν. Παπαδόπουλος, ἀνάμεσα σὲ ἄλλες, ἀναφέρει τὶς ἀπόψεις τοῦ Adam Smith. Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς διαβάσει και ἔχει στὴ βιβλιοθήκη του οίκονομικὰ βιβλία (Adam Smith, Malthus, Ricardo, J.-B. Say, Sismondi, Destutt de Tracy), τὰ συνιστᾶ στοὺς φίλους του και εὐχεται νὰ μεταφραστοῦν ἑλληνικά⁵⁰: ἄλλὰ ἡ μετάφραση θεωρητικῶν οίκονομικῶν βιβλίων ἦταν ἕνας ἀναβαθμὸς στὸν ὅποιο δὲν μπόρεσε, ὡς τὸ 1821, νὰ φτάσει ἡ ὀρμητικὴ ἑλληνικὴ ἐμπορικὴ τάξη.

50. Φίλιππος Ἡλιοῦ, ὀ.π., σ. ξ' - ξα'.— Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Ἀγῶνα ὁ Σπυρίδων Βαλέτας μεταφράσει τὴν Πολιτικὴ Οίκονομία τοῦ Say: «Πραγματεία πολιτισμοῦ, ἢ ἀπλῆ ἔκθεσις τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὅποιον παράγονται, διανέμονται και ἀναλίσκονται τὰ πλοῦτη». Γιά τὴ μετάφραση αὐτὴ δημοσιεύεται μελέτη μου στὸ ὑπὸ ἔκδοσιν «Ἀφιέρωμα στὴ Δέσποινα Θεμελῆ - Κατηφόρη».

2. Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΩΣ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑ Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Βιογραφικό σχεδιάσμα

Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ πλούσιο ἔργο τοῦ Νικόλαου Παπαδόπουλου ἔχουμε τὰ σκόρπια αὐτοβιογραφικὰ στοιχεῖα ποὺ δίνει στὰ δικά του ἔργα καὶ κυρίως μία ἀνώνυμη νεκρολογία, γραμμένη ἀπὸ φίλο του κωνσταντινουπολίτη ἔμπορο, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ Ἰωάννης Πολυχρονιάδης, δημοσιευμένη στὸ παρισινὸ περιοδικὸ *Μέλισσα* τὸ 1821⁵¹. Στὴ νεκρολογία αὐτὴ

51. Βίος τοῦ μακαρίτου Παπαδοπούλου συγγραφεῖς ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπόρου κυρίου***), *Μέλισσα* τ. Α' τετράδιον Γ', Παρίσι 1821 [φωτομηχανικὴ ἀνατύπωση Ε.Λ.Ι.Α., Πρόλογος Κ.Θ. Δημαρᾶ, Εἰσαγωγή Αἰκατερίνης Κουμαριανοῦ, Ἰθάκη 1984], σ. 315 - 328. Προλογικά (σ. 312-315) δημοσιεύεται («Ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλογενοῦς Κυρίου*** πρὸς τὸν ἐκδότην τῆς Μελίσσης»). Στὸ τέλος τῆς νεκρολογίας (σ. 328) ὑπάρχει εὐχαριστήριον τοῦ Ἄ.[γαθόφρονος] Λ.[ακεδαμονίου] (= Κωνσταντίνου Νικολόπουλου) πρὸς τὸν συγγραφέα. Ἐχῶ συζητήσει σὲ ἄλλο μου δημοσίευμα τὰ σχετικὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα τῆς νεκρολογίας («Βιβλιολογικὰ Α'», *δ.π.*, σ. 363 - 363). Ὁ Ἐμμανουὴλ Ἀντωνιάδης πρέπει νὰ ἀποκλεισθεῖ ἐνῶ τὰ ἐσωτερικὰ στοιχεῖα συνηγοροῦν γιὰ τὸν Ἰωάννη Πολυχρονιάδη, μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Παπαδόπουλος συνδέεται, ὅπως καὶ μὲ τὸν ἀδελφὸ του, ποὺ ζοῦσε στὴν Πίζα, Κωνσταντῖνο Πολυχρονιάδη, ὅπως θὰ δοῦμε καὶ πιὸ κάτω. Στὸ κείμενο τῆς νεκρολογίας, ὅπου περιγράφονται οἱ τελευταῖες ἡμέρες τοῦ Παπαδόπουλου, ὑπάρχει πάντοτε παρὼν ὁ «φίλος» καὶ κάποτε ὁ Πολυχρονιάδης, ποὺ εἶναι φανερὸ ὅτι ταυτίζονται. Στὴ σ. 323 σημειώνεται: «ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἡμέρα πόστης (= ταχυδρομείου) εἶπε πρὸς τὸν φίλον «Ἐγραψας τῷ ἀδελφῷ σου σήμερον εἰς Ἰταλίαν; — Ὅχι ἀκόμη.— Γράψε τον ὅτι ἀποθνήσκω». Οἱ Πολυχρονιάδηδες ἦταν κι' αὐτοὶ ἀπὸ τὸ Ζαγόρι (Σκαμνέλι) καὶ αἰσθάνονταν σχεδὸν συγγενικὴ τὴ σχέση μὲ τὸ φίλο τους Παπαδόπουλο. Γράφει ὁ Κ. Πολυχρονιάδης τὸ 1822: «... γράμμα τοῦ ἀδελφοῦ μου ... μοὶ κοινολογεῖ ὅτι ὁ κύριος Ἰωάννης Ξένος γαμβρὸς μας ἀπὸ θυγατέρα τοῦ Ν. Παπαδοπούλου...» (*Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μανροκορδάτου*, ἐκδ. Ἰμμ. Πρωτοψάλτη,

στηρίζονται άμεσα ή έμμεσα όλες οι βιογραφίες που δημοσιεύτηκαν ως σήμερα. Αύτη τη νεκρολογία ακολουθοϋμε, όσο γίνεται κριτικά, και σ' αύτη τη βιογραφία, χρησιμοποιώντας και στοιχεία που γνωρίζουμε από άλλες πηγές⁵².

Γεννήθηκε στις 9 Σεπτεμβρίου 1769 στο Τσεπέλοβο του Ζαγοριού, χωριό που απέχει 6 ώρες από τα Γιάννενα. Ο πατέρας του λεγόταν Γεώργιος και ήταν παπας και ή μητέρα του Άγγελική. Ο παπα - Γιώργης ήταν «μεγαλοφυής και μηχανικού πνεύματος, έπετηδεύετο πάσας τας τέχνας, δηλαδή έδιώρθονεν ώρολόγια, κατεσκεύαζε κλειδωνιαίς, ταπατζάδες (=λύκος τουφεκιού), έδούλευε ποικιλοτρόπως τόν σίδηρον και τόν χάλυβα, έδενε πολυειδώς τὰ δουφέκια, κατεσκεύαζεν άροτρα, και έν ένι λόγω ήτον ο γενικός παντοτεχνίτης τών πέριξ χωρίων»⁵³.

Κοντά στον παπα - πολυτεχνίτη, τόν πατέρα του, έμαθε και τὰ έγκύκλια γράμματα, «τήν έλληνικήν» με «τήν τότε δεινήν άμεθοδιάν» τών γραμματικών. Δέν μπόρεσε νά βρεϊ χρήματα για νά πάει όπως ήθελε στη Δυτική Εϋρώπη για νά σπουδάσει γιατρός. Έφυγε στη Θεσσαλονίκη και έγινε γραμματικός του κεφαλονίτη γιατρού, εμπόρου και προξένου τής Βενετίας (1741 - 1761), τής Δανίας, τής Πρωσσίας και του Βελγίου Δη-

<Μνημεία Έλληνικής Ιστορίας Άκαδημίας Άθηνών, τ. Ε' τχ. 1>, Άθήνα 1963, σ. 245).

52. Από τη νεκρολογία τής *Μέλισσας*, άντέγραψε τὰ στοιχεία για νά συντάξει τη βιογραφία που δημοσιεύει ο Άνδρέας Παπαδόπουλος - Βρετός, *Νεοελληνική φιλολογία*, τ. Β', Άθήνα 1857, σ. 315 - 317. Η βιογραφία αύτη είχε καλύτερη «τύχη» από τὸ πρωτότυπό της, αφού ήταν προσιτότερη. Στο δημοσίευσμά μου «Βιβλιολογικά Α'», ό.π., έχω συγκεντρώσει την κυριότερη βιβλιογραφία για τόν Παπαδόπουλο. Στις σημειώσεις αύτης τής μελέτης γίνονται προσθήκες. Άναφέρω μόνον έδῶ τη συνολικότερη ανακοίνωση τής Κωνσταντίας Πανάγου, «Ο ήπειρώτης λόγιος και έμπορος Νικόλαος Παπαδόπουλος», *Ήπειρος, Κοινωνία - Οικονομία 15ος - 20ός αϊ. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας 4-7 Σεπτεμβρίου 1985*, Γιάννενα 1987 (=1988), σ. 329 - 335.

53. «Βίος του μακαρίτου...», σ. 316. Στη συνέχεια δέν παραπέμνω κάθε φορά για τις πληροφορίες που άντλώ από τη νεκρολογία.

μητρίου Χοϊδᾶ⁵⁴. Ὁ βιογράφος του δὲν προσδιορίζει ἀκριβῶς τὰ χρόνια πού ἔμεινε στὴ Θεσσαλονίκη, στὸ γραφεῖο τοῦ Χοϊδᾶ, ὅπου διδάχτηκε στοιχεῖα ἰταλικῆς καὶ γαλλικῆς γλώσσας. Ἐφυγε τὸ 1793 γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἔγινε οἰκοδιδάσκαλος τῶν παιδιῶν τοῦ δραγομάνου τοῦ στόλου Κωνσταντίνου Χαντζερῆ γιὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα. Ἐπέστρεψε καὶ πάλι στὶς ἐμπορικὲς ἀσχολίες παρέχοντας τὶς ὑπηρεσίες του σὲ ἄλλους. Τὸ 1803 ἴδρυσε δική του ἐμπορικὴ ἐπιχείρηση ἀλλὰ τὸ 1806 καταστράφηκε οἰκονομικά. Ἀπὸ τὸ 1803 ὡς τὸ 1808 τὸν βρίσκουμε συνδρομητὴ σὲ βιβλία Ἀστρονομίας, Φιλοσοφίας, Ἱστορίας καὶ Χημείας. Οἱ διαφορὲς στοὺς τίτλους, πού συνοδεύουν τὸ ὄνομά του στοὺς καταλόγους τῶν συνδρομητῶν, δείχνουν ἴσως τὶς ἐπαγγελματικὲς του μεταπτώσεις: «ὁ χρησιμώτατος ἐν πραγματευταῖς καὶ λογιώτατος ἐν γραμματικοῖς» (1803). «Χρησιμολογιώτατος» (1808)⁵⁵.

Αὐτὰ τὰ χρόνια καὶ μέσα στὸ κλίμα αἰσιοδοξίας καὶ ἐν-

54. Γ. Ζαβίρας, *Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον*, ἔκδ. Γ. Κρέμου, Ἀθήνα 1872· ἀνατύπωση, ἐπιμ. Τ. Γριτσόπουλου, Ἀθήνα 1972, σ. 284.— Ἡλίας Α. Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακὰ Σύμμικτα*, τ. Α', Ἀθήνα 1904, σ. 817.— Σπ. Π. Λάμπρος, «Ἀνεκδοτος ἐπιστολὴ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως», *Νέος Ἑλληνομῆμων* 13 (1916) 336, 339.— Κωνσταντῖνος Δ. Μέρτζιος, *Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας*, Θεσσαλονίκη 1947 (μὲ ἐνδείξεις προηγούμενης βιβλιογραφίας).— ὁ ἴδιος, «Συμπλήρωμα εἰς τὰ «Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας», *Εἰς Μνήμην Κ. Ι. Ἀμάντου*, Ἀθήνα 1960, σ. 54-70.— Ν. Svoronos, *Le commerce de Salonique au XVIIIème siècle*, Παρίσι 1956, σ. 173, 180.

55. Τὰ δελτία μου γιὰ τὸν Παπαδόπουλο ὡς συνδρομητὴ, ἔλεγα καὶ συμπλήρωσα ἀπὸ τὸ λήμμα ἀρ. 10048 τοῦ δίτομου ἔργου γιὰ τοὺς συνδρομητὲς τοῦ Φίλιππου Ἡλιοῦ. 1. Ι. Λαλάνδ, *Ἐπιτομὴ Ἀστρονομίας*, μετάφραση Δ. Φιλιππίδη, τ. Α' - Β', Βιέννη 1803 (ΓΜ 200).— 2. Φ. Σοαίου, *Στοιχεῖα τῆς Λογικῆς, Μεταφυσικῆς καὶ Ἠθικῆς*, μετάφραση Γ. Κωνσταντῆ, τ. Α' - Δ' Βενετία 1804. (ΓΜ 298).— 3. *Συστατικὰ Γράμματα τῆς ἐν Ἰωαννίνοις Πατριαρχικῆς Σχολῆς... ἐκδοθέντα... δι' ἐξόδων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπορονομένων συνεπαρχιωτῶν* Βιέννη, 1806. (ΓΜ 435).— 4. Γόλδσμιθ, *Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος*, τ. Α' - Γ', Βιέννη 21807 (ΓΜ 452).— Π.Α. Ἀδήτου, *Χημείας Ἐπιτομὴ*, Μετάφραση Κ.Μ. Κούμα, τ. Α' - Β', Βιέννη 1808 (ΓΜ 490).

θουσιασμοῦ, πὸν δημιούργησε ἡ ἔκδοση τῶν πρώτων τόμων τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τοῦ «θεσπεσίου» Κοραῆ, ὁ Παπαδόπουλος μετέφρασε πάνω ἀπὸ ἑπτὰ τόμους τῆς Γεωγραφίας τοῦ W. Guthrie, μέσα σὲ διάστημα 8 - 10 μηνῶν. Τὰ τετράδια αὐτῆς τῆς μετάφρασης μπόρεσε καὶ τὰ ἔσωσε κατὰ τὴν πυρκαϊὰ τοῦ σπιτιοῦ του, τὸ 1811, καὶ ὁ βιογράφος του βεβαιώνει ὅτι σόζονταν καὶ μετὰ τὸ θάνατό του⁵⁶.

Μετὰ τὴν καταστροφή τοῦ σπιτιοῦ τοῦ ἡ ἐπιβίωση γι' αὐτόν, τὴ γυναίκα του Σμαράγδα καὶ τὰ 5 παιδιά τους ἔγινε δύσκολη. Ἐπαγγέλθηκε τὸν μεσάζοντα γιὰ τὴν ἔκδοση ἀπὸ τὴν τουρκικὴ διοίκηση ἀδειῶν ναυσιπλοΐας πρὸς τὴ Μαύρη Θάλασσα. Τὰ χρόνια αὐτὰ ἔρχεται καὶ ὁ πρῶτος κλονισμὸς τῆς υγείας του, ἐνῶ τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1814 πεθαίνει ἡ γυναίκα του καὶ ἀναλαμβάνει μόνος πιά τὴν ἀνατροφή 5 παιδιῶν ἀπὸ 2 ὡς 10 χρονῶν.

Στὴν περίοδο αὐτὴ μὲ τις τότες βιοτικὲς δυσκολίες καὶ ὡς τὸ θάνατό του (1814 - 1820) «μετέφραζεν, ἐσύνθετε καὶ συνηγόρει, ἐνίοτε, τιμῶς εἰς δεινὰς ὑποθέσεις». Τρία του βιβλία τυπώθηκαν : 1. Ἐγχειρίδιον κατὰ τῶν νοσοῦντων εἰς τὰ περὶ ἀληθείας καὶ ὑπεροχῆς τῶν ἱερῶν γραφῶν (ἑράνισμα, Βενετία 1815). 2. Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεΐα (Βενετία 1815 - 1817, 4 τόμοι). 3. Ὁ Ἐμπορικὸς κῶδιξ τῆς Γαλλίας (μετάφραση, Βιέννη 1817). Ἡ μετάφραση τοῦ γαλλικοῦ βιβλίου «Ἐμποροῦ πατρὸς ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν» δὲν ἐκδόθηκε. Τὰ δύο τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ὀργάνωσε μὲ καλὰ ἀποτελέσματα τὴν «Κινδυνασφάλεια», μιὰ ἀσφαλιστικὴ ἑταιρεία, στὸ πλαίσιο τοῦ «Συστήματος» τῶν ἐμπόρων⁵⁷. Ἐγινε μέλος

56. Βλ. σημ. 57.

57. Γιάννης Βλαχογιάννης, «Ναυτικὴ ἀσφάλεια», ἔφ. *Πρωΐα* φ. 24/7, 31/7, 7/8, 14/8/1932 (= *Ἀπαντα* τ. 3, Ἀθήνα χ.χ. σ. 50 - 66 καὶ εἰδικὰ γιὰ τὴν «κινδυνασφάλεια» σ. 62) μὲ πηγὴ τὴ νεκρολογία τοῦ Παπαδόπουλου στὴ *Μέλισσα*. Ἀντίθετα ὁ Στέφανος Ι. Μακρυμύχαιλος, *Ἄγνωστοι σελίδες ἀπὸ τὴν ἀσφαλιστικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος*. Νικόλαος Παπαδόπουλος (1769 - 1820), Ἀθήνα 1967, σ. 16 [ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ π. *Ἀσφαλιστικὰ Χρονικά*], ἀντλεῖ ἀπὸ τὸν Παπαδόπουλο - Βρετό.

τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας (1819) ⁵⁸.

Πέθανε στὶς 26 Ἰανουαρίου 1820, μετὰ σύντομη, ἀλλὰ ἐπιπονη ἀσθένεια. Στὶς τελευταῖες του στιγμὲς οἱ φίλοι του τοῦ ἔδειξαν τὴν ἀγάπη τους καὶ φρόντισαν γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν παιδιῶν του. Τὸ «Σύστημα» τῶν ἐμπόρων ἀποφάσισε νὰ χορηγήσει 4.000 γρόσια τὸ χρόνο στὰ παιδιά τοῦ Παπαδόπουλου. Τὰ χρήματα θὰ προέρχονταν ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τῆς «Κινδυνασφάλειας» τῆς ὁποίας ἐκεῖνος ἦταν «πράκτωρ καὶ ψυχὴ». Ὁ Ἰωάννης Ξένος, πάτριος ἔμπορος, ὅπως τοῦ ὑποσχέθηκε στὶς τελευταῖες του ὥρες, νυμφεύτηκε τὴ μεγαλύτερη κόρη τοῦ Παπαδόπουλου, ἐνῶ φίλοι καὶ ἄρχοντες ἀνέλαβαν τὴν προστασία τῶν ἄλλων παιδιῶν του. Ἐνταφιάστηκε στὴν ἐκκλησία τοῦ Σταυροδρομίου καὶ ὁ Ἰάκωβος Ρίζος συνέθεσε δύο ἐπιτάφια ἐπιγράμματα γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ τὸν «θρηνοῦν δικαίως αἱ Μοῦσαι καὶ ἡ Ἀρετὴ κ' Ἑρμῆς ὁ Ἐμπολαῖος».

Ἀπὸ τὴ νεκρολογία, γραμμένη, ὅπως εἶδαμε, ἀπὸ τὸ φίλο του Ἰωάννη Πολυχρονιάδη, παραθέτω ἐδῶ τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ Παπαδόπουλου : μαρτυρία ὀλοκληρωμένη, μὲ τὶς ὑπερβολές, ποὺ φέρνει ἡ συμπάθεια τοῦ φίλου καὶ ἡ θλίψη τῆς στιγμῆς, νὰ ἔχουν ἐλεγχθεῖ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς ἄμεσης δημοσιότητας, ποὺ θέλησε νὰ ἔχει καὶ εἶχε ἡ μαρτυρία του ⁵⁹.

«Ὁ μεγαλοφυῆς οὗτος ἀνὴρ ἦτον προικισμένος μὲ μέγα καὶ σπάνιον μνημονικόν, καὶ μὲ ἀντιληπτικὸν θαυμάσιον. Ὁ διοργανισμὸς του ἦτον κάλλιστος, τὸ ἀνάστημά του μέτριον, τὸ στήθος καὶ οἱ ὤμοι του πλατεῖς, ἡ κεφαλὴ του πολλὰ μεγάλη. Ἐκάθητο πολλὰς ὥρας ἀκίνητος ἐπάνω εἰς τὸ γραφεῖον, καὶ ἔγραφεν εἰς πᾶσαν ὥραν τῆς ἡμέρας. Ἐλάλει καὶ ἔγραφε τὴν παλαιὰν καὶ νέαν ἑλληνικὴν, τὴν γαλλικὴν καὶ ἰταλικὴν ἔλάλει τὴν ἰσπανικὴν καὶ τουρκικὴν, καὶ ἀνεγίνωσκεν εἰς αὐτάς. Διὰ τὴν μεγάλην του μνήμην εἶχεν ἐντελεῖ ἰδέαν ὄλων τῶν

58. «Νικόλαος Παπαδόπουλος. Ἐμπορος, χρόνων 49. Διὰ Παπαγεώργη Ἀθανασίου. 1819 Ἰανουαρίου 13, Κωνσταντινούπολις. Τῷ Κωνσταντίνῳ Πολυχρονιάδῃ εἰς Πίσσας». (Ι.Α. Μελετόπουλος, *Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία Ἀρχεῖον Β. Σέκρη*, Ἀθήνα 1967, σ. 151).

59. «Βίος τοῦ μακαρίτου...», σ. 326 - 328.

ἐμπορικῶν νόμων καὶ ἐθίμων. Καὶ ἐπειδὴ εἰς Κωνσταντινούπολιν δὲν εἶναι ἐμπορικὸν κριτήριον, εἰς ὅλας τὰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις αὐτὸς ἦτον ἀφεύκτως ἢ ὁ κριτής, ἢ ὁ γνωμοδότης, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἦτον ὁ γενικὸς πανδέκτης εἰς τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, καὶ πάντες κατέφευγον εἰς αὐτόν. Διὰ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας του γνώσεις ἦτο γνωστὸς εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν ἐθνῶν τῶν κατοικούντων εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐπαρῆρησάσθη πολλάκις εἰς πρέσβεις, εἰς ἡγεμόνας Φαναριώτας, καὶ εἰς τὸ ὑπέρτατον τοπικὸν κριτήριον τὸ τουρκιστὶ καλούμενον Ἄρτζ Ὀδασί, ἔνθα εἰλικυσε τὴν προσοχὴν τῶν παρεστώτων. Ἦτον γλυκὺς καὶ εὐπροσήγορος πρὸς πάντας, φίλος εἰλικρινῆς τῶν σοφῶν καὶ ἀληθῶν λογίων, ἐχθρὸς θανάσιμος τῶν χαμερπῶν σοφισμάτων καὶ φιλονεικιῶν τῆς ψευδομαθείας καὶ τῆς ταραχοποιῶς σχολαστικότητος. Φιλόπατρις καὶ μεγαλόφρων πραγματικῶς ὑπάρχων, ἔχαιρε καθ' ὑπερβολὴν διὰ τὰς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προόδους τῶν ὁμογενῶν του, καὶ ἠγανάκτει ἐξ ἴσου διὰ τὴν ἀδιαφορίαν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀναισθησίαν πολλῶν δυνατῶν καὶ πλουσιῶν. Ὁμίλησε πολλάκις παρῆρησά περι μεταρρυθμίσεως καὶ βελτιώσεως τοῦ εἰς Κουρουτζεσμέ Σχολείου τοῦ γένους· ἀλλὰ ματαίως· διότι κατὰ δυστυχίαν “Μία χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ”. Ποσάκις τὸν ἠκούσαμεν νὰ ὀμιλῇ ἐλευθέρως μετὰ τῆς προσηκούσης ἀγανακτήσεως περι τῶν ὀλεθριωτάτων καταχρήσεων.... κτλ. κτλ. Ὁ μακαρίτης Παππαδόπουλος ἦτον μέγας ἐχθρὸς τῆς ἀδικίας καὶ ὑποκρίσεως, φύσει γενναῖος καὶ ἀφιλοκερδῆς τοσοῦτον, ὥστε εἰς πᾶσαν ὕλην ἔγραφε προθύμως ἀμισθὶ κατὰ τὴν θέλησιν ἐκάστου, καὶ πάντοτε χωρὶς σχέδιον. Ποτὲ δὲν ἐμπόρει νὰ ἀντιγράψῃ ἀπαραλλάκτως κἀνένα του ἔγγραφον, διότι προικισμένος ὢν μὲ πλατεῖαν καὶ θερμὴν φαντασίαν μετέβαλλε καὶ λέξεις καὶ φράσεις καὶ ἐννοίας πάντοτε εἰς τὸ ἐντελέστερον καὶ κομψότερον. Φιλότιμος ὢν εἰς ἄκρον, ἠναγκάζετο πολλάκις νὰ θυσιάσῃ τὰ συμφέροντά του. Διὰ τὸν καλὸν του διοργανισμὸν κατεφρόνει τὴν δίαίταν, καὶ διὰ τοῦτο ἐτάχυνε τὸν θάνατόν του. Γνωρίζων πρὸ πολλῶν ἐτῶν τὸν ἄνδρα ἐκ τοῦ σύνεγγυς, εἶπον πολλάκις κατ' ἑμαυτὸν “Ἄν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἔζη ἐν τῇ, σοφῇ Εὐρώπῃ ὅπου τὰ με-

γάλα πνεύματα καλλιεργούνται λαμπρῶς, καὶ ἔχουν στάδιον νὰ τρέξουν, ὅπου εἶναι ἄπειρα μέσα φωτισμοῦ, καὶ κριταὶ ἀπαθεῖς, καὶ γενναῖοι ἀντίζηλοι, ἠθελεν ἀναμφιβόλως ἀναδειχθῆ ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους νόας καὶ φωστῆρας. Ἄλλ' εἰς τὴν ἀθλιωτάτην Τουρκίαν τὰ προτερήματα δὲν παρατηροῦνται, εἶναι τεθαμμένα ἐν σκότει· καὶ ἂν μέγας τις καὶ γενναϊόφρων τολμήσῃ νὰ λάμψῃ διὰ τοῦ καθαρωτάτου φωτὸς τῆς σοφίας καὶ ἀληθείας, ὁ τοιοῦτος κινδυνεύει νὰ κατασπαραχθῆ ἀνιλεῶς ὑπὸ τοῦ μιανοῦ φθόνου τῶν ψευδομαθῶν, ὑπὸ τῆς ἀγριότητος τῶν δεισιδαιμόνων ἢ τῶν ὑποκριτῶν, ὑπὸ τῆς τυραννίας τῶν Μακιαβελιστῶν, ἐν ἐνὶ λόγῳ ὑπὸ τῆς κακοπαιδευσίας καὶ βαρβαρότητος!" [...]

Οἱ συγγραφές του

1. — *Ἐγχειρίδιον κατὰ τῶν νοσούντων εἰς τὰ περὶ ἀληθείας καὶ ὑπεροχῆς τῶν Ἱερῶν Γραφῶν. Ἐρανισθὲν ἐκ γαλλικῶν συγγραμμάτων πρὸς ὄφελος τῶν Ὀμογενῶν αὐτοῦ παρὰ Νικολάου Παπαδοπούλου καὶ προσενεχθὲν τῷ κυρίῳ Μιχαὴλ Βασιλείου. Ἐπιστάσις Σπυρίδωνος Βλαντῆ. Ἐν Βενετία. Παρὰ Νικολάου Γλυκεῖ τῷ ἔξ Ἰωαννίνων. 1815.*

8^ο (μικρό), σ. 78. Τὸ βιβλίον περιέχει: Τὴν προσφώνηση - πρόλογο στὸν Μιχαὴλ Βασιλείου (σ. 3 - 12). Τὸ κύριο μέρος τοῦ βιβλίου *Ἀλήθεια καὶ ὑπεροχὴ τῶν θείων γραφῶν* (σ. 13 - 51), τὸ ὁποῖο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εἰσαγωγή περιέχει: Α' *Ἡ ἀχρειότης τῶν ἡθῶν προξενεῖ τάχα περὶ θρησκείας ἀμφιβολίαν;* Β' *Ἡ ἀμάθεια συναριθμεῖται τάχα μὲ τὰ αἴτια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονται αἱ περὶ Πίστεως ἀμφιβολίαι;* Γ' *Ἡ κενοδοξία δὲν εἶναι τάχα μία ἀπὸ τὰς αἰτίας τῶν περὶ Θρησκείας φαινομένων ἀποριῶν;* Ἀκολουθοῦν τὰ *Σχόλια* τοῦ Ν. Παπαδόπουλου (ἀρ. 1 - 42) ποὺ ἀνταποκρίνονται σὲ δεῖκτες ποὺ ὑπάρχουν στὸ κύριο μέρος τοῦ βιβλίου (σ. 52 - 70). Τὸ βιβλίον κλείνει μὲ τὸ *Παράρτημα. Περὶ τοῦ ὅτι ἡ μελέτη τῶν Θείων Γραφῶν εἶναι ἀναγκασιάτη* (σ. 71 - 78), τὸ ὁποῖο εἶναι ἐπίσης κείμενο τοῦ Παπαδόπουλου.

Ὁ τίτλος τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου εἶναι *Vérité, et Excellence des Saintes Écritures*, ὅπως τὸν σημειώνει ὁ Παπαδόπουλος. Τὸ πρωτότυπό του, ποὺ μοιραζόταν ἀπὸ θρησκευτικῇ

εταιρεία του Λονδίνου γαλλικά και αγγλικά, μεταφράστηκε από τον Παπαδόπουλο πριν από το 1811 και εκδόθηκε με την προτροπή του Μ. Βασιλείου για να στηρίξει την κλονιζόμενη ευσέβεια του γένους και να θωρακισθούν οι νέοι με τη γνώση της χριστιανικής αλήθειας και να μη παρασύρονται από τα νεωτερικά κηρύγματα των συγγραφέων της Δύσεως. Υποστηρίζεται ότι οι νέοι πρέπει να πηγαίνουν για σπουδές στη Δ. Ευρώπη για να γνωρίσουν τη φιλοσοφία και τις επιστήμες ώστε να επιστρέψουν και εκείνες μαζί τους στην Άθλια Ελλάδα. Καταδικάζεται το «κόμμα των φρονούντων επιβλαβή την προς τας Ευρωπαϊκάς Ακαδημίας αποδημίαν» όπως και η άθεια των φωτισμένων (illuminés) και η ασέβειά τους, και ονομάζονται ο Βολταίρος, ο Ρουσσώ κ.ά. Στα σχόλια του Παπαδόπουλου έπαυζάνονταν οι κατηγορίες του πρωτοτύπου. Με το έργο αυτό ο Ν. Παπαδόπουλος προσπαθεί να δχυρώσει αυτό που πιστεύει πρώτο, την πίστη και την ευσέβεια, ώστε να μην άρνηθεί εκείνο που θεωρεί αναγκαίο, τον έκσυγχρονισμό, για τον οποίο τα φώτα της Ευρώπης είναι απαραίτητα⁶⁰.

2. — Γουθρή, Γεωγραφία

Ο βιογράφος του σημειώνει ότι μετέφρασε από τα γαλλικά κατά το χρονικό διάστημα που θα μπορούσε να όριστεί από το 1806 ως το 1811, πάνω από 7 τόμους, φιλοτιμούμενος από τα κηρύγματα του Α. Κοραή στους πρώτους τόμους της «Ελληνικής Βιβλιοθήκης». Η έκδοση της μετάφρασης σε 10 τόμους άναγγέλθηκε το 1811. Τα χειρόγραφα της μετάφρασης σώθηκαν κατά την πυρκαϊά του σπιτιού του 1811⁶¹. Ο Παπαδό-

60. Ariadna Camariano, *Spiritul revolutionar Francez și Voltaire in limba Graecă și Română*, Βουκουρέστι 1946, σ. 56 - 58, 74 - 75, 180, όπου και η πληροφορία για τη μετάφραση του βιβλίου από τον μητροπολίτη Μολδαβίας Βενιαμίν και έκδοση στο Ίάσι 1819. Άς σημειωθεί έδω ότι αντίτυπο «Έκ των του Βενιαμίν Μολδαβίας» του «Έγχειριδίου» σώζεται στο ΚΝΕ - ΕΙΕ. Βλ. έδω εικ. 24.

61. «Βίος του μακαρίτου...», σ. 316 - 317, 328. — Ο Άδ. Κοραής, *Πρόδρομος Έλληνικής Βιβλιοθήκης*, Παρίσι 1805, σ. πζ', σημειώνει: «... εις μεταφράσεις έλληνικών και ξένων βιβλίων, εις παρατηρήσεις ώφελίμους εις την μόρφωσιν τής κοινής γλώσσης, και ρήσεις ώφελίμους

πουλος δὲν παραιτήθηκε ἀπὸ τὴν ἰδέα ἐκδοσης μιᾶς Γενικῆς Γεωγραφίας. Στὸν πρόλογο τοῦ Γ' τόμου τῆς Ἑμπορικῆς Ἑγκυκλοπαιδείας (20 Ἰουνίου 1815) σημειώνει: «πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐπεχείρησα νὰ ἐκδώσω Γεωγραφίαν ἐντελῆ, καὶ μεθοδικὴν εἰς τὴν γλῶσσαν μας, πρὸς ὄφελος κοινὸν τοῦ Γένους, καὶ μάλιστα τῶν Ἑμπόρων, λαβὼν ὁδηγὸν τὸν περίφημον Ἄγγλον Γουθρίαν, καὶ τὸ ἔργον ἠγγίξεν εἰς τὸ τέλος, ὅτε ἡ ἐσχάτη, καὶ μεγίστη μεταβολὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἐπικρατειῶν, καὶ Διοικήσεων, καὶ ἡ ἄστατος τύχη καὶ περιπέτεια τῶν οἰκιακῶν μου πραγμάτων, καὶ ὁ ἐπισκῆψας παμφθόρος ἐμπρησμός, μ' ἔκαμαν ν' ἀποκάμω καὶ ν' ἀφήσω ἀτελεῆς τὸ ἔργον», ἐλπίζοντας κάποτε νὰ τὸ τελειώσει καὶ νὰ τὸ ἐκδώσει.

Ἡ μετάφραση τοῦ βιβλίου τοῦ Guthrie πρέπει νὰ θεωρηθεῖ καὶ ὡς πρῶτος ἀναβαθμὸς τῆς προσπάθειας τοῦ Παπαδόπουλου νὰ βοηθήσει στὸ νὰ ἀποκτήσει ἡ ἐμπορευματικὴ τάξη καὶ ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία γενικότερα, βιβλία, ποὺ κωδικοποιοῦν τὶς ἀνθρώπινες γνώσεις γύρω ἀπὸ τὸν ὕλικὸ βίον.

3. — Ἑμπόρου πατρὸς ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱόν

Μετάφραση ἀπὸ τὰ γαλλικά. Ὁ βιογράφος του δὲν δίνει καμία πληροφορία γιὰ τὸ χρόνο ποὺ ἐγινε ἡ μετάφραση. Τὸ χειρόγραφο τῆς ὑπῆρχε ὡς τὸ θάνατο τοῦ Παπαδόπουλου⁶².

Μὲ τὸ ἔργο αὐτὸ ὁ Παπαδόπουλος φαίνεται νὰ ἀρχίζει τὴν προσπάθεια γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ἕνα σύνολο βιβλίων βοηθητικῶν στὸ ἐμπορικὸ ἐπάγγελμα, ἐμπορικῶν ἐγχειριδίων ἂν

εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς κοινῆς γλώσσης, καὶ εἰς τὴν εὐμέθοδον παράδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς, εἰς ὀλίγα λόγια, εἰς ὅλα τὰ καλά, ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα νὰ ἐκπλύνωσι τὸν πολυχρόνιον ρύπον, μὲ τὸν ὁποῖον κατησβόλωσε τὸ εἰς μορφάτων τῆς Ἑλλάδος πρόσωπον ἢ βαρβαρότης». Τὴ Γεωγραφία Guthrie στέλνει ὁ Κοραῆς τὸ 1803 στὸν Ἀ. Βασιλείου (*Ἀλληλογραφία*, τ. Γ' σ. 100). Ἡ ἐκδοσις τῆς μετάφρασης τοῦ Γουθρή ἀναγγέλλεται στὸ π. Ἐρμῆς ὁ Λόγιος 1 (1811) 12: «Μετ' ὀλίγον ἐκδοθήσεται καὶ ἡ τοῦ Γουθρή Γεωγραφία ἐν 10 τόμοις, μετὰ τῶν Γεωγραφικῶν πινάκων. Ταύτην μετέφρασε φιλογενῆς τις Ἑπειρώτης ἐν Κωνσταντινουπόλει». Τὴν πληροφορία ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Κούμας: Ἀδριανοῦ Βάλβι, *Γεωγραφία*, μετάφραση Κ.Μ. Κούμα, τ. Α', Βιέννη 1838, σ. XI. Τὸ ἔργο εἶχε μεταφραστεῖ ἀπὸ τὴν 23ῃ ἐκδοσὴ τοῦ ἀγγλικοῦ πρωτοτύπου στὰ γαλλικά καὶ ὑπῆρχαν 4 ἐκδόσεις (1797-1809): William Guthrie, *Géographie universelle, descriptive, historique, industrielle et commerciale des quatre parties du monde*, Παρίσι 1797 καὶ 1809.

62. «Βίος τοῦ μακαρίτου...», σ. 328.

συνδυάσουμε τή μετάφραση αὐτή με τήν προηγούμενη (Γεωγραφία Γουθρή) καὶ τὸ ἐπόμενο βιβλίον (Γαλλικὸς ἐμπορικὸς κώδικας) ἔχουμε : ἐπιστολάριον, νομοθεσία, γεωγραφία. Στὰ παλαιὰ σύνολα ἐγχειριδίων τῆς Βενετίας, τῆς Τεργέστης καὶ τῆς Βιέννης προστίθεται τώρα καὶ τὸ σύνολον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, στραμμένο πρὸς γαλλικὰ καὶ ἀγγλικὰ πρότυπα.

4. — Ὁ Ἐμπορικὸς Κώδιξ τῆς Γαλλίας. Μεταφρασθεὶς ἐκ τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου, καὶ πολλοῖς σημειώμασι πλουτισθεὶς, ἔτι δὲ παραρτήματι τῶν ἀναγκαίων ἄρθρων ἐκ τοῦ Πολιτικοῦ Κώδικος ἐπαυξηθεὶς παρὰ Νικολάου τοῦ Παπαδοπούλου, παρ' οὗ προσενεχθεὶς τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐντιμοτάτῳ Συστήματι τῶν Ἑλληνοῤῥωμαίων Ἐμπόρων πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν, ἀναλώμασι τοῦ τιμιωτάτου κυρίου Μιχαὴλ Βασιλείου τόποις ἐκδίδεται. Ἐν Βιέννῃ, 1817. Ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ Τυπογραφείου δὲ Χιρσφέλδ.

8^ο σ. κς' + 222. Τὸ βιβλίον περιέχει : Τὴν προσφώνησιν στὸ Ἐμπορικὸ Σύστημα, 20 Μαρτίου 1815 (σ. [ε'] - [κ']). Τὰ Εἰσαγωγικὰ Προλεγόμενα περὶ νόμον καὶ τῶν εἰδῶν αὐτοῦ (σ. κα' - κς'). Τὸ κύριον μέρος περιλαμβάνει τὸν Ἐμπορικὸν κώδικα, ἄρθρα 1 - 614 καὶ τὸ Παράρτημα τὰ ἄρθρα 1874 - 1963 τοῦ Πολιτικοῦ κώδικα (σ. 1 - 214). Ἀκολουθεῖ πίνακας περιεχομένων (σ. 215 - 220), Ἱστορικαὶ σημειώσεις, ἡμερομηνίες θέσπισης καὶ διακήρυξης τοῦ Ἐμπορικοῦ Κώδικα (σ. 221) καὶ Παροράματα (σ. [222]).

Ἡ μετάφρασις ἔγινε στὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1814, ποὺ πέθανε ἡ γυναίκα τοῦ Παπαδόπουλου, ὡς τὶς 20 Μαρτίου 1815, ποὺ ὑπογράφει τὸν πρόλογον : τὶς ὥρες τῆς μεγάλης τοῦ λύπης ὃ μεταφραστὴς στράφηκε, καθὼς γράφει στὸν πρόλογον, σὲ ἓνα ἔργον «οὐδέτερον κατὰ πάντα πρὸς κίνησιν τῶν παθῶν καὶ ἐπωφελεστάτον σύγγραμμα εἰς τὴν Συστηματικὴν ὁμήγυριν».

Ὁ Παπαδόπουλος ἔχει συνείδησιν μιᾶς ἀντινομίας ποὺ παρουσιάζει ἢ πρωτοβουλία του καὶ σπεύδει νὰ δηλώσει στοὺς ἐμπόρους τοῦ Συστήματος ὅτι ὁ ἐμπορικὸς κώδικας, ποὺ μετέφρασε δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ γι' αὐτοὺς νομοθεσία ἀπαράβατος ἀλλὰ ἄξιος μελέτης καὶ σπουδῆς. Τὸ ὀθωμανικὸ κράτος δὲν εἶχε ἐμπορικὴ νομοθεσία. Οἱ ἐμπορικὲς ὅμως ὑποθέσεις γεννοῦν διενέξεις ποὺ ὀδηγοῦν στὰ δικαστήρια. Ὑπῆρχε

ανάγκη νομοθεσίας. Το Σύστημα τῶν ἐμπόρων τρεῖς φορές ἀναθεώρησε τὸν ὄργανισμό του καὶ τὸ 1814 ἀποφάσισε τὴ σύνταξη νέου ὄργανισμοῦ. Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ βοηθήσει ὁ μεταφρασμένος γαλλικὸς κώδικας. Τὸν ὄργανισμό τοῦ Συστήματος ἐπικύρωνε ἡ τουρκικὴ διοίκηση⁶³. Αὐτὸ τὸ «δικαίωμα αὐτονομοθεσίας» τῶν ἐμπόρων τοῦ Συστήματος ὀδηγεῖ καὶ τὸν Παπαδόπουλο πὸ εἶναι σύμβουλος - εἰσηγητῆς, νὰ προσαρμόσει καὶ τὸν γαλλικὸ Ἐμπορικὸ Κώδικα στὶς ἀνάγκες τοῦ Συστήματος. Παρέλειψε τὸ Δ' βιβλίο τοῦ Ἐμπορικοῦ Κώδικα, μὲ τὴ νομοθεσία περὶ ἐμποροδικείων, ἐπειδὴ ἤθελε «νὰ ἐξακολουθῆ παρ' ἡμῖν ἡ ἐπικρατοῦσα ἐπωφελεστάτη συνήθεια τοῦ νὰ κρίνονται αἱ παρεμπίπτουσαι ἐμπορικαὶ διενέξεις διαιτητικῶς ἤτοι μὲ αἵρετοκρισίαν, εἰς τῆς ὁποίας τὰς ἀποφάσεις πολλάκις ἡ ὑψηλὴ διοίκησις ἔδωκε καὶ δίδει τὴν νόμιμόν της ἐπικύρωσιν. Καὶ τὸ ἐτησίως ἐπιδαπιλούμενον βασιλικὸν ἐπιψήφισμα τῶν ἐντίμων ἡμῶν Προεστώτων, συμβάλλει εἰς τοῦτο τὰ μέγιστα!»⁶⁴.

Ἐκτὸς τὴν ἄποψη τῆς ποιότητος τῆς μετάφρασης, οἱ συγκρίσεις πὸ ἐγιναν ἀνάμεσα σ' αὐτὴν καὶ τὶς μεταφράσεις τοῦ Θεόδωρου Ράκου (1820) καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1834 ἀποδεικνύουν ὑπεροχὴ τῆς μετάφρασης τοῦ Παπαδόπουλου. Νὰ σημειωθεῖ ἀκόμη ὅτι ὁ πυκνὸς ὑποσελίδιος ὑπομνηματισμὸς τῆς μετάφρασης διευκολύνει τοὺς χρήστες της καθὼς πολλὰς φορές συνδέει τὶς διατάξεις τοῦ κώδικα μὲ τὰ προβλήματα τοῦ ἐμπορίου στὴν ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία καὶ τὴν ἀντιμετώπισή της⁶⁵.

5. — *Ἐρμῆς ὁ Κερδῶς ἤτοι Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεῖα συγγραφεῖσα παρὰ Νικολάου Παπαδοπούλου διὰ προτροπῆς καὶ δαπάνης τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει τιμίου καὶ φιλογενοῦς Ἐμπορικοῦ Συστήματος τῶν Ἑλλήνων μεγαλεμπόρων πρὸς χρῆσιν καὶ*

63. Ὁ Ἐμπορικὸς Κώδικς τῆς Γαλλίας... ὁ.π., σ. [ζ'] - [ι'].

64. στὸ ἴδιο σ. [ιβ'] - [ιγ']. Βλ. καὶ Τριανταφυλλόπουλος, «Ἡ πρώτη ἑλληνικὴ μετάφρασις...», ὁ.π., σ. 366 - 370.

65. Βλ. καὶ Τριανταφυλλόπουλος, στὸ ἴδιο.

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ

ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΝΟΣΗΤΗΤΩΝ
ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙ ΛΗΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΠΕΡΟΧΗΣ
ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΓΡΑΦΩΝ

*Επιθετοῦ ἐκ Γαλλικῶν Συγγραμμάτων
ἀπὸς ὄφελος πῶς Ὁμογενῶν αὐτῶ*

ΠΑΡΑ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΑΙ ΠΡΟΕΝΕΧΘΕΝ

Τῷ ΚΥΡΙῷ ΜΙΧΑΗΛ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.

Ἐπιστολῆς Σπουδαίου Βλασίου.

*Ἐκ τῶν βιβλίων τῆς
Βιβλιοθήκης*

Βενετίας Ἰ. Λαμπρινόπουλος

EN VENETIA.

Παρά Νικολάου Γλυκί τοῦ ἐκ Ἰωαννίνων.

1815.

24.

ΕΡΜΗΣ Ο ΚΕΡΔΩΟΣ

Η Τ Ο Ι

ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΣΤΙΣ ΓΡΑΦΕΙΣ Α ΠΑΡΑ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΙΑ ΠΡΟΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΗΣ

ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΤΙΜΙΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟΓΕΝΟΥΣ
ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕΓΑΛΕΜΠΟΡΩΝ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΚΑΙ ΟΦΕΛΕΙΑΝ ΑΥΤΩΝ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΟΜΟΓΕΝΩΝ.

ΕΠΙΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ Σ. Β.

EN VENETIA

ΠΑΡΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΓΛΥΚΙ ΤΟΥ ΕΚ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.

1815.

25. Ἡ κοινὴ προμετωπίδα γιὰ
τοὺς τ. Α' καὶ Β'. Στὸς τ. Γ'
καὶ Δ' ἄλλαξε μόνο ἡ χρονο-
λογία: 1816, 1817.

ὠφέλειαν αὐτῶν καὶ τῶν ἀπανταχοῦ ὁμογενῶν. Ἐπιστάσις καὶ διορθώσις Σ.[πυροῖδωνος] Β.[λαντῆ] Ἐν Βενετία. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἕξ Ἰωαννίνων.

Τόμος Α' α' Ἐρμαθίγη ἦτοι Ἐμπορικὴ σπουδὴ, περιέχουσα συνοπτικῶς μελέτας καὶ ἱστορίαν τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου τοῦ Ἐμπορίου.

β' Λεξικὸν ἐμπορικῆς ὕλης Α - Κ.

(1815, σ. ιζ' + 167 + 341).

Τόμος Β' Λεξικὸν ἐμπορικῆς ὕλης Α - Ω καὶ Πίναξ Ἰταλοελληνικὸς ἦτοι Λεξικὸν ἐπεριέχον τὰς ἐν τῷ Α' καὶ Β' μέρει [τοῦ Λεξικοῦ τῆς ἐμπορικῆς ὕλης] ἀναγκαιοτέρας λέξεις πρὸς εὐκολίαν τῶν ὁμογενῶν ἐμπόρων. (1815, σ. 407).

Στὶς σ. γ' - ιζ' τοῦ τ. Α' τυπώνονται τὰ προλεγόμενα τοῦ ὄλου ἔργου. Στὴν ἀρχὴ τῶν προλεγομένων ὁ Παπαδόπουλος ἐπισημαίνει τὴ μεγάλη συμβολὴ τοῦ ἐμπορίου στὴν ἀναγέννηση τοῦ Γένους. Ἡ ἐποχὴ τῆς ἐλλαδικῆς ἀναγεννήσεως τοποθετεῖται στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ ὕστερα. Εἶναι μιὰ ἀναγέννηση ποὺ ἐκφράστηκε περισσότερο στὸ χῶρο τῆς παιδείας : ἐπικοινωνία μὲ τὰ ἔθνη τῆς Δ. Εὐρώπης, ἔκδοσις ἐπιστημονικῶν βιβλίων, σπουδὲς στὸ ἐξωτερικόν, ἴδρυσις σχολείων κ.ἄ. Στὴ συνέχεια τῶν προλεγομένων δίνονται στοιχεῖα γιὰ τὴ διάρθρωση τοῦ ἔργου καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐπιμένει ἰδιαίτερα στὸ θέμα τῆς γλώσσας, γιὰ τὴν ὁποία ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι φτωχὴ, ἀφοῦ οἱ ἀνακαλύψεις τῶν νέων χωρῶν καὶ ἡ πρόοδος τῶν τεχνῶν πολλαπλασίασαν τὶς γνώσεις καὶ τὰ πράγματα ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἐκφραστοῦν μὲ τὰ ἐφόδια τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς. Ἔγινε λοιπὸν προσπάθεια νὰ πολιτογραφηθοῦν οἱ λέξεις τῶν νέων ὀνομάτων, χρήσεων καὶ ἐφευρέσεων καὶ τῶν νέων ἐννοιῶν μὲ παράθεσις καὶ τοῦ ξενικοῦ ὄρου. Εἶναι μιὰ γενναία προσπάθεια καθαρισμοῦ τῆς γλώσσας ἢ ὁποία εἶχε νὰ ἀντιπαλέσει καὶ μὲ τὴ συνήθεια καὶ τὴν εὐκολία τῶν ἐμπόρων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδυναμία τῆς γλώσσας καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ συγγρα-

ΕΡΜΑΘΗΝΗ
 ΗΤΟΙ
ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΣΠΟΤΗ
 ΠΕΡΙΕΧΟΥΣΑ ΣΤΗΝΟΠΤΙΚΩΣ
 ΜΕΛΕΤΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΝ
 ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΔΟΥ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ
 ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
Δι' ἐξαιρέσεως, καὶ δωρεάν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει
 ΦΙΛΟΤΕΧΝΟΥ ΚΑΙ ΓΕΝΝΑΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΡΡΗΜΑΙΩΝ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.
 ΕΠΙΤΑΞΙΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ Γ. Β.

ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ.

ΠΑΡΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΓΑΤΚΕΙ ΤΩ ΕΣ ΙΒΑΝΝΙΝΩΝ.
 1815.

ΒΙΒΛΙΟΝ Α΄.
Περίχον τὴν Ἐμπορικὴν Ἔλπην, ἣτοι

Τεχνολογία	ΕΡΓΟΚΕΙΡΑ ΒΑΝΑΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΣΤΥΡΑ, ΚΑΙ ΤΑ ΕΣ ΑΥΤΩΝ	ΣΙΔΑ ΜΕΤΑΛΛΑ ΟΡΥΚΤΑ	} <i>Καὶ τὰ εἴδη αὐτῶν</i>
------------	--	---------------------------	----------------------------

ΜΕΡΟΣ Α΄.
Α—Κ

26, 27. Τὰ δύο μέρη τοῦ τ. Α΄.

ΛΕΞΙΚΟΝ
 ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ ΤΑΗΣ.
ΒΙΒΛΙΟΝ Α΄.
ΜΕΡΟΣ Β΄.
Α—Ω

Π Ι Ν Α Ξ
ΙΤΑΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ
ΗΤΟΙ ΛΕΞΙΚΟΝ
ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΝ
Τὰς ἐν τῷ Α΄. καὶ Β΄. Μέρει ἀναγκασιάς Λέξεις
Πρὸς ὑκολίαν τῶν ἁμογενῶν Ἐμπόρων.

28, 29. Τὰ δύο μέρη τοῦ τ. Β΄.

φέα, να βρεί αντίστοιχες λέξεις για να αποδοθούν πράγματα και έννοιες. Όπως σημειώθηκε και πιο πάνω, η προσπάθεια αυτή εκφράζει την ανερχόμενη συνειδητοποίηση της εθνότητας και το αίτημα σύνδεσης της νέας γλώσσας με την αρχαία, που είναι φυσικό να οδηγεί στον καθαρισμό.

Ἡ *Ἑρμαθίγη* (= εἶδος Ἑρμῶν, ἀγαλμάτων/προτομῶν στὶς ἀφετηρίες τῶν δρόμων μὲ κεφαλὴ καὶ τῆς Ἀθηνᾶς) ἢ *Ἐμπορικὴ σπουδὴ* εἶναι τὸ εἰσαγωγικὸ βιβλίο τῆς Ἐμπορικῆς ἐγκυκλοπαιδείας μὲ ὀρισμοὺς καὶ διαίρεση τοῦ ἐμπορίου, ἀνάλυση γιὰ τὶς ὠφέλειες τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆ δικαίωσή του, γιὰ τὴν ἀνάγκη θεωρητικῆς κατάρτισης τῶν ἐμπορευόμενων. Ἀκολουθεῖ τὸ Β΄ μέρος μὲ στοιχεῖα ἱστορίας τοῦ ἐμπορίου (ἀρχαιότητα, μεσαίωνα, νέοι χρόνοι) μὲ ἐπισημάνση τῶν δρόμων τοῦ ἐμπορίου. Ἐξχωριστὸ κεφάλαιο ἀφιερώνεται στὸ ἐμπόριο τῶν «Ἀσιατικῶν τόπων μάλιστα τῶν Ἰνδιῶν». Στὸ Γ΄ μέρος ἐξετάζεται τὸ ἐσωτερικὸ ἐμπόριο καὶ ἐξετάζονται οἱ ἀγροτικὲς παραγωγικὲς διαδικασίες (γεωργικὴ, βοσκητικὴ καὶ θηρευτικὴ) ἢ ὀρυκτικὴ καὶ ἡ μεταλλουργία καὶ τέλος οἱ τέχνες (βανασουργικὲς, χειρωνακτικὲς, ἐλεύθερες) καὶ οἱ σχέσεις τους μὲ τὶς ἐπιστῆμες. Στὸ Δ΄ μέρος ἐξετάζονται οἱ ὅροι εὐδοκίμησης στὸ ἐμπόριο καὶ τὰ ἐφόδια τοῦ ἐμπορευόμενου γενικότερα καὶ γίνεται σύντομη ἀναφορά στὶς προόδους τοῦ Γένους στὸ ἐμπόριο. Τὸ μέρος αὐτὸ κλείνει μὲ στοιχεῖα γιὰ τὴν ναυτικὴ καὶ τὴν τραπεζικὴ τέχνη.

Στὸν πρόλογο τοῦ *Λεξικοῦ τῆς ἐμπορικῆς ὕλης* μὲ ἡμερομηνία 12 Φεβρουαρίου 1813 ὁ συγγραφέας δηλώνει ὅτι τὸ Λεξικὸ «συνερανίσθη ἀπὸ τὰ ἐγκριτότερα γαλλιταλικά ἐμπορικὰ συγγράμματα, μὲ προσθήκην τῶν γνωστοτέρων εἰς ἡμᾶς εἰς τὰ ἐντόπια προϊόντα, κατὰ τὴν ἰδίαν μου πληροφορίαν, καὶ τῶν εἰδημονεστέρων τὴν ἐπιμαρτυρίαν· ἀλλὰ καὶ μὲ ἀφαίρεσιν ὅσων δὲν εἶναι ἔργον τῶν ὁμογενῶν Ἑμπόρων».

Τὸ Λεξικὸ τῆς ἐμπορικῆς ὕλης κατὰ τὴν ἐπιγραφή τοῦ μεσοτίτλου του περιέχει: ἐργόχειρα, βανασουργήματα, φυτά, ζῶα, μέταλλα, ὀρυκτὰ καὶ ὅσα παράγονται ἀπὸ αὐτά. Ἡ ὕλη τοῦ λεξικοῦ ὀργανώνεται μὲ πολλὰ παραπεμπτικά. Στὴ λέξη

«δέρμα» ὁ χρήστης θὰ βρεῖ γενικὰ στοιχεῖα· ὑπάρχουν καὶ δύο παραπομπές : βυρσοδεψία, διφθέρα. Ὁ χρήστης πρέπει μόνος του νὰ ἀναζητήσῃ στοιχεῖα καὶ στὰ ὀνόματα τῶν ζώων : αἶξ, ἀλώπηξ κ.ἄ.

Τόμος Γ' *Λεξικὸν ἐμπορικὸ - γεωγραφικὸν Α - Β*. 1816
(σ. κδ' + 477).

Τόμος Δ' *Λεξικὸν ἐμπορικὸ - γεωγραφικὸν Γ - Κ*. 1817
(σ. 451).

Ὁ συγγραφέας στὸν πρόλογο τοῦ ὅλου Ἐμπορικὸ - γεωγραφικοῦ Λεξικοῦ, μὲ ἡμερομηνία 20 Ἰουνίου 1815, ἀφοῦ ἐπισημαίνει τὴν ἀξία τῆς γεωγραφίας, ἀνάμεσα στὶς ἄλλες ἐπιστήμες, σημειώνει τὴν προηγούμενη προσπάθειά του νὰ ἐκδώσῃ μεθοδικὴ γεωγραφία μὲ βάση τὸν Γουθρίαν (Guthrie), ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν παραιτεῖται. Σημειώνει τὴν προσπάθειά του νὰ ἐξελληνίσῃ τὰ ξένα τοπωνύμια χωρὶς νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ πρωτότυπο καὶ νὰ μὴν καταλήγῃ σὲ κακὸν ἀποτέλεσμα. Στὴ συνέχεια ἀπαριθμεῖ τὶς κύριες πηγές του· κέμελέτησα διάφορα συγγράμματα περιηγητῶν, καὶ ὠφελήθην οὐσιαστικῶς ἀπὸ τὸ πεντάτομον Μέγα Ἐμπορικογεωγραφικὸν Λεξικὸν τοῦ κύρ Πευχήτου ((Peuchet)⁶⁶, τὸ τετράτομον τοῦ κυρ Σαυαρῆ, τὸ ἐπιγραφόμενον Μέντωρ Ἐντελῆς τῶν Ἐμπόρων⁶⁷, καὶ ἄλλα

66. — Jacques Peuchet, *Dictionnaire universel de la Géographie commerciale, contenant tout ce qui a rapport à la situation et à l'étendue de chaque État commerçant; aux productions de l'agriculture, et au commerce qui s'en fait; les manufactures, pêches, mines, et au commerce qui se fait de leurs produits; aux lois, usages, tribunaux et administrations du commerce; au roulage, à la navigation; aux banques, compagnies de commerce, poids, mesures et monnaies; au commerce d'exportation et d'importation, au change, à la balance du commerce, aux colonies, etc.* Παρίσι ἔτος VII καὶ VIII (1799 - 1800) τόμοι 5.

67. Jacques Savary, *Le parfait négociant ou Instruction générale pour ce qui riegarde le commerce des marchandises de France et des pays étrangers*, Παρίσι 1713. Δὲν ξέρομε ποιά ἐκδοσὴ χρησιμοποίησε ὁ Παπαδόπουλος· ἀκόμη δὲν ξέρομε τίς ὀφειλές του στὸ ἔργο τοῦ νεότερου Jacques Savary Desbrulons, *Dictionnaire universel de commerce, d'histoire naturelle, d'arts et métiers*, Ἀμστερνταμ 1726 - 1732, τ. 4.

ΕΡΜΗΣ Ο ΚΕΡΔΩΣ

Η Τ Ο Ι

ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΕΤΥΓΓΡΑΦΕΙΣΑ ΠΑΡΑ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΙΑ ΠΡΟΤΡΟΦΗΣ ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΗΣ

ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΤΙΜΙΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟΓΕΝΟΥΣ
ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕΓΑΛΕΜΠΟΡΩΝ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΚΑΙ ΦΩΒΕΛΙΑΝ ΑΥΤΩΝ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΟΜΟΓΕΝΩΝ.

ΕΠΙΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ Ε. Β.

ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ.

ΠΑΡΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΓΑΤΚΕΙ ΤΟΥ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.

1816.

ΕΡΜΗΣ Ο ΚΕΡΔΩΣ

Η Τ Ο Ι

ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΕΤΥΓΓΡΑΦΕΙΣΑ ΠΑΡΑ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΙΑ ΠΡΟΤΡΟΦΗΣ ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΗΣ

ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΤΙΜΙΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟΓΕΝΟΥΣ
ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕΓΑΛΕΜΠΟΡΩΝ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΚΑΙ ΦΩΒΕΛΙΑΝ ΑΥΤΩΝ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΟΜΟΓΕΝΩΝ.

ΕΠΙΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ Ε. Β.

ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ.

ΠΑΡΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΓΑΤΚΕΙ ΤΟΥ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.

1817.

ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ Β.

Η Τ Ο Ι

Λ Ε Ξ Ι Κ Ο Ν

ΕΜΠΟΡΙΚΟ-ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΝ ΤΗΝ ΕΜΠΟΡΙΚΗΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΝ,

Δ Η Λ Α Δ Η

Εἶδη, Ἐπικρατίας, Θαλάσσιαι, Πόλις, Διμί-
ρας, Κατοίκου, Προϊόντα, Τίχνας, Ἐμπορίου,
Νομισματα, Ζυγία, Μίτρα, ἘΣίμα, κ. τ. λ.

Μ Ε Ρ Ο Σ Α'

Α—Β

ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ Β.

Η Τ Ο Ι

Λ Ε Ξ Ι Κ Ο Ν

ΕΜΠΟΡΙΚΟ-ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΝ ΤΗΝ ΕΜΠΟΡΙΚΗΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΝ,

Δ Η Λ Α Δ Η

Εἶδη, Ἐπικρατίας, Θαλάσσιαι, Πόλις, Διμί-
ρας, Κατοίκου, Προϊόντα, Τίχνας, Ἐμπορίου,
Νομισματα, Ζυγία, Μίτρα, ἘΣίμα, κ. τ. λ.

Μ Ε Ρ Ο Σ Β'

Γ—Κ

30, 31. Προμετωπίδα καὶ μεσότιτλος
τοῦ τ. Γ'.

32, 33. Προμετωπίδα καὶ μεσότιτλος
τοῦ τ. Δ'.

Γεωγραφικά Συγγράμματα», και συνιστά τὴ χρήση τοῦ Λεξικοῦ παράλληλα μὲ ὑδρόγειο σφαίρα, γεωγραφικοὺς πίνακες καὶ χάρτες.

Στὰ *Γεωγραφικὰ Προγυμνάσματα* δίνονται σύντομοι ὁρισμοὶ τῆς κοσμογραφίας, ἀστρονομίας, γεωγραφίας, ὄρων τῆς ξηρᾶς, τῆς θάλασσας καὶ τῶν ὑδάτων, τῆς ἀτμόσφαιρας, τῶν παραλλήλων καὶ τῶν μεσημβρινῶν κ.ἄ. Στὸ τέλος ὑπάρχει «Ἐξήγησις τῶν Συνοπτικῶν Σημείων» (συντομογραφιῶν).

Τὸ *Ἐμπορικο - γεωγραφικὸν Λεξικὸν* κατὰ τὸν μεσότητλό του περιέχει «τὴν ἐμπορικὴν γεωγραφίαν, δηλαδὴ Ἑθνη, Ἐπικρατίας, Θαλάσσας, Πόλεις, Λιμένας, Κατοίκους, Προϊόντα, Τέχνας, Ἐμπόριον, Νομίσματα, Ζυγία, Μέτρα, Ἔθιμα, κ.τ.λ.». Τὸ Λεξικὸ ἐμπορικο - γεωγραφικὸ περιέχει στοιχεῖα γιὰ τὴν κατὰ τόπους ἐμπορικὴ ὕλη ἢ ὁποῖα σὲ πολλὰς περιπτώσεις δὲν περιλαμβάνεται στὸ Λεξικὸ ἐμπορικῆς ὕλης. Περιλαμβάνει διάφορες πληροφορίες γιὰ θέματα πολιτισμικά, οἰκονομικά κ.λπ. ἀρθρωμένα στὰ ὀνόματα τῶν χωρῶν ἢ τῶν τόπων. Ἔτσι τὸ λῆμμα «Ἀγγλία» ἀπλώνεται σὲ 115 σελίδες ἢ ἡ «Κωνσταντινούπολη» σὲ 50 σελίδες, ὅπου βρίσκονται πληροφορίες π.χ. γιὰ τὶς συντεχνίες, γιὰ τὰ δημόσια κτίρια κ.λπ.

Ὁ σχεδιασμὸς τοῦ ἔργου προέβλεπε καὶ ἄλλους 3 τόμους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐκδόθησαν ποτέ.

Τόμος Ε' *Λεξικὸν ἐμπορικο - γεωγραφικὸν Α - Ω*

Ὁ τόμος Ε', κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ Μιχαὴλ Βασιλείου, γραφόταν στὶς 10-8-1816, ὅταν ὁ Γ' βρισκόταν στὰ πιεστήρια⁶⁸. Δὲν γνωρίζουμε λοιπὸν ἂν ὀλοκληρώθηκε καὶ ἂν στάλθηκε γιὰ τύπωμα στὴ Βενετία. Ἄν ἔμεινε στὴν Κωνσταντινούπολη, στὸ σπίτι τοῦ Μιχαὴλ Βασιλείου, τότε κατὰ τὴ μαρτυρία του, ποὺ θὰ σχολιάσουμε στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο, πρέπει νὰ χάθηκε μὲ τὰ ἄλλα του πράγματα μετὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821.

68. Τ. Σκλαβενίτης, «Βιβλιολογικὰ Α'», ὁ.π., σ. 362 - 363.— Ὡς βιβλίον ὑπὸ ἐκτύπωση ἀναγράφεται στὸ *Μηνολόγιον* τοῦ Γλυκῆ, 1817, σ. 5.

Τόμοι Ζ' - Ζ' Λεξικὸν τῶν ἐμπορικῶν τρόπων καὶ κανόνων

Δὲν φαίνεται νὰ συντάχτηκαν. Ἀπὸ τὰ Προλεγόμενα τοῦ ὅλου ἔργου ἀντιγράφω τὶς προδιαγραφές τοῦ συγγραφέα : «Λεξικὸν τῶν ἐμπορικῶν τρόπων καὶ κανόνων· ὅπου θέλει διδαχθῆ τὰ περὶ λογαριασμῶν, καταστάσεων, συμφωνητικῶν, ὁμολογιῶν, ἀβαριῶν, παραιτήσεων, ἀσφαλειῶν, συναλλαγμάτων, κ.τ.λ. καὶ τοὺς νόμους, συνθηείας, καὶ κανόνας, οἱ ὅποιοι ἔχουσι κῦρος καὶ ἰσχὺν εἰς τὴν διεύθυνσιν καὶ ἀπόφασιν εἰς αὐτά».

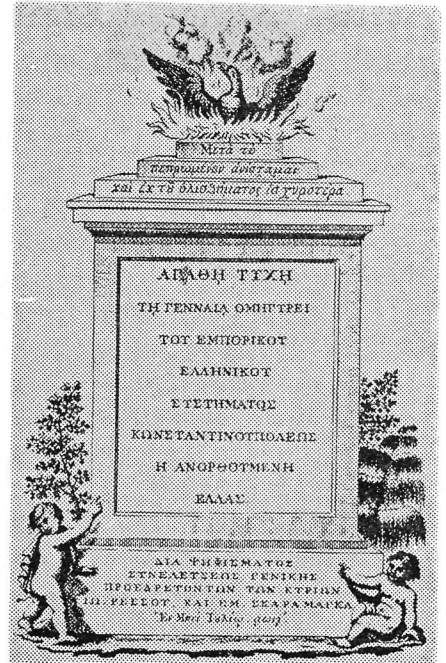
* * *

Ὁ σχεδιασμὸς καὶ τὸ κατορθωμένο σῶμα τῆς Ἐμπορικῆς ἐγκυκλοπαιδείας δείχνουν ὅτι ὁ Ν. Παπαδόπουλος συνέλαβε καὶ μερικῶς πραγματοποιοῖσε τὸ σχέδιο γιὰ ἓνα καθολικὸ ἐμπορικὸ ἐγχειρίδιο. Ὑπακούοντας σὲ ὑψηλῶν ἀπαιτήσεων εὐρωπαϊκὰ πρότυπα, ξεπέρασε τοὺς παραδοσιακοὺς δρόμους τῆς διδασκαλικῆς μεθόδου καὶ ἄρθρωσε τὴν ὕλη του σὲ 3 λεξικά. Σεβάστηκε τὴν παγκοσμιότητα τῆς ὕλης τῶν προτύπων του ἀλλὰ προσπάθησε νὰ πλουτίσει τὴν ἐγκυκλοπαιδεία του μὲ ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ποὺ ἦταν ἀπαραίτητα στὸν ἔμπορο τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Δὲν δίστασε νὰ ἐξετάσει συγκριτικὰ ὅλες τὶς διαδικασίες παραγωγῆς καὶ ἐπεξεργασίας τῆς ἐμπορικῆς ὕλης, ἐπισημαίνοντας τὴν ἀξία τῶν τεχνολογικῶν ἐκσυγχρονισμῶν, ἐνῶ προσπάθησε νὰ καλύψει θεωρητικὰ τὰ ἐρωτήματα τῶν ἐμπορευομένων, παρεμβαίνοντας μὲ τὴ συγγραφή του στὴν ἀναβάθμιση τῆς θέσης τοῦ ἐμπορίου στὴν κοινωνία του.

Ἡ λεπτομερὴς ἔρευνα τῶν προτύπων του θὰ μᾶς δώσει τὶς σωστὲς διαστάσεις τῆς πρωτοτυπίας του καὶ τῶν συνθετικῶν του ἱκανοτήτων : ἓνα βιβλίο σχεδιασμένο καὶ γραμμένο σὲ ὦρα ἀνθησης καὶ ἀκμῆς τῆς κοινωνικῆς ὁμάδας, ποὺ τὸ ζητοῦσε καὶ τὸ στήριξε, γραμμένο βιαστικά, ὄχι πρόχειρα, ἀπὸ ἓναν ταλαντοῦχο ἄνθρωπο ποὺ ἔζησε δύσκολη ζωὴ, ὄχι μίζερη καὶ ἤξερε νὰ πραγματοποιεῖ : «Ἄλλὰ πόσους κόπους δὲν πρέπει νὰ θυσιάσῃ τινὰς διὰ νὰ ὠφελήσῃ τὸ Γένος του;».

34. Οί ράχες τών τόμων στήν πρωτότυπη βιβλιοδεσία.

35. Ἡ ἀφιέρωση τῆς Ἐμπορικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας.

3. Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ «ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ» ΤΩΝ ΕΜΠΟΡΩΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

Για τὸ «Σύστημα» τῶν Ἑλλήνων Ἐμπόρων τῆς Κωνσταντινούπολης μᾶς εἶναι γνωστὲς λίγες πληροφορίες, οἱ ὁποῖες προέρχονται κυρίως ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Νικόλαου Παπαδόπουλου, θεωρητικοῦ καὶ συμβούλου τοῦ «Συστήματος» κατὰ τὴ δευτέρη δεκαετία τοῦ 19ου αἰ. Ὁ Παπαδόπουλος τὸ 1815 σημείωσε ὅτι τὸ «Σύστημα» συγκροτήθηκε πρὶν ἀπὸ 20 χρόνια, δηλαδή γύρω στὸ 1795⁶⁹. Τὸ «Σύστημα» ἦταν ἡ συντεχνία τῶν ἐλλήνων μεγαλεμπόρων (ἐξωτερικὸ ἐμπόριο). Οἱ Ἕλληνες στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰ. ἐκμεταλλεύτηκαν τὴν ὑποχώρηση τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου καὶ τὴν πραγματικότητα τῶν θαλάσσιων ἀποκλεισμῶν καὶ μετέφεραν εὐρωπαϊκὰ προϊόντα, μέσω Βιέννης, χρησιμοποιώντας τὸν τίτλο διερμηνέως κάποιας ξένης δυνάμεως γιὰ νὰ καρπώνονται τὰ προνόμια στὶς ἐμπορικὲς τοὺς ἐργασίες. Τὸ 1806 ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἔδωσε καὶ στοὺς Ἕλληνες τὰ προνόμια ποὺ ἔδινε στοὺς ξένους καὶ ἔτσι στερεώθηκε τὸ «Σύστημα» μὲ ἐπικεφαλῆς δύο ἐκλεγμένους ἐπιτρόπους, τοὺς βεκίληδες ἢ δεπουτάτους, τῶν ὁποίων τὴν ἐκλογή ἐπικύρωνε ἡ τουρκικὴ διοίκηση. Οἱ δεπουτάτοι εἰσηγοῦνταν καὶ ἡ τουρκικὴ ἐξουσία ἔδινε τὰ προνόμια, διαβαθμισμένα, μὲ βεράτια ἰσόβιας διάρκειας. Μὲ τὰ προνόμια αὐτά, τῶν ὁποίων εἰσηγητὴς ἦταν ὁ Δημήτριος Μουρούζης, ἡ τουρκικὴ διοίκηση ἐνίσχυε τοὺς ὑπηκόους της ἔναντι τῶν ξένων. Οἱ βερατλήδες ἔμποροι εἶχαν δικαίωμα νὰ ἔχουν ἀπὸ ἓνα φερμανλὴ (παραγγελιοδόχο) στὴ Σμύρνη καὶ στὴ Θεσσαλονίκη, πλήρωναν τὰ ἐμπορεύματα σύμφωνα μὲ τὶς διατιμήσεις ποὺ προέβλεπαν οἱ συνθήκες τῆς Ὑψηλῆς Πύλης μὲ κάθε χώρα. Κρίνονταν μόνον στὸ ἀνώτατο κριτήριον (Ἄρτζ Ὀδασί) ὅταν ἡ διαφορά ὑπερέβαινε τὰ 4.000

69. Ν. Παπαδόπουλος, *Ὁ Ἐμπορικὸς Κώδικς τῆς Γαλλίας... ὁ.π., σ. [ε']*.

ἄσπρα καὶ πλήρωναν 2% ρέσμι στὶς κρίσεις ὅπως καὶ οἱ ξένοι. Ὑπάγονταν ἀποκλειστικὰ στὸν Βεγκλικτῆ ἐφέντη (δεύτερο καγκελάριο τοῦ Κράτους) καὶ πλήρωναν σ' αὐτὸν τὸ χαράτσι. Αὐτὸς ἀποκλειστικὰ διευθετοῦσε τὶς διαφορὲς τους.

Τὸ νομοθετικὸ κενὸ γιὰ τὸ ἐμπόριο, ποῦ ὑπῆρχε στοὺς ὀθωμανικοὺς κώδικες, ἔδινε τὴ δυνατότητα στοὺς διάδικους νὰ ἐπιλέγουν τὸν κριτὴ τῆς διαφορᾶς τους. Οἱ ξένοι συμφώνησαν μὲ τὴν Πύλη νὰ κρίνονται οἱ ὑπήκοοί τους ἀπὸ τοὺς διπλωματικοὺς ἀντιπροσώπους τῆς χώρας τους, οἱ ὅποιοι δίδριζαν τοὺς κριτὲς στὶς διαφορὲς μεταξὺ ξένων. Ὅταν ἡ διαφορὰ ἦταν μεταξὺ ὀθωμανοῦ ὑπηκόου καὶ ξένου, ἡ ἐκλογή τῶν κριτῶν γινόταν μὲ συμφωνία τῶν διαδίκων. Οἱ ἐφέσεις γίνονταν στὸ Ἄρτζ Ὀδασί καὶ ἡ διαδικασία κρίσης ἐνώπιον τοῦ ἐνδιαφερόμενου ξένου διπλωμάτη. Στὶς διαφορὲς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ ξένων τὸ «Σύστημα» ἀνελάμβανε πλέον τὶς ἀντίστοιχες πρωτοβουλίες μὲ ἐκεῖνες τῶν ξένων διπλωματῶν γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῶν συμφερόντων τῶν μελῶν του. Οἱ αἰρετοκρισίες δικάζονταν σύμφωνα μὲ τὰ θεσπίσματα τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ «Συστήματος» καὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ δικαίου γι' αὐτὸ καὶ ἡ εἰσαγωγή τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορικοῦ κώδικα ἐγίνε ἀναγκαῖα καὶ μεταφράστηκε ἀπὸ τὸν Παπαδόπουλο.

Ἐπὶ τῆς διερμηνείας Ἰακώβου Ἀργυροπούλου (1812 - 1817) τὰ προνόμια τῶν βερατλήδων, ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ τῆς Σμύρνης, ἐπεκτάθηκαν καὶ στοὺς Ἕλληνες στὸ Χαλέπι, τὴ Θεσσαλονίκη κ.ά.⁷⁰.

70. Ν. Παπαδόπουλος, *Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαίδεια*, τ. Α', Βενετία 1815, σ. 26 - 27· τ. Δ', Βενετία 1817, σ. 431 - 433, 448 - 450.— Γ.Α. Μαυροκορδάτος, *Ἐγχειρίδιον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐμπορικῆς Νομοθεσίας*, Ἀθήνα 1838, σ. β' - ζ'.— Π.Μ. Κοντογιάννης, *Οἱ προστατευόμενοι*, Ἀθήνα 1917 [= *Ἀθηνᾶ* 29 (1917), 30 (1918)], σ. 188 - 193.— Σκλαβενίτης, *δ.π.*, σ. 361 - 362 (μὲ προηγούμενες βιβλιογραφικὲς ἐνδείξεις).— Ν. Ι. Πανταζόπουλος, «Οἱ κοινοτικὲς ρίζες τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ», *Ἐπιστημονικὸ Διήμερο Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ*, Ἀθήνα 1986, σ. 83 - 90 (= *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα Σχολῆς Ν.Ο.Ε.Θ.*, *Ἀντιχάρισμα στὸν Νικόλαο Ι. Πανταζόπουλο*, τ. ΙΘ' τχ. Δ', Θεσσαλονίκη 1986, σ. 631 - 638).

Οἱ εὐεργεσίες τῶν προνομίων δὲν ἄργησαν νὰ φέρουν ἀποτέλεσμα σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν εὐνοϊκότητα τῆς συγκυρίας. Δὲν ἔχουμε στοιχεῖα λεπτομερῆ γιὰ τὰ κέρδη τῶν ἐμπόρων τοῦ «Συστήματος». Ἐπὶ τὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς ἐκφράζεται εὐφορία καὶ ἐλπίδες καλές. Γράφει ὁ Παπαδόπουλος τὸ 1813: «καὶ τὸ Ἐμπόριον τοῦ ὁποῖου τὸ ὄφελος ἀπεδείξαμεν ὠφελιμώτατον εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς τὸ Γένος μας ἀναγκαιοτάτον διὰ τὴν ἔλλειψιν ἄλλων προσόδων, καὶ ἐλευθερίων ἐπιχειρημάτων, μεγαλύνεται, τιμᾶται, προστατεύεται καὶ εὐδοκίμει μὲ τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν, καὶ τὴν Βασιλικὴν ὑπεράσπισιν. Τί μένει λοιπὸν πρὸς ἐπαύξησιν καὶ στερέωσιν αὐτοῦ τοῦ ὠφελιμωτάτου καὶ ἀναγκαιοτάτου ἐπαγγέλματος εἰς τὸ Γένος μας, εἰμὴ μόνη ἢ πρέπουσα σπουδὴ καὶ μάθησις;»⁷¹.

Στις 13 Ἰουλίου 1813 ἡ γενικὴ συνέλευσις τοῦ «Συστήματος», προεδρευόντων τοῦ Ἰω. Ρέσσου καὶ τοῦ Ἐμ. Σκαραμαγκᾶ, ἀποφάσισε τὴν ἐκδοσὴ τῆς Ἐμπορικῆς ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Ν. Παπαδόπουλου. Ἡ ἐκδοσὴ ἐγένετο ἀπαρχὴ ἑνὸς ἐκδοτικοῦ προγράμματος τοῦ «Συστήματος». Γράφει ὁ Μιχαὴλ Βασιλείου, ποὺ φαίνεται νὰ εἶχε τὴν εὐθύνη γιὰ ὅλη τὴν ἐκδοτικὴ προσπάθεια, στὸν ἀδελφὸ του Ἀλέξανδρο στὴ Βιέννη: «Ὅτι δὲ τὸ Σύστημα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐμπόρων Γραικῶν, φιλοτιμεῖται νὰ ἐκδώσῃ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν μίαν ἐμπορικὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν, σὲ εἶναι γνωστόν. Τοῦτο τὸ σύγγραμμα διαιρεῖται εἰς ἑπτὰ τόμους· ὁ πρῶτος τυπωθεὶς εἰς τὴν Βενετίαν, ἦλθεν ἤδη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· ὁ δεύτερος εἶναι καθ' ὁδόν· ὁ τρίτος εὐρίσκεται εἰς τὰ πιεστήρια τῆς τυπογραφίας· ὁ δὲ καταγινόμενος εἰς τοῦτο τὸ σύγγραμμα Νικόλαος Παπαδόπουλος ἐνασχολεῖται ἤδη μὲ τὸν πέμπτον. Ἐκ τῆς πωλήσεως τούτου ἐλπίζεται μέτριόν τι κέρδος, τὸ ὁποῖον πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα συστηματικῶν ἀδελφῶν, ἐκ φιλογενοῦς προαιρέσεως, θέλουν νὰ ἀφιερωθῇ εἰς ὠφέλειαν τοῦ γένους»⁷². Ἀμέσως μετὰ ὁ Μιχαὴλ Βασιλείου ἐκθέτει στὸν ἀδελφὸ του τὸ σχέδιο γιὰ τὴν ἴδρυση μιᾶς Ἐφορίας ἀπὸ δύο-τρία μέλη τοῦ «Συστήμα-

71. Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεῖα, τ. Α', σ. 27.

72. Ἐρμῆς ὁ Λόγιος 6 (1816) 302.

τος», πού θά φροντίζει γιά τή συγγραφή, μετάφραση καί ἔκδοση ὠφελίμων βιβλίων, καί θά δίνει κάθε χρόνο λογαριασμό στο «Σύστημα». Ἀρχικά κεφάλαια γιά τήν ὅλη προσπάθεια θά ἦταν ἐκεῖνα πού θά προέρχονταν ἀπό τήν πώληση τῆς Ἐμπορικῆς ἐγκυκλοπαιδείας καθὼς καί ἀπό τήν πώληση τῆς μετάφρασης τοῦ Πλουτάρχου, τῆς ὁποίας τὰ ἔξοδα ἔκδοσης ἀναλάμβανε χορηγός, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲν ἀποκαλύπτεται. Ἡ ἀγγελία τῆς ἔκδοσης τοῦ Πλουτάρχου δημοσιεύθηκε μαζί μὲ τὰ γράμματα τῶν ἀδελφῶν Βασιλείου καί πρόκειται γιά τήν μεγαλύτερη προσπάθεια σχεδιασμένης ἔκδοσης πού ἐπιχειρήθηκε ἀπὸ τὸ «Σύστημα» μὲ τὴ συνεργασία ἱκανῶν λογίων (Κ. Οἰκονόμος, Πλάτων Φραγκιάδης, Σπυρίδων Βαλέτας, Γεώργιος Αἰνιάν). Σχεδιάστηκε ἐπίσης ἡ ἔκδοση σὲ 10 τόμους ἐπιτομῆς τῆς φυσικῆς ἱστορίας τοῦ Buffon (Γεώργιος Αἰνιάν, Κωνσταντῖνος Γ. Σοῦτσος) καί 4 τόμους τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος τοῦ Barthélemy (Γεώργιος Αἰνιάν). Ὁ Ἀλέξανδρος Βασιλείου ἐκφράζει τὸν ἐνθουσιασμό καί τοὺς ἐπαίνους του, προεξοφλώντας καί ἐκείνους τοῦ Κοραῆ, καί προτείνει τὴν προέκταση τῶν ἐπιδιώξεων τῆς Ἐφορίας : χορήγηση ὑποτροφιῶν γιά σπουδές⁷³.

Τὸν ἐπόμενο χρόνο, 1817, κυκλοφόρησε χειρόγραφο τὸ κείμενο τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς φιλολογικῆς Ἐφορίας μὲ 13 κεφάλαια - ἄρθρα, πού προσδιόριζαν μὲ πολλές λεπτομέρειες τὴ λειτουργία της, τὸν τύπο τῶν βιβλίων πού ἔπρεπε νὰ ἐπιλεγῶν καί τίς διαδικασίες ἐπιλογῆς τους. Φυσικὰ ἡ Ἐφορία ζητοῦσε τίς συνδρομὲς τῶν ὁμογενῶν μὲ κάθε πρόσφορο τρόπο : χρήματα, βιβλία τυπωμένα ἐξ ὀλοκλήρου γιά νὰ πωληθοῦν ὑπὲρ τῆς Ἐφορίας, συγγράμματα καί μεταφράσεις χωρὶς ἀμοιβή⁷⁴.

73. Οἱ ἐπιστολὲς Μιχαῆλ καί Ἀλέξανδρου Βασιλείου καθὼς καί ἡ Ἀγγελία γιά τὴν ἔκδοση τοῦ Πλουτάρχου : *Ἐρμῆς ὁ Λόγιος* 6 (1816) 305 - 307.— Τίς μαρτυρίες γιά τὸν προγραμματισμὸ τῶν ἐκδόσεων βλ. σχολιασμένες : Τ. Σκλαβενίτης «Βιβλιολογικὰ Α'», *ἔ.π.*, σ. 364 - 365.

74. Τ. Σκλαβενίτης, «Βιβλιολογικὰ Α' 3. Σύσταση "φιλολογικῆς Ἐφορίας" καί προγραμματισμὸς ἐκδόσεων τοῦ Συστήματος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Γραικῶν Ἐμπόρων 1817», *ἔ.π.*, σ. 358 - 365.— Τὸ κείμενο ἀναδημοσιεύεται ἐδῶ στο Παράρτημα.— Θὰ μπορούσαμε νὰ ταυτί-

Γνωρίζουμε ότι αποδέκτης τῶν ἐκκλήσεων γιὰ συνδρομὴ ἦταν ὁ Ζώης Ζωσιμάς, ὁ ὁποῖος ἔστειλε στὴν Ἐφορία 8 κασέλες βιβλία, ποὺ εἶχαν ἐκδοθεῖ μὲ τὴ χορηγία τῶν Ζωσιμάδων καὶ ἦταν ἀποθηκευμένα στὴν Κωνσταντινούπολη⁷⁵. Ὁ Ἀλέξανδρος Σούτσος ὑποσχέθηκε μεγαλύτερη βοήθεια «ὄταν θὰ αὐθεντεύσει» καὶ ἔστειλε τὰ ἀντίτυπα βιβλίου, ποὺ εἶχε μεταφράσει ἢ κόρη του Ραλοῦ καὶ τύπωσε μὲ δικά του ἔξοδα, τυπώνοντας καὶ στὸν τίτλο τοῦ βιβλίου τὴ μνεία τῆς προσφορᾶς του : «ἀποδοθεῖσαι δὲ κατὰ χάριν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βιβλιονομικῇ Ἐφορείᾳ»⁷⁶. Ὁ Νεόφυτος Δούκας ὑποσχέθηκε

σουμὲ τὴ «φιλολογικὴ ἐφορία» μὲ τὴν «société de fanab» γαλλικοῦ ὑπομνήματος τοῦ 1820 ; Οἱ πληροφορίες γιὰ τοὺς ὀργανωτές, τὸ πνευματικὸ κλίμα, τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ μέσα τῆς νομίζω ὅτι τὸ ἐπιτρέπουν. Βλ. Ν. Γ. Σβορώνος «Ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία καὶ κοινωνία τὸ 1820. Ἐνα γαλλικὸ ὑπόμνημα», *Ὁ Ἐραμιστής* 11 (1974) *Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς Ἀφιέρωμα στὸν Κ.Θ. Δημαρά*, Ἀθήνα 1980, σ. 396, 411. Στὸ ἴδιο ὑπόμνημα δίνονται πληροφορίες γιὰ τὴν ἴδρυση ἑνὸς εἶδους Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου, ποὺ προφανῶς ἐννοεῖ τὸ «Σύστημα», καὶ γιὰ τὶς ἀργεὲς ἀλλὰ συνεχεῖς προόδους στὴν κατάκτηση γνώσεων γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ ἐμπορίου, τῶν ἀρχῶν πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ τραπεζικῆς τέχνης (σ. 407).

75. Χρήστος Κ. Ρέππας, «Ἀνέκδοτες ἐπιστολὲς τοῦ Ἡπειρώτη λόγιου Μιχαήλ Βασιλείου σὲ προσωπικότητες τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Διασπορᾶς κατὰ τὴν περίοδο 1821 - 1829», *Ἡπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο* 11 (1989) 334 : Ἐπιστολὴ Μ. Βασιλείου, Σύρος 19 Ἰανουαρίου 1829 πρὸς Γρηγόριο Κωνσταντά, Αἴγινα: «Ὅταν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐμελετεῖτο ἡ σύστησις τῆς τιοιούτης ἐταιρείας, εἶχον λάβει τὴν τόλμην καὶ ἔγραψα πρὸς τὸν μακαρίτην Ζώην, παρασταίνων ὅτι μὲ πολλὰ μετριωτέραν ποσότητα τῶν ὄσων ἐξώδευσαν εἰς ἑκδοσὶν βιβλίων, ἐὰν ἐδιορίζετο ἡ πούλησις αὐτῶν εἰς φιλογενεῖς εὐσυνειδήτους καὶ ζηλωτὰς ἐπιστάτας καὶ ἐκ τῶν συναζομένων ἀπὸ τὴν πούλησιν χρημάτων ἐξακολουθοῦσαν οἱ ἐπιστάτες νὰ τυπώνουν ἄλλα καὶ νὰ τὰ πουλοῦν πάντοτε εἰς τὴν ὠφελιμωτέραν τιμὴν, ἥθελε γίνεαι μεγαλυτέρα ἢ ὠφέλεια καὶ ἥθελε διαρκέσει ἐπαυξάνουσαν τὴν πρὸς τὸ Γένος εὐεργεσίαν του». Αὐτὰ γράφει ὁ Βασιλείου καὶ συνιστᾷ στὸν Κωνσταντά νὰ βρεθεῖ κάποιος νὰ γράψει καὶ πάλι (1829) στοὺς Ζωσιμάδες γιὰ νέα ἴδρυση τῆς βιβλιονομικῆς ἐταιρείας μὲ σκοπὸ τὴν ἑκδοσὴ βιβλίων ποὺ σχεδίαζε : Λεξικὸ τοῦ Ἀνθιμου Γαζῆ καὶ ἄλλα βιβλία τὰ ὁποῖα ἔχουν χειρόγραφα οἱ λόγιοι.

76. σὲ ἴδιο, σ. 334. Πρόκειται γιὰ τὸ βιβλίον : *Παρανήσεις μητρὸς πρὸς θυγατέρα Μεταφρασθεῖσαι ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων συγγραμμάτων τῆς*

νά προσφέρει 20.000 γρόσια κατά διαστήματα ἢ βιβλία του ἀξίας 25.000 γροσίων⁷⁷. Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, Θεόφιλος Παγκώστας, πού βρισκόταν τὸ 1829 στὴν Πάτμο, ἐκχώρησε στὴν Ἐφορία τὰ χρήματα πού τοῦ χρωστοῦσε ὁμογενῆς Κωνσταντινουπολίτης : 6.000 γρόσια⁷⁸.

Γι' αὐτὲς τὶς προσφορὲς καὶ τὴ γενικότερη ἀνταπόκριση πού βρῆκαν οἱ σκοποὶ τῆς Ἐφορίας σημείωσε τὸ 1829 ὁ Μιχαὴλ Βασιλείου : «Ἐκ τούτων καὶ ἄλλων τινῶν ἡμπορεῖ ἕκαστος νὰ συμπεράνη πόσην αὐξήσιν ἡμποροῦσεν νὰ λάβῃ ἢ ἔταιρεία καὶ πόσην ὠφέλειαν ἤθελεν προξενήσῃ εἰς τὸ Γένος, ἐὰν ἐδιοικεῖτο κατὰ τοὺς πρέποντας τρόπους, καὶ δὲν ἐκαστράφετο ἕκ τινος ἐναντίας περιστάσεως καθὼς ἤθελε βέβαια καταστραφῆ ὅταν ἄρχισαν αἱ καταδρομαὶ καὶ ὁ σκορπισμὸς μας»⁷⁹.

Ἡ Ἐφορία φιλολογικὴ φαίνεται ὅτι δὲν ἰδρύθηκε ποτὲ ἐπίσημα καὶ ὅλη τὴν εὐθύνη κράτησε πάντα ὁ Μιχαὴλ Βασι-

Κυρίας Δελαμπέρ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν παρὰ τῆς ἐλαμπροτάτης Δομνίτζας Ραλοῦς Σούτζης Καὶ προσφωνηθεῖσαι τῷ Ὑψηλοτάτῳ καὶ Σεβασμωτάτῳ Πατρὶ αὐτῆς καὶ Αὐθέντῃ Κυρίῳ Κυρίῳ Ἀλεξάνδρῳ Σούτζῳ Βοεβόδα. Ἀποδοθεῖσαι δὲ κατὰ χάριν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βιβλιονομικῇ Ἐφορείᾳ. Ἐν Βενετίᾳ. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. 1819. Ὁ Βασιλείου σημειώνει ὅτι αὐτὸς ἔστειλε τὸ χειρόγραφο τοῦ βιβλίου στὸν Ἀλέξιο Νικολαῖδῃ στὴ Βιέννη (= Βενετία) καὶ τυπώθηκε. Πβ. καὶ σημ. 81.

77. σὺ δὲ ἴδιο, σ. 335.

78. Ὁ Θεόφιλος Παγκώστας φαίνεται ὅτι ἔγραψε στὸν Βασιλείου ἀπὸ τῆ Σύμη ὅπου βρισκόταν (1808 - 1819). Τὸ 1819 ἤρθε στὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου στὴν Πάτμο, ὅπου πέθανε (1833). Ὁ Βασιλείου ζήτησε ἀπὸ τὸν Θεόφιλο νὰ τοῦ ἐκχωρήσῃ τὸ δικαίωμα εἰσπραξῆς καὶ τόκων «καὶ ἄς τὰ ἀφιέρωσῃ ἐὰν θέλῃ εἰς τὴν μελετουμένην βιβλιονομικὴν ἔταιρίαν καὶ τοῦ ἔδιδε κάποιαν ἰδέαν περὶ τῶν σχεδίων μας ἐκείνων». Ὑποθέτω ὅτι ἐδῶ ὁ Βασιλείου ὑπαινίσσεται τὴν ἀποστολὴ τῆς χειρόγραφης προκήρυξης - ὀργανισμοῦ τῆς Ἐφορίας Φιλολογικῆς πού ἐντοπίστηκε στὸ Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς στὴν Πάτμο (ἀνατυπώνεται ἐδῶ στὸ Παράρτημα). Γιὰ τὸν Θεόφιλο Παγκώστα βλ. Διάκονος Χρυσόστομος Γ. Φλωρεντῆς, *Βραβεῖον τῆς Ἱεραῆς Μονῆς Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου*, Ἀθήνα 1980, σ. 103 κ.ἀ., ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία.

79. Χ. Ρέππας, *ὀ.π.*, σ. 336.

ΠΑΡΑΙΝΕΣΕΙΣ

ΜΗΤΡΟΣ ΠΡΟΣ ΘΥΓΑΤΕΡΑ

Μεταφρασθεῖσαι ἐκ τῶν ἐπιλεκτοτέρων
Συγγραμμάτων τῆς Κυρίας Δελαμπέρ
εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν

παρὰ τῆς

ΕΚΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΗΣ ΔΟΜΝΙΤΖΑΣ
ΡΑΛΟΤΣ ΕΟΥΤΖΗΣ

Καὶ προσφωνθεῖσαι τῷ Ἱεροτάτῳ
καὶ Σεβαστοτάτῳ Πατρὶ αὐτῆς
καὶ Αὐθέντῃ

Κυρίῳ Κυρίῳ

ΑΛΕΞΑΝΔΡῶ ΣΟΥΤΖῶ ΒΟΕΒΟΔᾶ.

Ἀποδοθεῖσαι δὲ κατὰ χάριν τῇ ἐν
Κωνσταντινουπόλει Βιβλιοθηκῇ Ἑσθῆρα.

—*—*—*—

ΕΝ ΒΕΝΕΤΙ

Παρὰ Νικολάου Γλυκεῖ τῷ 15

1819.

36.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΣ

ΠΑΛΑΙΑ ΤΕ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΑ

Η Τ Ο Ι

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῶν νῦν καθιερωθῆσα γεισιῶς καὶ τῆς
Πόλεως πῶτος, τὰς περὶ αὐτῆς Τοποθεσίας, τὰς τε
ἀντικρυσάνας ἑαυ Παράλιας τῶν Ἑσθῆων καὶ Βοσπό-
ρου, καὶ τὰς παρακειμένας Νήσους τῇ Πόλει αὐτῇ.

ΦΙΛΟΠΟΝΗΘΕΙΣΑ

ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΙΝΑΙΟΥ

ΚΤΡΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ

ΚΑΙ ΙΔΙΟΥ ΑΝΑΔΟΜΑΙ ΤΥΠΟΘΕΤΑ ΜΤΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΔΙΑ ΤΟΥ ΚΤΡΙΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Καὶ χορηγηθεῖσα

Τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλολογικῇ Ἑσθῆρα τῇ Ἑσθῆρα

Πρὸς χρῆσιν ἔργων κοινωφελῶν

ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ.

ΠΑΡΑ ΠΑΝΘ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Τῷ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.
Tedesio Stampatore e Michale di Basilio Editore.

1820

37.

λείου⁸⁰ και πάντως δὲν μπόρεσε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἔκδοση τοῦ Πλουτάρχου καὶ τὰ ἄλλα ποὺ εἶχε προγραμματίσει πρὶν ἀπὸ τὴ διάλυσή της τὸ 1821. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς 4 τόμους τῆς Ἐμπορικῆς ἐγκυκλοπαιδείας (1815, 1816, 1817) πραγματοποίησε ἄλλες δύο ἐκδόσεις σημαντικῶν βιβλίων: Ὁ Ἐμπορικὸς κῶδιξ τῆς Γαλλίας, τὸ 1817 καὶ τὸ βιβλίο τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σιναίου Κωνσταντίου, *Κωνσταντινιάς... περιγραφή Κωνσταντινουπόλεως*, τὸ 1820. Τὸ βιβλίο αὐτὸ ποὺ φαίνεται ὅτι τυπώθηκε μὲ ἔξοδα τοῦ Κωνσταντίου καὶ ἐπιστασία τοῦ Μιχαὴλ Βασιλείου ἐκχωρήθηκε στὴ «φιλολογικὴ ἐταιρεία τῶν ἐμπόρων πρὸς χρῆσιν ἔργων κοινωφελῶν». Πρόκειται γιὰ ἓνα βιβλίο γραμμμένο ὕστερα ἀπὸ ἐπιτόπια ἔρευνα· μὲ διάθεση ἀκριβολογίας καὶ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα, μὲ νεωτερικὲς ἰδέες καὶ ἀντιτουρκικὲς αἰχμές⁸¹.

80. στὸ ἴδιο, σ. 334: Γράφει ὁ Βασιλείου γιὰ τὸ βιβλίο «Παραινέσεις...» ποὺ τυπώθηκε μὲ ἔξοδα τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου (βλ. σημ. 72). «Ἐρχόμενα δὲ τὰ ἀντίτυπα, ὁ μακαρίτης ἀθέντευεν εἰς τὸ Βουκουρέστι, ἐδιόρισεν καὶ μὲ ἐπληρώθησαν τὰ ἔξοδα, τὰ δὲ βιβλία ἐστέκοντο εἰς τὸ κιβώτιον, μὲ τὸ νὰ μὴ εἶχεν συστηθῆ ἢ ἐφορία, ὅθεν καὶ δεημεύθησαν εἰς τὸν διασκορπισμὸν μας ὁμοῦ μὲ πλῆθος ἀρκετῶν ἄλλων βιβλίων, ἰδίων μου καὶ ξένων, εὐρισκομένων εἰς τοὺς ὀντάδες εἰς τὴν Βασιλεύουσαν καὶ εἰς τὴν κατοικίαν μας εἰς τὸ Φανάρι, καθὼς καὶ ὅλα τὰ λοιπὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα τῆς συζύγου μου πράγματα». Σὲ μιὰ προγενέστερή του ἀναφορὰ στὰ ἴδια καὶ προηγούμενά τους γεγονότα γράφει γιὰ πτώχευση «εἰς τὸ ἐμπορικόν μου ἐν Κωνσταντινουπόλει σύστημα», ἐννοώντας νομίζω τὴν ἐπιχείρησή του καὶ τὴ δικαστικὴ ἐξέταση ποὺ ἀκολούθησε καὶ τὸν ἀθώωσε. Ἄμέσως ἀκολούθησε ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 καὶ ἔφυγε γιὰ τὴν Τήνη χωρὶς ἀποσκευές (22 Ἀπριλίου) ἐνῶ ἡ οἰκογένειά του ἔφυγε στίς 27 Ἀπριλίου, γιὰ τὴν Ὀδησσό. (Μ. Βασιλείου, Τεργέστη 17/29 Ὀκτωβρίου 1821 πρὸς Δημήτριον Ἰγγλέση, Ὀδησσό). Τὸ ἀπόσπασμα δημοσιεύει ὁ Χ. Ρέππας, *ὁ.π.*, σ. 354.

81. Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Βιβλιολογικὰ Α' β'». Ἡ «δεύτερη» ἔκδοση τῆς «Κωνσταντινιάδος»... *ὁ.π.*, 355 - 358.— Ὁ ἴδιος, «Κωνσταντίνου Σιναίου “Κυπριάς χαρίεσσα καὶ ἐπίτομος” 1810, 1819», *Πρακτικὰ Β' Διεθνoῦς Κυπριολογικοῦ Συνεδρίου*, τ. Γ', Λευκωσία 1987, σ. 389. Γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἔκδοσης τῆς *Κωνσταντινιάδος* φαίνεται ὅτι συνεργάστηκαν ὁ Μιχαὴλ Βασιλείου μὲ τὸν Ἀλέξιο Νικολαΐδη στὴ Βενετία, ἀλλὰ καὶ ὁ Νικόλαος Ζωγράφος ἀπὸ τὴν Τεργέστη. Τὸν Ἀπρί-

Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 σταμάτησε τὴν ὅλη προσπάθεια. Οἱ διώξεις καὶ οἱ καταστροφὲς διασκόρπισαν τοὺς ἀνθρώπους καὶ διέλυσαν ὅ,τι εἶχε ἐτοιμαστῆ γιὰ νὰ προωθήσει τοὺς σκοποὺς τῆς φιλολογικῆς ἢ βιβλιολογικῆς/βιβλιονομικῆς ἐφορίας ἢ ἐταιρείας τοῦ «Συστήματος» τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλήνων ἢ Ἑλληνοῤῥωμαίων ἢ Γραικοῤῥωμαίων ἢ Γραικῶν Μεγαλεμπόρων. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκείνη τὸ Γένος ἔπρεπε νὰ ἀναζητήσει ἄλλους δρόμους, ὑπόγειους αὐτῇ τῇ φορά, γιὰ νὰ συντηρήσει τὶς ἀξίες του. Ἡ ἐνέργεια τοῦ Κωνσταντίου εἶναι καὶ συμβολικὴ: καταστρέφει τὸ ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου του καὶ τυπώνει πρόχειρα ἓνα ἄλλο, χωρὶς τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα, τοῦ ἐπιμελητῆ, τῆς Ἐφορίας καὶ τοῦ «Συστήματος», μὲ μεταγενέστερη χρονολογία, 1824⁸². Καὶ ἔτσι τὸ βιβλίο θὰ μπορούσε νὰ ἐπιτελέσει τὸ σκοπὸ του: «τὴν ὠφέλειαν τοῦ Γένους».

λιο τοῦ 1822 ὁ Νικολαΐδης γράφει σὲ ἐπιστολὴ του ὅτι τὸ 1821 ἔστειλε 100 ἀντίτυπα στὸν Ζωγράφο καὶ ἀργότερα παρέδωσε, γιὰ νὰ τοῦ σταλοῦν, ὄλα τὰ ἀντίτυπα σὲ κάσες καθὼς καὶ τὰ ἀντίτυπα τῶν 5 χαλκογραφιῶν ἐκτὸς κειμένου (Ἀρχειο Βασιλείου/Συλλογὴ Βλαχογιάννη τῶν ΓΑΚ, φ. 196 ἀρ. 97: Α. Νικολαΐδης, Βενετία 27 Ἀπριλίου 1822 πρὸς Μ. Βασιλείου Τεργέστη). Γιὰ τοὺς Ζωγράφο καὶ Νικολαΐδη βλ. Κατσιαρδῆ - Hering, *Παροιμία Τεργέστης...* ὁ.π. (εὑρετήριο) καὶ Ξανθοπούλου - Κυριακοῦ, *Κοινοτήτα Βενετίας...* ὁ.π. (εὑρετήριο).

82. Τ. Σκλαβενίτης, «Βιβλιολογικὰ Α'»..., ὁ.π., σ. 356 - 358.

Κατανομή τών έμπορικών έγχειριδίων κατά τούς τόπους συγγραφής τους (1568-1820)

Ένότητες Έμπορικών έγχειριδίων	Βενετία 1568	Αύστρουγγαρία 1766-1820		Κων/πολη 1813	Ίασι 1817	Μασσαλία 1820	Σύνολα
		Χάλη	Βιέννη				
Α' Αριθμητική	1+(21)	1	4+(1)	1			7+(22)
Β' Πίνακες ισοτιμιών	3+(16)		3	[1]			6+(16)
Γ' Έπιστολογραφία	1+(22)		1	1			3+(22)
Δ' Καταστιχογραφία			1	1			2+(-)
Ε' Έμπορική νομοθεσία			3		1	1	5+(-)
ΣΤ' Γενικά έργα			1		1		3+(-)
Σύνολα	5+(59)	1	13+(1)	3			
			17+(1)		2	1	1

Ο πίνακας ακολουθεί τόν τύπο τού πίνακα τής σ. 15 (βλ. και τής σ. 20-21, 45-50, 63-64). Οι χρονολογίες αναφέρονται στις πρώτες εκδόσεις οι όποιες καταγράφονται άθροιστικά (σε παρενθέσεις ό αριθμός τών ανατυπώσεων). Σε άγκυλές σημειώνεται βιβλίο πού καλύπτει τήν Α' και Β' ένότητα. Η Μασσαλία είναι ό τόπος μετάφρασης τού Γαλλικού έμπορικού κώδικα από τόν Θ. Ράκο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Τὰ κείμενα ἀνατυπώνονται πιστὰ καὶ σὲ χρονολογικὴ σειρὰ ἀπὸ τὶς πρώτες ἐκδόσεις τῶν βιβλίων καὶ δὲν σημειώνονται οἱ μεταβολές πὸν ἔγιναν σὲ μεταγενέστερες ἐκδόσεις. Διατηρήθηκαν ἔτσι οἱ γραμματικὲς καὶ συντακτικὲς ιδιορρυθμίες τῶν συγγραφέων ἢ τῶν ἐπιμελητῶν τῶν τυπογραφείων. Μόνον λίγα, τὰ προφανέστατα, τυπογραφικὰ λάθη διορθώθηκαν, σιωπηρὰ, καὶ ὅταν ὑπῆρχαν («περάστηκαν») τὰ παροράματα, ἀπὸ τὶς τυπωμένες στὰ βιβλία καταγραφές τους.

*Μανουήλ Γλυζούνης, Πρακτική ἀριθμητική
ἢ λογαριαστική, Βενετία 1568*

Βιβλίον πρόχειρον τοῖς πᾶσι περιέχον τὴν τε πρακτικὴν ἀριθμητικὴν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὴν λογαριαστικὴν· καὶ περὶ τοῦ πῶς εὐρίσκει ἕκαστον τὸ ἅγιον πάσχα, καὶ τέλειον πασχάλιον ἀεὶ καὶ πάντοτε· καὶ περὶ εὐρέσεως σελήνης ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ γίνεται ἢ γέννα αὐτῆς. [Βενετία, Χριστόφορος Τζανέτος, 1568].

Μανουῆλος γλυζούνης ὁ ἐκ χίου ἅπασι τοῖς τῷ παρόντι ἐντευξομένοις πονήματι χαίρειν.

Οἱ πάλαι μὲν τὴν ἀριθμητικὴν ἐγχαράξαντες σοφῶς τε μάλα καὶ ἐπιστημόνως ἄριστοι ἄνδρες, μετέδωκαν τοῖς βουλομένοις τῶν εὐρημένων ἐκείνοις πόνῳ μετοχτευέσθαι, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐν ταῖς ἐπιστήμαις αὐτῶν ἐφέσεως. τανῦν δ' ἐπειδὴ τὸ πᾶν τῆς σοφίας ζημιωθέντες εἰς τοσοῦτον ἀπαιδευσίας προήχθημεν, ἅμα μὲν τῆς βασιλείας στερηθέντες, ἅμα δὲ πάσης σοφίας τε καὶ ἐπιστήμης γυμνωθέντες (οἷς κρίμασι κύριος οἶδε) δεῖν ἔγνω μὴ παριδεῖν. ἀλλὰ καὶ ἐκείνων ἀπερτῶν ἀναγκαίων ἐστὶ καὶ ἐπὶ ταῖς ἡμῶν ἐμπορίαις χρώμεθα, πᾶσι δῶρόν τι κοινὸν καὶ ἐπωφελὲς ἐντυπώσας χαρίσασθαι. τὴν θρυλλουμένην δηλαδὴ παρὰ πάντων πρακτικὴν ἀριθμητικὴν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν λογαριαστικὴν ἐπιστήμην. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ πασχάλιον διηνεκὲς τε καὶ ἄπειρον περὶ τοῦ πότε δεῖ τὸ πάσχα ποιεῖν εἰδέναι, ἀποκρεῦειν τε καὶ ἄλλ' ἄττα τῶν ἀναγκαίων παρὰ τοῖς θεοσεβέσι καὶ ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς τελοῦνται μέχρι τῆς σήμερον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς μέλλουσιν. ἀλλὰ πρὸς μὲν τοῖς εἰδόσι καὶ ἐπιστήμοσι, ἵν' εἴποθεν διορθώσεως δέηται, μὴ παραφθείη. τοῖς δὲ ἀγνοοῦσι, πρὸς τὸ μανθάνειν διεγείρεσθαι, ὅπως μὴ ἀμελείας ἔγκλημα ἑαυτοῖς περιθῶσι. καὶ τούτους μὲν ἐκλιπαρῶ ἵνα μὴ μου καταγνώσωνται ἀμαθίαν, μονονουχὶ καθορῶντες τὸ πρόθυμον. τούτους δὲ ὅπως δήποτε ἀσπασίως καὶ μετὰ χαρᾶς πολλῆς τοῦτο δεχθῶσιν, ἐπειδὴ πολλὴν

τὴν ὠφέλειαν καὶ μέγα τὸ κέρδος ἐξ αὐτῆς τῆς τέχνης τε καὶ ἐπιστήμης καρπώσονται. ταῦτα διεξερχόμενοι πάντως, οὐκ ἐπιπολῆς, ἀλλ' ἀποστοματίζειν ἄπερ χρεῶν εἰς μνήμην ἄγειν, καὶ πρόχειρα τῇ γραφίδι ἀμογητὶ παρὰ τοῦ νοδὸς διεκχεῖσθαι. ἴδοιτο δ' ἂν τις ἀναχεῖρας λαβὼν τὴν ἀρμογὴν τῶν καθ' ἐξῆς κεφαλαίων. ὡς μὲν ἐν τοῖς τρισὶ κεφαλαίοις τοῖς πρώτοις τὴν διάγνωσιν τῶν ψηφίων εὐρών. ἐν δὲ τῷ δι' αὐτὴν τὴν ψηφοφορίαν ἄπερ δεῖ μᾶλλον τῶν ἄλλων ἔχειν ἐν ἕξει ὡς βάθρον καὶ ρίζαν τῶν ἐφ' ἐξῆς κεφαλαίων, δι' ὧν ῥᾶστα, ὥσπερ εἴ τις ἄλλη μέλισσα, ἀνιμᾶσθαι τὴν διαίρεσιν ταύτης δυνήσεται. [...]. Ἐρῶσθε οἱ ἀναγιγνώσκοντες.

2

Βιβλιαρίδιον πρόχειρον, Βενετία 1645

Βιβλιαρίδιον πρόχειρον τοῖς πᾶσι περιέχον, τοὺς ἀριθμοὺς Γραικοὺς τε, καὶ Ἰταλικούς, Κατὰ τρόπον ἀναδιπλασιασμοῦ εἰς μεγίστην ὠφέλειαν τῶν ἀπλουστέρων. Καὶ μάλιστα τῶν ἀρχαρίων παιδίων :— Ἐνετίησιν, παρὰ Ἰωάννου Ἀντωνίου τοῦ Ἰουλιανοῦ. ἀχμέ.

Ο ΤΥΠΩΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΝΤΑ.

Διότι, ὃ ἄξια ἀναγνῶστα, δὲν ἔχω τὴν προθυμίαν ὀλιγώτερον ἀτενῆ εἰς τὸ νὰ ὠφελῶ μὲ τοὺς ὠφελήμους μου κόπους παρὰ νὰ παρακινῶ μὲ πράγματα ἐπιθυμητὰ τὸ γένος τῶν Γραικῶν, βάνω τῶρα εἰς φῶς τὴν παροῦσαν μικρὰν πραγματείαν τοῦ Ἰταλικοῦ καὶ Γραικικοῦ λογαριασμοῦ, λογιάζοντας ὅτι τοῦτο νὰ εἶναι εἰς μεγαλωτάτην ὑπηρεσίαν, τόσον εἰς τὴν συνεχῆ μεταχείρησιν τῶν πραγματευτάδων, ὅσον ὁμοῦ καὶ εἰς τὴν εὐκολίαν καὶ ὠφέλειαν τῶν ἀρχαρίων παιδίων. Ἄς ἀρέσκει τὸ παρὸν μικρὸν δῶρον, ἀλλ' ὄχι μικροῦ κόπου, καὶ ἄς συμπεραίνει τὴν ἀγάπην ὅπου φέρνω πρὸς τὸ σὸν γένος, μὲ ταῖς ἄλλαις διαφοραῖς νέαις πραγματείαις, ὅπου ἤδη ἐδόθησαν, καὶ ὅπου θέλω δῶση εἰς φῶς ἀκόμῃ, εἰς τὸ θεῖον.

Ἐπιθυμητικώτατος εἰς τὸ νὰ δουλεύω τὸ τῶν Γραικῶν Γένος
Ἰωάννης Ἀντώνιος ὁ Ἰουλιανός.

3

Πρακτικὴ τῶν λογαριασμῶν, Βενετία 1708

Πρακτικὴ τῶν Λογαριασμῶν. Ἦγουν νέα εὐκολωτάτη Ἐφεύρεσις, διὰ νὰ κάμη τινὰς κάθε μέγαλον Λογαριασμὸν εἰς τὰ πουλήματα, ἀγοράσματα, μέτρα, ζύγια, μὲ κάθε λογῆς τιμὴν, καὶ μὲ κάθε λογῆς ἀργύρια, εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ Κόσμου. Ἀκόμη καὶ διὰ νὰ μειράση κάθε πρᾶγμα εἰς περισσότερα μέρη καὶ νὰ κάμη μερισμοὺς εἰς Συντροφίαις. Περιέχουσα καὶ τοὺς Τόπους, ὅπου ὑπάγει τινὰς, καὶ ἔρχεται εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, καὶ ἄλλας ὠφελίμους Ἐρμηνείας, Νεωστὶ μετατυπωθεῖσα ἐπιμελεῖα καὶ διορθώσει Ἰωάννου Ἐρέως τοῦ Ἀβραμίου. Ἐνετίησι. 1708. Παρὰ Νικολάφ τῷ Σάρφ. ἀψη'.

Εἰς τοὺς ἀναγνώστας.

Σκέψεις τινές, καὶ προθεωρίαι, διὰ νὰ ἤμπορῆ νὰ τοῦ γένη χρήσιμος ἐτούτη ἡ ὠφελεστάτη Πρακτικὴ, καὶ μάλιστα εἰς τὴν πραγματευτικὴν Τέχνην.

Ἡ Παροῦσα Πρακτικὴ, εὐγενέστατοι Ἀναγνώσται, σᾶς εἶναι χρήσιμος, διὰ νὰ εὐρῆτε τὸν Λογαριασμὸν κάθε πράγματος, ὅπου ἠθέλετε πουλήση, ἢ ἀγοράση [...].

4

Συυρίδων Μίλιας, Ἐπιστολάριον, Βενετία 1757

Ἐπιστολάριον ἦτε Ἐπιστολικὸς χαρακτήρ Περιέχων Ἐρμηνείας, καὶ παραδείγματα εἰς διάφορα εἶδη Ἐπιστολῶν. Συντεθεῖς παρὰ τοῦ Αἰδεσιμωτάτου, καὶ Ἱερολογιωτάτου, Κυρίου Συυρίδωνος Μιλίου Τοῦ ἐν ταῖς κλειναῖς Ἐνετίαις περιβλέπτου τῶν Ἑλλήνων Γένους Ἱεροκέρυκος, καὶ κοινοῦ Διδασκάλου. Ἀφιερωθεῖς τοῖς Ἐκλαμπροτάτοις καὶ Εὐγενεστάτοις Κυριοῖς Γεωργίφ, καὶ Στέφανφ Αὐταδέλφοις Καραϊωάννη. Νῦν πρῶτον τυποῖς ἐκδοθεῖς, Συυδρομῆ καὶ ἀναλώμασι τοῦ Κυρίου Πολυζώφ Λαμπανιτζιώτη, τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. Ἐνετίησιν, ἀψηζ'. 1757. Παρὰ Ἀντωνίφ τῷ Τζάτα. [σ. 237 - 242, 259 - 261].

Κανόνες εἰς Ἐπιστολὰς Πραγματείας.

Πρὸ τοῦ ὑποστρώσω ὀλίγα τινὰ παραδείγματα ἐπάνω εἰς

τοιαύτην ὑπόθεσιν, ἔκρινα εὐλογον νὰ σημειώσω μερικοὺς ἀναγκαίους κανόνας, τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ μεταχειρίζονται οἱ Πραγματευταὶ εἰς τὰς ἐπιστολάς των. ἐπειδὴ ὦντας ἡ πλεον ἀναγκαία ὕλη τῶν ἐπιστολῶν ἐκείνη τῆς πραγματείας, διὰ τοῦτο δὲν φθάνει νὰ ἔχωμεν τοὺς γενικοὺς καὶ κοινούς κανόνας ὁποῦ ἀρμόζουσιν εἰς ὅλας τὰς ἄλλας, ἀλλὰ εἶναι χρεία νὰ δώσωμεν τὴν πρᾶξιν εἰς ταύτην μερικῶς. διότι ἀνίσως καὶ εἰς τὰς ἐπιστολάς τῆς εἰδήσεως, τοῦ καθήκοντος, τῆς συγχαριστικῆς, καὶ τῶν ὁμοίων, φαίνεται ἐκεῖνος ὁποῦ τὰς συνθέτει νὰ νεανιεύεται, καὶ μὲ τὴν ἀγχίνοιάν του νὰ παίζει, εἰς τούταις ὅμως τῆς πραγματείας ὁμιλεῖ καὶ πράττει μὲ σπουδὴν, καὶ σεμνότητα. ἐπειδὴ διὰ μέσου αὐτῶν ἐπιχειρίζονται ὑπόθεσες, ὁποῦ κινδυνεύει οὐ μόνον τὸ μερικὸν καλόν, ἀλλὰ καὶ τὸ καθόλου. εἰς κάθε ἄλλην ὕλην ἓνα σφάλμα τοῦ καλάμου δὲν προξενεῖ μεγάλην ζημίαν, καθὼς δύναται νὰ προξενήσῃ εἰς ταύτην τῆς πραγματείας.

Πρῶτον. πρέπει ὁ πραγματευτῆς ὅσον καὶ ἐκεῖνος ὁποῦ ἐνεργεῖ δι' αὐτὸν νὰ εἶναι μυστικὸς εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς πραγματείας, τῆς ὁποίας ἡ ἔκβασις νὰ ἤθελε γένη πρὸ τοῦ νὰ ἤθελε κοινολογηθῆ. καὶ ἂν καλὰ ἡ πραγματεία δὲν εἶναι πρέπον ποτὲ νὰ περιπατῆ εἰς τὰ σκότη τῆς πονηρίας, καὶ τοῦ δόλου, εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ τελειοῦται εἰς τὸ σκόπος τῆς σιωπῆς.

Δεύτερον. ἐκεῖνος ὁποῦ ἐπιχειρίζεται τὴν πραγματείαν, πρέπει νὰ ἔχῃ μάθησιν, ὁποῦ νὰ εἶναι θεμελιωμένη εἰς ταῖς ἱστορίας, καὶ εἰς μεταχειρίσεις πολιτικαῖς, ὁποῦ προτῆτερα νὰ ἐπράχθησαν ἀπὸ ἄλλους, διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὰ ἴδια ἄτοπα, ἢ διὰ νὰ περιπατῆ διὰ τῆς ἰδίας στρατάς, ὁποῦ ἡμπορεῖ νὰ τοῦ προξενήσῃ τὸ κέρδος. πρέπει ἀκόμη νὰ καταλαμβάνῃ μὲ ποῖον ἄνθρωπον ἐπιχειρίζεται. νὰ γνωρίζῃ περὶ τίνος ὕλης εἶναι ἡ ἐπιχείρησις, ἤγουν κοινῆς, ἢ μερικῆς. διότι ἔτσι καταλαμβάνει καὶ τὰ συμπεράσματα. εἶναι ἀνάγκη νὰ ἠξεύρῃ ὁ πραγματευτῆς τὸ κύριον ὄνομα τῆς ὕλης τῆς πραγματείας, καθὼς παραδείγματος χάριν, ἀνίσως καὶ ἡ μεταχείρησις εἶναι διὰ πούλησιν, ἢ διὰ ἕτερα συναλλάγματα, διὰ νὰ δίδῃ καθαρὰν εἶδησιν διὰ μέσου ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς ἀπόντας, καὶ τὴν ἐπιστολὴν πρέπει νὰ τὴν γράφῃ χωρὶς ὑπόκρισιν καὶ δόλον.

Τρίτον. ἡ εὐγλωττία τῆς Ἐπιστολῆς τῆς πραγματείας, δὲν πρέπει νὰ εἶναι ὡς ἐκείνη τῶν καθηκόντων, ἢ ὅ,τι λογῆς εἶναι εἰς ταῖς περιέργαις καὶ ἀδιάφοραις διήγησεις. οὔτε εἶναι χρεία νὰ μεταχειρίζεται τινὰς μεταφοραῖς, οὔτε σχήματα καὶ ἄνθη ρητορικά, ἀλλ' ἡ φράσις πρέπει νὰ εἶναι φυσικὴ, καθαρὰ, καὶ σαφῆς, καὶ νὰ ἔχῃ νοήματα οὔτε πολλὰ ταπεινά, οὔτε ὑψηλά, ἀλλὰ μέτρια.

Τέταρτον. ἡ ἄργητα ὁποῦ εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστολάς εἶναι ὑποφερτὴ, εἰς ἐκείνας τῆς πραγματείας προξενεῖ μεγαλωτάτην ζημίαν.

Πέμπτον. ἀνίσως καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστολάς πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ τινὰς τὴν ἔκτασιν μὲ τὴν συντομίαν, εἰς τούταις, ἂν καλὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ τόπον ἢ περισσολογία, εἶναι ὅμως πάντοτε καλὸν νὰ μὴ κλίνη κατὰ πολλὰ εἰς τὴν ὀλιγολογίαν καὶ λακωνισμόν. πρέπει λοιπὸν νὰ γράψῃ τόσον, ὅσον ἢ χρεία τῆς πραγματείας καὶ ἡ αὐτῆς κατάστασις ζητεῖ. ἀνίσως πάλιν καὶ συμβαίνει καμμίαν φοράν, ὅτι πρέπει νὰ παραστήσῃ διάφοραις ὑπόθεσες πραγματειῶν εἰς μίαν μόνην Ἐπιστολήν, εἶναι ἀνάγκη νὰ ταῖς διαχωρίζῃ μὲ παράγραφα, ἢ μὲ ἀριθμούς, διὰ νὰ μὴ συγχίζεται ἢ μία ὑπόθεσις μὲ τὴν ἄλλην. τὴν ὑπόθεσιν ὅμως τὴν πλέον ἀναγκαίαν καὶ κεφαλαιώδη ἀπὸ ὅλαις ταῖς ἄλλαις πραγματείας, ὁποῦ μέλλει νὰ γράψῃ, πρέπει νὰ τὴν ἐπιχειρισθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐπιστολῆς, καὶ νὰ ὁμιλήσῃ δι' αὐτὴν πλέον κατὰ πλάτος.

Ἐκτον. ἡ ψυχρότης πρέπει νὰ ἀποδιώκεται περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο εἰς ταύτας τὰς Ἐπιστολάς. διατὶ αὐτὴ γεννᾷ ἀμβολίαν καὶ ὀλίγην πίστιν εἰς ἐκεῖνον ὁποῦ τινὰς γράφει. ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀναμένει ἀπ' αὐτὸν ὁποῦ τοῦ γράφει μίαν φράσιν, ὁποῦ νὰ φανερώνη γνώμην στερεάν, καὶ εἰλικρινεστάτην.

Ἑβδομον. ἡ θετικὴ ἀμάθεια εἶναι ὁ τέλειος ἀφανισμὸς τῆς πραγματείας. καὶ μία ζημία μεγαλωτάτη εἰς τὸν πραγματευτὴν θέλει εἶσται, ὅταν ἔχει εἰς τὴν δούλευσίν του τέτοιους ἀμαθεῖς συμβοηθοῦς.

Ὅγδοον τέλος πάντων. ἡ ἀσάφεια, ἤγουν ὅταν γράφῃ ὁ πραγματευτὴς σκοτεινά, προξενεῖ ζημίαν εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς

πραγματείας. διατι αὐτὴ ἡ ἀσάφεια, ἂν καλὰ καὶ εἰς ἄλλα εἶδη ἐπιστολῶν ἀποδείχῃ ἀγγίνοιαν εἰς κάποιον τρόπον ἐκείνων ὅπου τὴν συνθέτουσιν, εἰς τούταις ὅμως ἡ ἀσάφεια, θέλει εἶσται ὁ Ναυκράτης, ὅπου κάμνει καὶ μένει ἀκίνητον τὸ καράβι τῶν πραγματευτῶν εἰς τὸ μέσον τῆς θαλάσσης τῶν συγχύσεων· ἐμποδίζωντας τὴν πραγματείαν εἰς τὸ νὰ μὴ φθάσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς ἐπιθυμητῆς ἐκβάσεως. ἢ θέλει εἶσται αἰτία εἰς τὸ νὰ πολυπλασιασθοῦν χωρὶς τέλος ἢ ἐπιστολαῖς, μέλλωντας ἢ μία νὰ ἐξηγήῃ τὴν ἄλλην. καὶ εἰς τοῦτον τὸν τρόπον ἐκείνην τὴν εὐκαιρίαν ὅπου μίαν φοράν διὰ ἓνα τέτοιον ἐλάττωμα ἔχασαν, δὲν ἤμποροῦν μὲ εὐκολίαν νὰ τὴν εὔρουν ἐκ δευτέρου. ἔθεν ἡ πραγματεία ὅπου εἰς μίαν στιγμὴν ἤμποροῦσε μὲ εὐτυχίαν νὰ τελεσφορήσῃ, διὰ μίαν τοιαύτην ἀφορμὴν ἀποδείχεται ἢ ἔκβασις αὐτῆς, ἢ δύσκολος, ἢ καὶ ἀδύνατος.

Ἡ ἐπιστολὴ λοιπὸν τῆς πραγματείας πρέπει νὰ εἶναι σαφεστάτη, ἄδολος, καὶ καθαρὰ, μετρία καὶ φυσικὴ, ὄχι μὲ τέχνην ρητορικὴν, ἀλλὰ μὲ στοχασμοὺς συνετοὺς, καὶ φρονίμους. ὄχι κατὰ πολλὰ σύντομος, ἀλλ' οὔτε πολλὰ ἐκτεταμένη, ἀλλὰ τόσον, ὅσον νὰ φθάνη νὰ ἐξηγήσῃ τὴν πραγματείαν, καὶ τὰ αὐτῆς δίκαια. τὴν ὅποιαν μεταχειρίζομενος ὁ πραγματευτὴς κατὰ τὴν εἶδησιν τῶν προειρημένων κανόνων, θέλει ὠφεληθεῖ εἰς τὸ ἔργον του, προϋποθέτωντας πάντοτε νὰ φυλάττῃ τὴν δικαιοσύνην, διὰ τῆς ὁποίας θέλει συνεργεῖ καὶ ὁ Θεὸς εἰς τὸ νὰ κατευοδούται μὲ εὐτυχίαν ἢ πραγματεία του.

* * *

Ἰστέον ὅτι τὰ ἄνωθεν ὀλίγα παραδείγματα ὅπου ἐκατάστρωσα δὲν ὑπηρετοῦσιν εἰς ἄλλο, παρὰ διὰ νὰ ἰδῇ καθ' ἓνας τὴν ἀπλουστάτην καὶ κοινὴν φράσιν ὅπου πρέπει νὰ μεταχειρίζωνται οἱ πραγματευταί, οἱ ὅποιοι τὰς ὑποθέσεις των, ὅπου εἶναι ἀναριθμηταί, πρέπει νὰ τὰς ἐκθέτουσιν εἰς τὴν Ἐπιστολὴν μὲ ἀπλότητα λέξεων, μὲ εὐταξίαν, καὶ χωρὶς νὰ ταυτολογοῦν περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως. διάφορα εἶναι τὰ συμβεβηκότα τῆς πραγματείας, ὅπου κάνουν νὰ στρώνουν Ἐπιστολάς εἰς διάφορα θέματα, καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι συγχωρημένον εἰς ἐμέ, ἀλλ' οὔτε δύναμαι νὰ

δώσω τόσα παραδείγματα, ὅσα εἶναι τὰ συμβεβηκότα ὁποῦ δανείζουσι τὸ θέμα εἰς τὸν γράφοντα.

Περιπλέον εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς πραγματείας δὲν πρέπει τινὰς νὰ δυσχεραίνῃ, ὅταν βλέπῃ τὸν γράφοντα ὁποῦ μεταχειρίζεται λέξεις ἄλλης διαλέκτου, καὶ μάλιστα Ἰταλικάς, ὡσὰν ὀρδινεῖαν, Μάρκαν, Νόταν, Καμπιάλε, Τζίρο Λέτερας, Κομέρτζιο, καὶ ἄλλα ὅμοια. διότι ὁ πραγματευτὴς ἔχει χρέος νὰ γράφῃ μὲ ἐκείνους τοὺς ὅρους ὁποῦ εἶναι πλέον κοινοί, καὶ ὁποῦ καταλαμβάνονται ἀπὸ ὅλους. ὅταν εἰς ἡμᾶς ἦτον ἡ βασιλεία, ὅλα τὰ ἄλλα Ἕθνη ἐζητοῦσαν νὰ ὀμιλοῦν εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς πραγματείας μὲ ἐκείναις ταῖς λέξεσι ὁποῦ ἦτον διωρισμέναις διὰ νὰ φανερώσουν τὰ πράγματα κατὰ τὴν συνθήκην ὁποῦ οἱ κάτοικοι τῆς βασιλευούσης, ἢ ἑτέρας πολιτείας εἶχον διορίσῃ. τῶρα δὲ πρέπει ἡμεῖς νὰ μεταχειριζώμεθα κατὰ τὴν συνθήκην τῶν ἄλλων τόπων. καὶ τοῦτο δὲν εἶναι θαυμαστόν. ἐπειδὴ ἡ λέξις εὐρέθησαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν, καὶ ἀνταπόκρισιν. καὶ ὡσὰν ὁποῦ αὐταῖς ἡ λέξις εἶναι τὰ σημεῖα ὁποῦ φανερώνουσι τὰ νοήματα τῆς ψυχῆς, διὰ τοῦτο ἡμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν, ὅτι αὐταῖς εἶναι ὡσὰν μία ζωγραφία τῶν νοημάτων μας, καθὼ ἡ γλῶσσα εἶναι ὁ κάλαμος, αἱ δὲ λέξεις τὰ χρώματα. τῶρα ἀνίσως ἡμεῖς μὲ τὸν κάλαμον τὸν ἐδικόν μας ὁποῦ εἶναι ἡ γλῶσσα μας, καὶ μὲ τὰ ἐδικὰ μας χρώματα, ὁποῦ εἶναι ἡ λέξις μας, ἠθέλαμεν δώσῃ εἰκόνας εἰς τὰ πράγματα τῆς πραγματείας αὐτάς, ὡσὰν ὁποῦ κατὰ τὸ παρὸν δὲν εἶναι γνωσταὶ εἰς ὅλους, ἠθελαν φέρῃ μεγάλην σύγχυσιν, καὶ ἀκολούθως ζημίαν. καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ σχηματίζωμεν εἰκόνας μὲ χρώματα, ὁποῦ νὰ εἶναι εἰς ὅλους γνώριμα, καὶ ὁποῦ χωρὶς δυσκολίαν νὰ κάνομεν νὰ καταλαμβάνωνται οἱ στοχασμοὶ καὶ τὰ νοήματα τοῦ καθ' ἑνός. καὶ ἀνίσως μίαν φορὰν ἐδανείζοντο οἱ ἄλλοι ὅπὸ ἡμᾶς τὸ ὄλον, δὲν εἶναι θαυμαστόν ἀνίσως τῶρα καὶ ἡμεῖς δανειζόμεθα ἀπὸ ἄλλους κάποιον μέρος.

5

Κωνσταντίνος Τζεχάνης, 'Εγχειρίδιον ἀριθμητικόν,
Χάλη 1769

'Εγχειρίδιον ἀριθμητικόν ἦτοι σύντομος, εὐκόλος, καὶ ἀκριβῆς τοῦ ὀρθοῦ λογαριασμοῦ, ἐρμηνεία, [εἰς κοινὴν ὠφέλειαν τῶν ἀρχαρίων, καὶ ἐξαιρέτως ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι μέλλουσιν εἰς τοῦ καίσαρος τὸν τόπον νὰ πραγματευθοῦν, σχεδιασθεῖσα παρὰ Κωνσταντίνου Χατζῆ Γεωργίου Τζεχάνη τοῦ Μακεδόνα τανῦν 'Ἐν τῇ περιφῆμῳ τῆς Χάλης 'Ακαδημίᾳ περὶ τὰ Μαθήματα, καὶ Φιλοσοφίαν σπουδάζοντος. 'Ἐν Χάλη τῇ Μαγδεβουργικῇ ἐν τῷ Τυπογραφείῳ τοῦ Βάερ, 1769.

Τῷ εὐγενεστάτῳ τιμιωτάτῳ, καὶ ἐν πραγματευταῖς χρησιμο-
λογιωτάτῳ, Κυρίῳ Κυρίῳ Κωνσταντίνῳ, τοῦ μακαρίτου Μιχαὴλ
Μόσχα, χαῖρειν!

"Ἄς μὴ Σοὶ φανῆ παράξενον, Φίλιτατε Κωνσταντῖνε, ἀνίσως καὶ ἐγὼ ὄντας ἕνας ἀπὸ ἐκείνους, ὅπου εὐτύχησαν ἀριθμούμενοι εἰς τὸν κατάλογον τῶν Σῶν φίλων, συμμαῖ κοντὰ σχεδὸν δύο χρόνους (ἀφόντις δηλ. ἐν ταῖς τῶν Γερμανῶν 'Αθήναις, αὐτῷ λέγω τῷ Παρνασσῷ καὶ 'Ελικῶνι τῶν Μουσῶν χωρίῳ ἀξιω-
τάτῳ Χάλη διατρίβω) τόσον τοῦ Καθήκοντος μὲ τὴν μακρὰν μου σιγὴν νὰ ἀμελήσω ἠναγκάσθην, ὅπου εὐλόγως τῶν τῆς ἱερᾶς φιλίας νόμων ὡς παραβάτης νὰ ὑποπτευθῶ, δὲν ἀμφέβαλον. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐστάθη, ὃ φίλη καὶ τριπόθητος Κεφαλή, προαιρέσεως ἢ θελήσεως τινὸς ἀποτέλεσμα, ἀμὴ μόνον ἐκείνου τοῦ τῶν περιστατικῶν ἐνασχολήσεων ὄχλου, ὅπου μάλιστα εἰς τὰς ἀρχὰς πανταχόθεν νὰ μὲ περικυκλώσῃ δὲν ἐντράπη. "Οθεν εἰκότως ἐλπίζω νὰ τύχω τῆς συγγνώμης, ἐκεῖνο μόνον ὡς πρῶτον αἷτιον γράφωντας, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἤθελες ἡμπορέσῃ νὰ συμπεράνης, πῶς. "Οτε μὲν ἐγὼ δεινός, οὐχ ὁ καιρός, ὅτε δὲ καιρός, οὐκ ἐγὼ δεινός. Διότι εὐθὺς ὅπου χάριτι θεῖα ἄρχισα τρόπον τινὰ ἐλευθέρως νὰ πνεύσω ὀλίγον τὴν αὔραν τοῦ οὐρανοῦ, ἐλαφρωθεὶς δηλ. ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἀλλεπαλλήλους περισπασμούς, ὅπου ἢ τῶν 'Ἐπιστημῶν ἀρχὴ νὰ προξενήσῃ συνηθίζει· δὲν ἔπαυσα ἐπ' ἀληθείας, ἐκεῖνο ἀναζητῶντας τὸ μέσον, τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν ἀναπλήρωσιν τοῦ Καθήκοντος, δὲν ἤθελεν ἡμπορέσῃ καὶ τοῖς μετέπειτα νὰ μὴ

φανερῶση τῆς πρὸς ἀλλήλους μας φιλικῆς διαθέσεως ἀνεξάλειπτον τὸ Ἵπομνημα. Ἐπειδὴ καὶ τοῦτο τὸ τῶν Ἀκαδημικῶν μου φιλεπονημάτων ἀκροθίνιον τῷ Σῶ Πανεντίμῳ ἐποχοῦμενον Ὀνόματι, σπεύδει χαῖρον νὰ ἰδῆ τὸ λαμπρὸν φῶς τοῦ ἡλίου, καὶ τόσον σχεδὸν προθυμώτερον, ὅσον ὁ τῆς εὐγενείας Σου χαρακτηριστὴρ περισσότερον τιμώμενος σχεδὸν ἀπὸ ὅλους θαυμάζεται, καὶ μάλιστα ἐκείνους, ὅπου ἄφ' οὗ μίαν φορὰν Σὲ ἐγνώρισαν, δὲν ποθοῦσιν γλυκύτερον ἄλλο, ἢ τιμαλφέστερον, ἀπὸ τὴν χαριεστάτην Σου συναναστροφὴν, καὶ ἠθικωτάτην Σου πολιτείαν. Διότι ἀνίσως καὶ τινὰς μὲ ἐν ὀξυδερκέσιν τῆς διακρίσεως ὄμμα ἤθελε παρατηρήσῃ ὅλα ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὅποια Σὲ ἐπροίκισε προτερήματα ἢ ἱερὰ φύσις, ὅχι βέβαια χωρὶς θαυμασμοῦ πρὸς ἀπείρων ὑπόθεσιν ἐγκωμίων διεγείρεται, χωρὶς αὐτῶν λέγω, ὅπου ἄφ' οὗ Σὲ ἐκόσμησαν φιλοτιμησάμενοι αἱ Μοῦσαι, θεότευκτον τῷ ὄντι, καὶ χαριτόμβρυτον ἄλλο Σὲ ἀπέφηναν ἔμψυχον ἄγαλμα. Ἐπειδὴ Σὺ ὁ ἓνας ἀπὸ ἐκείνους, ὅπου τὸ φίλον ἔδαφος πάτριον, τὸ γλυκὺ λέγω καὶ τοῦνομα καὶ πρᾶγμα Μοσχόπολις, διὰ τὴν χρυσόπλοκον τοῖς πολλοῖς γε ἄπλοκον σειράν, γεγαυρωμένη νὰ γεραίρῃ συνηθίζει, ὡς μὲν πραγματευτὴν τίμιον, ὡς δὲ Σπουδαῖον τέτοιον, ὅ,τι λογῆς πολλὰ ὀλίγους ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μας ἴδεν ὁ παρὼν αἰῶνας, στολισμένον δηλ. ὅχι μόνον μὲ ἐπιστημονικὰς εἰδήσεις, ἀλλὰ καὶ μὲ πολλῶν καὶ διαφόρων τῆς Εὐρώπης τῶν χαριεστάτων Διαλέκτων πλουτισμένον ἐμπειρίαν, οἷον Λατινικῆς, Γερμανικῆς, Γαλλικῆς, Οὐγγαρικῆς· ἀφίνω τὴν Ἑλλάδα φωνήν, τῆς ὁποίας τὰς πρώτας γραμμὰς συμμαθητεύομενοι ποτέ, ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τὸν φωστῆρα καὶ τὸ μέγα τῆς Μοσχοπόλεως καύχημα, τὸν ἐν Διδασκάλοις λέγω Ἱεροσοφολογιώτατον, καὶ ἐν ἱερεῦσιν Αἰδεσιμώτατον Πρωτοπαπᾶν Κύριον Θεόδωρον τὸν Καββαλιώτην. Καὶ τοῦτο ὅχι μικρόν, τεκμήριον μὲν τῆς εὐστόχου καὶ ἀγχινοῦ φύσεως, σημεῖον δὲ καὶ τῆς ἀτρύτου φιλοπονίας, ὡσὰν ὅπου ἀπασῶν τὸ ἰδίωμα διὰ γραμμάτων ἐπίστασαι. Ἀλλὰ μήτε τοῦτο ἠμπορῶ νὰ κρύψω εἰς τὸ σκότος τῆς σιωπῆς, τὸ νὰ ἀπόκτησες δηλ. τόσον μεγάλην πολλῶν καὶ ἐξαιρέτων Αὐθεντῶν τὴν εὐνοιαν (οἷον τῶν Μεγαλοπρεπεστάτων Γγράφων Φοργγασίων καὶ Κρασάλκοβιτζ, τοῦ Γενναιοτάτου Γγε-

νεράλη Χαλῆρι, τοῦ Ἐνδοξοτάτου Μπαρόνου Ὁρτζη, καὶ τὸ περισσότερο τῶν περιφανεστάτων τοῦ Ἀλμασίου Ὑῶν) ὁποῦ ὅλοι προσβαλλόμενοι ἀπὸ τὴν ἀκτινοβόλον καὶ τηλαυγῆ τοῦ ἀγλαομόρφου Σου εἶδους ἀστραπὴν καὶ εὐπρέπειαν ἀναγκάζονται οἱ μὲν, ὡσὰν οἱ Γεροντότεροι νὰ σὲ ὀνομάσουν édes Fiam, οἱ δέ, ὡσὰν οἱ Νεώτεροι, ötsém, καὶ báryam Uram, οἱ δὲ λοιποὶ, ὡσὰν οἱ εὐγενεῖς καὶ ἱερεῖς, Domine Frater, ἀφίνω τὰς Ἀρχόντισσας, καὶ Ἀρχοντοπούλλας, ὁποῦ ὅλαι μὲ μίαν ὀλόκαρδον καὶ ὀλόψυχον Σὲ τιμῶσι πρόσρῃσιν, μὲ τό, édes lelkem, édes Szivem, drága Kintsem κ.τ. Τοῦτο διὰ νὰ κάμουν ὡς χρέος ἀπαραίτητον προσνέμοντες τὴν ὀφειλομένην καὶ προσήκουσάν Σοι τιμὴν δὲν τοὺς ἐβίασε, μήτε ἄλλο τοὺς βιάζει, παρὰ ἡ ἐνάρετος πολιτεία, ἡ μελισταγῆς φωνή, ἡ μεγάλη Σου σύνεσις, καὶ ἀνέκφραστος φρόνησις, μὲ τὴν ὁποίαν συναναστρεφόμενος ἤξεύρεις νὰ πολιτεύεσαι, σέρνωντάς τοὺς ὅλους εἰς ἀγάπην Σου ὡς ἄλλος μαγνήτης τὸν σίδηρον. Τοῦτο ἦτον λέγω τὸ αἷτιον, ὁποῦ καὶ τὸν τότε Χιλίαρχον Φῆρστον (ὁ ὁποῖος ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐξενοδοχεῖτο εἰς τὴν Πάτα) ἐπαρὰκίνησε μὲς τὸ λεγόμενον Ὁρδιάρη, νὰ Σὲ καλέσῃ, διὰ νὰ συναριστήσῃς, καὶ συνδειπνήσῃς πολλαῖς φοραῖς, μὴν ἠμπορῶντας νὰ χορτάσῃ ἀπὸ τὴν εὐγενικὴν σου καὶ ἐλλόγιμον συνομιλίαν, ἀφίνω Ἐκατοντάρχους καὶ ἄλλους πολλοὺς τοῦ τότε Ῥεγγεμεντίου Ὁφφικιάλες, οἱ ὁποῖοι τόσον ἐφῆμισαν, καὶ φημίζεται, ἐτίμησαν καὶ τιμᾶται τοῦ Μόσχα τὸ Ἔργαστήριο, ὅσον ἔμαθε διὰ τὰ ἄξια ὑποκείμενα ὁποῦ τρέφει μήτε ἓνα ἄδειον νὰ στείλῃ καὶ μάλιστα Σοῦ παρόντος. διότι καὶ τὸ ἀκριβὸν τοὺς φαίνεται εὐθηνόν, καὶ μόνον διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τὰ χερίά Σου. Ἐχω λοιπὸν ἔχω, τὸ διατὶ πρέπει νὰ χαίρωμαι ἀποκτῶντας Σε ἐξ ἀπαλῶν, ὁ φασίν, ὀνύχων φίλον τέτοιον, ὁποῖον μὴδ' αὐτὴ ἡ Ποίησις νὰ μοὶ πλάττῃ, ἂν ἤθελεν, ἠμποροῦσε καλῆτερον. Ἀλλ' ᾧ Φίλιτατε, ἐπειδὴ καὶ ἡ πρόνοια ἔτξι ἠθέλησε νὰ οἰκονομήσῃ τὰ ἡμέτερα, ὁποῦ νὰ μὴν ἠμπορῶ δηλ. συνεχῶς, καὶ τοῦτο ἀμέσως τῆς θαυμαστῆς Σου τῶν λόγων ἠχοῦς νὰ ἀπολαύσω, διὰ τοῦτο πέμπε πυκνῶς τὰ περὶ τῆς σῆς ἐφετωτάτης μοὶ ὑγείας δηλῶν, μὴδὲ ἐκεῖνου εἰς τὸ ἐξῆς ἐπιλήσμων νὰ γένῃς θέλε, ὁ ὁποῖος καὶ σιγῶν,

καὶ λέγων, καὶ γράφων καὶ μὴ γράφων τοιοῦτος νὰ εἶναι καὶ νὰ λέγεται μὲ διάπτρον τὸν ζῆλον ἄχρι τελευταίας ἀναπνοῆς ἐφίεται, οἷος τανῦν περιχαρῶς ὑπογράφεται,

τῆς ὑμετέρας εὐγενεστάτης χρησιμολογιότητος
ὁ κατὰ πάντα πιστὸς καὶ εἰλικρινὴς φίλος
Κ[ωνσταντῖνος] Χ.[ατζῆ] Γ.[εωργίου] Τζεχάνη
Μ.[αθήσεως] Φ.[ιλοσοφίας] Σ.[πουδαῖος]
'Ἐν Χάλλη αψξθ'. 'Ἰαν. γ.

Τῷ εὐμενεῖ καὶ φιλοφρόνῳ 'Αναγνώστῃ!

'Ἄς μὴ Σοὶ φανῆ θαυμαστόν, Φίλτατε 'Αναγνώστα, ἀνίσως καὶ τώρα σπουδαστῆς ἀκόμι ὄντας ἐγὼ ἐπιχειρήσθηκα βέβαια ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐνός τοιούτου Σπουδαίου οἰκεῖον ἔργον νὰ εἶναι κρίνεται, ὁ ὁποῖος, ἀφ' οὗ εὐτυχῶς ἀπέρασε τὸ στάδιον τῶν Μαθημάτων, ὑπόσχεται τοῦτο μὲν, ὅπου τὸ ἐπάγγελμά του ἀπαιτεῖ, τοῦτο δέ, ὅπου καὶ τὴν δύναμιν δὲν ἀρνεῖται ἀνάλογον τῇ προθυμίᾳ ὅπου ἔπρεπε νὰ ἔχη διὰ νὰ ὠφελήσῃ τὸ κοινόν. Διότι ἀνίσως καὶ ἤθελες ἡξέυρη, τὸ πόσον εἰς ἐμένα ἐνήργησεν ἐκεῖνος ὁ ἔμφυτος καὶ περικαλῆς ἔρωτας, ὅπου ἕνας φιλογενῆς καὶ φιλόπατρις ἀειθαλῆ εἰς δούλευσιν τῶν συμπατριωτῶν νὰ τρέφῃ εἰς τὸ στήθος του χρεωστεῖ, βεβαιότατα δικαίως ἤθελές μοι δώσῃ τὴν συγγνώμην διὰ ἓν τέτοιον τολμηρὸν ἐπιχείρημα. Καὶ ἤθελες κάμῃ τοῦτο, ἀνίσως καὶ μὲ ἐν φιλόανθρωπον καὶ διακριτικὸν τῆς ἀκριβείας ὄμμα ἐξετάζωντας τοῦτο ὡς πρῶτον αἷτιον· δὲν ἤθελες παραβλέψῃ καὶ τὸ δεύτερον· τὸ τῆς τόλμης δηλ. ἀποτέλεσμα εἰς μὲν ἐμένα νὰ μὴν ἐμελλεν νὰ σταθῇ ἀσύμφορον, διὰ τὴν ἄσκησιν δηλ. ὅπου ἔχρηζεν ἐγγράφως νὰ κάμω, ἐκεῖνα ἀληθινᾶ τὰ μαθήματα ἐπαναλαμβάνωντας, ὅπου μία καὶ δύο φοραῖς ἀπὸ Πολυμαθεστάτους, καὶ Μαθηματικωτάτους Καθηγητὰς ἤκουσα καὶ ἀκούω· εἰς δὲ ἐκείνους, διὰ τοὺς ὁποίους ἐσχεδιάσθη, τόσον χρεωδέστερον καὶ ὠφελιμώτερον νὰ εἶναι ἐνόμισα, ὅσον τὸ σχεδίασμα τὴν μὲν ὕλην ἀναγκαιότερον εἰς ὅλην τὴν κοινήν ζωὴν, τὸν δὲ τρόπον εὐκολώτερον, συντομώτερον, καὶ ἀκριβέστερον. Ἐπειδὴ καὶ ὄχι μόνον κατὰ τοὺς Ἀριθμητικὸς τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἀμὴ καὶ μὲ ἀπλοῦν καὶ κοινόν τὸ ἰδίωμα τῆς

νῦν ἐπικρατούσης τῶν Γραικῶν Διαλέκτου τοῦτο νὰ συγκροτήσω ἡθέλησα, ὅχι εὐμορφα, καὶ γλαφυρᾶ, ἀμὴ μόνον σύγουρα καὶ βέβαια ἐκεῖνο ἐπιμελούμενος τὸ κατὰ δύναμιν νὰ παραστήσω, ἐποῦ ὅλον ἢ Ἐπιγραφή τοῦ Βιβλιαρίου ἐπαγγέλλεται. Δέξαι λοιπὸν μὲ ἐν ἰλαρὸν καὶ φιλόανθρωπον ὄμμα τὸ παρὸν οἰονδήποτε πονημάτιον, ὡς ἐν σημεῖον τῆς ἀκραιφνοῦς πρὸς τοὺς Μακεδόνας μου Συμπατριώτας διαθέσεως, καὶ τῆς εἰς κάθε δυνατὴν δουλευσίν των ὑποχρεώσεως. Καὶ ἄς εἶσαι βέβαιος, πῶς τοῦ Θεοῦ βοηθοῦντος, ἔτζι θέλω εἰς τὸ ἐξῆς ἐπιμεληθῆ, ὅπου μετ' ὀλίγον καιρὸν νὰ μὴν ἤμπορῆς ἐκείνην τὴν πληροφορίαν νὰ μὴ λάβης, ὅπου χρεωστεῖται ἀπὸ ἓνα Σεγγνέρειον, Ἐβεβρᾶρδειον, Στιβρήτζειον, Μαϊέρειον, καὶ Κλότζειον ἀκροατὴν. (Ὅτι ἐγὼ τοιούτων καὶ τοσοῦτων Ἄνδρῶν μαθητῆς μετὰ πάσης χαρᾶς ὁμολογῶ καὶ φιλῶ). Δύσκολα δὲ τῷ ὄντι ἤθελα ἀποφύγη ὡς μισθὸν ἄλλον τὴν κατηγορίαν ἐνὸς φθονεροῦ Πατριώτου, ἀνίσως καὶ σιγηρὸς τώρα ἤθελα παρατρέξῃ τὴν ἔφεςιν ἐκείνην, ὅπου ὅλην διάπυρον πνέουσιν οἱ Τυπογράφοι τῆς Χάλης εἰς τὸ νὰ τοὺς δοθῇ εὐκαιρία διὰ νὰ φανερώσουν ἐμπράκτως τὸ πῶς κατ' οὐδὲν ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους προθυμοῦνται νὰ δουλεύσουν τὸ γένος τῶν Ῥωμαίων, καὶ μάλιστα οἱ τοῦ Περικλεοῦς Ὀρφανοτροφείου Τυπογράφοι. Ὀρφανοτροφείου λέγω ἐκείνου τοῦ Μουσοτρόφου οἴκου, εἰς τὸν ὁποῖον μία τέτοια τάξις, καὶ τόση βασιλεύει Σοφία, ὅποια καὶ ὄση εἶναι ἐκείνη, ὅπου ὅσον προσεχέστερον περιεργάζεται θεωρουμένη, τόσον περισσότερας καὶ μεγαλύτερας ἀφήσι τὰς μαρμαρυγὰς τῆς δόξης της, ὅχι χωρὶς θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως ὡς καὶ τὸν λίαν δυσάρεστον ἡξέουσα νὰ διεγείρη εἰς ἐν πλῆθος ἐγκωμίων τῶν Ἀξιαγάστων Φραγκιῶν, τοῦ μὲν Πατρός, ὅπου ἐνὸς τοιούτου ἀξιομνημονεύτου κατορθώματος ἀρχηγὸς ἔγινε, τοῦ δὲ Ἰου, ὅπου τὴν Πατρικὴν, ἣν ἔλαβε Κηδεμονίαν δὲν παύει μὲ ἐν ἀκοίμητον ὄμμα ἐπιτροπεύοντας νὰ κυβερνήσῃ, ἐπὶ τοσοῦτον καθ' ἐκάστην ἐς τελώτερον προάγων τὸ πάγκαλον ἔργον, ὅσον ἀπὸ μὲν τοὺς Περιηγητὰς ἀφόβως ὁμολογεῖται, τὸ νὰ μὴν τοὺς ἀπαντᾷ ὠραιότερον, τερπνότερον, καὶ ποθεινότερον ἄλλο ἀξιοθέατον τοιαύτης πολλῆς καὶ διαφόρου εἰδήσεως ἐντρύφημα· ἀπὸ δὲ τοὺς ἐνδεεῖς, Ὀρφανούς, καὶ πτω-

χοὺς τρανῶς κηρύττεται καταφυγή, σκέπη, καὶ λιμὴν ἄλλος ἀχειμάστος. Τούτου λέγω οἱ Τυπογράφοι εὐθὺς ὁποῦ ἐκατάλαβαν κατὰ πάντα πληροφορούμενοι, πῶς πάλιν ἄρχισεν ἡ Ἑλλάς νὰ ἀνθήσῃ, καὶ τὸ γένος τῶν Ῥωμαίων ἐξύπνησεν ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν βαθὺν ὕπνον τῆς ἀπαιδευσίας (ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ὄχι ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, τὰ περισσότερα ὅμως κρίμασιν, οἷς οἶδε Κύριος, εἶχε περιλάβῃ) δὲν ἠμπόρεσαν μετὰ πάσης χαρᾶς νὰ μὴ ἐπιχειρισθοῦν ἐκεῖνα ἀληθινᾶ τὰ μέσα, ὁποῦ ἀρμόδια νὰ εἶναι κρίνονται εἰς ἐπανάκλησιν τῆς παλαιᾶς ἐκείνης, φεῦ! οἷας ἀπεστέρηται δόξης, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιχειρήσεώς των εἶναι φανερόν. Διότι ὄχι μόνον ἕως τὰ τώρα τὴν Παλαιὰν καὶ Νέαν διαθήκην εἰς 5 τόμους ὀγδόου σχήματος, καὶ τούτου μετρίου τὸ μέγεθος διηρημένην, πάλιν Δίγλωττον τὴν Καινὴν Διαθήκην, τουτέστι τὸ Θεῖον πρωτότυπον μετὰ τῆς εἰς τὴν κοινὴν Διάλεκτον μεταφράσεως, Πλουτάρχου βίους παραλλήλους Θεμιστοκλέους καὶ Καμίλλου, Ἀλεξάνδρου, καὶ Καίσαρος, Συλλογὴν Ἑλληνικὴν ἐκ τῆς τοῦ Ἀπολλεδώρου βιβλιοθήκης, Λουκιανοῦ νεκρικῶν διαλόγων, καὶ Δημοσθένους λόγου περὶ εἰρήνης, τοῦ Ἡρωδιανοῦ τὰ 8 ἰστ. βιβλία κ.τ., ἀμὴ καὶ τοῦ αἰοιδίμου Θεοδωρήτου Ἐπισκόπου Κύρου, τὰ συγγράμματα μὲ τέτοιον τρόπον ἐτύπωσαν, καὶ τυπάνουσι ἀκόμι, ὁποῦ νὰ ἠμπορῇ, ὁ καθένας ἀπὸ ἐκεῖνους ὁποῦ ἐπιποθοῦσι νὰ μεθέξουν ἐνὸς τοιοῦτου χρυσοῤῥείθρου Νείλου τῶν καθαρῶν καὶ ζωηρῶν ναμάτων, κατὰ τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας του νὰ τὰ ἀποκτήσῃ, δηλ. καὶ ἀκέραια τὰ Ἄπαντα, καὶ κατὰ μέρος, ὁποῖονδήποτε ἤθελεν ἦσθαι ὄρεκτόν καὶ ἐπιθυμητόν. Καὶ τοῦτο βεβαιώνεται ἀπὸ τὴν ξεχωριστὴν ἔκδοσιν τῆς εἰς τοὺς Ψάλμους Ἑρμηνείας ἢ ὁποῖα πλουτισθεῖσα μὲ ἐκείνην ἀκόμι τοῦ Συγγραφέως Βιογραφίαν, ὁποῦ τώρα πρὸ ὀλίγου ὡς ἄλλη τίς διαυγῆς βρῦσις ἀνέβλυσεν ἀπὸ μίαν Ἄβυσσον τῆς πολυμαθείας ἄφθονον προχέουσα τὸ ἀμβρόσιον νέκταρ, (ἀπὸ τὸ ὁποῖον τί ἡδύτερον, ἢ γλυκύτερον ἄλλο;) ἀδεῶς πνέει τὸν κοινὸν ἀέρα, μετὰ ὑψηλοῦ τοῦ κηρύγματος σαλπίζουσα, τὸ πολὺ τῆς προθυμίας, καὶ ἀκριβῆς τῆς ἐπιμελείας τῶν φιλοκάλων τῆς Χάλης Τυπογράφων. Ἐχωντας λοιπὸν ἐκεῖνο ὁποῦ Σὺ μὲν ὡς χρεῶδες καὶ τῆς προκοπῆς Σου πρόξενον ἔπρεπε νὰ ἠξέυρης

ἐγὼ δὲ τοῦτο αὐτὸ ὡς φιλογενῆς νὰ Σοὶ εἰδοποιήσω ἐχρεωστοῦσα
ἐβρωμένους καὶ εὐδαίμων διαβιώφης κεχαρισμένε Φιλόμουσε.

*
* *

Εἰς τὸν Ἀρχάριον.

Θέλεις Ἀριθμητικὴν	Ναὶ καὶ ἔγνοιαν πολλήν,
Τὴν κοινὴν καὶ πρακτικὴν	Μετὰ τάξιν τὴν καλὴν
Νὰ τὴν μάθῃς εὐχερῶς	Μαζὶ μ' ἄκραν προσοχὴν
Καὶ ὡς πρέπει ἀκριβῶς;	Καὶ μάλιστ' εἰς τὴν ἀρχήν.
Χρεία νάχῃς καθαρὸν	"Ἐπειτ' ἄσκησιν συχνήν,
Νοῦν, καὶ χέρι παστρικόν,	"Ἐως ἕξιν ποθητήν.

6

Ζυγόμετρον, Βενετία 1775

Ζυγόμετρον ἦτοι τὰ ζύγια καὶ μέτρα Διαφόρων ἐμπορίων, χρήσιμον
εἰς τοὺς Πραγματεῦντας. Διηρημένον εἰς δύο μέρη. Εἰς Βενετιαν 1775.
αψοε'. Παρὰ Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

Ο ΤΥΠΟΓΡΑΦΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΟΥΣ.

Ἐπειδὴ μοῦ ἔλαχεν εἰς χεῖρας ἓνα βιβλιάριον, ὀνομαζόμενον
Ζυγόμετρον, ὅπου τυπωμένον ἀπὸ ἄλλον εἰς τοὺς 1746, περιέχει
εἰς ἓνα Μέρος Πρῶτον τὰ Ζύγια, καὶ Μέτρα ὀλίγων τινῶν Πο-
λιτειῶν καὶ Ἐμπορίων, ὡσὰν διὰ δοκιμὴν, μὲ σκοπὸν νὰ ἐξα-
κολουθήσῃ διὰ ἄλλα Ἐμπόρια, ὅπου ἤμποροῦν νὰ ἔχουν ἀναφο-
ρὰν μὲ τὴν Ῥούμελην εἰς ἄλλον καλλιώτερον τρόπον, ὡς δηλο-
ποιεῖ εἰς τὴν Ἐπιστολὴν του πρὸς τοὺς Ἀναγνώστας. Ἄλλὰ δὲν
φαίνεται πόθες νὰ ἐτυπώθῃ τὸ Δεύτερον Μέρος. Ἐστοχάσθηκα
νὰ ὠφελήσω τοὺς ἐντυγχάνοντας, δίδοντας τώρα εἰς φῶς μὲ
τοὺς ἐδικούς μου τύπους ὅσα περιέχει τὸ προειρημένον Βιβλιάριον,
καὶ προσθέτωντας ἐν συντομίᾳ εἰς ἓνα Δεύτερον Μέρος τὰ Ζύ-
για, καὶ Μέτρα διαφόρων ἄλλων Πολιτειῶν καὶ Ἐμπορίων εἰς
μέρος τῆς αὐτῆς Ῥούμελης, καὶ μέρος ὅπου ἔχουσιν ἀναφορὰν

καὶ ἀνταπόκρισιν μὲ τὴν Ῥούμελην. Ἡ εἶδησες ὅπου περιέχονται εἰς τοῦτο τὸ Δεύτερον Μέρος, ὅπου ἐπρόσθεσα, εἶναι συναγμέναις ἀπὸ ἑνα ἀξιότατον βιβλίον τυπωμένον ἐν Λιβόρνῳ εἰς Ἱταλικὴν φράσιν, τὸ ὅποιον κατὰ πλάτος διαλαμβάνει πολλὰ ἀξιόλογα περὶ τοιοῦτων, καὶ ἄλλων ὑποθέσεων, ὅπου ὄλαις ἀποβλέπουσιν εἰς τοὺς Λογαριασμούς, καὶ εἰς τὴν Ἐμπορίαν. Δὲν ἠθέλησα διὰ τὸ παρὸν νὰ ἐξαπλωθῶ περισσότερον· καὶ παρακαλῶ τοὺς κατὰ τὸπον πολυμαθεῖς Πραγματευτὰς νὰ μοῦ σημειώσουν ταῖς μεταβολαῖς, ἣ ἐξήγησες περὶ Ζυγίων, καὶ Μέτρων, ὅπου ἤθελαν ἦσται ἀρμόδιαις, καὶ χρήσιμαὶς διὰ ἄλλην ἀκόλουθον ἐκδοσιν. Ἐνίσως καὶ δεχθῆτε μὲ φιλοφροσύνην καὶ εὐχαρίστησιν, Ἄγαπητοὶ Ἀναγνώσται, καθὼς ἐλπίζω, τοῦτο τὸ μικρὸν φιλοπόνημα, θέλετε μοῦ δώσει σφοδρὰν παρακίνησιν νὰ ἐπιχειρισθῶ ἄλλα μεγαλῆτερα Ἐγχειρήματα πρὸς ὠφέλειαν σας. Ἐρῶσθε.

7

Πινακίδιον ἀριθμητικόν, Βιέννη 1791

Πινακίδιον Ἀριθμητικὸν ἐν ᾧ περιέχονται διάφοροι πίνακες, διὰ τῶν ὁποίων δύναται πᾶς τις μὲ εὐκολίαν νὰ εὕρῃ Φλωρία, Ταλήρια κτλ. ἀπὸ τὸ ἕνα ἕως 1000. πόσα κάμνουν ὁμοίως Δεκαεπτάρια καὶ Ἐπτάρια ἀπὸ τὸ ἕνα ἕως τὰ χίλια χέρια, πόσα κάμνουν. Καὶ πίνακες Διαφόρων, διὰ νὰ ἠξεύρῃ πόσον Διάφορον ἀνήκει τὸν χρόνον, μῆνα, ἐβδομάδα, καὶ ἡμέραν πρὸς 6. 8. 10. 12. τὰ ἑκατόν. Ἔτι δὲ καὶ διάφορα φλωρία καὶ ἀσημένια ἄσπρα τῆς Εὐρώπης πόσα Φιορίνια κάμνουν. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας, ἐκ τῆς Τυπογραφίας Γεωργ. Βεντότη ἐν ἔτει 1791.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΝ.

Ἴδου ὅπου σοὶ προσφέρω ἕνα βιβλιάριον ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον, εἰς τὸ ὅποιον εὐρίσκεις μὲ εὐκολίαν διάφορα Φλωρία ἀπὸ τὸ ἕνα ἕως τὰ χίλια πόσον κάμνουν, ὁμοίως καὶ ἀσημένια ἄσπρα ἀπὸ τὸ ἕνα ἕως τὰ 1000· προσέτι καὶ Δεκαεπτάρια, καὶ Ἐπτάρια ἀπὸ χέρι ἕνα ἕως τὰ χίλια. ἂν ἠξεύρης νὰ λογαριάζης, σὲ ἐλευθερώνει ἀπὸ τὸν κόπον νὰ κάθῃσαι κάθε στιγμὴν νὰ λογαριάζης,

καὶ ἂν δὲν ἤξεύρης, δὲν ἀναγκάζεσαι νὰ παρακαλέσης ἄλλον νὰ λογαριάσῃ διὰ λόγου σε, μάλιστα ὅταν ἔχῃς νὰ πάρῃς ἄσπρα, εἴτε ἤμπορεῖς νὰ σφάλῃς. Εἰς τὸ τέλος ἔχεις καὶ πίνακας Διαφόρων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἤμπορεῖς εὐκόλῃ νὰ ἤξεύρεις πόσον Διάφορον ἔχεις νὰ πληρώνῃς ἢ νὰ λαμβάνῃς ἀπὸ τὰ 1000, ἕως τὸ ἓνα, διὰ ἓνα χρόνον, ἓνα μῆνα, μίαν ἐβδομάδα, καὶ μίαν ἡμέραν. πρὸς 6. 8. 10. καὶ 12. τὰ ἑκατόν. Οἱ πίνακες ἔγιναν μόνον διὰ ἄσπρα ὅπου πολιτεύονται ἐδῶ εἰς τὸ βασιλεῖον, μάλιστα ὅσα πέρνει ἡ βασιλικὴ Κάσσα· καὶ διὰ περισσοτέραν ὠφέλειαν ἐσημειώθησαν εἰς τὸ τέλος διάφορα ἄσπρα χρυσὰ καὶ ἀσημένια ὅπου ἔχουν πέρασιν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ο ΤΥΠΟΓΡΑΦΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΕΝΤΟΤΗΣ.

8

Ἐμπορικὴ ὁδηγία, Τεργέστη 1793

Ἐμπορικὴ Ὅδηγία ἦτοι ἀκριβὴς καὶ σαφεστάτη διδασκαλία νὰ κρατῆ τινὰς τὰ κατὰστιχα εἰς παρτίδαις διπλαῖς. Κοινῶς τὴν Σκριτούρα Ντόπια. Καὶ νὰ κάμῃ με εὐκόλιαν κάθε Μπιλάντζιο Κατὰ τὴν Μέθοδον τῶν Ὀλλανδέζων. Τεργεσίφ, Ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ τοῦ Ἰωάννου Μπατίστα Σπεραϊνδίο, 1793.

ΑΝΑΓΝΩΣΤΑ ΕΡΑΣΜΙΩΤΑΤΕ

Μὲ τὸ Ἐγκύκλιον γράμμα ὅπου ἐδημοσίευσα : α' Μαρτίου 1793. ὑπεσχέθην νὰ δείξω εἰς ὅσους καταγίνονται εἰς τὴν Πραγματεῖαν, μίαν μέθοδον σταθεράν, μίαν μέθοδον εὐκολοκατάληπτον, καὶ μετρίως σύντομον, διὰ τῆς ὁποίας, νὰ ἤμπορῃ καθ' ἓνας μὲ τάξιν ἐντελεστάτην νὰ κρατῆ τὰ Κατὰστιχα τῆς Πραγματείας. Κάθε συγγραφεὺς ἀγαπᾷ τὸ ἔργον του. "Ὅθεν ἡ τάξις ὅπου ἐστοχάσθηκα ὡς ἐντελεστάτην, ἤμπορεῖ εἰς ἄλλους ἐμπείρους τῆς Τέχνης, νὰ φανῇ εἰς μερικὰ ἐλλειπτής, σκοτεινὴ δὲν ἐλπίζω. Ἐγὼ παρακαλῶ τοὺς Ὀμογενεῖς μου, νὰ δεχθοῦν τὴν προθυμίαν μου, καὶ νὰ στοχασθοῦν ἂν ἐχρειάζετο κόπος, νὰ

συναρμολογήσῃ τινὰς ἓνα Βιβλίον τοιοῦτον. Ἐκεῖνοι ὁποῦ ἤξεύρουσιν τὴν ἀληθινὴν μέθοδον κάθε πραγματευτικῆς ἐπιχειρήσεως, τὸ ὁμολογῶ, δὲν χρειάζονται τὸ ἐδικόν μου Βιβλίον. Ἐγραψα λοιπὸν διὰ τοὺς ἀρχαρίους. Αὐτὸς ἐστάθη ὁ κύριος σκοπός. Ἐγραψα δεύτερον μὲ τέλος, νὰ ὠφεληθοῦν καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι μ' ὄλον ὁποῦ ἤδη ἀπὸ καιρὸν καταγίνονται εἰς τὴν πραγματείαν, δὲν ἔφθασαν ὅμως νὰ ἔχουν κανόνας στερεοὺς διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις των, καὶ διὰ νὰ ἀποφεύγουν τὰς ζημίας, ὁποῦ ἢ ἢ ἀπάτη τῶν συνανταποκρινομένων τους (Corrispondenti) ἢ ἢ ἀπροσεξία ἢ ἐδική τους, ἤμποροῦν νὰ τοὺς προξενήσουν.

Ἐμεταχειρίσθηκα λοιπὸν εἰς τὴν σύνθεσιν τούτου μου τοῦ Βιβλίου, ὅχι φράσιν νεοφανῆ, λέξεις δηλαδὴ καὶ ὕφος λόγου, ὁποῦ νὰ μὴν εἶναι συνηθισμένον, μεταξὺ τῶν Πραγματευτῶν. Οἱ Σπουδαῖοι θέλουν εὐρη, ὡς πρὸς τὸ ὕφος, πολλὰ ὁποῦ περὶ τοῦ ὕφους χρειάζονται διόρθωσιν, ἀλλ' οἱ Πραγματευταί, οἱ Ἀρχαρίοι ξαναλέγω, καὶ ἐκεῖνοι ὁποῦ εἶναι ὀλίγον εἰδήμονες, θέλουν εὐρη ἐκεῖνο ὁποῦ ζητοῦν, δηλαδὴ, κανόνας στερεοὺς, καὶ καθαρὰν τῶν Πραγμάτων ἐξήγησιν. Ἐπειδεῖ εἰς τοῦτομου τὸ βιβλίον, διὰ πράγματα εἶναι ὁ λόγος, ὅχι διὰ ὕφος γλαφυρόν. Λέγω πρὸς τούτοις, ὅτι ὅσοι ἐκ τοῦ ἡμετέρου Γένους πραγματεύονται μὲ Ἀλλογενεῖς, καταλαμβάνουν ἀπὸ συνήθειαν εὐκολότερα, τὴν λέξιν : Storno : Cambiale : Direzione : καὶ τὰ ἐξῆς. Παρὰ τὴν Ἰσοδύναμον Ἑλληνικὴν λέξιν : Περιτροπήν : Κολλυβιστικὸν σχεδάριον : διανομή, ἢ ἐπιστασία: τὸ πταίσιμον δὲν εἶναι, οὔτε τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, οὔτε τῆς τέχνης τῶν Πραγματευτῶν. Εἶναι μόνον ἔργον τῆς συνηθείας.

Δέξου, παρακαλῶ, Εὐμενῶς, ἀν ὅχι ἄλλο, τὸν κόπον μου καὶ τὴν προθυμίαν. Καὶ εἰμὲν εὐρης λάθη Τύπου, ὡς πρὸς ἀριθμοὺς, ἢ καμμίαν ἀνωρθογραφίαν, στοχάσου, ὅτι ἄλλου Ἀνθρώπου εἶναι ἢ τύψεις, καὶ ἄλλου Ἀνθρώπου εἶναι τὸ σύνθεμα. Ὅθεν διὰ τὰς παραδρομὰς τοῦ ἐνὸς μὴν κρίνεις πταίστην τὸν ἄλλον.

Σοῦ εὐχομαι παρὰ Θεοῦ κάθε εὐτυχίαν, καὶ ἐπιθυμῶ τὸ Βιβλίον αὐτό, ἀν ἦσαι Ἀρχάριος, ἢ χωρὶς εἶδησιν τῶν θεμελειῶν τῆς Πραγματείας, νὰ σοῦ δώσῃ αἰτίαν νὰ μάθῃς τὴν τέχνην ἐντελέστατα.

Ἐρῶσο

Ἰ.[ωάννης] Τ.[αμπίσκος]

Θωμᾶς Δημητρίου, Σκριπτούρα δόπια, Βιέννη 1794

Ἡ Σκριπτούρα Δόπια ἔστι ἡ τάξις τῶν πραγματευτάδικων καταστάσεων. Συντεθεῖσα εἰς τὴν ἀπλὴν ἡμῶν διάλεκτον παρὰ τοῦ Θωμᾶ Δημητρίου τοῦ Σιατιστεύου. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας 1794. Τύποις τοῦ Βαυμοειστέρου.

Τοῖς εὐνοϊκωτάτοις Συνδρομηταῖς τῆς παρούσης Βίβλου, τὴν τῶν ἀγαθῶν παρὰ Θεοῦ ἐπίτευξιν εὐχομαι.

Ἄνισως ἐκ τῶν ἐνεργημάτων διαγιγνώσκονται πάντοτε αἱ ἔμφυτοι τῶν ἀνθρώπων προαιρέσεις, εὐκόλως πᾶς τις δύναται βέβαια συμπεράναι τὴν ἔμφυτον ὑμῶν πρὸς τὰ καλὰ κλίσιν, καὶ φιλοκαγαθίαν ὅπου ἔχετε φιλογενέστατοι Συνδρομηταὶ τῆς παρούσης Βίβλου· εἰδότες γὰρ τὸ χρήσιμον ταύτης, ἀνεπτερώσατε καὶ μετὰ διὰ τῆς εὐεργετικῆς ὑμῶν συνδρομῆς, εἰς τὸ νὰ ἀγωνισθῶ προθυμότερον διὰ τὴν ἔκδοσιν ταύτης· τὴν ὅποιαν Βίβλον ἔχοντες τὰ ἄλλα τῶν εὐρωπαϊῶν γένη εἰς τὴν γλῶσσάν των, οὐ μόνον ποιοῦσι μεθοδικῶς τὰς Πραγματείας των, ἀλλὰ καὶ κρισολογία τις καὶ ἔρις ἐντεῦθεν δὲν ἀκολουθεῖ, διὰ τὴν εὐτακτον μέθοδον τῶν Καταστάσεων των· ὡς γνωστὸν τοῖς ὀρθῇ κρίσει μειοῦσι τὴν χρῆσιν τούτων· εἰδὲ τισιν ἀπαρέσκει ἡ ἔκδοσις τῆς Βίβλου, οὐδὲν ἀπεικός· πολλάκις γὰρ καὶ τὰ καλὰ, μὴ καλὰ ὑπὸ φθόνου πέφανται κατὰ τὸν εἰπόντα, καὶ αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου δυσχερεῖς καὶ δυσανάβλεπτοι τοῖς ἀμβλυώττουσι, καὶ τὸ μέλι πικρὸν τοῖς πυρέττουσι φαίνεται· τούτοις μὲν τὴν ποτὲ ἀνάληψιν, καὶ γνῶσιν τοῦ χρησίμου τῆς Βίβλου εὐχομαι· τῇ δὲ ὑμετέρᾳ εὐμενεῖα συσταίνω τὴν υπεράσπησιν ταύτης, καὶ ἐκετεῶ ὅπως ἰλέω ὀμματι προβλέψητε αὐτὴν καὶ περιθάλλοντες συστήσητε καὶ τοῖς ἄλλοις, διὰ τὸ χρήσιμον αὐτῆς· ἐμὲ δὲ τὸν πεπονηκότα διὰ τὴν κοινὴν τῶν πραγματευτῶν ὠφέλειαν ἀξιώσασαίτε τῆς ὑμῶν εὐνοίας, ὃς καὶ μένω ὅλος

τῆς ὑμετέρας φιλαγάθου προαιρέσεως δοῦλος
Θωμᾶς Δημητρίου ὁ Σιατιστεύς.

Τῷ εὐγνώμονι, καὶ φιλοχρήστῳ Ἀναγνώστῃ.

Οὐ τοσοῦτον διὰ κέρδος, ὅσον διὰ τὴν κοινὴν ὠφέλειαν τῶν ὁμογενῶν μου ἀφοροῦσεν ἀεὶ ὁ σκοπός μου· διὸ ζήλω κινούμενος, ἐσύνθεσα καὶ τοῦτο μοι τὸ τρίτον πόνηγμα, μὴ φειδόμενος ἐξόδων, οὔτε κόπων ὑπερόγκων. Μὰ ἤθελεν εἰπῆ τινὰς ὅτι ὀλίγοι μεταχειρίζονται τὴν σήμερον τὴν Σκριττοῦραν Δόππιαν, ὡς ἀσυνήθιστος τοῖς περισσοτέροις. Ἀληθῶς ἀσυνήθιστος, ἐπειδὴ ἡ δὲν ἐπιμελοῦντο διὰ νὰ τὴν μάθουν, ἡ δὲν εἶχον τὸν τρόπον, μὴν ἔχοντες παρόμοιον βιβλίον εἰς τὴν μητρικὴν μας γλῶσσαν· τό, ὅτι δὲ εἶναι χρήσιμος εἰς κάθε Πραγματευτὴν ἢ τάξις τῶν Καταστίχων, καὶ οἱ λογαριασμοί, τοῦτο βεβαιότατον, καὶ ἀντιλογίας οὐ χρήζει. Διὰ προτροπῆς λοιπὸν πολλῶν φιλοχρήστων, καὶ τοῦ καλοῦ ἔραστῶν, ἐξέδωκα εἰς τύπον καὶ ταύτην, ὅπως προσφέρω καὶ γὰρ τῷ γένει μου τὸ κατὰ δύναμίν μοι. Μὰ φεῦ τοῦ κόπου μου εἶπον, ὅταν πολλοὺς ἀμαθεῖς φλυαροῦντας ἤκουσα λέγοντας, «ἢ Σκριττοῦρα Δόππια εἶναι ἓν ὄργανον, καὶ μέσον διὰ νὰ γελάσῃ τινὰς τοὺς ἄλλους», ἡ σημαντικώτερον εἶπω, διὰ νὰ βάνῃ τινὰς μαρδάδες εἰς τοὺς λογαριασμοὺς μὲ ἐπιτήδειον τρόπον· οἱ τοιοῦτοι δὲν ἰξεύρουσιν οὔτε τι ὁμιλοῦσιν, οὔτε κρίσιν κάνουσιν εἰς τὸ πρᾶγμα. Οὐχ ἡ ἐπιστήμη κακὴ, ἀλλὰ τὸ ὑποκείμενον, δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος· διότι πᾶν τὸ καλὸν μένει καλόν, ὅταν καὶ τὸ ὑποκείμενον ἀγαθόν· ἡ μάχαιρα δὲν εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ της κακὴ, ἐπειδὴ εἶναι ἀναγκαία, ἀλλ' ὁ κινῶν τὴν μάχαιραν πρὸς τὸ κακὸν κακός.

Ὁ κακὸς καὶ ψεύτης ἄνθρωπος ἢ ἰξεύρει, ἢτε δὲν ἰξεύρει, ἐκεῖνος ἀείποτε μένει ψεύστης· μὰ ἤθελες εἶπη φίλτατέ μοι, ὅτι ὁ πονηρὸς καὶ ψεύστης ὢν, μὴν ἰξεύρωντας τὴν Σκριττοῦραν Δόππιαν, δὲν ἤμπορεῖ νὰ κάμῃ τὴν ψευτιάν· τοῦτο τὸ ἤκουσα καὶ ἀπὸ ἄλλου· πλὴν σοὶ ἀντιλέγω μὲ ἀποδείξεις ἐμπράκτους, εἰς τὰς ὁποίας ἔτυχον αὐτόπτης. Ὁ ψεύστης ἄνθρωπος ὅταν θέλῃ νὰ κάμῃ τὴν ψευτιάν, καὶ ἀμαθὴς ὢν, πρῶτον πολυπλοασιάζει μὲ τὸν νοῦν του κατὰ χιλίους τρόπους πῶς νὰ κάμῃ τὴν ψευτιάν, καὶ ἔπειτα τὴν βάνει καὶ εἰς ἔργον, εἰς τὸ τέλος δὲ ἀφ' οὗ δὲν ἤμπορῆ νὰ τὴν εὐγάλῃ εἰς ἀκμήν, κἀνεὶ τὸν ἀμαθῆ, καὶ ἀχμάκην λέγωντας «ἐγὼ τὴν τάξιν τῶν Καταστίχων δὲν ἰξεύρω,

λογαριασμούς πολλούς δὲν ἔμαθα, ὅθεν καὶ δὲν ἰξεύρω κατὰ τίνα τρόπον νὰ κάμω τὸν λογαριασμόν μου» αὐτὰ τὰ ἤκουσα ἀπὸ ἀμαθεῖς ψεύστας.

Ἔτεροι πάλιν λέγουσι, δεῖξόν μοι τὸν τρόπον πῶς νὰ κερδήσω ἄσπρα, τὸ πῶς δὲ νὰ κρατήσω τὰ κατάστιχά μου, ἀρκεῖ μοι καὶ ἓν φύλλον χαρτίου· ἰδοὺ τὸ κατάστιχόν μου εἰς τὸ καλπάκι μου τὸ φορῶ· οἱ τοιοῦτοι ὄντες αὐτοὶ ἀμαθεῖς, ἀγαποῦν νὰ εἶναι καὶ οἱ ἄλλοι ὅμοιοί των· πλὴν καὶ τοὺς τοιούτους ἴδα, ἀφ' οὗ ἔξαπλώθηκαν ὀλίγον μὲ τὴν πραγματείαν των, εἴτε εἶχαν μὲ τίνα διαφορὰν εἰς τὴν ληψοδοσίαν, ἐταράττοντο, ἐσυγχύζοντο τρέχοντες εἰς τοὺς φίλους των, διὰ νὰ τοὺς δείξωσι πῶς νὰ κάμουν τοὺς λογαριασμούς των· ὄντες ὅμως κἀκείνοι ὡς καὶ αὐτοὶ ἀμαθεῖς, δὲν ἰξευρον πῶς νὰ βοηθήσῃ ὁ εἷς τὸν ἕτερον, τέλος πάντων ἐπρόσπεσαν πάλιν εἰς τοὺς μαθημένους, καὶ ἔδειξαν τὸ εἶναι των, καὶ τὴν κατάστασίν των εἰς ἄλλους· ἰδοὺ λοιπὸν καὶ οἱ τοιοῦτοι πάλιν τὴν μάθησιν προσκυνοῦσιν.

Εἰπέ μοι τέλος πάντων καὶ ἓνας ἀγελαδοβοσκός, νῦν δὲ πραγματευτῆς χρηματίσας, (ὅταν ἔκαμα τὸ βιβλίον μὲ τοὺς λογαριασμούς, ἤγγουν τὸ Χειραγωγὸς ἔμπειρος εἰς τὰ τῆς Πραγματείας) «μὲ τὰ βιβλία ὁποῦ κάνεις ἐσὺ μᾶς προξενεῖς ζημίαν· διότι μανθάνουσιν οἱ ἄπλοῖ τοὺς λογαριασμούς, καὶ δὲν ἤμπορῶ ἐγὼ νὰ πωλήσω τὰς πραγματείας μου καθὼς θέλω» τοῦτο τὸ βάρβαρον πρόβλημα τοῦ ἀγελαδοβοσκοῦ, ἀφίνω νὰ τὸ κρίνουσιν οἱ νουνεχεῖς.

Καταφρονητέον λοιπὸν τοὺς τοιούτους, καὶ τοὺς μισοκάλους. πρὸς δὲ τοὺς φιλοχρήστους λέγω, ὅτι τὸ παρὸν βιβλίον τὸ ἐσύνθεσα εἰς πολλὰ ἀπλοῦν ὕφος, κατὰ τὴν θέλησιν τῶν πλειόνων, διὰ νὰ καταλαμβάνῃ καθένας, χωρὶς νὰ ἀκολουθήσῃ τοὺς κανόνας, καὶ τὴν σύνταξιν τῆς γλώσσης μας· οἱ πεπαιδευμένοι χρειαν δὲν ἔχουσι νὰ μάθουν ἀπὸ τὸ Βιβλίον μου τὴν τέχνην τῆς γλώσσης ἀλλὰ τοὺς τρόπους μόνον, καὶ τὴν τάξιν τῆς Σκριττούρας Δόππιας. Διὰ τὰς παρτίδας δὲ ὁποῦ ὀνομάζω πῆ μίαν παρτίδαν, πῆ δὲ λογαριασμόν, τὸ ἔκαμα ἐπὶ τούτου, ἐπειδὴ ἄλλοι μὲν συνηθίζουσι νὰ γράφουσι παρὰδειγμ: χ: ἢ τῆς Κάσσας Παρτίδα, ἄλλοι δὲ ὁ τῆς Κάσσας λογαριασμός· καὶ ἄλλοι ἢ τῶν Καμβιάλλων Παρτίς (ἤτις καὶ Τράττων καὶ Ριμμέσων

Παρις ονομάζεται) και ἕτεροι ὁ Τράττων και Ῥιμέσσων λογαριασμός· τοῦτο παντελῶς δὲν βλέπτει, ὁποῖαν ὀνομασίαν ἀγαπᾷ καθείς, τοιαύτην ἄς δώσῃ και εἰς τὴν κάθε Παρτίδαν. Εἰς τὰς ἐρμηνείας ὁμιλῶ ὅλον μὲ τὸ δεύτερον πρόσωπον, τοῦτο τὸ ἔστοχάσθη ὡσάν νὰ διδάσκω Γραμματικόν τινα, ὁποῦ θέλει νὰ διδαχθῆ τὴν Σκριττούραν Δόππιαν· και διὰ καλλιωτέραν πληροφορίαν του τῷ διηγοῦμαι τὴν ὑπόθεσιν πρῶτον πῶς ἠκολούθησε, και ἔπειτα πῶς πρέπει νὰ τὴν ἀπεράσῃ εἰς τὰ Κατάστιχα.

Αἱ ὑποθέσεις εἶναι πολλὰ ἐκτεταμέναι, μ' ὅλον τοῦτο ἡ μία ὡς πρὸς τὴν ἄλλην διαφέρει. Σὺ δὲ φίλτατέ μοι σπούδασον νὰ μάθῃς ἐκείνας ὁποῦ ἀνήκουσιν εἰς τὴν πραγματείαν σου, ἐκείνας δὲ ὁποῦ δὲν σοὶ χρησιμεύουν, ἄφησαί τας νὰ τὰς μεταχειρισθῆ ἄλλος, εἰς ὅποιον χρησιμεύουν· ὁ πίναξ σὲ διδάσκει διὰ τὴν κάθε ὑπόθεσιν ὁποῦ ἐπιθυμεῖς νὰ μάθῃς.

Διὰ τὰς μεγάλας συμπλοκάς ὁποῦ ἔκαμε εἰς τὰς κατὰ μέρος Συντροφίας, γίνωσκε αὐται αἱ τέσσαρες κατὰ μέρος Συντροφίαι ἔγιναν ἐμπράκτως, διὸ και τὰς ἔβαλα εἰς τὸ Βιβλίον· τὰ εἶδη τῶν πραγματειῶν ὅμως διαφέρουσιν.

Ὡς προεῖπον, ὁ σκοπός μου πάντοτε ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κοινὴν, και οὐχὶ εἰς τὴν κατὰ μέρος ὠφέλειαν, ὅθεν και δὲν ἔκρυψα οὐδέν, ἀλλὰ μᾶλλον και τὰ ὀνόματα τῶν Γερμανῶν Πραγματευτῶν, ὡς τῷ ὄντι ὀνομάζονται, και εἰς ποῖον μέρος εὐρίσκονται ἔγραψα, και τὴν ἐπιθυμίαν πολλῶν ἐπλήρωσα· ἦγουν πολλοὶ ἐπιθύμουν νὰ μάθουν πῶς ἀγοράζονται εἰς τὸ Ἄμστερδὰμ τὰ Ῥοῦχα ἀπὸ τὴν φάβρικαν τοῦ Ἄκερμαν φον Βόμμελ και Ἰϊῶν, δηλαδὴ τὰ Φιλιμένικα Ῥοῦχα λοιπὸν οὐ μόνον μίαν ἀληθεστάτην φαττούραν τῶν τοιούτων ῤουχῶν ἔγραψα, ἀλλ' ἀκόμι και τὰς τιμὰς ὅλων τῶν ῤουχῶν αὐτῆς τῆς φάβρικας, και πῶς ὀνομάζονται αἱ βαφαὶ των Ἰταλικά και ῤωμαϊκὰ, ἢ τούρκικα ἐσημείωσα, ὡς εἰς τὴν φαττούραν φύλλα 31. φαίνονται· εἰς τὰ ὁποῖα ἡμπορεῖ νὰ δώσῃ ἕκαστος ἀναμφιβόλως πίστιν· ὡσαύτως και αἱ περισσότεραι τῶν λοιπῶν φαττούρων διὰ τὴν Τουρκίαν εἶναι ἀληθεῖς, και οὐχὶ πλασταί.

Τὰς ἑτερογλώσσους λέξεις ὁποῦ θέλεις συναπαντήσῃ μέσα εἰς τὸ βιβλίον, εὐρήσεις και τὴν ἐξήγησίν των εἰς τὸ Λεξικὸν τῆς

παρούσης Βίβλου· εἰς τινὰς λέξεις ὅμως, μὴν ἔχοντες τὴν καθ' αὐτὸ κυριολεξίαν εἰς τὴν γλῶσσάν μας, ἐξηγῶ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Ὅσα δὲ καὶ ὡς ἄνθρωπον διέλαθον, ἤθελε μὲ συγγνοίη ὁ εὐγνώμων ἀναγνώστης· μόνον γὰρ τὰ τοῦ θεοῦ ἐντελῆ, τὰ δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐλλιπῆ, καὶ ἀπαρτισμοῦ χρῆζοντα· ἔρρωσο.

Ἐν ἔτει 1794 Μαΐου 30. ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας.

Θωμᾶς Δημητρίου ὁ Σιατιστεύς.

10

Θωμᾶς Δημητρίου, Χειραγωγὸς ἔμπειρος εἰς τὰ τῆς πραγματείας, Βιέννη 1793

Χειραγωγὸς Ἐμπειρος εἰς τὰ τῆς πραγματείας, ἦτοι Βιβλίον περιέχον ὅλους τοὺς ἀναγκαίους λογαριασμοὺς τῆς πραγματείας, ὁμοῦ καὶ τὰ Ζυγία καὶ Πίχας ὅλης τῆς Εὐρώπης. Νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθέν, καὶ Εὐμεθόδως συντεθέν εἰς τὴν ἀπλήν ἡμῶν διάλεκτον, παρὰ τοῦ Κυρίου Θωμᾶ Δημητρίου τοῦ Σιατιστέως. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας. Τύποις τοῦ Βαουμαϊστέρου. 1793.

ΤΩ, ΕΥΤΝΩΜΟΝΙ ΚΑΙ ΦΙΛΟΧΡΗΣΤΩ, ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ,

Ἄγκαλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ συνέγραψαν βιβλία ἱκανὰ περὶ τῆς ἀριθμητικῆς τέχνης, εἶναι ὅμως τὰ τοιαῦτα χρήσιμα, μόνον εἰς ἐκείνους ὅπου διδάσκονται τὴν ἀριθμητικὴν, καὶ ὄχι εἰς καθένα. Βιβλίον δὲ μὲ λογαριασμοὺς εἰς τὰ τῆς πραγματείας, ἀκόμι ἕως τοῦ νῦν δὲν εἶχομεν εἰς τὴν γλῶσσαν μας· τὸ ὅποῖον ἀφ' οὗ πολ- λάκις, καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἐζητήθη, ἐβάλλθη πλέον καὶ εἰς πρᾶξιν.

Τοῦτο τὸ βιβλίον, Χειραγωγὸς Ἐμπειρος εἰς τὰ τῆς Πραγμα- τείας μετωνομασθέν, θέλει εἶναι χρήσιμον, καὶ ἀναγκαῖον εἰς καθένα, ἐξαιρέτως εἰς τοὺς πραγματευτάς· διότι πολλάκις θέλει τοὺς γένη ὡς πρόχειρος Χειραγωγὸς εἰς κάθε τυχοῦσαν χρείαν των, ἔχοντές το εἰς τὸ μαγαζὶ των ἢ διὰ ἔρευναν μονέδας τινός, ἢ διὰ τὴν διαφορὰν τῶν ζυγίων, καὶ πιχῶν ὅλης τῆς Εὐρώπης σχεδὸν ἢ τέλος πάντων διὰ μάθησιν τῶν νεωτέρων ὅπου ἔχουν εἰς τὴν ὑποταγὴν των· οἱ ὅποιοι διδασκόμενοι ὀλίγον μόνον πα-

ράτινος τὰς ἀρχὰς τῶν λογαριασμῶν, εὐκόλως ἔπειτα θέλουν προχωρήσει μόνον τοὺς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ· διότι διδάσκει μὲ κανόνας εἰς τὴν ἀπλήν ἡμῶν διάλεκτον (πρὸς εὐχερεστέραν κατάληψιν πάντων) οὐ μόνον τοὺς διαφόρους τρόπους ὄλων τῶν Μεθόδων, ἀλλ' ἀκόμι καὶ τὰς Συναλλαγὰς ὄλων τῶν Κυριωτέρων Πόσεων τῆς Εὐρώπης, μαζὺ μὲ τὰ Ζυγία καὶ Πίχας τῶν τοὺς λογαριασμοὺς τῶν καμβίων καθὼς τῷ ὄντι γίνονται· ἀρκεῖ πλέον εἰς καθένα νὰ ἀναγνώσῃ τὸν Πίνακα, καὶ θέλει ἰδῆ τὰ ἐνεχόμενα εἰς αὐτό.

Εὐρισκόμενοι λοιπὸν ἕως τοῦ νῦν ἐστερημένοι εἰς τὴν γλῶσσαν μας τοιούτου χρησίμου βιβλίου, δὲν ἐλυπήθημεν κόπαν, καὶ ἔξοδα, ἐν ὅσῳ νὰ εὐρωμεν ἄνθρωπον ἔμπειρον εἰς τοῦτο. Ἐτύχασμεν πλέον τὸν ὁμογενὴν μας κύριον Θωμᾶν Δημητρίου τὸν Σιατιστέα, ὅστις ἔχων τὴν πράξιν καλῶτατα εἰς τὰ τοιαῦτα, ἔδειξε πᾶσαν ἐπιμέλειαν εἰς αὐτό, καὶ ἔγινε κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μας.

Τὰς διαφόρους ὀνομασίας τῶν μονέδων μὴν ἠμπορόντες νὰ γὰς περιγράψωμεν μὲ Ῥωμαϊκὸν χαρακτῆρα, τὰς ἐβάλαμεν μὲ Ἰταλικόν.

Συσταίνομεν λοιπὸν τὸ παρὸν πόνημα πρὸς ὅλους τοὺς ἐντιμωτάτους, καὶ ἐχέφρονας πραγματευτὰς ὁποῦ ἰξεύρουσι τὰ τῆς Πραγματείας, καὶ ἀπὸ τοιούτους λογαριασμοὺς εἶδησιν ἔχουν, διὰ νὰ τὸ διαυθεντεύωσιν ἀπὸ τοὺς ζωτῆλους, καὶ βασκάνους· διότι τοιοῦτοι οὔτε ἐξέλιπον ποτέ, οὔτε ἐκλείψωσιν ἀπὸ τὸ γένος μας· εἰδέτε τὸν συγγραφέα ἐν τῇ ὀρθογραφίᾳ διέλαθεν, αἰτοῦμεν συγγνώμην αὐτὸς διδάσκει ὄχι γραμματικῆς, ἀλλ' ἀριθμητικῆς τέχνης· ὁμοίως καὶ διὰ τὰ παρωράματα τοῦ τύπου. Ἐρῶσο.

Μαρκίδες Πούλιου.

10α

Χειραγωγὸς ἔμπειρος τῆς πραγματείας, ἥτοι Βιβλίον, περιέχον, ὅλους τοὺς ἀναγκαίους, σχεδόν, λογαριασμοὺς τῆς Πραγματείας, ὁμοῦ καὶ τὰ Ζυγία, καὶ Πίχας, ὄλης, σχεδόν, τῆς Εὐρώπης. Εὐμεθόδως μὲν, συντεθέν, εἰς τὴν καθομιλουμένην ἡμῶν Ἑλληνικὴν Διάλεκτόν ποτε, παρὰ τοῦ κυ-

ρίου Θωμᾶ Δημητρίου τοῦ Σιατιστέως, Νῦν δέ, τὸ δεύτερον, Μεθ' ὅσης πλείστης ἐπιμελείας διορθωθέν, καὶ τύποις ἐκδωθέν, πρὸς εὐχερεστέραν χρῆσιν, τοῦ περικλεοῦς Ἑλληνικοῦ ἡμῶν γένους, διὰ δαπάνης, τοῦ Τιμητάτου ἐν Πραγματευταῖς, κυρίου κυρίου Κωνσταντίνου Κουσκουρούλη, τοῦ ἐκ Λαρίσσης. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας, καὶ τύποις τοῦ Γεωργίου Βενδώτου. 1809.

Τοῖς κλεινοῖς καὶ φιλοπραγματαῖς Ἑλλήνων παισὶ,
καὶ κυρίοις ὁμογενέσι.

Βλέπων μὲν, οὐκ ἀμελῶς, πρὸ πολλοῦ (ᾧ κύριοι καὶ φιλοπραγματευταὶ ὁμογενεῖς) ὄχι μόνον τὸ χρήσιμον, καί, σχεδόν, ἀναγκαῖον, τοῦ παρόντος Χειραγωγοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ σπάνιον, καὶ ὅλως αὐτοῦ δυσεύρετον, παρεκινήθην νὰ τὸ τυπώσω, καὶ τὸ ἐτύπωσα, (ὡς ὁρᾶτε) οἰκείοις μου ἀναλώμασι· διὰ νὰ τὸ κάμω μὲν, εὐαπόκτητον, εἰς ὅσους, μ' ὄχι ὀλίγην ἐπιθυμίαν τε κ' ἐπιμέλειαν τὸ ζητοῦν· μάλιστα δέ, εἰς ἐκείνους, παρ' οὓς καὶ μεγάλαις ἔλαβα, διὰ τοῦτο, ταῖς παρακινήσεις.

Ὅθεν, ὅσοι ἀπὸ ὑμᾶς (ᾧ τῶν καλῶν ἐρασταὶ) ἐπιθυμεῖτε, τὴν τούτου ἀπόκτησιν, (ὅπου, ὡς εἶπα, σᾶς εἶναι, σχεδόν, ἀναγκαῖα) ἰδοῦ, ὅπου τὴν ἔχετε, καὶ εὐκόλον, καὶ εὐώνητον.

Ἐλπίζω δέ, νὰ σᾶς δουλεύσω, ἐντὸς ὀλίγου, καὶ εἰς ἄλλων τινων οὐκ ἀχρησίμων ἐκδόσεις, τοῦ Θεοῦ βοηθοῦντός μοι· ἂν ἰδῶ ὅτι ταχίστην τὴν τούτου διανομήν, ὡς ἐφίεμαι. Ἐρῶμένως καὶ εὐδαιμόνως διαβιῶοιτε, εἰς μακροχρόνους.

Ὁ Ἑμῶν ὁμογενῆς καὶ ἅμα φιλογενῆς.
Κωνσταντῖνος Κουσκουρούλης ὁ Λαρισσαῖος

11

Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, Στοιχείων ἀριθμητικῆς δοκίμιον,
Βιέννη 1797

Στοιχείων τῆς ἀριθμητικῆς δοκίμιον. Ἐπὶ Ἰωάννου Ἐμμανουήλ τοῦ Καστοριανοῦ. 1797. Ἐν Βιέννῃ αψ4ζ'. παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Πίχλερ.

ΤΩ, ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΝΤΙ

Ἡ μεγάλη ὠφέλεια, τὴν ὁποίαν προξενεῖ ἡ Ἀριθμητικὴ εἰς κάθε ἐπάγγελμα καὶ μάλιστα εἰς τὸ τῶν πραγματευτῶν, εἶναι πάντῃ ἀναντίρρητος, ὡς ἡ καθημερινὴ πείρα ἱκανῶς τὸ ἐπιβεβαιοῦ· διὰ τοῦτο καὶ εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ γένη, ὅσα τὴν σήμερον ἀνθοῦσιν, ἐπιμελήθησαν διάφοροι πεπαιδευμένοι νὰ συγγράψουν θεμελιωδῶς αὐτὴν τὴν ἐπιστήμην ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν διαλέκτῳ. Τὸ γένος μας μόνον ὑστερεῖται τοιούτων ἀριθμητικῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα διδάσκουσι συστηματικῶς καὶ θεμελιωδῶς αὐτὴν τὴν ἐπιστήμην· ἐπειδὴ ὅσα βιβλία ἔχομεν περὶ αὐτῆς, μᾶς διδάσκουσι τὴν Ἀριθμητικὴν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πρακτικῶς μόνον, χωρὶς νὰ μᾶς εἰποῦν τὸν ἀποχρῶντα λόγον τῶν γενομένων. Βλέπων ἐγὼ αὐτὴν τὴν ἔλλειψιν τοιούτων ἀναγκαίων βιβλίων, καὶ μὴ διστάζων ποσῶς εἰς τὸ μέγα ὄφελος, τὸ ὁποῖον ἤθελε λάβῃ τὸ γένος μας ἀπὸ παρόμοια βιβλία, παρεκινήθην νὰ συγγράψω εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν διάλεκτον αὐτὴν τὴν Ἀριθμητικὴν θεμελιωμένην εἰς γενικοὺς κανόνας καὶ ἀληθεστάτας ἀποδείξεις, διὰ νὰ εἶναι εἰς χρῆσιν ὅλων τῶν φιλομαθῶν νέων τοῦ γένους μας, μάλιστα δὲ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι καταγίνονται εἰς τὴν πραγματείαν [...].

12

*Παναγιώτης Σπανόπουλλος, Ἀριθμητικὴ ἔμπορικὴ,
Τεργέστη 1803*

Ἀριθμητικὴ Ἐμπορικὴ Ἦτοι Βιβλίον περιέχον πολλοὺς, καὶ διαφόρους λογαριασμοὺς, Μονέδας, καὶ Ἀνταλλαγὰς τῶν Κυριωτέρων πόλεων τῆς Εὐρώπης. νῦν πρῶτον σχεδιασθὲν πρὸς ὠφέλειαν τῶν νέων ὁποῦ μέλουσι νὰ μεταχειρισθοῦν τὰ ἔμπορικά, παρὰ Παναγιώτου Σπανοπούλλου τοῦ Πελοποννησίου. Τύποις δὲ ἐκδοθὲν δαπάνη τοῦ ἰδίου. Ἐν Τεργεστίῳ 1803. Παρὰ τῇ Τυπογραφίᾳ Κοντζάτη.

ΤΟΙΣ ΤΩ, ΠΑΡΟΝΤΙ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΟΙΣ ΠΟΝΗΜΑΤΙ ΧΑΙΡΕΙΝ.

Οἱ Πάλαι μὲν τὴν Ἀριθμητικὴν ἐγχαράξαντες σαφῶς τε καὶ μάλιστα ἐπιστημόνως ἄριστοι ἄνδρες, τοῖς μεταγενεστέροις μετο-

χετεύεσθαι τῶν ἐκείνοις πόνων διέδωκαν, πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ἐν ταῖς ἐπιστήμασι αὐτῶν ἐφέσεως. τανῦν δὲ χρωμένων ὡς ἐπὶ πολὺ ταύτη ἐπὶ ταῖς ἡμῶν ἐμπορίας, ἔδοξέ μοι δῶρόν τι κοινὸν καὶ ἐπωφελές τοῖς φιλεμπόροις χαρίσασθαι τοῦτο δήμου τὸ ποιημάτιον, ὀνομασθὲν Ἀριθμητικὴ Ἐμπορικὴ φιλοπονία καὶ σπουδῇ ἐνθέρμῳ συλλεξάμενος, καὶ εἴτις ἀπὸ ταύτης ὄνησις, χαρίσασθέ μοι τῷ τῶν ἀγαθῶν χορηγῷ τὴν χάριν ἀναθεῖναι, εἴπου δὲ πάλιν διορθώσεως δέηται ἀξιῶ τοῦτο μὴ ἀπαξιῶσητε, εὖ εἰδότες, ὡς οὐκ ἄμισθον τὸ εὐποιεῖν, κὰν μὴ παραχρῆμα τῆς εὐεργεσίας ἢ ἀντίδοσις φαίνεται. ἔβρωσθε οἱ ἀναγινώσκοντες.

Παναγιώτης Σπανόπουλλος.

13

Δημήτριος Δάβαρης, Πρόχειρος ἀριθμητικῆ, Βιέννη 1803

Πρόχειρος Ἀριθμητικὴ διδάσκουσα ἀκριβῶς ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λογαριασμοῦ ἐν τε Ἀκεραίοις καὶ Κλασματικοῖς Ἀριθμοῖς μετὰ τῶν διαφόρων μεθόδων ἢ προσετέθη Παράρτημα περὶ τῶν εἰς τὴν ἐμπορίαν ἀνηκόντων λογαριασμῶν ἔρανησθεῖσα ὑπὸ Δημητρίου Νικολάου τοῦ Δαρβάρεως τοῦ ἐκ Κλεισούρας τῆς Μακεδονίας εἰς κοινὴν χρῆσιν τῶν περὶ τὴν σπουδὴν καὶ ἐμπορίαν καταγινομένων, τύποις δὲ ἐκδοθεῖσα δαπάνη τῶν Κυρίων Αὐταδέλφων Δαρβάρεων. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Τυπογραφίᾳ Γ. Βενδώτη. 1803.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΙΩΑΝΝΗ, ΜΑΡΚΩ, ΚΑΙ ΠΕΤΡΩ

τοῖς περιποθήτοις Ἀδελφοῖς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Δικαίως καὶ πάνυ εὐλόγως ἀνατίθημι Ὑμῖν, περιπόθητοι Ἀδελφοί, ταύτην τὴν Βίβλον διότι Ὑμεῖς ἐστάθητε αἴτιοι καὶ νὰ συντεθῇ αὕτη καὶ νὰ ἐκδοθῇ, ἐπειδὴ δὲν διελείπετε συνεχῶς προτρέποντές με εἰς τὸ νὰ συνθέσω μίαν Πρόχειρον Ἀριθμητικὴν πρὸς διδασκαλίαν τῶν Πρωτοπείρων Νέων τοῦ ἡμετέρου Γένους, φιλοτιμούμενοι ἰδιοὺς ἀναλώμασι νὰ ἐκδώσητε ταύτην εἰς

τύπον. Καὶ οὐ μόνον αἵτιοι καὶ πρόξενοι, ἀλλὰ καὶ συνεργοὶ καὶ συμβοηθοὶ τοῦ ἔργου γεγόνατε, ἐπειδὴ οὐκ ὀλίγον συν-εβοηθήσατέ μοι παντοίαν ὕλην ἐπιχορηγοῦντες, καὶ τὰ δυνατὰ συνεισφέροντες εἰς ὅλα, διαφερόντως δὲ εἰς τὰ περὶ τῶν εἰς τὴν ἐμπορίαν ἀνηκόντων λογαριασμῶν Κεφάλαια, ἐν οἷς εἴτι καλὸν καὶ χρήσιμον εὐρίσκεται εἰρημένον εἰς ὠφέλειαν τῶν περὶ τὴν ἐμπορίαν καταγινομένων, Ὑμῖν ἔχουσιν ὅλοι νὰ εὐχαριστήσωσι· διότι χωρὶς τῆς παρ' Ὑμῶν βοηθείας καὶ συνεργίας ἐν τούτῳ τῷ μέρει βέβαια δὲν ἤθελε γένη ποτὲ ἡ Βίβλος τοιαύτη, καθὼς τώρα εἶναι. Ἄλλ' εἶναι καὶ ἄλλο αἷτιον, διὰ τὸ ὅποῖον προσφυνῶ Ὑμῖν τὴν ἐν χερσὶ Βίβλον, τούτο δ' ἐστὶ νὰ εὐχαριστήσω τὸν πόθον τῆς ψυχῆς μου· διότι πρὸ πολλοῦ ἤθελον ἐγὼ νὰ προσφέρω Ὑμῖν μίαν Βίβλον οἰκειάν καὶ πρέπουσαν, σημεῖον προφανὲς τοῦ ἐγκαρδίου μου πρὸς Ὑμᾶς ἀδελφικοῦ φίλτρου· ποία δὲ ἄλλη Βίβλος εἶναι οἰκειότερα καὶ πρεπωδεστέρα Ὑμῖν τῆς παρούσης; ἐπειδὴ αὕτη εἶναι κρηπὶς καὶ βᾶσις τῆς ἐμπορίας· διότι οὐχ ἤττον χρήζει ἡ οἰκία θεμελίου, ἢ ἡ ἐμπορία Ἀριθμητικῆς, χωρὶς τῆς ὁποίας ἀδύνατον εἶναι ὁ Πραγματευτῆς νὰ τελεσφορήσῃ ἢ νὰ προκόψῃ, ἀλλ' ἀνάγκη εἶναι νὰ ζημιωθῇ ἢ νὰ δυστυχήσῃ. Καὶ ὀρθῶς ἔχει καὶ ὁ κοινὸς λόγος·

Ἄλογαρίαστος πραγματευτῆς

Καθάριος διακονιάρης.

Ὅθεν εἶμαι βέβαιος, ὅτι θέλετε δεχθῆ μετὰ χαρᾶς ταύτην τὴν ὑπ' ἐμοῦ προσφερομένην Ὑμῖν Βίβλον οὐ μόνον διὰ τοῦτο, ὅτι κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον Ὑμῖν ὀφείλεται, καὶ ὅτι εἶναι οἰκεία καὶ πρέπουσα τῇ Ὑμετέρᾳ καταστάσει, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο, ὅτι ἠθέλησα ἡ παρούσα Βίβλος νὰ ᾔναι Ὑπόμνημα διηνεκὲς τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ τιμῆς· διότι ἐγὼ οὐδέποτε θέλω παύσει ἀγαπῶν Ὑμᾶς καὶ τιμῶν, ἕως ὅτου ζῶ καὶ ἀναπνέω τοῦτον τὸν ἀέρα, καὶ τὸν Θεὸν παρακαλῶν, ἵνα εὐλογῆσῃ Ὑμᾶς παντοίοις ἀγαθοῖς, χαριζόμενος Ὑμῖν ζωὴν πολυχρόνιον, καὶ διαφυλάττων Ὑμᾶς ἀπὸ πάσης ἐναντίας περιστάσεως. Ἐρῶσθε.

Ἀπὸ Βιέννης 15. Μαρτίου 1803.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Δὲν ἐπεχειρίζομεν ποτὲ νὰ ἐκδώσω ταύτην τὴν Πρόχειρον Ἀριθμητικὴν, ἂν δὲν ἤμουν πεπληροφορημένος, ὅτι δὲν ἔχομεν ἀκόμη μίαν καλὴν Ἀριθμητικὴν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Νέων· διότι ἂν καὶ ἐξεδόθησάν τινες Ἀριθμητικαὶ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς κοινοτέραν Διάλεκτον, ὅμως οὐδεμίᾳ ἐξ αὐτῶν δὲν εἶναι οἰκεία καὶ ἀρμόζουσα εἰς τὴν νεολαίαν, ἐπειδὴ ἄλλη μὲν εἶναι σύντομος καὶ ἀσαφής, ἄλλη δὲ διεξοδικὴ καὶ συγκεχυμένη, καὶ ἄλλη πάλιν ἀτελής καὶ κολοβή· ὡς δῆλόν ἐστι πᾶσι τοῖς γινώσκουσι καὶ μετιούσιν αὐτάς· ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν λαμβάνουσιν οἱ Νέοι τὸν καρπὸν, ὅπου ἔλπίζουσι. Καὶ αὐτὴ ἴσως εἶναι ἡ αἰτία, δι' ἣν ἡ Ἀριθμητικὴ παντάπασι εἰς ἡμᾶς ὀλιγωρεῖται· διότι εἰς κανένα σχεδὸν ἀπὸ τὰ παρ' ἡμῖν σωζόμενα Κοινὰ Σχολεῖα δὲν παραδίδεται, ὅπου ἔπρεπε πρὸ πάντων τῶν ἄλλων μαθημάτων νὰ διδάσκηται ὡς ἀναγκαιότερα καὶ χρησιμωτέρα εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον· ἐπειδὴ διὰ ταύτης γίνεται πᾶσα δοσοληψία μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ προάγεται ἡ ἐμπορία, ἥτις τὰ μέγιστα συμβάλλει εἰς τὴν εὐτυχίαν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Ἡ παροῦσα Πρόχειρος Ἀριθμητικὴ ἐλπίζω ὅτι θέλει ἀναπληρώσει ἀρκούντως ταύτην τὴν ἔλλειψιν, καὶ θέλει χορηγήσει εἰς τοὺς Νέους ἐκεῖνον τὸν καρπὸν, ὅπου προσδοκῶσιν ἀπ' αὐτῆν, ὡς ἂν ὅπου εἶναι σαφής, εὐληπτος, μεθοδική, καὶ πλήρης· διότι πραγματεύεται εὐκρινῶς καὶ ἀκριβῶς οὐ μόνον περὶ τῶν τεσσάρων Εἰδῶν τῆς Ἀριθμητικῆς ἔν τε Ἀκεραίοις καὶ Κλασματικοῖς Ἀριθμοῖς, ἀλλὰ καὶ περὶ πασῶν τῶν διαφόρων Μεθόδων αὐτῆς, ἐξαιρέτως δὲ περὶ τῆς πολυθρυλλήτου Ἀλυσιδωτῆς κοινῶς καλουμένης Μεθόδου, ἥτις εἶναι λίαν εὐχρηστος εἰς τὴν σύγκρισιν τῶν νομισμάτων, μέτρων, καὶ σταθμῶν, ἐὰν ὁ λόγος αὐτῶν ᾖναι ἀλλαχόθεν γνωστὸς ἢ δεδομένος· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν εἰς ὅλους τοὺς ἐμπορικὸς λογαριασμούς, μάλιστα εἰς ἐκείνους τῶν Ἀλλαγίων εἴτουσιν Καμβίων, ἐπειδὴ θαυμασίως συντέμνει τοὺς τοιούτους λογαριασμούς, οἵτινες κατὰ τὴν κοινὴν Μέθοδον τῶν Τριῶν γίνονται παρὰ πλὴ διεξοδικοὶ καὶ ἐπίπονοι.

Ἐκεῖνο ὅμως ἤθελα συμβουλευέσει ἕκαστον Ἀρχάριον νὰ μὴν ὑπερπηδᾷ τὰς πρώτας Ἀρχὰς τῆς Ἀριθμητικῆς· τὸ ὅποιον οἱ

πλείστοι, ὡς ἐκ τῆς πείρας γινώσκω, συνηθίζουσι νὰ κάμνωσιν ἐπειδὴ καθεὶς σχεδὸν φαντάζεται, ὅτι ἡξυρεὶ τὰ τέσσαρα Εἶδη τῆς Ἀριθμητικῆς· ἀλλὰ νὰ ἐνδιατρίβῃ ἐπιμελῶς εἰς αὐτάς, καὶ νὰ μὴν προχωρῇ περαιτέρω, ἕως ὅτου δὲν τὰς καταλάβῃ ἐντελῶς, καὶ τὰς ἐντυπώσῃ καλῶς, καὶ ἀποκτήσῃ ἕξιν· διότι αὕτη ἡ δοκοῦσα διατριβὴ φέρει μὲ θαυμαστὴν ταχύτητα εἰς τὸν προκειμένον σκοπὸν, ἡ δὲ βία τὸ ἀνάπαλιν ἀπάγει μακρὰν ἀπ' αὐτόν· καὶ ἂν κάμῃ οὕτω, ὀγλίγωρα θέλει ἰδεῖ, ὅτι ἡ τοιαύτη ἀναβολὴ εἰς τὸ ἐξῆς διπλασιῶς θέλει τὸν ἀντιπληρώσει, καὶ ἐν ταυτῷ θέλει τὸν πληροφορήσει, ὅτι διὰ τὴν ἤδη ἀποκτηθεῖσαν ἕξιν δὲν ἔχει πλέον νὰ χάσῃ καιρὸν, καὶ ὅτι τρία τέταρτα τῆς Ἀριθμητικῆς εἶναι ψιλὰ ἐπαναλήψεις, δηλονότι χρήσεις καὶ προσαρμώσεις τῶν πρώτων Ἀρχῶν εἰς διαφόρους ὑποθέσεις· ὅθεν καὶ Εἶδη, τουτέστιν Ἀρχαὶ καὶ Στοιχεῖα τῆς Ἀριθμητικῆς καλοῦνται.

Διὰ νὰ ᾔναι δὲ αὕτη ἡ Ἀριθμητικὴ Βίβλος οὐ μόνον εἰς τοὺς σπουδάζοντας Νέους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς περὶ τὴν ἐμπορίαν καταγινόμενους χρήσιμος, ταῦτόν εἶπεῖν κοινωφελές, προσέθηκα ἐν τῷ τέλει ἐν Παράρτημα περὶ τῶν εἰς τὴν ἐμπορίαν ἀνηκόντων λογαριασμῶν, διαφερόντως δὲ τῶν Ἀλλαγίων, ὠφελιμωτάτων, ἵνα μὴ εἶπω, ἀναγκαιοτάτων ὄντων εἰς τὸ ἡμέτερον Γένος, τῷ ὁποίῳ μετὰ τὴν ἐλευσίην πτώσιν δὲν ἔμεινεν ἄλλο, εἰμὴ ἡ ἐμπορία ὡς ἱερά τις ἄγκυρα, ἐν ᾗ ἔχει πάσας τὰς ἐλπίδας. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ τῶν Ἀλλαγίων καὶ ξένων πραγματειῶν λογαριασμοὶ ἀπαιτοῦσιν ἀναγκαίως τὴν γνῶσιν τῶν ξένων νομισμάτων, μέτρων, καὶ σταθμῶν, παρενέθηκα ἕναν Κατάλογον τῶν διαφόρων νομισμάτων καὶ συναλλαγμάτων τῶν ἐπισημοτέρων ἐμπορικῶν πόλεων τῆς Εὐρώπης, καὶ δύο Πίνακας, ἕναν τῶν Σταθμῶν, καὶ ἄλλον τῶν Μέτρων αὐτῶν, διὰ τὰ ὁποῖα καὶ ἐκτάθη τοῦτο τὸ Παράρτημα ἐπὶ τοσοῦτον, ὅπου ἐξισώθη σχεδὸν μὲ τὴν κυρίως Ἀριθμητικὴν, καὶ ἀκολούθως ἡμπορεῖ αὐτὸ νὰ θεωρηθῇ ὡς δεῦτερον Μέρος αὐτῆς.

Μαθηματικὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα τοσοῦτον ἐκφοβίζουσι τοὺς Ἀρχαρίους, δὲν ἐμεταχειρίσθην, εἰμὴ ἐν ὀλίγοις μόνον, καὶ ταῦτα συντομίας χάριν· ἐπιμελήθη δὲ πανταχοῦ ὅσον τὸ δυνατὸν τῆς σαφηνείας, φροντίζων τῆς ὠφελείας τῶν Νέων· διὸ ἐζήτησα ὅλους τοὺς κανόνας εὐκρινῶς νὰ ἐξηγήσω, καὶ δι' ἱκανῶν παραδειγμά-

των νὰ διασαφήσω, οὐ μὴν ἀλλὰ πρὸς περισσοτέραν διασάφησιν τῶν κανόνων, καὶ μείζονα ἄσκησιν τῶν Πρωτοπείρων προσέθηκα καὶ ἄλλα πάμπολλα παραδείγματα πάνυ εὐχρηστα εἰς τὸν κοινὸν βίον, τὰ ὅποια πιστεύω ὅτι θέλουσιν εἶσθαι εὐπρόσδεκτα καὶ εἰς τοὺς ὅπως οὖν ἡσκημένους.

Ταῦτα μὲν περὶ τῆς Προχείρου ταύτης Ἀριθμητικῆς ἡ καλὴ δὲ ἀποδοχὴ αὐτῆς παρὰ τῶν Ὀμογενῶν, ἡ συγγνώμη τῶν εὐγνωμόνων Ἀναγνωστῶν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις, καὶ ἡ ὠφέλεια, ὅπου ἠθέλησα νὰ κάμω, ἔσται ἱκανὴ ἀνταμοιβὴ εἰς ἐμέ, ὅστις εὐχομαι νὰ ἦναι εἰς κοινὴν χρῆσιν τῶν διδασκόντων καὶ τῶν διδασκομένων.

Ἐν Βιέννῃ τῇ 15. Μαρτίου 1803.

Δημήτριος Νικολάου ὁ Δάρβαρις.

14

Δημήτριος Δάρβαρης, Ἐπιστολάριον, Βιέννη 1808

Ἐπιστολάριον κοινωφελὲς εἰς χρῆσιν τῶν περὶ τὴν σπουδὴν καὶ ἐμπορίαν καταγινομένων νέων σχεδιασθὲν ὑπὸ Δημητρίου Νικολάου τοῦ Δαρβάρεως, καὶ τύποις ἐκδοθὲν ἀναλώμασι τῶν Κυρίων Αὐταδέλφων Δαρβάρεων. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας Ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Γεωργίου Βενδῶτη. 1808 [σ. III - V, VIII - X, 253 - 256].

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Αἱ ἐπιστολαὶ εἶναι ὄχι μόνον χρήσιμαί, ἀλλὰ καὶ εἰς κάθε ἄνθρωπον ἀναγκαῖαι : διότι καθὼς εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξεύρωμεν μὲ ἄλλον διὰ στόματος νὰ ὀμιλῶμεν, οὕτως εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξεύρωμεν καὶ ἐγγράφως νὰ τὸ κάμνωμεν, ἐπειδὴ δὲν ἐμποροῦμεν νὰ ἤμεθα πάντοτε ὁμοῦ μὲ ἓνα ἄνθρωπον. Ἐκαστος, ὁποῖας τάξεως ἢ καταστάσεως ἤθελεν εἶσθαι, ἔρχεται εἰς ἀνάγκην, ὅπου πρέπει νὰ γράφῃ. Συνέρχονται παρ. χάριν δύο ξένοι, κάμνουν φιλίαν ἀναμεταξὺ των καὶ χωρίζονται· πῶς ἐμποροῦν οὗτοι νὰ διαφυλάττωσι τὸν καλὸν σύνδεσμον τῆς φιλίας των, εἰ μὴ διὰ γραμμάτων; Ἀνεχώρησεν ὁ υἱὸς ἀπὸ τὸν πατέρα· ὁ ἀδελφὸς ἀπὸ

τὸν ἀδελφόν του· πῶς θέλει δείξει ἐκεῖνος τὸ υἱικόν του χρέος; πῶς θέλει φανερώσει οὗτος τὴν ἀδελφικὴν του ἀγάπην; Ἀπέχει τις ἀπὸ τὸν ἠγαπημένον του φίλον, καὶ θέλει νὰ τοῦ ἀνακαλύψῃ τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας, καὶ νὰ τοῦ φανερώσῃ τὴν χαρὰν ἢ τὴν λύπην τῆς ψυχῆς του· κάθεται, γράφει μίαν ἐπιστολήν, καὶ τοῦ ἀναγγέλλει ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς ὅλα, ὅ,τι εἶχε νὰ τοῦ εἰπῇ διὰ στόματος εἰς τὴν παρουσίαν του. Ἔχει τις νὰ δηλοποιήσῃ τῷ ἄλλῳ τί, ποτε εἰς ξένον τόπον, τὸ ἐκτελεῖ εὐκόλως καὶ ταχέως διὰ τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἂν τοὺς χωρίζωσιν ὄρη ὑψηλότατα, καὶ θάλασσα μακρὰ : διότι ἡ ἐπιστολὴ καὶ ὄρη ὑπερβαίνει, καὶ θάλασσαν διαπερᾷ, καὶ πανταχοῦ γῆς διατρέχει ἐξαγγέλουσα τὰ τῆς ψυχῆς ἡμῶν κινήματα καὶ θελήματα. Πολλάκις ὅ,τι δὲν τολμῶμεν διὰ στόματος νὰ εἰπῶμεν, τὸ ἐγχαράττομεν εἰς τὸ χαρτίον. Ἐὰν ἔχωμεν νὰ ζητήσωμεν παρὰ τινος μίαν χάριν, παρασταίνομεν τὴν αἴτησίν μας ἐγγράφως πολὺ χαρισίτερον : διότι τὸ χαρτίον ὑποφέρει καὶ ἐκεῖνο ὅπου ἡμεῖς δὲν ἠθέλαμεν τὸ εἰπεῖ ἐκ στόματος ἢ ἀπὸ ἐντροπῆν ἢ ἀπὸ φόβον. Ἐπειτα ἔχομεν καὶ περισσότερον καιρὸν διὰ νὰ στοχασθῶμεν τὸ πρᾶγμα, νὰ τὸ ἐκφράσωμεν μὲ χάριν, καὶ νὰ τὸ παραστήσωμεν μὲ τάξιν. Πραγματευτής, τεχνίτης, βάνουσος ἐμποροῦν εὐκολώτερον καὶ συντομώτερον διὰ γραμμάτων νὰ τελειώνωσι τὰς ὑποθέσεις των καὶ δουλείας : διότι ὅπου δὲν δύναται ἢ δὲν θέλει τις νὰ ὑπάγῃ, ἐκεῖ γράφει, καὶ λαμβάνει τέλος ἢ ὑπόθεσίς του. Προσέτι τὴν σήμερον δὲν πιστεύουσιν τόσον οἱ ἄνθρωποι τὰ λεγόμενα, ὅσον τὰ γραφόμενα. Τώρα ζητοῦνται ὁμολογίαι, ἀποδείξεις, μαρτυρίαι· τώρα γράφονται διαθήκαι, συμφωνίαι καὶ συνθήκαι. Ὅθεν καλὸν ἦτον νὰ ἐξέυρη κάθε ἄνθρωπος, ἄρσεν καὶ θῆλυ, χωρὶς διαφορὰν τῆς ἀξίας, τάξεώς τε καὶ καταστάσεως νὰ γράφῃ : διότι τὸ γράψιμον, ἢ ἀνάγνωσις καὶ ὁ λογαριασμὸς εἶναι τρία πράγματα ὠφελιμώτατα καὶ ἀναγκαϊότατα εἰς καθ' ἓνα, καὶ συντείνουσιν εἰς τὸν φωτισμὸν καὶ στολισμὸν ἐνὸς γένους.

Ἄλλ' ὅσον μεγαλειτέρα εἶναι ἡ χρεῖα καὶ ἡ ὠφέλεια τῶν ἐπιστολῶν, καὶ ὅσον περισσότεραι καὶ ἀξιολογώτεραι ὑποθέσεις ἐκτελοῦνται εἰς τοὺς καιρούς μας δι' αὐτῶν, τόσον περισσότερον πρέπει νὰ θαυμάζῃ τις, πόσον ἀμελεῖται εἰς ἡμᾶς ἢ περὶ αὐτῶν δι-

δασκαλία : διότι βλέπομεν με ἄκραν λύπην τῆς ψυχῆς μας πλῆθος μαθητῶν, οἱ ὅποιοι σπουδάζουσι τόσους χρόνους εἰς τὰ σχολεῖα, καὶ δὲν ἐξεύρουσιν οὔτε μίαν ἀνεκτὴν δὲν λέγω ἀρεστὴν ἢ γλαφυράν ἐπιστολὴν νὰ γράψωσι, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπισύρωσιν ἑαυτοῖς πολλάκις μὲν ἄδικον μέμψιν τῆς ἀγνοίας, πολλάκις δὲ ὄχι ἄδικον τῆς σχολαστικῆς λεπτολογίας. Αἴτιον δὲ τῆς τόσης ἀμελείας δὲν εἶναι βέβαια ἄλλο, εἰ μὴ ἡ ἔλλειψις μιᾶς καλῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν ἐπιστολογραφίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἤθελον ὀδηγηθῆ ὅτι μαθηταὶ νὰ γράψωσι παντὸς εἴδους ἐπιστολάς εἰς ὅλας τὰς χρείας καὶ περιστάσεις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Διὰ νὰ ἀναπληρώσω λοιπὸν ταύτην τὴν ἔλλειψιν, καὶ νὰ ὀδηγήσω κατὰ τὸ δυνατὸν τοὺς νέους μας εἰς τὴν ἐπιστολογραφίαν, ἐσχεδίασα τὸ παρὸν Ἐπιστολάριον κοινωφελὲς ἐπιγραφόμενον, τὸ ὁποῖον παραδίδει ὅλους τοὺς ἀναγκαίους κανόνας περὶ τῆς συνθέσεως τῶν ἐπιστολῶν, καὶ περιέχει παντὸς εἴδους ἐπιστολάς ἀναγκαίας εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον[...].

Δὲν ἀρκεῖ ὅμως τὸ Ἐπιστολάριον νὰ διδάσκη μόνον πῶς νὰ γράφῃ τις ἐπιστολάς, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ ἱκανὰ παραδείγματα δι' ἄσκησιν τῶν νέων : διότι καθόλου νὰ εἰπῶμεν ἡ ἀνάγνωσις τῶν καλῶν ἐπιστολῶν εἶναι τὸ κάλλιστον μέσον εἰς ἕνα νέον διὰ νὰ γράφῃ καλὰς ἐπιστολάς. Ἐὰν ἐξεύρῃ αὐτὸς τί ἐστὶν ἐπιστολή, καὶ ἀναγινώσκῃ συχνὰ μετὰ προσοχῆς καλὰς ἐπιστολάς, πλουτίζεται ἡ διάνοιά του μὲ ἰδέας, στολίζεται ὁ νοῦς του μὲ εἰδήσεις, αὐξάνει ἡ προκοπή του, καὶ ἂν ἔχῃ σαφῆ ἰδέα τοῦ πράγματος ὅπου ἔχει νὰ γράψῃ, θέλει εἶσθαι βέβαια ἱκανὸς καὶ νὰ συνθέσῃ μίαν καλὴν ἐπιστολὴν. Τοῦτο μᾶς διδάσκει ἡ πείρα εἰς πολλοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι χωρὶς τινος ὀδηγίας χωριστῆς, μόνον διὰ τῆς μιμήσεως τῶν καλῶν ἐπιστολῶν γράφουσι τόσον γλαφυράς ἐπιστολάς, ὡς οἱ ἄριστοι ἐπιστολογράφοι.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος ἐκλεξα περισσότερον τοιαύτην ὕλην ἐπιστολῶν, αἱ ὅποια εἶναι συνήθεις εἰς τὸν κοινὸν βίον, καὶ λίαν εὐκόλαι εἰς τοὺς σπουδάζοντας νέους διὰ νὰ τὰς μεταφράσωσιν εἰς τὸ ἑλληνικόν· μάλιστα δὲ παρενέθηκα ἐνίοτε καὶ ἄλλας κατωτέρας ὕλης διὰ νὰ τοὺς κάμω ὄρεξιν εὐθύς εἰς τοὺς πρώτους

χρόνους νὰ γράφωσιν ἀφόβως πρὸς ἀλλήλους μικρὰς ὑποθέσεις : διότι ἐκ τούτων λαμβάνοντες ἀφορμὴν ἐξεύρω βέβαια ὅτι θέλουν παρακινήθῃ νὰ δηλοποιῶσιν ἕνας τῷ ἄλλῳ μικρὰ συμβεβηκότα ὁποῦ γίνονται εἰς τὰς ἡμέρας μας· μετὰ ταῦτα δὲ νὰ κοινολογῶσι καὶ ἄλλας ἀξιολογωτέρας περιστάσεις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

Εἰς τὸ δεῦτερον ἔβαλα τόσα μόνον ἐμπορικὰ γράμματα, ὅσα ἐνόμισα νὰ ἦναι ἀπολύτως ἀναγκαῖα εἰς ἕναν ἀρχάριον πραγματευτήν. Ἐδύνομον βέβαια περισσότερα νὰ προσθέσω καὶ ν' αὐξήσω τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα, ἕνα μὲν διὰ νὰ μὴ γένη ὀγκῶδες τὸ βιβλίον, καὶ αὐξήση παρὰ πολὺ ἡ τιμὴ του· ἄλλο δὲ ὅτι δύναται ἕκαστος διὰ τῆς πράξεως νὰ μάθῃ τὰ ἐλλείποντα, ἐπειδὴ αὐταὶ αἱ ὑποθέσεις τῆς ἐμπορίας του θέλουν τὸν ὀδηγήσει εἰς τὰ τοιαῦτα.

Εἰς τὸ τρίτον ἐπρόσθεσα ἐκεῖνα τὰ γράμματα, τὰ ὅποια ἐκτὸς τῶν κοινῶν καὶ ἐμπορικῶν ἐπιστολῶν εἶναι εὐχρηστα εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον. Ταῦτα δὲν ἐδύνοντο νὰ λείψωσιν εἰς τὸν παρὸν Ἐπιστολάριον, ἐπειδὴ εἶναι ἀναγκαῖα εἰς κάθε ἄνθρωπον πάσης τάξεως καὶ καταστάσεως : διότι ἕκαστος πρέπει καὶ ὀφείλει νὰ ἐξεύρῃ πῶς γράφεται μία διαθήκη, ἢ μία συμφωνία, ἢ ἄλλο τοιοῦτον γράμμα. Ἐπειτα ἤθελον νὰ ἦναι αὐτὸ ὄχι ἐλλιπὲς καὶ κολοβόν, ἀλλ' ὅσον εἶναι δυνατὸν πλῆρες καὶ ἐντελές.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν σύνθεσιν τούτου τοῦ κοινωφελοῦς Ἐπιστολαρίου εἶχον πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν περισσότερον τὸ ὄφελος τῶν σπουδαζόντων νέων, ἐπιμελήθη κατὰ τὸ δυνατὸν νὰ παραδώσω ἀκριβῶς τοὺς κανόνας, καθ' οὓς γίνονται παντὸς εἶδους γράμματα, διὰ νὰ ἐμπορῶσιν αὐτοὶ οὐ μόνον τὰ παραδείγματα κατ' αὐτοὺς νὰ κρίνωσιν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα νέα μόνον νὰ συνθέτωσιν. Ἐλπίζω λοιπὸν ὅτι δὲν ἄφησα κανένα ἀπὸ ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα, καὶ ἔβαλα τοιαῦτα παραδείγματα, τὰ ὅποια οὐχ ἦττον ὠφελοῦσιν ἢ τέρπουσι τοὺς νέους.

Εἰς τὴν ὀρθογραφίαν καὶ εἰς τὴν σύνταξιν ἠκολούθησα τοὺς κανόνας, τοὺς ὁποίους παρέδωκα εἰς τὴν πρὸ δύο χρόνων ἐκδοθεῖσαν Ἀπλοελληνικὴν μου Γραμματικὴν. Ἄν ἀρέσκη ἢ λέξις καὶ ἡ φράσις μου, τὸ ἀφίνω εἰς τοὺς νουνεχεῖς ἀναγνώστας νὰ κρίνωσιν. Ἐγὼ δὲ θέλω δεχθῆ μετ' εὐγνωμοσύνης πᾶσαν εἰλι-

κρινῆ καὶ ἀπαθῆ κρίσιν, ὅστις εὐχομαι ἐκ καρδίας νὰ ᾔηται καὶ τοῦτο τὸ πόνημά μου, καθὼς καὶ τᾶλλα, ὅσα μέχρι τοῦ νῦν ἐξέδωκα, εἰς κοινὴν τοῦ γένους ὠφέλειαν!

Ἐν Βιέννῃ τῆ 1 Ὀκτωβρίου 1808.

Δημήτριος Νικολάου ὁ Δάρβαρις.

ΜΕΡΟΣ Β΄.

Περιέχον ἐμπορικὰς ἐπιστολάς.

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

Πᾶσα ἐπιστήμη προϋποτίθησι κάποιας προϋπαρχούσας εἰδήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι θεμέλιον, ἐπάνω εἰς τὸ ὅποιον πρέπει νὰ ἐποικοδομῆται ὅλον τὸ κτίριον, διὰ νὰ ᾔηται μόνιμον, στερεὸν καὶ ὠφέλιμον. Οὕτως ἔχει καὶ μετὰ τὴν ἐμπορικὴν ἐπιστήμην. Δὲν ἀρκεῖ ὁ πραγματευτὴς νὰ ἐξεύρη μόνον νὰ συνθέτῃ μίαν γραφήν, ἥτις ἔχει ὅλα τὰ συστατικὰ τοῦ καλοῦ ὕφους, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχη καὶ τὰς ἀναγκαίας εἰδήσεις τῆς ἐμπορίας, αἱ ὁποῖαι συμβάλλουσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν καὶ κυβέρνησιν τῶν ἐμπορικῶν του ὑποθέσεων.

Πρὸ πάντων οὖν πρέπει νὰ ἔχη καλὴν εἶδησιν τῆς Ἀριθμητικῆς ὡς μιᾶς ἐπιστήμης, τὴν ὁποίαν ἕνας ἀρχάριος πραγματευτὴς πρέπει νὰ τὴν μάθῃ ἀκριβῶς καὶ ἐντελῶς, καθότι αὐτὴ ἐξόχως τῶν ἄλλων ὠφελειῶν, τὰς ὁποίας χορηγεῖ εἰς αὐτόν, συντρέχει πολὺ εἰς τὸ νὰ κινῆ τὴν διάνοιαν, νὰ ἐξασκῆ τὸν νοῦν, καὶ νὰ ἀνακαλύπτῃ κρυφὰς ἀληθείας. Ὅθεν συσταίνω εἰς κάθε νέον πραγματευτὴν τὴν ἐδικὴν μου πρόχειρον Ἀριθμητικὴν, ἣ ὁποία πραγματεύεται ἀκριβῶς οὐ μόνον περὶ τῶν τεσσάρων εἰδῶν τοῦ λογαριασμοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ πασῶν τῶν μεθόδων τῶν τριῶν δηλαδὴ τῶν πέντε, τῶν ἑπτὰ, κ.τ.λ. καὶ μάλιστα περὶ τῆς πολυθρυλλήτου ἀλυσιδωτῆς καλουμένης μεθόδου, καθὼς καὶ περὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν ξένων μονέδων, μέτρων καὶ ζυγίων, τῶν ὁποίων ἡ εἶδησις εἶναι ἀναγκαιοτάτη εἰς αὐτόν, διαφερόν-

τως δὲ εἰς τὰ τοῦ καμβίου, ὅπου ἂν δὲν ἐξέυρη αὐτὰ καὶ τὰ συναλλάγματα τῶν ἐπισημοτέρων ἐμπορικῶν πόλεων τῆς Εὐρώπης δὲν ἐμπορεῖ ποτὲ νὰ κάμνη ἀσφαλῶς καὶ συμφερόντως τὸν λογαριασμόν του.

Δεύτερον συστατικὸν τοῦ πραγματευτοῦ εἶναι ἡ εἶδησις τῶν ξένων διαλέκτων, καὶ μάλιστα τῆς Γερμανικῆς, Ἰταλικῆς καὶ Γαλλικῆς. Αὕτη ἡ εἶδησις τῶν ξένων γλωσσῶν εἶναι ἓνα κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἀποδίδει πλουσιωτάτους τόκους, καὶ χωριστὰ χορηγεῖ εἰς τὸν πραγματευτὴν μεγαλωτάτας ὠφελείας. Καλότυχος ἐκεῖνος ὁ νέος πραγματευτής, ὅστις μεταχειρίζεται τὸν εὐτυχῆ καιρὸν τῆς νεότητος, ὅπου ἀκόμη αἱ φροντίδες καὶ αἱ βιωτικαὶ μέριμναι δὲν τὸν ἐνοχλοῦν, διὰ νὰ μάθῃ ξένας διαλέκτους, καὶ νὰ βάλῃ τὸ θεμέλιον τῆς μελλούσης του εὐτυχίας : διότι οὕτω θέλει εἶσθαι ἱκανὸς περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ εὔρη πανταχοῦ τὴν κυβέρνησιν του.

Οὐχ ἤττον ἀναγκαῖα εἶναι εἰς ἓναν πραγματευτὴν καὶ ἡ σπουδὴ τῆς Γεωγραφίας. Ὁ νέος, ὅστις ἀφιερώνει ἑαυτὸν εἰς τὴν ἐμπορίαν, καὶ θέλει δι' αὐτῆς νὰ θεμελιώσῃ τὴν εὐτυχιάν του, πρέπει νὰ φροντίζῃ ὄχι μόνον τὴν πατρίδα του νὰ γνωρίζῃ, ἀλλὰ καὶ ἄλλα μέρη καὶ τόπους τῆς γῆς. Ἡ φιλομάθειά του θέλει κινηθῆ ἔπειτα νὰ γνωρίσῃ τὰς σχέσεις, τὰς τάξεις, καὶ τὰς συνηθείας τῶν διαφόρων ἐθνῶν καὶ τὴν ἐμπορίαν αὐτῶν, τὰ ποικίλα προϊόντα τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης τῶν διαφόρων τόπων, καὶ αἱ μεγάλαι ὠφελείαι τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἐπιμελείας του θέλουν συνοδεύσει μετὰ ταῦτα κάθε του κίνημα, καὶ θέλουν ἀνταμείψει πλουσίως τοὺς κόπους του.

Δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ τόπος, οὔτε μοὶ συγχωρεῖ ὁ σκοπὸς τούτου τοῦ βιβλίου νὰ ἐκτανθῶ πλατύτερον περὶ τούτου, καὶ νὰ διαλάβω ἀκριβῶς περὶ ἑνὸς ἐκάστου εἶδους τῶν μαθημάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀναγκαῖα εἰς κάθε πραγματευτὴν νὰ ἐξέυρη, ἐὰν θέλῃ νὰ ᾔναι ἄξιος τούτου τοῦ ὀνόματος. Ὅθεν ἐπιστρέφω εἰς τὸ προκειμένον.

Τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐμπορικῶν ἐπιστολῶν εἶναι ἡ ἐμπορία, ἡ ὁποία δικαίως τὴν σήμερον τιμᾶται κατ' ἀξίαν παρὰ πᾶσι τοῖς

ἔθνεσιν, ἐπειδὴ διεγείρει τὴν φιλοπονίαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐξάνει τὴν εὐτυχίαν αὐτῶν.

Τὸ ὕφος, καθὼς ἐπὶ παντὸς εἴδους ἐπιστολῶν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἐμπορικῶν εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον συνεθίζεται εἰς τὸν κοινὸν βίον μεταξὺ τῶν πεπαιδευμένων καὶ ἀστείων ἀνθρώπων. Τὸ μόνον προτέρημα τῶν ἐμπορικῶν ἐπιστολῶν εἶναι ἡ ἀκριβὴς συντομία συνεζευγμένη μὲ τὴν σαφήνειαν, καὶ μὲ τὴν γλαφυρότητα.

Πᾶσα ὅμως τέχνη καὶ ἐπιστήμη ἔχει κάποιους τεχνικοὺς ὄρους, ἢ κάποιας ἰδιαιτέρας ξενοφανεῖς λέξεις καὶ ἐκφράσεις περὶ διαφόρων ἀντικειμένων, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον διὰ τῆς κοινῆς χρήσεως τὸ πολιτικὸν δικαίωμα. Ὁ πολιτικός, ὁ φιλόσοφος, ὁ σπουδαῖος, καὶ ὁ τεχνίτης, ὁ οἰκονόμος καὶ ὁ βάνουσος ἔχουν μίαν χωριστὴν γλῶσσαν, καὶ ὁ πραγματευτὴς δὲν κάμνει ἐδῶ καμίαν ἐξαιρέσιν: διότι καὶ ἡ ἐμπορικὴ ἐπιστήμη ἐπῆρεν ἀπὸ ξένας διαλέκτους πολλὰς λέξεις καὶ οἰκείας φράσεις εἰς ἰδιαιτέραν σημασίαν, καὶ ἐκ τούτων ἔκαμε μίαν χωριστὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν πρέπει ἀναγκαίως νὰ ἐξεύρη ἕνας ἀρχάριος πραγματευτὴς.

Ἡ ἐμπορία εἶναι τόσον ἐκτεταμένη, μάλιστα δὲ εἰς τοὺς καιροὺς μας, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀνάγη τις ὅλας τὰς πολυειδεῖς ἐμπορικὰς ἐπιστολάς εἰς διωρισμένας τινὰς τάξεις. Ὅθεν θέλομεν διαλάβει μόνον περὶ τῶν ἀξιολογωτέρων εἰδῶν, καὶ κατὰ ταῦτα θέλομεν διαιρέσει καὶ τὰ κεφάλαια αὐτῶν.

15

*Νικόλαος Παπαδόπουλος, Ἐρμῆς ὁ κερδῶος, ἦτοι
Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεῖα, Βενετία 1815 - 1817*

Ἐρμῆς ὁ Κερδῶος ἦτοι Ἐμπορικὴ Ἐγκυκλοπαιδεῖα συγγραφεῖσα παρὰ Νικολάου Παπαδοπούλου διὰ προτροπῆς καὶ δαπάνης τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει τιμίου καὶ φιλογενοῦς Ἐμπορικοῦ Συστήματος τῶν Ἑλλήνων μεγαλεμπόρων πρὸς χρῆσιν καὶ ὠφέλειαν αὐτῶν καὶ τῶν ἀπανταχοῦ ὁμογενῶν. Ἐπιστάσις καὶ διορθῶσις Σ.[πυρίδωνος] Β.[λαντιῆ] Ἐν Βενετίᾳ. Παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. [τ. Α' 1815, τ. Β' 1815, τ. Γ' 1816, τ. Δ' 1817].

15α

Ἐρμῆς ὁ κερδῆος ἦτοι Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεία, τ. Α', σ.γ' - ις'.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Τί ἄρα εἶναι ἐκεῖνο, ὃ φίλτατόν μοι Πανελλήνιον, τὸ θεόδοτον αἷτιον, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς ἐσχάτους τούτους χρόνους, με θαυμασίαν δραστηριότητα ἀνεψύχωσε τοὺς ἀπανταχοῦ Ἑλληνας, καὶ ἀνεζωπύρησε τὸν φύσει ἐναποκειμένον εἰς τὰς Ἑλληνικὰς τφόντι καρδίας σπινθῆρα, καὶ διήγειρε τὴν πρὸς τὰ καλὰ καὶ ἔνδοξα τῶν ὁμογενῶν ὁρμήν; Ποῖον εἶναι τὸ μέσον, τὸ ὁποῖον ἢ θεία Πρόνοια μετεχειρίσθη διὰ νὰ ἀνεγείρῃ τὸ Γένος, προσκαλοῦσα τὰς Μούσας εἰς τὸν πάτριον αὐτῶν Ἑλικῶνα, καὶ ἀποδεικνύουσα τὴν Ἑλλάδα ἀξίαν διὰ νὰ ἀναλάβῃ, ἅν ὀπωσοῦν, τὴν ἀρχαίαν δόξαν μεταξὺ τῶν ἐπαγγελλομένων τὴν Φιλοσοφίαν καὶ τὰς ἐλευθέρως Τέχνας Ἐθνῶν, ἐν ᾧ ἐλεεινῶς αὕτη κατὰκειται δεδουλωμένη, ἀπροστάτευτος ἀπὸ ἄρχοντας, καὶ ἡγεμόνας, καὶ χηρεύουσα ἀπὸ προνόμια, καὶ εἰσοδήματα Στοῶν, Ἀκαδημιῶν, Λυκειῶν, Περιπάτων, καὶ ὅσα τοιαῦτα κοινωφελῆ Διδακτήρια ἐφώτιζον, καὶ ἐδόξαζον πάλαι ποτὲ τὴν φιλτάτην μας ταύτην Πατρίδα; Αὐτὰ τὰ πράγματα μᾶς πληροφοροῦσιν, ὅτι εἶναι τὸ Ἐμπόριον.

Τοῦτο, τὸ τίμιον, καὶ ἐλεύθερον ἐπάγγελμα ἐπιχειρισθέντες ἀπλῶς διὰ νὰ κερδήσωμεν, νὰ ἀπαντήσωμεν τὰς χρεῖας μας, καὶ πλουτήσαντες νὰ καλοζήσωμεν, μᾶς ἠνάγκασε νὰ λάβωμεν κοινωνίαν με τὰ διὰ τῶν Προγόνων μας φωτισθέντα Εὐρωπαϊκὰ Ἔθνη, νὰ μάθωμεν τὰς γλώσσας, καὶ διαλέκτους αὐτῶν, νὰ πλησιάσωμεν, καὶ κατὰ τὸ δυνατόν νὰ ἐμφιλοχωρήσωμεν εἰς τὰς ἰδίας των Ἀκαδημίας, καὶ Σχολεῖα, ἢ ἡμεῖς, ἢ ὑπότροφοι νέοι ὁμογενεῖς, νὰ τοὺς μιμηθῶμεν, καὶ νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ὡς ἀληθεῖς Ἕλληνες, καὶ γνήσιοι ἀπόγονοι τῶν εὐκλεῶν ἐκείνων Προπατόρων μας, εἶναι ἀπρεπέστατον νὰ μείνωμεν ἀμαθεῖς εἰς τὰ καλὰ καὶ ἀνάγωγοι.

Ὅθεν μετὰ τὸ ἥμισυ τῆς παρελθούσης Ἐκατονταετηρίδος

(ὅτε μὲ δίκαιον λόγον πρέπει νὰ καταμετρηθῆ ἡ Ἐποχὴ τῆς Ἑλλαδικῆς Ἀναγεννήσεως) πλήθη νέων Ἑλλήνων προσδραμόντες εἰς Ἱταλικὰς, Γερμανικὰς, καὶ Γαλλικὰς Ἀκαδημίας, καὶ διδασκόμενοι, οἱ μὲν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα διδάσκοντες τὰ τέκνα τῆς, οἱ δὲ καὶ μακρὰν ἀποδημοῦντες ἐφρόντισαν, καὶ φροντίζουσι διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ Γένους, συγγράφοντες ὅσα χρήσιμα, καὶ συντείνοντα εἰς τοῦτον τὸν ἀξιεπαινον σκοπὸν τῶν, καὶ διὰ τῶν εὐδοκιμησάντων εἰς πλοῦτον ἐμπόρων συμβοηθούμενοι, ἐκδίδουσιν εἰς τὸ κοινὸν τοῦ Γένους τὰ ἐπωφελέστατα συγγράμματα τῶν.

Ἄλλοι δὲ ἐκ τῶν εὐδοκιμησάντων εἰς τὸ ἐμπόριον, μεταχειριζόμενοι ὡς καλοὶ οἰκονόμοι τὸ παρὰ τοῦ πλουσιωδῶρου Θεοῦ ἐμπιστευθὲν αὐτοῖς τάλαντον εἰς ἀνέγερσιν, καὶ προικισμὸν Σχολείων τῆς πατρίδος, καὶ τροφοδοσίας ἐνδεῶν μαθητῶν, ἀναγράφονται δικαίως εἰς τὸν χρυσοῦν Κατάλογον τῶν Εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Καραϊωάνναι, οἱ Μαροῦτζαι, οἱ Ζωσιμάδαι, οἱ Καπλάναι, οἱ Κυδωνιεῖς, οἱ Χῖοι, οἱ Σμυρναῖοι, καὶ τόσοι ἄλλοι, ὅσοι συνέδραμον, καὶ συντρέχουσιν εἰς τὸν φωτισμὸν τῆς Ἑλλάδος, ὅλοι ἦσαν, καὶ εἶναι Ἐμποροὶ.

Ἐκτοτε, καὶ διὰ τῶν τοιούτων καὶ ἡ ἀρμονικωτάτη μας γλῶσσα ἐκαλλωπίσθη, καὶ μὲ παντοῖα βιβλία ἐπλουτίσθη, καὶ οἱ νέοι Ἕλληνες εὐγενῶς καὶ εὐαγώγως εἰς ἐπιστήμας, καὶ ξένας γλώσσας μαθητεύονται, καὶ ἀπειρα καλὰ ἀπεκτήσαμεν. Ἐκτοτε τὸ Γένος μας διακρίνεται παρὰ τῶν φωτισμένων Ἐθνῶν (ἂν δὲν τυφλώττη, ἢ ἐθελοκακῆ γλωσσαλγῶν ἀνάξιός τις περιηγητῆς ἐξ αὐτῶν) ἀπὸ τοῦς συνδούλους μας· ἔκτοτε ἔχομεν ἀξίους ὁμογενεῖς μας δεφένσορας, καὶ ὑπερασπιστὰς κατὰ τῶν θελόντων ἡμᾶς ἐξουθενῆσαι ἢ εἰς τὸ πανσέβαστον καὶ ὀρθοδοξότατον Δόγμα, ἢ εἰς τὴν κομψότητα τῆς Γλώσσης, ἢ εἰς τὰ ἦθη, καὶ ἔθιμά μας· ἔκτοτε καὶ ἡ θαυμασιοσύνη τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μας Ἱεραρχία συναριθμεῖ εἰς τὴν σεβασμιωτάτην αὐτῆς Σύνοδον, μέλη πολλὰ παντομαθῶς πεπαιδευμένα, καὶ ἡ ἀρχοντικὴ ὁμήγυρις εὐμαθῆ καὶ πολὺγλωσσα· καὶ διὰ νὰ εἴπω συντόμως ἔκτοτε, ἀφ' οὗ δηλαδὴ τὸ Ἐμπόριον ἔγινεν ἔργον τῶν ὁμογενῶν μας, ὅλον τὸ Γένος ἀνατρέχει μὲ γηγαντιαῖα βήματα εἰς τὴν προκοπὴν

καὶ πολυμάθειαν, καὶ γίνεται ἄξιον νὰ συναριθμηθῇ μὲ τὰ λοιπὰ ἐξευγενισμένα Ἕθνη, ἀπολαμβάνοντες ἀπὸ μόνον τὸ Ἐμπόριον ἐκεῖνα τὰ μέσα, καὶ τρόπους, τοὺς ὁποίους τὰ ῥηθέντα εὐποροῦσι κατὰ παντοῖα αἴτια.

Ἄδικον λοιπὸν εἶναι, ἀφ' οὗ διὰ τοῦ Ἐμπορίου οἱ Γραμματικοί, οἱ Ἱστορικοί, οἱ Φιλολόγοι, οἱ Λογικευόμενοι, οἱ Μαθηματικοί, οἱ Φυσικοί, οἱ Μεταφυσικοί, οἱ Χυμικοί, καὶ οἱ Ἀστρονόμοι, ἀπήλαυσαν, καὶ ἔχουν εἰς τὴν γλῶσσάν μας παντοειδῆ βιβλία πρὸς φωτισμὸν καὶ ὁδηγίαν τῶν τὸ Ἐμπόριον αὐτό, τὸ αἴτιον δηλαδὴ τῶν τοσούτων καὶ τοιούτων μας καλῶν νὰ ὑστερῆται μεθοδικοῦ βιβλίου πρὸς ὁδηγίαν τῶν ἐμπόρων, καὶ νὰ προστρέχη εἰς τὰ ἀλλόγλωσσα, διὰ νὰ διευθετήσῃ τὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ λογαριασμούς του.

Μὴ ὑποφέρων τὴν τοιαύτην ἀδικίαν, καὶ γνωρίζων ἀπ' ἑμαυτοῦ τὴν ἀνάγκην τῶν ὁμογενῶν μου ἐμπόρων εἰς τὸ νὰ ἔχουν εἰς τὴν γλῶσσάν μας μεθοδικὸν βιβλίον, ἐμπεριέχον καὶ διδάσκον ὅσα πρέπει νὰ ἰξεύρη ὅποιος ἐμπορεύεται· μάλιστα δὲ παρακινούμενος καὶ ἐμψυχούμενος ἀπὸ πολλοὺς ἐγκρίτους, καὶ φιλογενεῖς συναδελφούς τούτου τοῦ ἐμπορικοῦ τῶν ὁμογενῶν Συστήματος, οἱ ὅποιοι μὲ εὐγενῆ, καὶ γενναίαν προαίρεσιν σχεδὸν μὲ ἐβίασαν, ἀπεφάσισα νὰ δοκιμάσω ἂν ἤμπορῶ νὰ συγγράψω τοιοῦτο βιβλίον, κλέπτων ἑμαυτὸν ἀπὸ τὰς καθημερινὰς μου ἐμπορικὰς ἐνασχολήσεις, καὶ ἀφιερώνωντας τὰς ὀλίγας στιγμὰς τῆς ἀναπαύσεώς μου εἰς ἀφέλειαν τῶν ὁμογενῶν μου συνεμπόρων.

Σὰς βεβαιῶ, ὃ Ὅμογενεῖς, ὅτι τὸ ἐπιχείρημά μου τοῦτο εἶναι τολμηρότατον, παραβαλλόμενον μὲ τὰς ὀλίγας μου δυνάμεις τὰς ἀναγκαίας μου πολλὰς ἐνασχολήσεις· τὴν ἔλλειψιν πολλῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα εἰς τὰς πλουσίας τῆς Εὐρώπης Βιβλιοθήκας εὐρισκόμενα, μόνον ἂν συμπαρέζων ἐκεῖ, ἤθελον μοὶ εὐκολύνη τὸ ἔργον, καὶ κἄμποσα ἄλλα ἐμπόδια, καὶ δυσκολίας, μάλιστα ἀφ' οὗ ἐφιλοτιμήθην νὰ μὴ μεταφράσω κἀνὲν ἐφ' ὅσα Ἰταλικά, καὶ Γαλλικὰ τοιαῦτα βιβλία εἶδον ἕως τώρα, ἐπειδὴ τὰ στοχάζομαι ὡς ἐλλιπῆ καθ' ἑαυτά, ἀλλὰ χρήσιμα μόνον εἰς τὸ νὰ συνερανισθῶ τὴν ἀναγκαίαν ὕλην, καὶ νὰ ἀπαρτίσω τό, σὺν Θεῷ, ἐπιχειρούμενον τοῦτο βιβλίον.

Ἡ τόλμη μου, τὸ ὁμολογῶ, εἶναι μεγάλη· ἀλλὰ καλῆ τύχῃ εἶμαι καὶ Ἕλληνας, καὶ ἐμπορικῶς ἀνατεθραμμένους, ἦτοι καὶ φύσει, καὶ ἐπιτηδεύματι μεγαλόκαρδος, καὶ ἐπιχειρηματίας, καὶ ἐλπίζω νὰ δυνηθῶ νὰ ὑπερπηθῶ ὅλας τὰς δυσκολίας, καὶ νὰ ὠφελῶ, καὶ εὐχαριστήσω τοὺς εἰρημένους παρακινητάς, καὶ φιλοτίμους Συνδρομητάς μου, ἐργαζόμενος ὑπὸ τὰμμάτιά των, καὶ ἀκούων τὰς ἐπικρίσεις τῶν εἰδημονεστέρων των, πρὸ τοῦ νὰ τυπωθῇ τὸ βιβλίον. Διὰ δὲ τὴν ἐπικρίσιν τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων οὔτε φροντίζω, προσκαλῶν αὐτοὺς νὰ συγγράψουν εἰς τοιαύτην ὕλην καλῆτερα, ἂν ἤμποροῦν· εἰδὲ μὴ, ἅς σιωποῦν, καὶ αὐτὴ ἅς ἦναι πρὸς τούτους ἡ μόνη μου ἀπολογία.

Ἐπειδὴ δὲ διὰ νὰ γένη πλήρης καὶ ἀνελλιπὲς τὸ Σύγγραμμα κατὰ τὸν προτεθέντα σκοπὸν μου, πρέπει νὰ ἐμπεριέχῃ ὅσα ἀνήκουν εἰς τὸ ἐμπόριον τῆς ὑδρογείου μας ὅλης Σφαίρας· ἦτοι ἐμπορικὰς πόλεις, λιμένας, προϊόντα φυσικὰ, καὶ τεχνητὰ, μέτρα, ζυγία, νομίσματα, τὰ κεφαλαιωδέστερα τῶν συναλλαγματικῶν ἐθίμων, καὶ νόμων, ναυπηγίαν, καὶ ναυπλοῖαν ἐκάστης Ἐπικρατείας, τρόπους ἀριθμητικούς, καὶ κατάστροφαις ἐντελῶν διπλῶν καταστίχων, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἀποκαθιστῶσι τὸν ἀληθῶς ἔμπορον, ὀδηγούμενον ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν τυφλὴν τύχην, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Ἑρμῆν τὸν μετὰ λόγου Κερδαῖον, ἐνέκριναι τὴν ἀκόλουθον μέθοδον.

ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ.

Διὰ νὰ προγυμνασθῇ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Ἐμπορίου, νὰ πληροφορηθῇ ὅτι εἶναι ἐπιτήδευμα ἀναγκαῖον εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον, καὶ ἀρμόζον εἰς ἀνθρώπους ἐλευθέρους, καὶ εὐγενῶς ἀνατεθραμμένους, καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν καὶ πρόοδον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς γνωστῆς ἀρχαιότητος ἕως τῆς σήμερον συνοπτικῶς, καὶ κατὰ Ἔθνος, ἐξετέθη κατ' ἀρχὰς εἰς εἶδος Προδιατριβῶν ἢ ἐμπορικῆ σπουδῆ, εἰς τὴν ὁποίαν διαγράφονται ὅλα τὰ ἀνωτέρω, διηρημένα εἰς Κεφάλαια, καὶ θέλουν χρησιμεύσει εἰς μελέτην ἐκείνων ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους, οἱ ὅποιοι ἀγαπῶσι νὰ ἀποκτήσουν καὶ μεθοδικὴν θεωρίαν τοῦ ἐπαγγέλματος των. Ἐπο-

μένως ἀκολουθεῖ τὸ καθ' αὐτὸ Σύγγραμμα, διαιρούμενον κατὰ τὴν ὕλην εἰς τρία ταῦτα τὰ Λεξικά.

Α'. Λεξικὸν τῆς ὕλης τοῦ Ἐμπορίου, δηλαδὴ ἐμπεριέχον κατὰ λέξιν ὅλα τὰ προϊόντα ἀπὸ τὰ τρία Βασίλεια τῆς Φύσεως· ἢ Ἀπλᾶ, ὡς βαμβάκι, καννάβι, λινάρι, καπνοῦς, πιπέρι, κιννάμωμον (κανέλλα) ἀδάμαντας, καὶ λοιπὰ πετράδια, χρυσοῦν, ἄργυρον σίδηρον, μαλλία, δέρματα, ἄλειμμα, βούτυρον, κ.τ.λ. ἢ Τεχνητά, ὡς πανία, νῆμα, ροῦχα, συρίτια, βαναυσουργήματα, καὶ τὰ παρόμοια.

Εἰς αὐτὸ ὁ ἔμπορος εὐρίσκει ὅλον τὸ ὑποκείμενον τοῦ ἐπιτηδεύματός του, ποῦ γίνεται, ἢ κατασκευάζεται, καὶ ποῖον εἶναι τὸ καλὸν εἰς τὸ εἶδος του, διὰ νὰ μὴ ἀπαταῖται ἀπὸ τὸν πωλητήν, καὶ νὰ μὴ λαμβάνῃ ἄλλο ἀντ' ἄλλου μὲ ζημίαν του, καὶ διὰ νὰ ἰξεύρῃ ἀπὸ ποῦ κατ' ἀρχὰς πηγάζει, διὰ νὰ ἤμπορῇ ἂν ἦναι δυνατὸν νὰ τὸ ἀγοράζῃ ἀπὸ τὰ πρῶτα χέρια, καὶ νὰ τὸ ἔχῃ εὐθυνώτερον.

Β'. Τὸ Γεωγραφικὸν ἔμπορικὸν Λεξικὸν, ἦτοι τοῦ τόπου, καὶ τῶν μερῶν: διὰ τοῦ ὁποίου διδάσκεται ὁ ἔμπορος τὰς πόλεις, μὲ τὴν γεωγραφικὴν αὐτῶν θέσιν, καὶ ἀριθμὸν, καὶ ἐπιτηδειότητα τῶν κατοίκων αὐτῶν, τοὺς λιμένας, τὰς θαλάσσας, τὰς ὁδοὺς, τὰ ζυγία, τὰ μέτρα, τὰ νομίσματα, καὶ τὰ ἔθιμα εἰς τὰς συναλλαγὰς ἐκάστου τόπου.

Ὅτι δὲ τοῦτο εἶναι ἀναγκαιότατον, εἰς ὅλους εἶναι φανερώτατον· διότι μὲ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ θέλει γνωρίζῃ πόσον ἀπέχει ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην πόλιν, καὶ ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον λιμένα· ποίας συνηθείας εἰς τὰς πωλήσεις, ἀγοράς, καὶ πληρωμὰς ἔχει ἕκαστος τόπος, καὶ ἀπὸ ποῖον δρόμον ἤμπορεῖ νὰ φέρῃ, ἢ νὰ στείλῃ εὐκολώτερα, καὶ εὐθυνώτερα τὰς πραγματείας του, καὶ τόσα ἄλλα, διὰ τὰ ὁποῖα πολλάκις ἀπορεῖ, ἢ τὰ μανθάνει κατὰ λάθος, μὲ ζημίαν του.

Γ'. Λεξικὸν τῶν ἔμπορικῶν τρόπων καὶ κανόνων· ὅπου θέλει διδαχθῆ τὰ περὶ λογαριασμῶν, καταστίχων, συμφωνητικῶν, ὁμολογιῶν, ἀβαριῶν, παραιτήσεων, ἀσφαλειῶν, συναλλαγμάτων, κ.τ.λ. καὶ τοὺς νόμους, συνηθείας, καὶ κανόνας, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι κύρος καὶ ἰσχὺν εἰς τὴν διεύθυνσιν καὶ ἀπόφασιν εἰς αὐτά.

Ὅτι δὲ τοῦτο εἶναι χρησιμώτατον, τὸ γνωρίζει καὶ ὁ παραμικρὸς ἔμπορος, ὅταν συλλογισθῇ, ὅτι ὅταν συμπέσῃ νὰ λάβῃ πραγματείας μὲ καράβι, τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ἀβαρίαν, καὶ ἔχῃ, ἢ δὲν ἔχῃ κινδυνασφαλισμένον τὸ πρᾶγμα του· ὅταν συμφωνῇ συσταίνων συντροφίαν, ὅταν διαφέρηται διὰ καταμαρτυρικὸν συναλλαγματικοῦ γραμματίου (καμβιάλας) καὶ τόσα ἄλλα τοιαῦτα, εἰς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ τὸν ὀδηγήσῃ ὁ νόμος, (τὸν ὁποῖον θέλει εὕρῃ ἐνταῦθα) διὰ νὰ μὴ σφάλῃ προσωρινὰ δι' ἀμάθειαν, ἢ λάθος, καὶ χάνη παντοτεινὰ τὸ ἐδικόν του, καθὼς πολλοὶ τὸ παθαίνουν διὰ αὐτὰ τὰ αἵτια.

Ἐδῶ ἀναγινώσκων τὴν Λέξιν Καταμαρτυρία (Προτέστον) θέλει μάθῃ πότε, καὶ πῶς πρέπει νὰ τὴν κάμνῃ. Καὶ τὴν, Ἄβαρία, θέλει διδαχθῇ τί πρέπει νὰ πράξῃ· καθὼς καὶ εἰς τὴν Ἀσφάλεια, παραίτησιν, ἄφεσιν (Cessione) καὶ τὰς λοιπάς. Ἐδῶ μανθάνει τὰ χρῆσθαι τῆς ἐπιστολικῆς ἀνταποκρίσεως, καὶ τῶν παραγγελιῶν (κομμισιόνων) καὶ τῶν ἐπιτροπιῶν· καὶ ἐνεργῶν κατὰ τὰ γεγραμμένα, δὲν σφάλλει, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ, δὲν ζημιοῦται· καὶ τοῦτο εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ Βιβλίου.

Ὅλοι ὅσοι συνέγραψαν περὶ τῆς ἐμπορικῆς ταύτης ὕλης, καὶ ὑποθέσεως εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ Ἔθνη, ἐπροτίμησαν τὴν ἀναλυτικὴν ταύτην μέθοδον Λεξικογραφικῶς, διὰ τὸ ὠφελιμώτερον, καὶ προχειρότερον εἰς καθ' ἓνα, ὁπόταν θελήσῃ ἢ ἄρθρον πραγματείας, ἢ πόλιν τινά, ἢ νόμον, ἢ συνήθειαν νὰ ζητήσῃ· διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ ἠκολούθησα, τὸ αὐτὸ παράδειγμα, τὸ ὁποῖον μοι ἔφερε πολλὰς δυσκολίας, ἐπειδὴ πρῶτος ἐχρειάσθην νὰ κατατάξω εἰς τὸ ἐδικόν μας Ἀλφάβητον τοσαύτας λέξεις. Ἀλλὰ πόσους κόπους δὲν πρέπει νὰ θυσιάσῃ τινὰς διὰ νὰ ὠφελήσῃ τὸ Γένος του;

Ἡ διδακτικὴ μέθοδος ἤθελεν εἶναι εὐκολωτέρα, καὶ τερπνοτέρα, μάλιστα δείχνει καὶ πολυμάθειαν εἰς τὸν Συγγραφέα, ὅταν προχωρῇ ἀπὸ τὰ γένη εἰς τὰ εἶδη, καὶ ἐκ τούτων εἰς τὰ ἄτομα· ἀλλὰ τότε λείπει παντελῶς τὸ πρόχειρον εἰς τὸ νὰ εὕρῃ ὁ ἔμπορος τὸ ζητούμενον· καὶ τὸ βιβλίον ἤθελεν ἦναι ἐπιδεικτικὸν διὰ τὸν συγγραφέα, ἀλλ' ὀλίγον ὠφέλιμον διὰ τὸν ἀναγνώστην, πρὸς τὴν μαθητευσιν τοῦ ὁποίου εἶναι χρέος νὰ ἀποβλέπῃ ὁ συγγρα-

φεύς. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τῆς μεθόδου, τὴν ὁποίαν ἀκλουθήσας δὲν ἐλπίζω νὰ εὔρω τινὰ ἀντιλέγοντα, ἢ κατήγορον.

ΥΦΟΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ.

Περὶ δὲ τῆς λέξεως, καὶ τῶν φράσεων εἰς ταύτην μας τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν, ὑποπτεύω ὅτι θέλει εὑρεθοῦν τινὲς νὰ δυσαρεστηθοῦν. Ἄλλὰ τοὺς παρακαλῶ, πρὸ τοῦ νὰ μὲ κατακρίνουν, νὰ στοχασθοῦν ὅτι εἶμαι, καθὼς προεῖπον, ὄχι ἀπλῶς συγγραφεὺς ἄφροντις, καὶ ἔργον μόνον ἔχων τὸ βιβλίον τοῦτο· ἀλλὰ περικυκλωμένος ἀπὸ πολλὰς ἄλλας ἀναγκαίας ἐνασχολήσεις τοῦ ἐπαγγέλματός μου, καὶ βυθισμένος εἰς μυρίας φροντίδας, αἱ ὁποῖαι δὲν μοὶ δίδουν τὸν ἀρκετὸν καιρὸν διὰ νὰ ζητήσω, καὶ νὰ εὔρω προσφυστέραν λέξιν ἀπὸ αὐτὴν, τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθην εἰς τὰ πράγματα. Ἄλλ' οὔτε ἔχω ἐκεῖνα τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἤθελε πλουτῆ ἄλλος, ἂν συνέγραφεν εἰς μίαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Μεγαλοπόλεων. Ἡ Κωνσταντινούπολις πτωχεύει ἀκόμη ἀπὸ Βιβλιοθήκην κοινήν, πρᾶγμα ἀναγκαῖον διὰ τοὺς συγγράφοντας· ἀλλὰ μ' ὄλον τοῦτο καὶ εἰς αὐτὴν πρέπει νὰ συγγράφουν ὅσοι ἐπιθυμοῦν τοῦ Γένους τὴν ἀνόρθωσιν.

Εἰς τὴν δυσκολίαν ταύτην τῆς στενότητος τῆς καθομιλουμένης μας γλώσσης, διὰ τὴν ὁποίαν ὑστερούμεθα Λέξεων, μεταχειριζόμενοι ξένας καὶ βαρβάρους, προερχομένην εἰς μὲν τὰ ἀπλᾶ πράγματα ἀπὸ τὴν εὔρεσιν τῆς Ἀμερικῆς, καὶ τὴν ἀνακάλυψιν πολλῶν ἄλλων μερῶν τοῦ κόσμου, βορειοτέρων, καὶ νοτιοτέρων, (τὰ ὁποῖα εἰς τοὺς λαμπροὺς αἰῶνας τῶν Προγόνων μας ἦσαν ἄγνωστα, καὶ ἐνομίζοντο ἀκατοίκητα)· εἰς δὲ τὰ τεχνητὰ ὁμοίως, ἀπὸ τὴν τελειοποίησιν καὶ πολλαπλασιασμὸν τῶν τεχνῶν· διὰ νὰ προσαρμόσω τὰς ὀνομασίας τῶν πραγματειῶν μὲ τὴν ἐναρμόνιον φύσιν τῆς γλώσσης μας, ἐφύλαξα κατὰ τὸ δυνατόν τοὺς ἐξῆς Κανόνας.

α'. Τὸ νὰ πολιτογραφήσω τὰ νεόγνωστα χόρτα, καὶ φυτά, καὶ ζῶα, μὲ τὰ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα ἔτυχε νὰ λάβουν ἀπὸ τοὺς γνωρίσαντας αὐτά, καθὼς ἔκαμαν καὶ οἱ Πρόγονοί μας εἰς τὸ πέπερι, σίνγηπι, καὶ ὅσα τοιαῦτα γνωρίζονται βαρβαρικά ὀνόματα.

β'. Ὅσαι τέχναι καὶ ἐμπορικαὶ χρήσεις ἐφευρέθησαν μετὰ

ταῦτα, καὶ ὠνομάσθησαν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ἐφευρετῶν, νὰ τὰς μεταγλωττίσω κατὰ τὴν σημασίαν τῆς Λέξεως, ὡς Ἐκκαθαρτήν, τὸν Raffinatore, Κατασταλάκτην, τὸν Distillatore, καὶ τὰ παρόμοια, προσθέτων διὰ τὸ εὐληπτον καὶ τὴν Ἰταλογαλλικὴν ὀνομασίαν.

γ'. Ὅσοι τρόποι ἐμπορικοὶ κατὰ τὸ παρὸν ἐφευρεθέντες ἐμβῆκαν εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν, ἢ καὶ τὴν νομοθεσίαν, ὁμοίως ὅιον Κινδυνασφάλεια, ἢ ἀπλῶς, Ἀσφάλεια, Sicurtà. Παραίτησις, Abbandono, Ἀφεςις, Cessione. Συναλλαγματικὸν γραμματίον, Cambiale, κατὰ τό, Lettre de change, κ.τ.λ.

Εἰς δὲ τὴν φράσιν παρετήρησα πάντοτε τὰ δύο ταῦτα, καὶ ξένας νὰ μὴ μεταχειρισθῶ, μεταφράζων ἀπὸ τὰ συνερανεζόμενα βιβλία κατὰ λέξιν, καθὼς τὸ ἔπαθον μερικοί, καὶ νὰ ἦμαι ὅσον τὸ δυνατὸν εὐληπτος.

Τοῦτο τὸ ὕστερον φαίνεται δύσκολον εἰς ὄσους συγγράφουν, καθὼς καὶ τῶνόντι εἶναι, διὰ τοῦτο καὶ πολλοὺς κατηγόρησάν τινες διὰ τὶ τάχα δὲν ἔγραψαν μὲ τὰς πεπατημένας φράσεις, καὶ συνηθείας τοῦ κοινοῦ ὄχλου· ἀλλὰ μήπως καὶ μὲ αὐτὰς τὰς φράσεις ἤθελε καταλάβῃ ὁ χαλκεύς, καὶ ὁ ἀλλαντοπώλης περισσότερον; ἢ μήπως ἐδυνήθη τινὰς εἰς ὁποίαν διάλεκτον καὶ ἂν ἦναι (ἐκτὸς κωμικοῦ τινος διαλόγου) νὰ συγγράψῃ μὲ τοιαύτην τοῦ συρφετώδους ὄχλου ἔκφρασιν;

Διὰ νὰ καταλάβῃ τινὰς σύγγραμμα ὁποιονδήποτε, πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ τὰς ἰδέας, καὶ αὗται συγγενῶνται μὲ τὰς λέξεις· ὁ κοινὸς λαὸς ὕστερεῖται ἀπὸ ὅλας τὰς ἀφηρημένας ἰδέας, καθὼς ὁ Φιλόσοφος δὲν ἰξεύρει τὰς ὀνομασίας τῶν ἐργαλείων τοῦ χαλκέως, τοῦ ὑελεψοῦ, καὶ τῶν ὁμοίων· μὲ τοιαύτην διαφορὰν, ὅτι οὗτος ἐμβαίνωντας εἰς τὸ ἐργαστήριον ἑνός, ἢ καὶ πολλῶν ἀπὸ αὐτοῦς, τὰ μανθάνει, διότι τὰ πιάνει, καὶ τὰ βλέπει, καὶ τὰ γράφει· ὁ δὲ κοινὸς λαὸς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔμβῃ εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Φιλοσόφου, ἤτοι τὸν νοῦν του, ὅπου αἱ ἀφηρημέναι ἰδέαι, καὶ αἱ περὶ τούτων ἐκφράσεις γεννῶνται, καὶ συνυφαίνονται. Πῶς λοιπὸν ζητεῖς νὰ τὰς μάθῃ, καὶ πῶς νὰ γένη εὐληπτος ὁ συγγράφων περὶ πραγμάτων εἰς αὐτὸν ἀγνώστων;

Φράσις ἀπλῆ, ἀλλ' ὄχι βάρβαρος, ζητεῖται ἀπὸ τὸν συγγρα-

φέα· καὶ μελέτη μετὰ προσοχῆς ἀπὸ τὸν ἀναγνώστην διὰ ν' ἀποκτήσῃ ἐνταυτῷ καὶ τὰς ἰδέας, μανθάνων ὅ,τι δὲν ἰξεύρει, καὶ νὰ διορθώσῃ τὴν γλῶσσάν του, τὸ ὅποῖον δὲν πρέπει νὰ ᾔναι πάρεργος σκοπὸς δι' ὅσους συγγράφουν εἰς τὸν καιρὸν μας.

Ἐγὼ στοχαζόμεαι ὅτι καθὼς εἰς τὴν Γαλλικὴν καὶ Ἀγγλικὴν τὰς γλώσσας, αἱ ὁποῖαι καθημερινῶς πλουτίζονται, πολιτογραφοῦσαι ξένας λέξεις, καὶ φράσεις, δὲν εἶναι συγχωρημένον εἰς τὴν Γλῶσσάν μας, ἣ ὁποῖα ἔχουσα τὴν ζηλωτὴν, καὶ εὐγενῆ, καὶ πλουσίαν μητέρα της, ἤμπορεῖ ἀπὸ αὐτὴν μόνην νὰ δανείζηται τὰ ἀναγκαῖα, καὶ νὰ μὴ παρεκτρέπεται ἀπὸ τοὺς κανόνας τῶν φράσεων της χωρὶς ἀνάγκης, διὰ νὰ μὴ ἀπομακρυνθῇ πλεονοθευομένη, καθὼς εἶχε καταντήσῃ πρὸ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος.

Ἡ Γαλλικὴ καὶ Ἀγγλικὴ εἶναι διάλεκτοι ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς σύμμικτοι ἀπὸ πολλὰς γλώσσας, ὅθεν ἂν καὶ τῶρα ἐπισωρεύουν ἀκλίτως καὶ ἄλλας ξένας λέξεις, καὶ μιμοῦνται φράσεις, δὲν εἶναι παράξενον. Ἡ γλῶσσα ὅμως, τὴν ὁποῖαν λαλοῦμεν, ἐφύλαξε τὸν χαρακτῆρα τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς, μὲ τὰ ἄρθρα, κλίσειν, καὶ σχηματισμὸν ποῖαν χρεῖαν ἔχει λοιπὸν ἀπὸ ξένους ἰδιωτισμούς, καὶ λέξεις;

Εἶναι βέβαιον ὅτι συμμιγέντες μὲ τὰ ξένα Ἔθνη συνειθίσασμεν λέξεις καὶ φράσεις αὐτῶν, καὶ κατήντησε διαφορετικὴ τῶν Νησιωτῶν ἡ γλῶσσα, ἀπὸ τῶν κατοικούντων εἰς τὴν Ἡπειρον, καὶ ἡ τῶν ἐμπόρων, ἀπὸ τὴν συνεθιζομένην παρὰ τῶν ἀρχόντων. Οὗτοι καταχρόμενοι τοὺς Τουρκισμούς, καὶ ἐκεῖνοι τοὺς Ἰταλισμούς, κατήντησαν νὰ μὴ καταλαμβάνονται μεταξὺ των, ὡς νὰ ἐλαλοῦσαν ξένας διαλέκτους· ἀλλὰ διὰ τοῦτο πρέπει τὰ βιβλία νὰ συγγράφονται εἰς καθαρὰν ἀπλοελληνικὴν καὶ λέξιν, καὶ φράσειν, διὰ νὰ καθαρισθῇ ἡ γλῶσσα, καὶ νὰ γένῃ μία, καὶ καθαρὰ εἰς ὅλους. Ἀντὶ τοῦ ῥακομανθάρω τοῦ Νησιώτου, καὶ τὸ, κάμνω ἰντισάπι, τοῦ Κωνσταντινουπολίτου, καλῆτερον εἶναι τὸ, συσταίνω, τοῦ συγγράφοντος Ἑλληνος. Διὰ τί κάλσα, ἡ τζουράπι, καὶ ὄχι περισφύριον; ἀλλ' αὐτῆ, θέλεις μοι ἀποκριθῇ, εἶναι λέξις ἐδική σου, καὶ ἐγὼ δὲν τὴν ἐννοῶ. Σύμφημι· ἀλλ' ἐγὼ διὰ τοῦτο σοὶ τὴν ἐξηγῶ διὰ νὰ τὴν μάθῃς, νὰ τὴν συνεθίσῃς, νὰ τὴν λα-

λῆς, καὶ νὰ τὴν μάθουν τὰ τέκνα σου, καὶ κατ' ὀλίγον ὅλοι, καὶ νὰ καθαρισθῆ ἢ γλῶσσα, τὸ ὁπίον εἶναι ὁ σκοπὸς μας.

Ἄδελφοὶ Ἕλληνας, ὅσοι ἢ συγγράφετε, ἢ μεταφράζετε πρὸς ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, ἐπιμεληθῆτε νὰ διορθώσωμεν μὲ τοῦτον τὸν μόνον τρόπον τὴν γλῶσσάν μας, μάλιστα ὅσοι ἐκδίδετε Λεξικά, τὰ ὁποῖα εἶναι κανόνες τῆς γλώσσης· καὶ σεῖς γενικῶς, ὡ ἀπόγονοι τῶν γλαφυρῶν Ἑλλήνων, μὴ καταδέχεσθε νὰ βαρβαρίζητε μήτε εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιστολογραφικὴν ἀνταπόκρισίν σας, μήτε εἰς τὴν συνομιλίαν σας ἰταλίζοντες, καὶ τουρκίζοντες, ὡς τάχα εὐγενῶς ἢ πολυμαθέστερα ἐκφραζόμενοι. Διότι δὲν εἶναι οὔτε θέλει γένη εὐγενεστέρα, ἐμφαντικωτέρα, καὶ ἁρμονικωτέρα γλῶσσα ἀπὸ ταύτην, τὴν ὁποῖαν ἐκληρονομήσαμεν ἀπὸ τοὺς περικλεεῖς Προπάτοράς μας. Εἶθε νὰ καθαρισθῆ ποτε, καὶ νὰ πλουτισθῆ μὲ Λεξικά καὶ ἄλλα Συγγράμματα, καὶ θέλει ἀναφανῆ ζηλωτῆ εἰς ὅλα τὰ ἐξευγενισμένα Ἕθνη!

Εἰς τὸ ἐξῆς ὁ Ἐμπορος δὲν εἶναι βιασμένος νὰ γράψῃ κανελλα, ἢ καλάγι, κ.τ.λ. διότι γράφων κιννάμωμον, καὶ κασσίτερον, δὲν φοβεῖται μήπως δὲν τὸν καταλάβῃ ὁ ἀναγνώστης τοῦ γράμματός του, ὁ ὁποῖος ἔχωντας τὸ Λεξικὸν τοῦτο, φθάνει νὰ τὸ ἀνοίξῃ, καὶ εὐρίσκει τὴν σημασίαν του. Γράφων λοιπὸν καὶ ἀναγινώσκων οὕτω, ποῖος ἀμφιβάλλει, ὅτι ἢ γλῶσσα διορθοῦται, ἀποκτᾷ λέξεις καθ' ἑαυτὸ Ἑλληνικάς, καὶ ἀποπτύει τὴν ἐμφιλοχωρήσασαν μιζοβαρβαρότητα;

Ἐπροτεστάρισα τὴν καμβιάλε, καὶ σοῦ ῥακομανδάρω τὸ ἰντερέσσον μου, εἶναι φράσις ξένη, ἄγνωστος εἰς ὅλον τὸ Γένος, ἐκτὸς τῶν ἐμπόρων· ἀλλὰ συνηθίζεται, ἕως νὰ μάθωμεν ἀπὸ τὸ ἀνά χεῖρας Λεξικόν, ὅτι πρέπει νὰ γράφωμεν, Κατεμαρτύρησα τὸ συναλλαγματικὸν γραμματίον, καὶ Συσταίνω εἰς τὴν φροντίδα σου τὸ ὄφελός μου· καὶ πόσα τοιαῦτα εὐρίσκονται εἰς τὰς ἐμπορικὰς ἀνταποκρίσεις; Ὅλα αὐτὰ διὰ νὰ ἐξοστρακισθοῦν ἀπὸ τὴν γλῶσσάν μας, ἐχρειάσθη νὰ μὴ φανῆ τόσον εὐληπτον τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς τὴν πρώτην ὀμματίαν· ἀλλὰ τὸ ὄφελος αὐτῆς τῆς δυσκολίας εἶναι τόσον πολὺ, ὥστε ἀμφιβάλλω ἂν εὐρεθῆ φρόνιμος, καὶ φιλότιμος φιλογενῆς κἄν ἓνας, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ ἐπαινέσῃ τὸν τοιοῦτόν μου σκοπὸν, καὶ ἐπιχείρημα. Ἀφήνω λοιπὸν τὴν ἐπί-

κρισιν εἰς τὸν καιρὸν περὶ τούτου τοῦ δυσκόλου προβλήματος, καὶ ἀκολουθῶ τὸν στοχασμὸν μου.

15β

Ἐρμῆς ὁ κερδῶς ἦτοι Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεῖα, τ. Α'β' Λεξικὸν τῆς ἐμπορικῆς ὕλης Α - Κ, σ. 3 - 4.

ΠΡΟΟΔΟΠΟΙΗΣΙΣ.

ΦΙΛΤΑΤΕ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑ.

Τὸ ἀνὰ χεῖράς σου τοῦτο Λεξικὸν τῆς Ἐμπορικῆς Ὑλης συνερανίσθη ἀπὸ τὰ ἐγκριτότερα Γαλλιταλικά ἐμπορικὰ Συγγράμματα, μὲ προσθήκην τῶν γνωστοτέρων εἰς ἡμᾶς εἰς τὰ ἐντόπια προϊόντα, κατὰ τὴν ἰδίαν μου πληροφορίαν, καὶ τῶν εἰδημονεστέρων τὴν ἐπιμαρτυρίαν· ἀλλὰ καὶ μὲ ἀφαιρέσιν ὅσων δὲν εἶναι ἔργον τῶν ὁμογενῶν Ἐμπόρων.

Ἐφρόντισα καὶ ἠγωνίσθην, ὅσον αἱ περιστάσεις, καὶ οἱ τρόποι μοι ἐπέτρεψαν, νὰ μὴ φανῆ μήτε ἐλλιπές, μήτε περιττολόγον τὸ Βιβλίον, καὶ γενικῶς νὰ σε ὠφελήσω· ὥστε εἶμαι εὐέλπις ὅτι ἂν κατὰ πᾶντα δὲν ἐπιτύχω τὸν σκοπὸν μου τοῦτον, κατὰ τὰ περισσότερα ὅμως θέλω σὲ ἀκούσει εὐχαριστημένον.

Εἰς πολλὰς λέξεις εὐρίσκεις ἐξηγουμένην τὴν Ἑλληνικὴν ὀνομασίαν τῶν πραγμάτων μὲ τὴν ταυτοσήμαντον Τουρκικὴν, καὶ Γαλλικὴν λέξιν, πολλάκις δὲ καὶ τὴν Λατινικὴν, ὡς συγγενεστέραν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν, καὶ γνωστοτέραν εἰς τὰ Φαρμακοποιεῖα. Εἰς δὲ τὸ τέλος τοῦ Βιβλίου εὐρίσκεις Πίνακα τῶν Ἰταλικῶν ὀνομασιῶν, μὲ τὰς Ἑλληνικάς, διὰ περισσοτέραν σου εὐκολίαν.

Ἐγὼ Φίλε ἔκαμα ὅλον μου τὸ χρέος τῆς φιλογενείας, ἐπιμεληθεὶς καὶ συγγράφας κατὰ δύναμιν νεοφανῆ πράγματα εἰς τὴν γλῶσσάν μας· οἱ Ἐντιμότατοι Συναδελφοὶ Συστηματικοὶ τὸ ἐδικόν των, προσδαπανήσαντες, καὶ προτρέψαντες με· μένει λοιπὸν τὸ ἐδικόν σου χρέος, νὰ μελετᾷς, διὰ νὰ ὠφελῆθῃς κατὰ τὸν σκοπὸν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν μας.

Ἐρρωσο, καὶ εὐτύχει.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ 12 Φεβρουαρίου, 1813.

Ὁ ὁμογενής, καὶ φίλος σου. Συγγραφεὺς Ν. Π.

15γ

Ἐρμῆς ὁ κερδῶος ἦτοι Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεΐα, τ. Β' Λεξικὸν τῆς ἐμπορικῆς ὕλης Λ - Ω, σ. 383 - 384.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΛΕΞΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ ΓΛΗΣ ΠΙΝΑΞ ΙΤΑΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ.

Φίλτατε Ἀναγνώστα!

Διὰ νὰ εὐκολυνθοῦν ὅσοι ὁμογενεῖς ὄντες συνειθισμένοι εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν κατὰ τὸ παρὸν Ἰταλομιγῆ Διάλεκτον ἐνδέχεται ν' ἀπαντήσουν δυσκολίας εἰς τὸ νὰ εὔρουν τὴν ζητουμένην λέξιν εἰς τὴν σειρὰν τοῦ παρόντος Λεξικοῦ, ἐστοχάσθην ἀναγκαῖον τὸ Παράρτημα τοῦτο, διὰ τοῦ ὁποίου κατὰ σειρὰν Λεξικογραφικὴν ἐκτεθεῖσαι αἱ Ἰταλιστὶ ὀνομασίαι τῶν ἐν τῷ Βιβλίῳ Πραγματειῶν, καὶ ἐπεξηγούμεναι κυριολεκτικῶς μὲ τὰς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικὰς, μανθάνονται εὐκολώτατα.

Δὲν ἐπρόσθεσα καὶ τὰς Γαλλικὰς, ἢ Τουρκικὰς ταυτοσημάντους λέξεις διὰ νὰ μὴ μεγαλώσω πολὺ τὸ Βιβλίον· ἀλλὰ τὰς κυριωτέρας τούτων εὐρίσκεῖς εἰς τὴν σειρὰν τοῦ Λεξικοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ τὰς Λατινικὰς, ὡς συγγενεστέρας πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς. Ἐπιθυμῶ νὰ ἐξομαλυνθοῦν ὅλαι σου αἱ δυσκολίαι, καὶ νὰ φθάσῃ ὀγλίγωρα ὁ ἐπιθυμητὸς καιρὸς τοῦ καθαρισμοῦ τῆς γλώσσης μας, βέβαιον ἀποτέλεσμα τῆς φιλοτιμίας σου, καὶ τῆς ἐπιμελείας τῶν Φιλογενῶν προκομμένων εἰς τὸ νὰ γράψουν ἕκαστος Λεξικὸν καθαρὸν τῆς τέχνης, ἢ ἐπιστήμης, τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλεται. Δὲν εἶμαι βαθὺς εἰς τοὺς ἐπικρατοῦντας συστηματικούς στοχασμούς περὶ τῆς διορθώσεως τῆς γλώσσης, οὔτε φαντάζομαι νὰ γένω νομοθέτης, καὶ ὀδηγὸς τοῦ Γένους μου· ἀλλὰ μ' ὄλον τοῦτο στοχάζομαι, ὅτι ἡ εἰρημένη μέθοδος εἶναι καὶ εὐκολωτέρα, καὶ δρα-

στικωτέρα διὰ νὰ καθαρῖση τὴν γλῶσσάν μας ἀπὸ τὰς περιττὰς βαρβάρους, καὶ ξένας λέξεις· νὰ μᾶς δώσῃ τρανωτέρας ἰδέας περὶ τῶν πραγμάτων ἐξηγουμένων μὲ προσφυῆ, καὶ ἐτυμολογουμένην κυριολεξίαν, καὶ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀληθινὴν προκοπὴν.

“Ὅταν Σὺ φιλοτιμηθῆς νὰ γράφῃς ἀποσκορακίζων τὰς βαρβάρους ὀνομασίας, καὶ λέξεις, καὶ οἱ Φιλογενεῖς Συγγραφεῖς πλουτίσουν τὸ γένος μὲ λέξεις καθαρὰς, καὶ καλοεξηγημένας εἰς Λεξικὰ τοῦ ἐπαγγέλματός των, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ καλὴ ἔκβασις θέλει ἀποδείξει καὶ εὐκολον, καὶ ἐπωφελῆ τὸν στοχασμὸν μου.

Ἵγίαινε, καὶ γενοῦ ἄξιος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀνόματος!

Ἵ Ο Σὸς Ν. Π.

156

Ἐρμῆς ὁ κερδῶος ἦτοί Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεῖα, τ. Γ', Ἐμπορικο - γεωγραφικὸν λεξικὸν Α - Β, σ. ζ' - ι'.

ΠΡΟΟΔΟΠΟΙΗΣΙΣ.

Δὲν εἶναι πρᾶγμα εὐεπιβολώτερον, καὶ περιεργότερον ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινον Νοῦν. Ἡ πρώτη αὕτη, καὶ χαρακτηριστικὴ ἐνέργεια τῆς αὐτοῦ ψυχῆς εὐθὺς μετὰ τὴν ὀπωσοῦν τελειότητα τῆς μηχανῆς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, εἰς τὸ ὅποιον ἐνεπνεύσθη παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ τῶν ἀπάντων Θεοῦ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμπεριορισθῇ εἰς τοῦτο τὸ ὑλικὸν σαρκίον, ἀλλ' ἀναπετώσα ἕως τοῦ θρόνου ἐκείνου τῆς θείας Μακαριότητος, καὶ καταβυθιζομένη ἕως εἰς τὰς ἀβύσσους τοῦ Ἄδου, μελετᾷ τὴν Θεολογίαν· μετεωρίζομένη εἰς τὰς ἐπουρανίους σφαίρας, συνιστᾷ τὴν Ἀστρονομίαν· θεωροῦσα ἐπιστημονικῶς τὰ ἐν γῆ, τὰ ὑπὲρ γῆν, καὶ τὰ ὑπὸ γῆν ὄντα, ἀποτελεῖ τὴν Φυσικὴν· συγκρίνουσα τὰ μεγέθη, καὶ τὰς ἀποστάσεις τῶν ὄντων, συναρμόζει τὴν Μαθηματικὴν· φέρουσα διὰ τῆς μνήμης ὡς παρὸν τὸ παρεληλυθός, καὶ διαγράφουσα τὸ ἐνεστώδες, διηγεῖται τὴν Ἱστορίαν· συμπεραίνουσα ἔκ τινων παρατηρήσεων τὸ μέλλον, ἐπινοεῖ Ἀστρολογίαν, καὶ Μαντικὴν. Ὁ-φελιμωτέρα ὅμως καὶ τερπνοτέρα εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἶναι

ἡ γινομένη τοῦ νοῦς περιέργεια εἰς τὴν ὑδρόγειον ταύτην Σφαῖραν εἰς τὴν ὁποίαν πλασθέντες διετάχθημεν νὰ κατοικῶμεν παρὰ τοῦ Πλάστου ἡμῶν Θεοῦ, καὶ αὕτη εἶναι ἡ Γεωγραφία.

Περιττὴ πολυλογία ἤθελεν ἦναι τὸ νὰ ἀπαριθμῆσωμεν τὰς προξενουμένας ὠφελείας εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν σπουδὴν τῆς Γεωγραφίας· διότι χωρὶς αὐτῆς ἡ Ἱστορία, καὶ ἡ Φυσικὴ εἶναι ἀτελεῖς, καὶ ἡ Πολιτικὴ, καὶ Ἡθικὴ ἐλλιπέσταται. Τὸ δὲ Ἐμπόριον, ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ πρῶτον κινοῦν ὄλων τῶν τεχνῶν, χωρὶς τῆς Γεωγραφίας εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐνεργηθῇ κανονικῶς, καὶ νὰ δαψιλευσθῇ ἐκεῖνας τὰς ὠφελείας, αἱ ὅπῃαι προσδοκῶνται ἀπὸ τοῦτο τὸ εὐγενές, καὶ πολὺπλοκον ἐπάγγελμα.

Ταῦτα συλλογιζόμενος πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἐπεχείρησα νὰ ἐκδώσω Γεωγραφίαν ἐντελῆ, καὶ μεθοδικὴν εἰς τὴν γλῶσσάν μας, πρὸς ὄφελος κοινὸν τοῦ Γένους, καὶ μάλιστα τῶν Ἐμπόρων, λαβὼν ὁδηγὸν τὸν περίφημον Ἀγγλον Γουθρίαν, καὶ τὸ ἔργον ἤγγιζεν εἰς τὸ τέλος, ὅτε ἡ ἐσχάτη, καὶ μεγίστη μεταβολὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἐπικρατειῶν, καὶ Διοικήσεων, καὶ ἡ ἄστατος τύχη καὶ περιπέτεια τῶν οἰκιακῶν μου πραγμάτων, καὶ ὁ ἐπισκῆψας πάμφθορος ἐμπρησμός, μ' ἔκαμαν ν' ἀποκάμω, καὶ ν' ἀφῆσω ἀτελεῖς τὸ ἔργον, ἕως ὅτου νὰ μὲ ἐνισχύσῃ ὁ τῶν ἀγαθῶν Πρύτανις Θεὸς νὰ ἀποτελέσω, καὶ νὰ ἐκδώσω εἰς τὸ Κοινὸν ἐκείνους τοὺς κόπους, καὶ ἀγῶνάς μου.

Ἐπιχειρήσας δὲ τώρα διὰ τὰς προλεχθείσας αἰτίας νὰ συγγράψω τὴν Ἐμπορικὴν ταύτην Ἐγκυκλοπαιδείαν, τὴν παιδευσιν δηλαδὴ, καὶ μαθητευσιν ὅσων χρειάζονται οἱ ἀληθῶς ἔμποροι εἰς τὸ ἐπάγγελμά των, καὶ ἀναγκαζόμενος νὰ ἐκθέσω τὰς Ἐπικρατείας, Πόλεις, τόπους, λιμένας, θαλάσσας, ποταμούς, προϊόντα, καὶ τέχνας τῶν κατοίκων τῆς γῆς, καθ' ὅσον συμβάλλουν εἰς τὸ Ἐμπόριον, προσθέτων καὶ τὴν ἀναλογίαν τῶν νομισμάτων, ζυγίων, καὶ μέτρων, μὲ τὰ εἰς ἡμᾶς γνωστά, καὶ τὰ ἐκάστου ἔθιμα, νόμους, καὶ ἔμπορικὰ συναλλάγματα, ἐσύνθεσα τὸ παρὸν Γεωγραφικὸν Ἐμπορικὸν Λεξικόν, τὸ ὁποῖον, ὅτι εἶναι ὠφέλιμον εἰς ὅλον τὸ Γένος, καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς ἐμπορευομένους, εἶναι πασίδηλον· ὅτι δὲ εἶναι καὶ δυσκατόρθωτον, τὸ καταλαμβάνει πᾶς τις συλλογιζόμενος.

Α'. "Ότι διὰ τὸ νεοφανές του εἰς τὴν γλώσσάν μας, χρειάζεται πολὺν ἀγῶνα διὰ νὰ συναρμοσθῇ κατὰ τὸ πρέπον.

Β'. "Ότι τῶν διαφορῶν τύπων, καὶ τρόπων τὰ ὀνόματα, μάλιστα τῶν γνωσθέντων μετὰ τὴν ἔκλειψιν τῶν γεωγραφησάντων εἰς τὸ γένος μας, πρέπει νὰ προσαρμοσθοῦν εἰς τὰς καταλήξεις, καὶ ρυθμὸν τῆς γλώσσης μας, καθὼς ἔκαμαν ἐκεῖνοι Στράβων, καὶ Πτολεμαῖος, οἱ κορυφαῖοι καὶ μετ' αὐτοὺς ὅσοι τοιαῦτα συνέγραψαν, ὥστε καὶ νὰ φυλάττουν τὰ χαρακτηριστικὰ γράμματα τῆς ὀνομασίας των, κατὰ τὴν διάλεκτον τοῦ ἐνοικούντος ἔθνους, διὰ νὰ μὴ ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τὸ εὐκατάληπτον· ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ ἦναι κακὸν ἔργον, καὶ μακρὰν πολὺ ἀπὸ τὴν εὐφράδειαν, καὶ εἰρμὸν τῆς γλώσσης μας.

Γ'. "Ότι ἡ καταγραφή πρέπει νὰ συνερανησθῇ ἀπὸ Συγγράμματα κλασικά, καὶ ὁ ὑπολογισμὸς τῶν νομισμάτων, μέτρων, καὶ ζυγίων νὰ γένη μετὰ τὴν κατὰ δύναμιν ἀκρίβειαν, κ.τ.λ.

Ἐγὼ λοιπόν, Φίλτατε Ἀναγνώστα, ἐπιμελοῦμαι νὰ νικήσω ὅλας τὰς δυσκολίας, καὶ νὰ ἐκτελέσω τὸ Σύγγραμμα ὅσον τὸ δυνατὸν ἐντελές εἰς τὸ εἶδός του, καὶ ὠφέλιμον πρὸς Σέ, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀποτείνω τοὺς σκοποὺς μου τούτους, καὶ κάμνω τοὺς κόπους. Ἐπεμελήθην, ὅσον ἐδυνήθην, καὶ ἠρεύνησα πολλοὺς περὶ τῶν γνωστῶν εἰς αὐτοὺς πραγμάτων, ὅσον αἱ περιστάσεις τοῦ θανατικοῦ μοι ἐπιτρέπουσιν εἰς τὴν ἐδῶ παροικίαν μου· ἐμελέτησα διάφορα Συγγράμματα περιηγητῶν, καὶ ὠφελήθην οὐσιωδῶς ἀπὸ τὸ πεντάτομον Μέγα Ἐμπορικογεωγραφικὸν Λεξικὸν τοῦ κύρ Πευχήτου (Peuchet), τὸ τετράτομον τοῦ κύρ Σαυαρή, τὸ ἐπιγραφόμενον Μέντωρ Ἐντελής τῶν Ἐμπόρων, καὶ ἄλλα Γεωγραφικὰ Συγγράμματα, γνωρίζων τὴν χάριν εἰς ἐκείνους τοὺς νεωτέρους ἀλλογενεῖς, οἱ ὁποῖοι περιελθόντες καὶ τὰ ἀπώτερα μέρη τῆς ὑδρογείου Σφαίρας, συνέγραψαν ὠφέλιμα ἀπομνημονεύματα περὶ Ἐμπορίου.

Σὺ δὲ μελέτα, καὶ μάνθανε, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τεχνητὴν Σφαῖραν ὑδρογείον, ἢ καὶ γεωγραφικοὺς Πίνακας, ἤτοι χάρτας, διὰ νὰ ὀδηγῆς καὶ μετὰ τὰ ὀμμάτια τὴν φαντασίαν σου, καὶ εὖχου νὰ λάβω καιρὸν νὰ ἐκδώσω καὶ τὴν Γενικὴν μου Γεωγραφίαν, ἢ ὁποία θέλει σὲ διδάξει ἐπιστημονικώτερον τὰ περὶ τῆς Ἐπι-

στήμης ταύτης, τῆς τοσοῦτον ἀναγκαίας διὰ τὸ Ἐμπόριον, καὶ τὴν Ἱστορίαν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλὰ φράσεις, καὶ ὅροι γεωγραφικοὶ ἀναγκαίως ἐμφιλοχωροῦν εἰς τὸ Βιβλίον τοῦτο, καὶ εἶναι δύσκολον νὰ τὰς ἐννοήσῃ ὁ ἄπειρος εἰς τὴν Γεωγραφίαν, ἀναγκαῖον μοι ἐφάνη νὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα τὰ ἀκόλουθα Γεωγραφικὰ Προγυμνάσματα, μὲ τὴν δυνατὴν συντομίαν συνοπτικώτατα. Ὑγίαινε, καὶ εὐτύχει.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ κ'. Ἰουνίου, αἰε'.

Ὁ Συγγραφεύς.

16

*Ὁ Ἐμπορικὸς Κώδιξ τῆς Γαλλίας.
Μετάφραση Νικολάου Παπαδοπούλου, Βιέννη 1817*

Ὁ Ἐμπορικὸς Κώδιξ τῆς Γαλλίας. Μεταφρασθεὶς ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ πρωτοτύπου, καὶ πολλοῖς σημειώμασι πλουτισθεὶς, ἔτι δὲ παραρτήματι τῶν ἀναγκαίων ἀρθρῶν ἐκ τοῦ πολιτικοῦ Κώδικος ἐπαυξηθεὶς παρὰ Νικολάου τοῦ Παπαδοπούλου, παρ' οὗ προσενεχθεὶς τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐντιμοτάτῳ Συστήματι τῶν Ἑλληνοῤῥωμαίων Ἐμπόρων πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν, ἀναλώμασι τοῦ τιμιωτάτου κυρίου Μιχαὴλ Βασιλείου τύποις ἐκδίδεται. Ἐν Βιέννῃ, 1817. Ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ τυπογραφείου δὲ Χιρσφέλδ. [σ. ε' - κ'].

Τῇ Ἐντιμοτάτῃ καὶ φιλογενεστάτῃ ὀμηγύρει τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνοῤῥωμαίων Ἐμπόρων, τῶν συναπαρτιζόντων τὸ ἐμπορικὸν Σύστημα, ἐθελαγάθοις μοι Συναδελφοῖς, τὸ εὖ πράττειν.

Ἐντιμότατοι Κύριοι,

Συγκροτηθὲν πρὸ εἴκοσι περί που ἐτῶν τὸ ἡμέτερον τοῦτο Σύστημα τῆς ἀδελφικῆς συνενώσεως, ἀπέδειξεν ἐμπράκτως ὅτι ἀδελφοὺς ὑπ' ἀδελφοῦ βοηθούμενος ὡς πόλις ὀχυρὰ τοῖς ὑπεναντίοις, καὶ δὲν εἶναι κἀνεὶς ἐκ τῶν συναδελφῶν, ὁ ὅποιος νὰ μὴ ἀπήλαυσεν ἐκ τούτου πολλήν, ἢ κἀν ὀλίγην τὴν συνδρομήν, καὶ ὠφέλειαν. Ἐγκριθὲν δὲ μετὰ ταῦτα,

καὶ αὐθεντικῶς ἐπικυρωθὲν μὲ ὑψηλά, καὶ σεβαστὰ θεσπίσματα, καὶ διατάγματα τῶν Κραταιοτάτων ἡμῶν βασιλέων, διὰ θείας τῶντι ἐπινεύσεως, χ ε ἰ ρ γ ἄ ρ Κ υ ρ ῖ ο υ ἐ π ἰ κ ε φ α λ ῆ ν β α σ ι λ ἑ ω ς, μᾶς πληροφορεῖ τρανώτατα εἰς δύο ταῦτα· ὅτι δηλαδή τὸ Γένος ἡμῶν, καὶ μάλιστα οἱ τὴν θεοφύλακτον ταύτην βασιλεύουσιν ἐνοικοῦντες ὁμογενεῖς, ἐπιβάλλουσιν ἐφαμιλλώμενοι μὲ τὰ λοιπὰ ἐμπορικὰ ἔθνη εἰς τὸ ἔντιμον καὶ ἐλευθέριον τοῦ Ἐμπορίου ἐπάγγελμα, καὶ ὅτι ἡ βασιλικὴ πρόνοια φιλοτίμως καὶ εὐμενῶς συγκατανεύει ἀποπληροῦσα τὰς εὐλόγους ἡμῶν ἐξαιτήσεις.

Μανθάνομεν ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα, ὅτι οἱ ἐμπορευόμενοι κατὰ τὸ παρὸν ἔχουν τὴν ἀνήκουσαν εἰς τὸ ἐπάγγελμά των πρᾶξιν, ἀλλ' ἐπειδὴ αὕτη μόνη, καίτοι βάσις αὐτῶν καὶ τὸ ἀρχικώτερον οὖσα, δὲν ἀποτελεῖ τελείαν ἀμμίαν ἀπὸ τὰς τέχνας, ἀπεβλέψαμεν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καὶ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς θεωρίας, ἵνα μὲ τὰς δύο ταύτας πτέρυγας, τὴν πρᾶξιν δηλονότι, καὶ τὴν θεωρίαν ἀνακουφίζομενοι, ἀναδράμωμεν εἰς τὴν δυνατὴν τοῦ ἐπαγγέλματός μας τελειότητα· διὰ τοῦτο ἠναγκάσθην κατὰ πρῶτον ἀπὸ τὴν γενναίαν, καὶ γενικὴν Συστηματικὴν ἐλευθεριότητα νὰ συγγράψω, καὶ νὰ Σᾶς ἀποδώσω τὸν κερδῶν Ἐρμῆν ἧτοι τὴν ἐμπορικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν, τῆς ὁποίας τὸ πρῶτον μέρος εὐρίσκεται ἤδη εἰς τῶν Ἐνετῶν τὰ πιεστήρια, καὶ μετ' ὀλίγους μῆνας θέλει μᾶς σταλῆ διτόμον πρὸς κοινὴν εὐφροσύνην, καὶ ὠφέλειαν.

Φιλοτιμούμενος δὲ μὲ πρόθυμον ἐνασχόλησιν εἰς ἀπαρτισμὸν τοῦ ἐπιθυμητοῦ σας ἐκείνου βιβλίου, ἠναγκάσθην ἀπὸ τὴν ἐνσκήψασάν μοι πανδύνον συμφορὰν νὰ ζητήσω ἀναψυχὴν μὲ τὴν μεταβολὴν πρὸς καιρὸν τοῦ ἔργου, καὶ ἐπικρίνας τὸ μὲν ἡδυπαθές, καὶ χαρμόσυνον ἀνάρμοστον, τὸ δὲ λυπηρότερον ὀλέθριον εἰς τὴν πληγωθεῖσαν μου καρδίαν, ἐπεχείρησα τὴν μετάφρασιν τοῦ ἐμπορικοῦ τούτου Γαλλικοῦ Κώδικος, ὡς οὐδέτερον κατὰ πάντα πρὸς κίνησιν τῶν παθῶν, καὶ ἐπωφελέστατον σύγγραμμα εἰς τὴν Συστηματικὴν Ὀμήγυριν, καὶ Σᾶς τὸ προσφέρω πρὸς ἔνδειξιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἀδόλου εἰλικρινείας μου, ἀφίνωντας εἰς ἄλλους νὰ σᾶς ἐπαινέσουν διὰ τὸν πρὸς τὰ κοινωφελῆ ζῆλόν σας,

καὶ στρέφων τὸν λόγον εἰς ἔκθεσιν περὶ τῆς χρήσεως τοῦ βιβλίου, καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ ὠφελείας.

Δὲν φρονῶ, ὅτι ὁ μεταφρασθεὶς οὗτος Κώδιξ πρέπει νὰ νομισθῇ δι' ἡμᾶς νομοθεσία ἀπαράβατος· ἐπειδὴ κατὰ τὴν γνώμην ἀπάντων τῶν νομοθετῶν, οἱ νόμοι ἐμπεριορίζονται ἀπὸ τὰ σύνορα τῶν Ἐπικρατειῶν, εἰς τὰς ὁποίας θεσπίζονται, καὶ τότε μόνον ὑπερπηδοῦσιν, ὅταν ἀτομικῶς συνοδοιοποροῦν μὲ τοὺς ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν πατρίδος ἀποδημοῦντας ὁμοεθνεῖς· ἢ ὅταν κοινῇ ψῆφος ἔθνος τινός, ἢ τοῦ Ἠγεμόνος αὐτοῦ (ἔπερ θεωρητικῶς ἰσοδυναμεῖ) τοὺς πολιτογραφῆσῃ καὶ παρ' ἑαυτῶ. Ἄλλὰ μὴ ἀμφιβάλλων, ὅτι ἐνασχοληθέντα τὰ δεινότερα περὶ τοὺς νόμους Γαλλικὰ συστήματα ἀπετέλεσαν τὸν Κώδικα τοῦτον συνοπτικώτατον κατὰ τὸ μέγεθος, ἐμπεριληπτικώτατον κατὰ τὴν ὕλην, λακωνικώτατον, ἀλλ' ἀκριβῆ, εἰς τὰς ἐκφράσεις, καὶ ἀρμοδιώτατον πρὸς κανονισμόν, καὶ εὐθυδικίαν τῶν ἐμπορικῶν διενέξεων, ἐξ ἧς πηγάζει ἡ εὐδοκίμησις, καὶ ἐπαύξησις τοῦ Ἐμπορίου, πρὸς ἣν ἡμεῖς ἀποβλέπομεν, τὸν ὑπολαμβάνω ἀναγκαῖον εἰς τὴν ἐμπορικὴν Ὀμήγυριν τοῦ ὅλου μας Γένους, καὶ ἄξιον μελέτης καὶ σπουδῆς.

Ὅντες μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν μακρὰν ἀπὸ τὰς εὐρυχώρους περὶ Ἐμπορίου ἰδέας, δὲν εἶναι παράδοξον ἐὰν ὑστερώμεθα εἰσέτι ἐμπορικῆς νομοθεσίας. Αἱ ὑποθέσεις γεννῶσι τὰς διενέξεις, καὶ αὗται ἐπιζητοῦσι τὰ δικαστήρια· ταῦτα δὲ διευθετεῖ ὁ νομοθέτης. Ἡμεῖς ἄρα ἀναλαβόντες τὰς πρώτας, καὶ ἐμπεσόντες φυσικῶς εἰς τὰς δευτέρας, ἔχομεν ἀνάγκην τῆς ῥηθείσης νομοθεσίας, πρὸς θεσπισμὸν τῆς ὁποίας ἐπινεύει ἡ κραταιοτάτη Διοίκησις, καθὼς πληροφοροῦμεθα ἀπὸ τρανώτατα τεκμήρια. Εἰς ὀλίγου χρόνου διάστημα τρεῖς ἀνενώσαμεν τὴν Συστηματικὴν μας ὀροθεσίαν, καὶ πέρυσιν οὕτω ἢ κοινῇ συναίνεσις ἐπικρίνασα ἐλλιπῆ καὶ τὴν τελευταίαν, ἐφρόντισε περὶ νέου ὀργανισμοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ τελευταία τούτου συναρμογὴ χρειάζεται ἐρανισμόν ἀπὸ ἄλλας νομοθεσίας, τὰς ὁποίας ἐθέσπισαν ἔθνη παλαιότερα, καὶ δοκιμώτερα εἰς τὸ Ἐμπόριον, ὀδηγούμεθα ἀπὸ τὴν ἀνάγκην, καὶ τὴν πεῖραν, καὶ συμβοηθούμεθα ἀπὸ πολλὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἡμεῖς ὑστερούμεθα, ἐνεκρίθη ἡ μετάφρασις εἰς τὴν γλῶσσάν μας τῶν

νόμων τούτων, οἱ ὅποιοι διὰ πολλὰ αἷτια πρέπει νὰ προτιμηθοῦν ἀπὸ τοὺς λοιποὺς τοῦ αὐτοῦ εἴδους, καί, καθὼς στοχαζομαι, ἂν δὲν ὑπερτεροῦν τοὺς ὁμοίους των ἅπαντας, ἀναμφιβόλως ὅμως δὲν εἶναι κατώτεροι μηδενός.

Ἐπιμεληθεὶς εἰς τὴν μετάφρασιν νὰ φυλάξω δύο ταῦτα. Α'. νὰ ἦμαι εὐληπτος, καὶ σαφής κατὰ τὸ χρέος τῶν νομοθετούντων. καὶ Β'. νὰ μὴ πολιτογραφήσω λέξεις ἀλλογενῶν διὰ νὰ φυλαχθῆ, ἢ νὰ εἶπω ὀρθότερον, νὰ πλουτισθῆ ἢ ἀρμονικωτάτη μας Γλῶσσα, καὶ εὐρῶν πολλαχοῦ ἀντιφατικὰ ταῦτα πρὸς ἄλληλα ἐξ αἰτίας τῆς κοινῆς χρήσεως, ἢ νὰ εἶπω καλῆτερα, καταχρήσεως, ἠναγκάσθην νὰ οἰκονομήσω, τὸ μὲν πρῶτον μὲ σύντομα σχόλια ἀνάλογα μὲ τοῦ βιβλίου τὸν ὄγκον· τὸ δὲ δεύτερον μὲ τὴν προσθήκην εἰς τὰ κυριώτερα τῆς ταυτοσημάντου, καὶ ἰσοδυνάμου Γαλλικῆς λέξεως τοῦ πρωτοτύπου.

Νομίζων ὅτι θέλω φανῆ εὐάρεστος εἰς τὴν ἔντιμόν σας ἀδελφικὴν Ὀμηγυριν καὶ μὲ τοῦτο τὸ κοινωφελές μου ἔργον, δὲν φροντίζω παντελῶς τίποτ' ἄρα θέλουν εἰπῆ οἱ λεξιθῆρες ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἀνωφελῶς μὲν ὡς πρὸς τὸ κοινόν, ὀδυνηρῶς δὲ πρὸς ἑαυτούς, κατατρῶγονται, πρὸς ἀλλήλους διαμαχόμενοι περὶ λεξιδίων, καὶ φράσεων, ὅχι μόνον χωρὶς καρπόν, ἀλλὰ καὶ μὲ ζημίαν τῆς γλώσσης μας, ἢ τοῦλάχιστον μὲ ἐμπόδιον τῆς ἐπιθυμητῆς ἀπὸ τὰς φιλοκάλους καρδίας ἐπανορθώσεώς της εἰς ἐκεῖνον τὸν ὑπέρτατον βαθμόν, ἀπὸ τὸν ὅποιον κατὰ δυστυχίαν ἐλεινῶς ἐξέπεσεν. Ἡ Λατινικὴ γλῶσσα (καὶ κατὰ κληρονομίαν ἢ Ἰταλική, Γαλλικὴ, καὶ Ἰσπανικὴ παραφυσάδες αὐτῆς) διδαχθεῖσα παρ' ἡμῶν (τῶν Ἑλλήνων) τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἐπολιτογράφησε καὶ τὰς ὀνομασίας, καὶ οὐσιώδεις λέξεις αὐτῶν· καυχᾶται δ' ὅμως ὅτι συνεπεισάξασα εἰς τὴν πατριδα μας μὲ τὴν δεσποτείαν της καὶ τὴν νομοδιδασκαλίαν, μᾶς ἠνάγκασε νὰ πολιτογραφήσωμεν καὶ τὰς περὶ αὐτῆς λέξεις. Ἀλλὰ μᾶς ἀδικεῖ ἢ νομοδιδάσκαλος αὕτη ἐκλαμβάνουσα τὴν συγκατάβασιν (ἂς μὴ εἶπω ἄλλο) τῶν ἐπὶ Θεοδοσίου, Ἰουστινιανοῦ, καὶ ἄλλων ἐγκαυχωμένων ἐπὶ τῷ Ῥωμαϊκῷ Αὐτοκρατορικῷ ὀνόματι νομικῶν συγγραφέων, ὡς πτωχείαν, καὶ ἀνάγκην τῆς πλουσίας, καὶ πλουτοδότειρος γλώσσης μας τὴν κατάχρησιν ἐκεῖνην. Ἡ

παροῦσα μετάφρασις, ὑπολαμβάνω, ὅτι θέλει χρησιμεύσει πρὸς ἀπολογίαὺν ὑπὲρ τῆς γλώσσης μας, ἢ ὅποια, καίτοι μᾶλλον ἐκπεσοῦσα μετὰ τοὺς εὐτυχεστέρους ἐκείνους αἰῶνας, μ' ὅλον τοῦτο δύναται νὰ ἐκφράσῃ καθ' ἑαυτὴν καθαρῶτατα τοὺς νομικοὺς κανόνας.

Παρέδραμον, ὡς ἄχρηστον δι' ἡμᾶς, τὸ Δ'. βιβλίον τοῦ Κώδικος, διὰ τοῦ ὁποίου νομοθετοῦνται αἱ συστάσεις τῶν Γαλλικῶν κριτηρίων, καὶ ἐπιθυμῶ νὰ ἐξακολουθῆ παρ' ἡμῶν ἢ ἐπικρατοῦσα ἐπωφελεστάτη συνήθεια τοῦ νὰ κρίνονται αἱ παρεμπίπτουσαι ἐμπορικαὶ διενέξεις διαιτητικῶς, ἥτοι μὲ αἵρετοκρισίαν, εἰς τῆς ὁποίας τὰς ἀποφάσεις πολλάκις ἢ ὑψηλὴ διοίκησις ἔδωκε καὶ δίδει τὴν νόμιμόν της ἐπικύρωσιν. Καὶ τὸ ἐτησίως ἐπιδαψιλεύμενον βασιλικὸν ἐπιψήφισμα τῶν ἐντίμων ἡμῶν προσεστώτων συμβάλλει εἰς τοῦτο τὰ μέγιστα!

Προσέθηκα δ' ἀντὶ τούτου παράρτημα ἐκ τοῦ πολιτικοῦ Γαλλικοῦ Κώδικος τῶν ἄρθρων ἐκείνων, τὰ ὅποια συμβάλλουν οὐσιωδῶς εἰς τὰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις, ἀλλ' οἱ Γάλλοι νομοθέται δὲν τὰ ἐπανέλαβον μεταπέμποντες τὸν κριτὴν εἰς τὰ προθεσπισθέντα ἐκεῖνα. Ἐπεμελήθη νὰ κάμω τὸ παρ' ἐμοὶ χρέος μου πρὸς κοινὸν ὄφελος, ὑπολαμβάνω ὅτι τὸ κατώρθωσα· καὶ εἶμαι εὐελπίς ὅτι θέλετε ἀποδεχθῆ, καὶ θέλετε φροντίσει νὰ τυπωθῆ τὸ βιβλίον, ἵνα ἡμεῖς οἱ εἰς τὸ κέντρον, καὶ τὴν βασιλεύουσαν τῶν ὁμογενῶν μας οἰκοῦντες ἀναφανῶμεν πρεπόντως πρότεροι εἰς τῆς νομοδιδασκαλίας τὴν ἐνασχόλησιν.

Ἡ παρεμπεσοῦσα αὕτη εἰς τὴν σειρὰν τοῦ λόγου λέξις τῆς διδασκαλίας μὲ βιάζει νὰ προσθέσω ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ ταύτης ἐνταῦθα, ἐρεθίζων τὴν πρὸς τὰ καλὰ ὀρμὴν τῆς ἡμετέρας ἀδελφότητος, καὶ προβάλλων ἀντικείμενα εἰς τὴν ἐθελαγάθειάν σας. Κάνεις ἀπὸ ἡμᾶς δὲν ἀμφιβάλλει, ὅτι οἱ ἐπιχειροῦντες κατὰ τὸ παρὸν τὸ Ἐμπόριόν μας, ἔχουν χρεῖαν μετὰ τὴν ἐντελῆ προκοπὴν εἰς τὴν ἰδίαν μας, ἀπὸ μίαν, καὶ δύο ξένας γλώσσας, ὅποια ἢ Ἰταλική, καὶ ἢ Γαλλική, καὶ ἔτι ἀπὸ Ἀριθμητικὴν, Γεωγραφίαν, καὶ Νομοδιδασκαλίαν, τὰς οὐσιωδῶς ἀναγκαίας ἐπιστήμας εἰς τὸν Μεγαλέμπορον. Τίς δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ φθάσῃ μέγας εἰς τὸ ἐπάγγελμά του; πῶς δὲ δύναται νὰ ἀναβῆ, ὢντας ὑστερημένος αὐτῶν

τῶν πρωτίστων βάσεων, δι' ὧν γίνονται αἱ ἐπίδοξοι ἀναβάσεις; Ἄλλ' ἐπειδὴ ταῦτα, ἢ ὀλοτελῶς δὲν διδάσκονται εἰς τὰ μέχρι τοῦδε συσταθέντα κοινὰ μας σχολεῖα, ὡς τὰ νομικά, ἢ διδασκόμενα συγκεχυμένως πως μὲ τὰς λοιπὰς ὑψηλοτέρας ἐπιστήμας, καταφθείρουσι τὸν πολύτιμον ἐκεῖνον καιρὸν τῶν υἱῶν, καὶ συγγενῶν μας, τὸν ὅποιον πρέπει ν' ἀφιερῶσιν εἰς τὰς ἐμπορικὰς ἀσκήσεις, καὶ πράξεις, ἀμφιβάλλω ἂν τὰ ῥηθέντα σχολεῖα ὠφελούην, ἢ βλάπτουν περισσότερον τὸν πρὸς τὸ Ἐμπόριον ἀποβλέποντα νέον. Ἐχομεν ἄρα ἀνάγκην ἀπὸ ἰδιαιτερόν τι ἐμπορικο-σχολεῖον, ὅσον ἔχομεν χρέος νὰ ἐπιθυμῶμεν καὶ τῶν συγγενῶν, καὶ ἀπλῶς ὅλων μας τῶν ὁμογενῶν τὴν εἰς τὸ ἐμπόριον ἐπίδοσιν.

Προβάλλεται δὲ ἡ τοιοῦτου ἀναγκαίου καὶ ἐπωφελεστάτου σχολείου ἀποκατάστασις πρὸς τὴν φιλέμπορον, καὶ φιλογενῆ σας συνδιάσκεψιν, ἐπειδὴ ἀπὸ μόνους ὑμᾶς εἶναι ἐλπιζόμενον νὰ κατορθωθῇ. Ὅτι δὲ εἶναι καὶ εὐκόλον, καὶ οὐχὶ πολυέξοδον, παραβαλλομένων τούτων μὲ τὴν μεγίστην ὠφέλειαν, καὶ καρποφορίαν, τὴν ὁποίαν θέλομεν τρυγῆσαι ἐξ αὐτοῦ, ἀκούσατε.

Εἰς τὰ πλησίον τοῦ Βυζαντίου μας τρία νησιά τῆς Προποντίδος εὐρίσκονται μοναστήρια τοῦ Γένους, κεχωρισμένα ἀπὸ τὰ χωρία, ὅχι δὲ καὶ πολλὰ μακρὰν, ἀνωφελῆ διὰ τὸν μοναχικὸν βίον, ἀρμοδιώτατα δὲ διὰ σχολεῖα. Εἰς ἓν ἐξ αὐτῶν ἡμπορεῖ νὰ συστηθῇ τὸ ἐδικὸν μας ἐμπορικόν, χωρὶς νὰ ἐμποδισθοῦν τὸ παραμικρὸν αἱ ἤδη γινόμεναι θρησκευτικαὶ τελεταί, ἀλλὰ κατὰ πολλοὺς λόγους, καὶ νὰ αὐξήσουν. Ὁ ἄηρ τῶν νησιῶν εἶναι εὐκρατος. Εἰς καιρὸν πανώλους ἡμπεροῦν νὰ φυλαχθοῦν εὐκολώτατα ἀπὸ μολύσματα, μὲ ἐξακολούθησιν ἀδιάκοπον τῆς διδασκαλίας. Ἡ ἐλευθερία τῶν μαθητιώντων θέλει εἶναι ἀτάραχος διὰ τὸ ἀνεπίμικτον παντὸς ἀλλογενοῦς. Καὶ ἡ χρηστοθήθεια ἡμπορεῖ νὰ ἐμφυτευθῇ εἰς τὰς τρυφεράς τῶν νέων καρδίας ἀπὸ τὸν καλὸν διδάσκαλον μὲ τὸ πρὸς τὴν ἱεράν μας θρησκείαν σέβας, καὶ τὴν ἐγκράτειαν εἰς ὅλα τὰ πάθη.

Ἐκεῖ οἱ μαθηταὶ ζῶντες ὡς εἰς κοινόβιον, θέλουν συνειθισθῆ εἰς τὴν ταπεινώσιν, καὶ λιτότητα, τὰς ἀναγκαίας ἀρετὰς διὰ τὸν ἔμπορον, καὶ τὰ ἐξοδὰ μας θέλουν περιορισθῆ εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ μισθοῦ ἑνὸς ἢ δύο διδασκάλων, ἑνὸς ἱερέως ἐφημερίου, καὶ

εἰς τὴν κοινὴν αὐτῶν, καὶ τῶν μαθητῶν ζωοτροφίαν, καὶ ἐκεῖθεν μετὰ τριετῆ, ἢ τὸ πολὺ πενταετῆ γύμνασιν, θέλομεν ἀπολαύσει τοὺς συγγενεῖς, καὶ ὁμογενεῖς μας ἐφωδιασμένους μὲ τὰς ἀνηκούσας προκοπὰς, καὶ ἀρετὰς εἰς τὸ ἐπάγγελμά μας, ἐλευθεροῦμενοι ἀπὸ τοὺς οἰκιακοὺς, καὶ ὀλιγοκάρπους διδασκάλους, καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐξαποστέλλωμεν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν τοὺς νέους μας μὲ θλίψιν μας διὰ τὸν χωρισμὸν των, μὲ ὑποψίαν διὰ τὴν συντήρησιν τῶν καλῶν ἡθῶν, καὶ τῆς πρὸς τὴν ἀγίαν μας πίστιν εὐλάβειαν, καὶ μὲ ἀδρὰ ἔξοδα, τῶν ὁποίων πολλοσθημόριον μᾶς θέλει χρειασθῆ εἰς τὸ προβαλλόμενον σχολεῖον.

Ἡ ἀξίεπαινος προθυμία σας εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσητε ἐμπορικὰ βιβλία εἰς τὴν γλῶσσάν μας, καὶ βασιλικὰ προνόμια διὰ τὸ ἐμπορικὸν Σύστημα, μὲ κάμουν νὰ ἐλπίζω, ὅτι δὲν θέλετε παραμελήσει καὶ τὴν ἀναγκαίαν πρὸς μαθήτευσιν διδασκαλίαν, τὴν ὁποίαν σᾶς προβάλλω πρὸς ὅλους γενικῶς, καὶ ὄχι πρὸς μόνους τοὺς ἐνταῦθα κατοίκους, ἐπειδὴ εἶμαι πληροφορημένος ὅτι καὶ οἱ ἔχοντες τὰς οἰκογενείας, καὶ τέκνα των εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐπαρχίας ταύτης τῆς θεοσώστου βασιλείας, ὑπόκεινται εἰς τὴν ὁμοίαν ἀνάγκην, διὰ τὴν εἰς τὰς πατρίδος εαυτῶν σπανιότητα τῶν διδασκαστῶν, καὶ τὴν ἐντελῆ ἔλλειψιν τοιοῦτου ἐμπορικοῦ σχολεῖου, τοῦ ὁποίου ἔχομεν γενικὴν χρεῖαν, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ μεγίστη ὠφέλεια ἀπεδείχθη ἀνωτέρω, καὶ ἐπιβεβαιουῖται ἀπὸ τὰ συσταθέντα τοιαῦτα εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς Χριστιανικῆς Εὐρώπης, ὅπου ἀκμάζει τὸ ἐμπόριον.

Μήτε εἰς τοῦτο, μήτε εἰς κἀνὲν ἄλλο συστηματικὸν ἔργον δὲν ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς διαιρῆ κᾶν κατ' ἰδίαν, ἢ τῆς πατρίδος τὸ ἐπώνυμον, ἢ τῆς διαλέκτου ἢ προφορά, ἢ τῆς οἰκογενείας οἱ σύνδεσμοι, καὶ τῆς κατοικίας αἱ σχέσεις. Ἡ ἐνότης τῆς θρησκείας ἅς ἦναι τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἐνώσεώς Σας προσφώνημα. Τὰ συστηματικὰ σύμβολα τῆς συναφείας τῶν δύο χειρῶν ἅς σᾶς βαστοῦν συνδεδεμένους εἰς τὴν θεοδίδακτον ἀγάπην, κᾶν ὅταν ἦναι λόγος καὶ σχέψις περὶ κοινῶν συστηματικῶν πραγμάτων, καὶ αὕτη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, καὶ τὰ λοιπά, ὅσα πανσόφως μᾶς διδάσκει ὁ τῶν ἐθνῶν διδασκαλος πλέκων τὸν τῆς ἀγάπης στέφανον.

Δὲν νομίζω νὰ μὲ μεμφθῆτε, τιμιώτατοι Κύριοι καὶ ἀδελφοί! ὡς αὐτόκλητον σύμβουλον· διότι ἡ φιλότιμός Σας κλίσις νὰ μοῦ ἀκούητε μὲ ἔφρσιν, μὲ παρεκίνησεν εἰς τοῦτο. Μὴ λησμονήσητε πώποτε εἰς τὰς περὶ κοινῶν πραγμάτων βουλάς σας τοῦ συνδέσμου τῶν βάρβδων τὴν ἀρχαίαν πατρικὴν παραγγελίαν, καὶ πληροφορηθῆτε εἰς τοῦτο τὸ ἠθικὸν ἀξίωμα· ἠνωμένοι κατορθώνομεν πολλά, καὶ καλὰ ἔργα· διηρημένοι δὲ φθειρόμεν τὰ κοινῇ καθεστῶτα, καὶ τὰ κατ' ἴδιαν ἀναμφιβόλως.

Ὅμονοεῖτε, καὶ εὐτυχεῖτε!

Ὁ τῆς ὑμετέρας φιλογενοῦς τιμιότητος

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ 20. Μαρτίου 1815.

Ὅλωσ ἐκκρεμῆς

N. Παπαδόπουλος.

17

Προκήρυξη σύστασης Φιλολογικῆς Ἐφορίας τοῦ Συστήματος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Γραικῶν Ἐμπόρων, 6 Νοεμβρίου 1817

Ἀρχεῖο Μονῆς Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου. Πρώτη δημοσίευση : Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Βιβλιολογικά Α' [...]», *Μνήμων* 8 (1982) 358 - 361.

Τὰ πανταχοῦ καθ' ἐκάστην ἀναφαινόμενα παραδείγματα τῶν κοινωφελῶν ἔργων ἀποδεικνύουσι φανερά τὴν φιλότιμον ἐλευθεριότητα τῶν ἐλλήνων, καὶ ὅτι ἐπιδημικώτερον ἀποκατέστη εἰς αὐτοὺς τὸ ἔνδοξον πάθος τῆς φιλογενείας, ὅθεν καὶ βασιμωτέραν ἐλπίδα ἀνεγέρσεως ἔχει ἡ φιλτάτη Πατρίς, δι' ὅ,τι ὅλοι σχεδὸν οἱ ὁμογενεῖς ἐννοήσαντες, ὅτι τὸ δραστικώτερον εἰς τοῦτο μέσον εἶναι ἡ παιδεία καὶ μάθησις, φέρονται μετὰ μεγάλης προθυμίας, παρακελυόμενοι ἀλλήλους εἰς τὴν σπουδὴν, οἱ μὲν σχολεῖα συνιστῶντες, οἱ δὲ μετ' ἐπιμελείας διδάσκοντες, ἄλλοι πτωχοὺς μαθητὰς τρέφοντες, ἕτεροι ἐπωφελῆ καὶ χρήσιμα βιβλία συγγράφον-

τες και μεταφράζοντες, και ἕκαστος ἐν συντόμῳ τὸ κατὰ δύναμιν προσφέροντες και συνεργοῦντες.

Και ἡμεῖς λοιπὸν τὸ σύστημα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Γραικῶν ἐμπόρων, πάντῃ ἀπρεπὲς νομίζοντες τὸ νὰ μένωμεν μόνου ἀδρανεῖς και ἀδιάφοροι εἰς τὴν κοινὴν ταύτην συνδρομὴν, ἐπεμελήθημεν φιλοτιμῶς, ἰδίᾳ ἡμῶν δαπάνῃ, εἰς σύνθεσιν και διὰ τύπου ἔκδοσιν ἐμπορικῆς ἑπτατόμου ἐγκυκλοπαιδείας, μὴ θέλοντες δὲ νὰ περιστείλωμεν τὴν ὠφέλειαν εἰς μόνους τοὺς ἐμπορευομένους, ἀφοσιοῦμεν δι' ἀποφάσεως συστηματικῆς συνελύσεως, οὐ μόνον τὰ ἀφ' ἑνὸς ἐκάστου τῶν συστηματικῶν δοθέντα λόγῳ συνδρομῆς διὰ τὴν εἰρημένην ἐγκυκλοπαιδείαν, ἀλλὰ και ὅ,τι ποτὲ κέρδος χρηματικόν, μετὰ τὴν πώλησιν τῶν βιβλίων, συγκεφαλαιωθῆ, προσδιορίζοντες νὰ δαπανᾶται πάντοτε εἰς ἔκδοσιν βιβλίων ἄλλων κοινωφελῶν, και τούτων ὁμοίως πωλουμένων, τὸ προσγινόμενον κέρδος νὰ συναποτίθεται εἰς τὸ αὐτὸ κιβώτιον, ὥστε ἀφ' ἐκάστης ἐκδόσεως βιβλίων, αὐξανομένου τοῦ κεφαλαίου, νὰ συναυξάνωνται και τὰ μέσα πρὸς τὴν τοῦ γένους ὠφέλειαν.

Δὲν εἶναι χρεια λόγων παντελῶς διὰ νὰ ἀποδείξωμεν εἰς τοὺς ἀπαθῶς θεωροῦντας και ὑγειῶς κρίνοντας τὰ πράγματα, ὅτι ἡ ἔλλειψις τῶν βιβλίων ἀναστέλλει τὴν πρόοδον τῆς μαθήσεως και ἐμποδίζει τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἀρχαίας δόξης τῶν προγόνων, και ὅτι ὁ προτεθειὸς τρόπος πολλαπλασιάζων τὰ βιβλία ἐπιταχύνει τοῦ γένους τὸν φωτισμόν.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι μικρόν, και ἀπαιτεῖ ἄγρυπνον ἐπιστασίαν και ἐπιμέλειαν, ἀνάγκη νὰ διορίσωμεν ἐκ τῶν ἡμετέρων συστηματικῶν ἐμπόρων τρεῖς ἐφόρους, ἄνδρας φιλογενεῖς τιμίους, και ἀξιοπίστους, ἐπιμελουμένους περὶ τούτου κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν κατωτέρω κεφαλαίων, ὀνομάζομεν δὲ τὴν τριπλὴν ταύτην ἐπιστασίαν, Ἐφορίαν φιλολογικὴν, ἔργον ἔχουσαν κυριώτατον τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν βιβλίων, πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὁμογενῶν, και δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι ἡ πρώτη ποσότης τῶν κατατεθέντων χρημάτων τοῦ χρόνου προϊόντος, θέλει ἀναδειχθῆ ἐξ ὀλίγων πολλή, οὐ μόνον ἀφ' ἑαυτῆς κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, ἀλλὰ και ἐκ συνεισφορᾶς ἄλλων φιλογενῶν πλεονάζουσα και περισσεύουσα.

Τὰ συστατικά τῆς φιλολογικῆς Ἐφορίας κεφάλαια εἰσὶ ταῦτα.

Α^{ον} οἱ Ἔφοροι νὰ εἶναι τρεῖς, νὰ ὑπηρετῶσιν εἰς δύο μόνον ἔτη, καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς διετίας, νὰ δίδωσι λογαριασμὸν πρὸς τοὺς κυρίους Δεπουτάτους ἐπὶ συνελύσεως ὀκτῶ ἢ δέκα τῶν εἰδημονεστέρων ἀδελφῶν, καὶ τότε νὰ διορίζονται ἄλλοι κατὰ κοινὴν ἐκλογὴν, καὶ οὕτως ἐφεξῆς.

Β^{ον} τὸ κιβώτιον τῶν χρημάτων τῆς Ἐφορίας νὰ ἔχη τρία διάφορα κλειδιά, διὰ νὰ κρατῆ ἕκαστος τῶν Ἐφόρων ἓν.

Γ^{ον} ἡ Ἐφορία νὰ μὴ ἀναλαμβάνη ἄλλο κοινὸν ἔργον οὐδέν, ἀλλὰ διόλου νὰ περιορίζεται εἰς ἔκδοσιν καὶ μετατύπωσιν βιβλίων.

Δ^{ον} νὰ μὴ ἐκδόσῃ ποτὲ νεοσύντακτον βιβλίον θεολογικῆς ἰδέας, ἀποφεύγουσα τὸν ἐκ τούτου ἐνδεχόμενον κίνδυνον τῶν ἀναγκωστῶν, διὰ παραδρομὴν ἢ κακόννοιαν τοῦ συγγραφέως, ἢ μεταφραστοῦ, ἐξαιρουμένων τῶν ἐπικεκυρωμένων, ἐκ παλαιᾶς ἐπικρίσεως καὶ δοκιμασίας τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, τὰ ὅποια δύναται ἐλευθέρως ἢ Ἐφορία νὰ ἐκτυπώσῃ ὁσάκις διὰ τὴν σπανιότητα εἶναι δυσεύρετα.

Ε^{ον} νὰ ἀποφεύγῃ διόλου τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐναντίων τῇ εὐαγγῆ ἡμῶν θρησκείᾳ βιβλίων καὶ ἄλλων συγγραμμάτων, ὅσα ἀνεπαισθητῶς βλάπτουσι τὴν κοσμιότητα καὶ σεμνότητα, καὶ διαφθείρουσι τὸ ἑλληνικὸν ἦθος.

Ζ^{ον} νὰ ἀποφεύγῃ μετ' ἄκρας προσοχῆς τὴν κοινοποίησιν τῶν βιβλίων ὅσα ἀντιφέρονται πρὸς τὴν ἐνταῦθα πολιτικὴν διοίκησιν, εὐμενῶς ἐπαγρυπνοῦσαν ὑπὲρ ἀσφαλείας ἡμῶν καὶ εὐτυχίας.

Ζ^{ον} ἐπειδὴ οἱ Ἔφοροι ἐμπορικοῦ βίου ὄντες, οὔτε καιρὸν ἔχουσι ἱκανόν, οὔτε τὴν πρέπουσαν πολυμάθειαν εἰς ἐξέτασιν τῶν ἐκδοθησομένων βιβλίων, πρᾶγμα πάντων ἀναγκαιώτερον, ὑποχρεοῦνται νὰ καταφύγωσιν εἰς τρεῖς τῶν ὁμογενῶν, ἀνδρας φρονίμους, καὶ ἐπὶ παιδείᾳ διαπρέποντας, καὶ εἰς τὴν κρίσιν αὐτῶν νὰ καθυποβάλωσι τὸ προκείμενον βιβλίον, καὶ ἂν ἐκ συμφώνου ὑπὸ τῶν τριῶν τούτων πεπαιδευμένων, καὶ φρονίμων ἀνδρῶν ἀποδοκιμασθῆ, νὰ ἀποβάλλεται καὶ παρὰ τῆς ἐταιρίας, ὡς ἀνά-

ξιον ἐκδόσεως· εἴρηται δὲ πεπαιδευμένων καὶ φρονίμων ἀνδρῶν, τὸ μὲν διὰ τὰ ἐκλέγωνται ὅσα βιβλία ἐγράφησαν εἰς γλώσσαν γλαφυρὰν εὐφραδῶς ἐσχηματισμένην, ὅσα ἀποδεικνύουσι τὸν συγγραφέα εἰδήμονα ἀκριβῶς καὶ τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς, καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ, τὰ ἀληθῶς ὠφέλιμα εἰς τὴν παιδείαν τοῦ γένους, τὸ δὲ διὰ τὰ ἐγκρίνωνται τὰ ἀσφαλῆ καὶ ἀκίνδυνα πρὸς τε τὸ πολιτικὸν καὶ θρησκευτικὸν κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ 800: 900: καὶ 950 κεφαλαίου.

Η^ον τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν τούτων ἐπικριτῶν νὰ μὴ κοινολογῶνται διὰ τὰ κρίνωσιν ἐλευθέρως τὸ προσφερόμενον βιβλίον δι' ἐκτύπωσιν, καὶ νὰ μὴ ἀποφεύγωσι τὴν ἐξέτασιν διὰ τὴν ἐνδεχομένην ἀντιλογίαν κατὰ τῆς γνώμης αὐτῶν, ἐκτὸς ἐὰν αὐτοὶ ἀδιαφορῶσιν εἰς τοῦτο καὶ πεπαρῶρησιασμένως ἀποφαίνωνται, μεσιτεία δὲ καὶ χάρις εἰς ἔκδοσιν βιβλίου ἐναντίον τῆς συμφώνου ἐπικρίσεως τῶν τριῶν τούτων ἀνδρῶν, εἶναι πάντῃ ἀπηγορευμένον.

Θ^ον ἐκ παντὸς βιβλίου δαπάνη τῆς φιλολογικῆς Ἐφορίας ἐκδοθέντος πρέπει νὰ στέλγεται ἐν ἀντίτυπον εἰς τὸν Παναγιώτατον ἡμῶν Δεσπότην, εἰς τὸν Μακαριώτατον Ἱεροσολύμων, εἰς τὸν Μέγαν Διερμηνευτήν, καὶ εἰς κάθε ἐπίσημον Σχολεῖον τοῦ γένους.

Ι^ον ἐκ παντὸς βιβλίου θέλει φυλάττει ἡ Ἐφορία ἀνὰ δύο ἀντίτυπα, ἀφορῶσα καὶ εἰς σύστασιν ἰδίας Βιβλιοθήκης, ἔργον καὶ τοῦτο ἀναγκαιώτατον εἰς τὸ γένος· ἐπειδὴ δὲ ἡ σύστασις Βιβλιοθήκης εἶναι χρεῖα καὶ παλαιῶν ἐκδόσεων, ἀνάγκη νὰ φροντίζη ἡ Ἐφορία καὶ περὶ τούτων κατὰ τοὺς εὐλογοφανεστέρους τρόπους.

ΙΑ^ον ἐπειδὴ ἡ Ἐφορία ὅταν ἐπιχειρήσῃ εἰς πράγματα, θέλει ἀναλάβῃ ἐπιμόχθους ἐργασίας φροντίδων, δύναται νὰ μισθώσῃ καὶ ἄνθρωπον βοηθὸν τῆς ἐπιστασίας ταύτης, ἐκλέγουσα τὸν ἐπιμελῆ καὶ ἀξιώπιστον, διὰ τὰ μὴ φθείρεται, ἢ ἄλλως παραμελεῖται τὸ κοινὸν ὄφελος· καὶ ὅταν περισσεύουν χρήματα, ἔχουσιν ἄδειαν οἱ Ἐφοροὶ νὰ τοκίζουσιν, πάντοτε εἰς κοινὰ καταγῶγια, καὶ αἱ ὁμολογίαι, καθὼς καὶ ὅλα τὰ γράμματα πρέπει νὰ γίνωνται ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἐφορίας.

ΙΒ^ον καὶ οἱ τρεῖς ἔφοροι πρέπει νὰ ὑπογράφωνται πάντοτε εἰς τὰ

γράμματα τῆς Ἐφορίας, εἰς ἔλλειψιν ὅμως τοῦ ἐνὸς θέλει ἔχουν τὸ αὐτὸ κύρος καὶ τῶν δύο μόνων αἱ ὑπογραφαί.

Π^ον τυχοῦσης ἀσυμφωνίας τῶν τριῶν ἐφόρων, καὶ μὴ συμφωνούντων περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, τότε χρέος νὰ ἀποτείνωνται πρὸς τοὺς Δεπουτάτους, οἵτινες νὰ προσκαλῶσι πέντε τῶν εἰδημονεστέρων συναδελφῶν, καὶ παρ' αὐτῶν νὰ γίνεται ἡ κρίσις καὶ ἀπόφασις τοῦ πρακταίου κατὰ τὴν τῶν πλειόνων ψῆφον.

Ταῦτα φιλοτιμηθέντες νὰ καταστήσωμεν εἰς κοινὸν ὄφελος τῆς Πατρίδος, δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι πολλοὶ πολλαχῶς θέλουν συνδράμει εἰς ταχυτέραν ἐπίδοσιν τοῦ ἐγχειρήματος, συνεισφέροντες, οἱ μὲν πλούσιοι χρήματα ἢ βιβλία, δι' ἰδίας αὐτῶν δαπάνης τυπωθέντα, οἱ δὲ παιδείας τρόφιμοι, συγγράμματα καὶ μεταφράσεις ἀμισθί, διὰ νὰ πληρωθῇ ὅπως οὖν τῆς ἐφορίας τὸ δίγαστρον, καὶ νὰ λάβῃ τάχιστα τὰς ἀναγκαίας δυνάμεις εἰς τὴν προκειμένην ἐργασίαν.

Ἐλπίζομεν δὲ νὰ λάβωμεν καὶ συγκοιλιώδη γράμματα τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, συστατικὰ τοῦ πράγματος εἰς βεβαιωτέραν καὶ διηνεκῆ διαμονὴν ἐπὶ τῶν εἰρημένων κεφαλαίων, καὶ ὅσων ἄλλων ἢ προσθήκη ἐγκρίνει ἐξακριβωτέρας σκέψεως· τὸ νὰ μὴ ὑποπέσωμεν εἰς τοσαύτην δυστυχίαν ἣτον ἄξιον εὐχῆς, τὸ νὰ ἀνεγερθῶμεν δὲ ἔργον ἐστὶ δόξης ἀθανάτου.

Ὁ ἐν καιρῷ τοιούτων καρπῶν θεωρήσας εἶναι μακαριώτερος τοῦ ἀμελοῦς ἐκείνου ὅστις ἀναβάλλων τοὺς κόπους του, μετὰ τὸ θέρος ζητεῖ νὰ ὑψώσῃ θημωνίαν ἐπικαρπίας, σταχυολογῶν καὶ καλαμώμενος.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 6 Νοεμβρίου 1817

18

Διδασκαλία τῆς ἐμπορικῆς ἐπιστήμης.

Μετάφραση [Ἀναστασίου Μιχαήλ Γειτζᾶ], Ἰάσι 1817

Διδασκαλία Ἐντελής συστηματικῆ ἀπάσης τῆς Ἐμπορικῆς Ἐπιστήμης, Πρὸς Χρῆσιν τῶν Ἐμπόρων, Ἐξαιρέτως δὲ τῶν Ἐμπορικῶν Σχο-

λείων. Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ πρωτοτύπου ἐρμηνευθεῖσα καὶ τισι προσθήκαις πλουτισθεῖσα, Τύποις τε ἐκδοθεῖσα. Ἐν Ἰασσίῳ. Ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Τυπογραφείῳ. 1817.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Ἦν μὲν ἄχρι τοῦ δε τοῦ ἡμέτερον ἐμπόριον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρακτικῶς, ἢ ὡς εἰπεῖν μηχανικῶς ἐνεργούμενον, καὶ ἄλλως ἀκανόνιστον, ἀπολίτευτον καὶ ἐστερημένον πάσης ἐπιστημονικῆς θεωρίας. Ὅσοι σπάνιοι πεπαιδευμένοι ἔμποροι Γραικοὶ ὑπῆρξαν, ἐρῥυθμιζόντο κατὰ τὰς τάξεις τῶν Ἰταλῶν, τῶν Γάλλων, ἢ τῶν Γερμανῶν κ.τ.λ. καθ' ὃ γένος ἕκαστος εἶχε κλίσιν καὶ σχέσιν πρὸς τὴν αὐτοῦ διάλεκτον· νῦν δέ, ὅτε τὸ γένος ἀνανήψαν ὁπωσοῦν, καὶ τὸν παλαιὸν λήθαργον τῆς ἀμαθίας ἀποτειναζάμενον ὄργᾳ πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρχαίας δόξης του, διὰ τῆς μαθήσεως παντοδαπῶν ἐπιστημῶν, ἀδικον ἤθελεν εἶναι, οἱ πραγματευταὶ μόνοι νὰ μένωσιν ἄμοιροι τῆς συστηματικῆς παιδείας τοῦ ἐπαγγέλματός των, καὶ οἱ νέοι οἱ ἀφοσιούμενοι ἑαυτοὺς εἰς τὸ ἐμπόριον νὰ προσμένωσι χρόνους πολλοὺς, ἵνα διδαχθῶσι τὴν πρακτικὴν Ἐμπορικὴν, ὑπηρετοῦντες ἂν τύχη εἷς τινα πεπαιδευμένον καὶ ἔμπειρον πραγματευτὴν, καὶ νὰ μὴ δύνωνται νὰ διδαχθῶσι τὴν ἐπιστήμην των, καθ' ὃν τρόπον διδάσκεται τις πᾶσαν ἄλλην ἐπιστήμην, καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εὐθὺς εἰς τὴν πρᾶξιν, χωρὶς νὰ ἔχωσι χρεῖαν νὰ κατατρίβωσι χρόνους, προβιβαζόμενοι, ὡς ποτὲ ἐσυνήθιζετο, ἀπὸ τοῦ μαγειρεῖον βαθμηδὸν εἰς τὸ γραφεῖον.

Οἱ Ἄγγλοι, οἱ Γερμανοὶ καὶ τὰ λοιπὰ Εὐρωπαϊκὰ ἔθνη ἐφρόντισαν πρὸ πολλῶν χρόνων καὶ ἐσύστησαν σχολεῖα ἰδίως ἐμπορικά, ἐν οἷς, μετὰ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, διδάσκονται οἱ νέοι ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα νὰ σχηματίσωσι τὸν τέλειον πραγματευτὴν. Διὰ τοιαῦτα σχολεῖα συνεγράφη τὸ παρὸν βιβλίον Γερμανιστί, ἐπιγραφόμενον : *Vollständiges Systematisches Lehrbuch der gesamten Handlungswissenschaft &c. Hamburg 1801.* Τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπιτομὴ ἐξ ἄλλων ἐκτεταμένων συγγραμμάτων τοιοῦτων, ἅπερ διὰ τὸν ὄγκον των δὲν συντελοῦσι πρὸς παράδοσιν εἰς τὰ σχολεῖα, ἀλλ' εἶναι καλὰ μόνον διὰ μελέτην. Τοιαῦτα εἶναι π.χ.: τὰ τοῦ Καρόλου Γυνθέρου Λουδοβίκου (Carl

Günther Ludovici) τῆς ἐν Λειψία Ἀκαδημίας ποτὲ καθηγητοῦ Σχέδιον ἐντελοῦς ἐμπορικοῦ συστήματος, ἐκδοθὲν τὸ δευτέρον ἐν Λειψία 1768 εἰς 8ον περιέχον σελ. 622, τὸ τοῦ Ἰωάννου Γεωργίου Βυσχίου (Johann Georg Büsch) καθηγητοῦ ἐν Ἀμβούργῳ, ἐπιγραφόμενον Θεωρητικὸπρακτικὴ παράστασις τοῦ ἐμπορίου κ.τ.λ. ἐκδοθὲν ἐκ δευτέρου ἐν δυσὶ τόμοις εἰς 8ον ἐν Ἀμβούργῳ 1808, καὶ ἄλλα τινά. Ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς κατανοήσας, ὡς λέγει ἐν τῷ προοιμίῳ, τὴν ἔλλειψιν συστηματικοῦ ἅμα καὶ συντόμου βιβλίου περὶ Ἐμπορικῆς ἐπιστήμης, πρὸς χρῆσιν τῶν ἐμπορικῶν σχολείων, συνέθετο τὴν παροῦσαν ἐπιτομήν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν θέλει εὑρεῖ τις ἔλλειψιν μέρους τινὸς τῆς θεωρητικῆς ἢ τῆς πρακτικῆς Ἐμπορικῆς ἐπιστήμης, πεποιθὼς, ὅτι πᾶς φιλομαθῆς, ἐὰν σπουδάζῃ αὐτὴν μὲ ἐπιμέλειαν δύναται εἰς τιοῦτον τρόπον νὰ παρασκευασθῆ, ὥστε νὰ κατασταθῆ ἱκανὸς νὰ ἔμβῃ ἐπωφελῶς εἰς πᾶν εἶδος ἐμπορίου. Πρὸ πάντων συνίστησιν ὁ αὐτὸς τὸ περὶ τῶν δικαίων τῶν καμπιάλων Κεφάλαιον, καθότι εἰς αὐτὸ ὅσον συνεχῶρει ὁ σκοπὸς τοῦ βιβλίου ἔκαμεν ἐντελεστάτην πραγματείαν. Κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον, καὶ τοι μὲ πλείονα συντομίαν ἠγωνίσθη νὰ παραστήσῃ ἕκαστον Κεφάλαιον τοῦ βιβλίου κατὰ τὴν δυνατὴν ἐντέλειαν.

Ὁ μεταφραστὴς ἰδὼν τὴν εἰς ἡμᾶς ἔλλειψιν ἐμπορικοῦ τινος βιβλίου, καὶ γνοὺς πόσῃν ὠφέλειαν δύναται νὰ προξενήσῃ τὸ παρὸν σύγγραμμα οὐ μόνον εἰς τὴν ἐμπορικὴν νεολαίαν τοῦ γένους του, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα φιλομαθῆ, ἀνέλαβε τὸν κόπον νὰ τὸ μεταφράσῃ εἰς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον, μεταχειρισθεὶς ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τὴν ἀναγκαίαν ἐλευθερίαν πρὸς πλείονα σαφήνειαν, ἀκριβείαν καὶ εὐχρηστίαν. Καὶ τὰ μὲν παρ' ἡμῶν περιττὰ παραλιπὼν, ἄλλα δὲ ἀναγκαῖα προσθεὶς, μετεβόρῃθιμισεν ὅσον ἡδυνήθη τὸ εἶδός του πρὸς χρῆσιν ὁπωσοῦν κοινοτέραν. Ἐκ τῶν παραλειφθέντων εἶναι μάλιστα οἱ πίνακες τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν τοῦ συγγραφέως, οἵτινες διὰ τὰς ἐν αὐτοῖς εὐρεθείσας ἀντιλογίας δὲν ἐφάνησαν ἱκανοὶ πρὸς ἀκριβῆ σύγκρισιν. Ἄντ' αὐτῶν συνέθετο ἄλλους ὁ μεταφραστὴς ἀκριβεστέρους, τοὺς μὲν ἐκ τῶν δεκαδικῶν πινάκων τοῦ Βαρώνου Γεωργίου Βέγγα παραλαβών,

μετά τινων ιδίων διορθώσεων, τοὺς δὲ ἐκ τοῦ ἐμπορικοῦ λεξικοῦ τοῦ ρηθέντος Λουδοβίκου, ἄλλους δὲ (τοὺς τῶν βαρέων σταθμῶν) ἐκ τῶν τοῦ Ἰωάννου Ῥοτίου, ὡς ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ ῥηθήσεται.

Ἡ μεγαλύτερα δυσκολία, ἣν ὑπήντησεν ὁ μεταφραστὴς ἦτον ἡ κατὰ κυριολεξίαν, καὶ εἰ δυνατὸν μονολεξίαν ἐρμηνεία τῶν ἑτερογλώσσων ἐμπορικῶν λέξεων, αἱ ὁποῖαι πρὸ πολλῶν ἤδη χρόνων εἰσαχθεῖσαι εἰς χρῆσιν παρ' ἡμῖν, καθὼς καὶ πρότερον παρὰ τοῖς Γερμανοῖς κ.λ. φαίνονται ἀναγκαῖαι καὶ δυσερμήευτοι. Διευκολυνθεὶς δὲ παρὰ τινων φιλελλήνων ἐμπόρων, οἵτινες ἤδη πρὸ ὀλίγων χρόνων ἐξελλήνισαν πολλὰς τοιαύτας λέξεις, καὶ διὰ τῆς βοήθειας τῶν ἐνταῦθα πεπαιδευμένων ἀνδρῶν ἐξεργάσκεισε τινὰς, ὅσαι ἢ δὲν ἦσαν ἄχρι τοῦδε ἐξελληνισμέναι, ἢ ἠγνοοῦντο ἀν' ἐξελληνίσθησαν. Ἐπειδὴ τῶντι αἰσχύνη ἤθελεν εἶναι νὰ ἔχη χρεῖαν ἢ πλουσιωτάτη Ἑλληνικὴ διάλεκτος, νὰ δανείζηται λέξεις ἀπὸ τοιαύτας ἀλλοτρίους διαλέκτους, αἱ ὁποῖαι ἐπλουτίσθησαν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς, δυναμένη ἄλλως, διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων καὶ προθέσεων συνθέσεως νὰ μεταφέρῃ εἰς τὸ αὐτῆς ἰδίωμα πᾶσαν ξένην λέξιν· καὶ ἐν ᾧ οἱ μὴ Ἑλληνες Εὐρωπαῖοι, ὅταν θέλωσι νὰ ὀνοματοθετήσωσιν εἰς τὰς ἐπιστήμας συστηματικῶς καταφεύγουσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, σπανίως εἰς τὴν Λατινικὴν. Διέμειναν μ' ὄλον τοῦτο ξενίζουσαι: ἡ καμπιάλα, ἡ κομμανδίτα καὶ ἄλλαι τινὲς ὀλίγαι ἐκδεχόμεναι κοινοτέραν καὶ σύμφωνον ὀνοματοθεσίαν. Ἡ καμπιάλα ἢ καμβιάλα (καταχρηστικῶς κοινότερον πόλιτζα λεγομένη) εἶναι λέξις Λατινικὴ, ἐκ τοῦ Cambio μεταλλάτομαι παραγομένη. Ἐὰν δὲ κατὰ τὸν κύριον Γεώργιον Κρομμίδην φαίνεται Ἑλληνικὴ, ἐκ τοῦ καμπεία ἢ ὁμολογία, ἴσως υἰοθετήθη ἐκ τῆς Λατινικῆς ὑπὸ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ παλαιῶν ἀποίκων Ἑλλήνων, ὡς Κάμπτος κ.τ.λ. Διότι καθ' ὅσον ἤξεύρομεν, μήτε συγγραφεὺς τις Ἑλλήν μετεχειρίσθη αὐτὴν μήτε λεξικογράφος. Δὲν ἐξελλήνισε δὲ αὐτὴν ὁ μεταφραστὴς τοῦ παρόντος, ἐπειδὴ πρὸ τούτου ἀνεφάνησαν τρεῖς διαφορετικαὶ μεταφοραὶ αὐτῆς τῆς λέξεως, τουτέστι, **Σ υ ν α λ λ α γ μ α τ ι κ ῆ**, **Κ α τ α λ α κ τ ι κ ῆ**, **Σ υ ν α λ λ α γ μ α τ ι κ ὸ ν γ ρ α μ μ ᾶ τ ι ο ν**, δὲν ἠθέλησε νὰ προσθήσῃ καὶ ἄλλην τετάρτην ἐδικὴν του, ἀλλὰ μετεχειρίσθη τὴν παλαιὰν καὶ ξένην ὀνομασίαν **Κ α μ π ι ᾶ λ α**,

ἕως οὗτου κοινῇ γνώμη τῶν πεπαιδευμένων ἐμπόρων, διορισθῆ εἰς γενικὴν χρῆσιν μία κατ'ἀλληλος ὀνομασία εἰς αὐτὸ τὸ οὐσιωδέστατον ἄρθρον τοῦ ἐμπορίου, διὰ τὸ ὅποσον συμβαίνουσιν αἱ πλείοτεραι φιλονεικίαι, καὶ διὰ τῆς πολυωνυμίας θέλουσιν αὐξήσει ἔτι μᾶλλον αἱ ἀντιλογίαι. Αἱ συστηματικαὶ λέξεις πρέπει νὰ εἶναι ὅμοιαι γενικῶς. Εἰ καὶ αἱ ῥηθεῖσαι νέαι λέξεις ὡς ἐπίθετα ὀνόματα, ἀπαιτοῦσι τὸ οὐσιαστικόν, ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν, ἀδεία ἐμπορικῇ, ὡς οὐσιαστικὰ ὀνόματα, ἐν ὧσιν μένουσιν ἀπλαί, διὰ νὰ σημάνωσι τὸ ὄργανον, δι' οὗ συναλλάττονται τὰ χρήματα ἀπὸ ἑνα τόπον εἰς ἄλλον· ὅταν δὲ θέλοντες νὰ ἐννοήσωμεν Καμπιαλοαγοράν, Καμπιαλικὰς ὑποθέσεις, Καμπιαλικὸν κριτήριον κ.τ.λ., εἴπωμεν, Συναλλαγματικὴν ἀγοράν, Συναλλαγματικὰς ὑποθέσεις, Συναλλαγματικὸν κριτήριον κ.τ.λ., τότε ἄραγε ἐννοοῦσιν αὐταὶ αἱ λέξεις τὸ ζητούμενον; Ἐὰν κατὰ μίμησιν τῶν Γερμανῶν, τῶν Γάλλων καὶ λοιπῶν Εὐρωπαϊῶν πρέπη, ἐκ τοῦ ῥήματος, ἀλλάσω νὰ ὀνοματοποιήσωμεν λέξιν ἰσοδύναμον τῆς καμπιάλης, καλὸν εἶναι νὰ ἔχη αὐτὴ ἡ λέξις σχηματισμὸν ἕως τοῦδε ἀσυνήθιστον καὶ μοναδικόν, ὡς π.χ. Ἄ λ λ α κ τ η ρ ῖ ς ἢ Ἄλλακτίς, ἡ ὁποία σημαίνουσα τὸ ὄργανον τῆς ἀλλαγῆς, γίνεται πρωτότυπος εἰς τὴν ἐννοιάν της· καθότι δὲν ἐμβῆκεν ἄχρι τοῦδε εἰς χρῆσιν ἄλλης σημασίας, ὡς αἱ ῥηθεῖσαι λέξεις. Καὶ ἡ λέξις Κομμανδίτα (σιωπηρὰ συντροφία) δὲν ἐξελληνίσθη, διότι, ἐπειδὴ ἡ διαφορὰ τῆς Κομμανδίτας ἀπὸ τὴν κυρίως συντροφίαν γεννᾷ κρισολογίας δυσδιαλύτους, ἡ ὀνομασία πρέπει νὰ εἶναι καθόλου κοινή. Ὁ μεταφραστὴς στοχάζεται, ὅτι ἠμποροῦμεν νὰ τὴν ὀνομάσωμεν Ὑφεταιρείαν, ἢ Παρασυντροφίαν, καὶ τὸν διοικοῦντα αὐτὴν (Κομμανδιτάριον), Ὑφεταιῖρον, ἢ Παρασύντροφον. Πῶς δὲ νὰ ὀνομάσωμεν τὸν αὐτουργὸν αὐτῆς, ἤγουν τὸν καταβαλόντα τὸ κεφάλαιον, τὸν ὅποιον οἱ Γερμανοὶ κ.λ. ὀνομάζουσι Commanditist; Ἀντὶ τῆς λέξεως Bancozettel μετεχειρίσθη ὁ μεταφραστὴς τὴν ὑπ' ἄλλων προεκληνισθεῖσαν, Τραπεζικὸν γραμματίον. Πρέπει ὅμως νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ Γερμανικὴ λέξις Zettel παράγεται ἐκ τῆς Λατινικῆς, Schedules ἢ Schedae, αὐταὶ δέ, ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς, Σχέδη καὶ Σχέδιον. Δὲν ἠμποροῦμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς

νά τὴν ὀνομάσωμεν Σχέδην, ἢ ὑποκοριστικῶς Σχεδίλιον, ἢ συνθέτως Τραπεζοσχέδην, ἀντὶ τῆς πολυσημαντοτέρας, Γραμμάτιον;

Ἐντὶ τῆς Ἰταλικῆς λέξεως Τάρα ἀπὸ τοῦ Tarare, ἀφαιρεῖν τι, παραγομένης, δυσκόλως δυνάμεθα νὰ ἀντιεσάξωμεν ἄλλην, ἰσοδύναμον Ἑλληνικὴν, ὡς Ἀφαίρεσιν, ἐπειδὴ καὶ ἡ σημασία τῆς ἀφαιρέσεως, χωρὶς ἐξηγήσεως τοῦ ἀφαιρουμένου, δὲν ἐννοεῖ τὸ περιέχον τὸ πρᾶγμα ἀγγεῖον, καὶ ἡ χρῆσις τῆς ἰταλικῆς λέξεως, Τάρα, πρὸ πολλῶν χρόνων ἔγινε πολλὰ κοινὴ ἕως καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς χωρικοὺς. Διὰ τοῦτο εἶναι πιθανόν, ὅτι θέλει διαμένει ἔτι ἀμετάβλητος, ὡς καὶ ἄλλαι πολλαί, οἷον Κεντηνάριον, Λίτρα κ.τ.λ.

Εὐχῆς ἔργον εἶναι τὸ νὰ εἰσαχθῇ ἡ παροῦσα Διδασκαλία εἰς τὰ ἐμπορικὰ σχολεῖα, ὅπου τοιαῦτα ὑπάρχουσιν, ἢ μέλλουσι νὰ συστηθῶσι. Καθὼς ὅμως εἰς τὴν Φιλοσοφίαν προαπαιτεῖται ἡ Γεωμετρία, οὕτω καὶ εἰς τὴν Ἐμπορικὴν, ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ εἶναι προγυμνασμένος εἰς τὴν ἐμπορικὴν Ἀριθμητικὴν. Οἱ δὲ προβεβηκότεροι καὶ ἔμπειροι εἰς τὰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις, δύνανται, καὶ ἄνευ διδασκάλου, διὰ μόνης μελέτης νὰ διδασθῶσιν ἐξ αὐτῆς ὅσα δὲν ἠξεύρουσι.

19

Γαλλικὸς Ἐμπορικὸς Κώδιξ. Μετάφραση Θεοδώρου Ράκου, Παρίσι 1820

Γαλλικὸς ἐμπορικὸς κώδιξ μεταφρασθεὶς εἰς τὴν καθομιλουμένην ἡμῶν διάλεκτον παρὰ Θ.[εοδώρου] Ρ.[άκου] Ἐν Παρισίοις, Ἐκ τῆς τυπογραφίας I. M. Ἐβεράρτου. 1820.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΜΠΟΡΕΥΟΜΕΝΟΥΣ ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ ΕΛΛΗΝΑΣ.

Δύνανται ἄρα γε ὁ ἀνά χειρας ἐμπορικὸς Κώδιξ νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἐπομένως νὰ χρησιμεύσῃ καὶ εἰς τὸ ἐμπορικὸν συνάλλαγμα τῶν καθ' ἡμᾶς Ἑλλήνων;

Εἶναι ἀληθινὸν ὅτι τὰ πολιτικὰ ἐπιτηδεύματα ἑνὸς ἔθνους καταστηθέντα σχετικῶς μὲ τὴν φυσικὴν θέσιν τοῦ κλίματος, μὲ τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα, μὲ τὸ Διοικήσεως εἶδος, καὶ μὲ τὰς μᾶλλον ἢ ἤττον ἀναφορὰς καὶ συνδέσμους μετὰ τῶν γειτνιαζόντων καὶ διεσθηκῶτων ἔθνῶν, δυσκόλως ἐμποροῦν νὰ εἶναι εὐάρμοστα εἰς ἓν ἄλλο κατὰ πάντα διάφορον· ἀλλὰ μικρὰ τις εὐστοχος ἀνάπλασις δύναται νὰ τὰ κάμῃ εὐχρηστα. Τὰ ἔθνη λαβόντα εἰς τὴν νηπιότητά των ἀπὸ ἀρχαιότερα ἤδη πολιτευόμενα, καὶ ἀναμορφώσαντα καταλλήλως τὰς ἀρχὰς τῶν νόμων, διακηρύττουσι τρανῶς ταύτην τὴν ἀλήθειαν.

Ὁ ἀνὰ χεῖρας ἐμπορικὸς Κώδηξ εἶναι διηρημένος εἰς τέσσερα βιβλία·

Τὸ πρῶτον περιέχει τοὺς νόμους, οἵτινες διέπουσι γενικῶς τὸ ἐμπόριον,

Τὸ δεύτερον, τοὺς ἰδιαιτέρους νόμους, καθ' οὓς πρέπει νὰ γίνωνται οἱ κατὰ θάλασσαν συμβιβασμοί,

Τὸ τρίτον πραγματεύεται περὶ τῶν Στάσεων καὶ Χρεωκοπιῶν,

Τὸ τέταρτον, περὶ τῆς συστάσεως τῶν ἐμπορικῶν κριτηρίων, περὶ τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτῶν προνομίου, καὶ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν γίνεται ἡ ἔμπροσθεν αὐτῶν τε καὶ τῶν Ἐφέσεως αὐλῶν κρισιολογία.

Περὶ τὸν κρίνω τὸ νὰ εἶπω τι εἰς ἔπαινον τῶν διατάξεων τοῦ παρόντος συγγράμματος, διότι πολλοὶ μεγάλοι νόες ἐπρόφθασαν, καὶ τὰς ἐπανηγύρισαν, ἀποδείξαντες ἀποχρώντως ὅτι τὸ οἰκοδόμημα αὐτῶν, συντεθὲν ἀπὸ πᾶν ὅ,τι ἐνομίζετο δίκαιον συμμὰ εἷς τε τὰ ἀρχαῖα καὶ εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς εὐνομούμενα ἔθνη στηρίζεται ἐπάνω εἰς βάσεις πολυχρονίου πείρας καὶ ὁμολογούμενης ὀρθότητος.

Ἐπεμελήθη ὅσον τὸ δυνατόν, καὶ καθ' ὅσον συγχωρεῖ τὸ δουλικὸν καὶ ἐπίπονον ἔργον τοῦ μεταφραστοῦ νὰ κάμω τὴν μετάφρασιν εὐκατάληπτον· ὁμολογῶ ὅμως ὅτι, μεταγλωττίζων, εὕρισκόμεν εἰς μεγάλην ἀμηχανίαν τοῦ πρακτέου· ἂν ἔπρεπε, δηλαδή, νὰ μεταχειρισθῶ τοὺς ἀλλογενεῖς μὲν ἀλλὰ καταχρηστικῶς εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μας ἐμπόρους συνήθεις ὄρους, ἢ τοὺς τῆς γλώσσης μας, ἤττον μὲν εἰς χρῆσιν, οὐ πάντῃ δὲ ἀκαταλή-

πτους. Ταλαντευόμενος τοίνυν ἐπὶ πολὺ εἰς ταύτην τὴν ἀμφιγνομίαν, τελευταῖον ἀπεφάσισα νὰ εἰσάξω τοὺς ὄρους¹ τῆς μητρῴας ἡμῶν διαλέκτου, τοῦτο μὲν διὰ νὰ γένουν συνηθέστεροι, τοῦτο δὲ διὰ νὰ μὴν ὑποβάλλω τοὺς ἄλλοσθενεῖς εἰς κόπον τοῦ νὰ ἐφαρμόζουν εἰς τὴν γλῶσσάν μας, τὸ πολυθρόλλητον τοῦ μὲ ἀλλότρια πτερὰ ἡμφισμένου κολοιοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ τινες τούτων τῶν ὄρων δύνανται διὰ τὸ ἀσυνήθιστον ἢ διὰ τὸν ἀρχαϊσμόν των νὰ ἐπισκοτιζοῦν εἰς τοὺς πολλοὺς τὴν ἔννοιαν τῶν λεγομένων, δὲν ἔκρινα παρὰ σκοπὸν νὰ συνάψω κατ' ἀλφάβητον εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου μικρὰν τινα συλλογὴν λέξεων, ἐπεξηγοῦσαν πρὸς πλείονα σαφήνειαν ἀναλυτικῶς τε καὶ γαλλιστὶ τοὺς καινοφανεῖς νομιζομένους ὄρους.

Τί δαὶ καὶ περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν προτιθεμένων διατάξεων; Τοῦτο εἶναι ἔργον τῶν ὄσοι εἰς τὰς ἐλληνίδας πόλεις ἔχουν τὸ προνόμιον τοῦ νὰ δικάζουν τὰ τοῦ ἐμπορίου. Ἡ δὲ ἐμὴ ὑπὲρ τοῦ καταβληθέντος κόπου ἀνταμοιβή, ἱκανωτάτη, ἂν ὁ ἀνὰ χεῖρας κώδηξ δυνηθῇ νὰ συνεισφέρῃ πολλοστὸν τι μέρος εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ δικαίου.

Ἐὸ Μεταφραστής.

20

Κωσταντίνος Μ. Δούκας, Πρακτικὴ ἀριθμητικὴ, Βιέννη 1820

Πρακτικὴ Ἀριθμητικὴ Περιέχουσα τὰ τέσσαρα Εἶδη τῆς Ἀριθμητικῆς ἔντε Ἀκεραίοις καὶ Κλασματικοῖς Ἀριθμοῖς μετὰ Κανόνων καὶ Ἐξηγήσεων ἀκολουθῶς τὴν Ἄλυσον, καὶ ἑτέρους διαφόρους τοῦ ἐμπορίου Λογαριασμούς. Ἐρανισθεῖσα καὶ πλουτισθεῖσα ὑπὸ Κωνσταντίνου Μ. Δούκα τοῦ ἐκ Σιατίστης τῆς Μακεδονίας. Πρὸς κοινὴν χρῆσιν τῆς τε Νεολαίας, καὶ τῶν εἰς τὸ ἐμπορικὸν Σύστημα ἐνασχολουμένων. Νῦν τὸ πρῶτον Τύποις ἐκδοθεῖσα διὰ Δαπάνης τοῦ Ἐκδότου, εἰς Τόμους δύο. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας τοῦ Ἰωάννου Σνεϊφερ. 1820.

1. Εἰ δὲ τινες τῶν ὄρων ἐτέθησαν ἐξ ἀπειρίας ἀκαταλλήλως εἰς τὴν μετάφρασιν, τούτους ἐπιδιορθούτω ἀταράχως ὁ εἰδῆμων Ἀναγνώστης.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΦΙΛΟΓΕΝΕΙΣ ΑΓΑΠΗΤΟΥΣ ΜΟΙ ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΚΑΛΟΥΣ!

Εἰς τὴν νῦν διὰ τὴν προσφιλῆ ἡμῶν Πατρίδα παραμυθίας τε καὶ χαρᾶς πρόξενον κοινὴν Ἀμιλλαν τῶν ἀγαπητῶν τῆς Τέκνων ὑπὲρ τοῦ Καλοῦ αὐτῆς, δὲν ἐδυνήθην νὰ μείνω ἀδιάφορος Θεατῆς μόνον, χωρὶς νὰ συνεισφέρω καὶ γὰρ τὸ κατὰ δύνάμιν μου πρὸς Εὐκολίαν τινα τῆς τὸ Καλὸν προθύμως σπουδαζούσης Νεολαίας. Ἐὐελπὶς οὖν, ὅτι τοῦτο τὸ ἐκ τοῦ Ἀριθμητικοῦ τριτόμου Συγγράμματος τοῦ ἐν Πράγᾳ σχολαρχοῦντος Διδασκάλου τῆς Μαθηματικῆς κυρίου Σ. Γκούντζ, ἐπιμελῶς ἐρανησθέν, καὶ μὲ πλείστας ἄλλας διαφόρους Προσθήκας πλουτισθέν Πονημάτιόν μου, θέλει εἶναι ὠφέλιμον εἰς καθένα τῶν συναδελφῶν μου, ἐξαιρέτως δὲ εἰς τοὺς μὲ τὸ ἐμπορικὸν Ἐπάγγελμα ἐνασχολούμενους, καὶ ἐμψυχοῦμενος ἀπὸ τὰς παρακινήσεις διαφόρων μου Φίλων καὶ φιλογενῶν Ἀνδρῶν, ἀπεφάσισα τὴν διὰ τοῦ τύπου αὐτοῦ ἔκδοσιν.

Δέξασθε οὖν καὶ αὐτό, ἀγαπητοὶ καὶ φιλογενέστατοι Συνάδελφοί, μὲ τὴν συνήθησας Εὐμένειαν καὶ Γενναϊότητα, καὶ ἐὰν δὲν ἤθελεν ἀπαντήσῃ καθ' ὅλα ἐνὸς ἐκάστου τὴν ἀρέσκειαν, παρκαλῶ νὰ μοὶ ἀξιῶσητε τῆς Συγγνώμης σας.

Ὁ Ἐκδότης.

20α

Κωνσταντῖνος Μ. Δούκας, Πρακτικὴ ἀριθμητικὴ, Βιέννη 1820.

Ἀγγελία τῆς ἔκδοσης στὰ περιοδικά :

Φιλολογικὸς Τηλέγραφος, ἀρ. 8, 15.5.1820, στ. 65 - 68.

Ἐρμῆς ὁ Λόγιος, ἀρ. 11, 1.6.1820, σ. 342 - 344.

ΕΙΔΗΣΙΣ.

Φιλογενεῖς ἀγαπητοί μου Ὅμογενεῖς!

Πολλὰ καὶ διάφορα βιβλία, τόσον μεταφράσεις καθὼς καὶ Συνθέματα ἴδια, τῆς πρακτικῆς Ἀριθμητικῆς ἐξεδόθησαν εἰς τὴν ἡμετέραν Γλῶσσαν μ' ὅλον τοῦτο καὶ διὰ ταύτης εἰδοποιεῖσθε

πάλιν καὶ ἕτερον τοιοῦτον. Ὁ σκοπός μου, ἀγαπητοί μου Ὅμογενεῖς! δὲν ἀποβλέπει τοῦ ν' αὐξήσω τὰ ἀριθμητικὰ Συγγράμματα τοῦ ποθητοῦ μου Γένους ἀπλῶς μὲ ἐν περισσότερον, ἀλλὰ ν' ἀναπληρώσω τὴν ἔλλειψιν τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων δι' ἑνὸς τοιοῦτου, οἷον ὑπόσχεται νὰ ῆναι τὸ παρ' ἐμοῦ ἐκδιδόμενον. Διότι ἀφ' οὗ χρόνους ἱκανοὺς ἐγυμνάσθην κατὰ διαφόρους τρόπους εἰς αὐτὸν τὸ εἶδος, καὶ πολλοὶ φίλοι μου φιλογενεῖς παρεκίνησαν με διὰ τὴν ἐκδοσιν αὐτοῦ, εἶδον ὅτι ἀναγκαῖον εἶναι βιβλίον Ἀριθμητικῆς πλήρες, ὅσον τὸ δυνατόν, καθ' ὅλους τοὺς ἀναγκαίους τρόπους τοῦ λογαριάζειν, καὶ μάλιστα δι' ἐμπόρους, εἰς τῶν ὁποίων τὸ ἐπάγγελμα ἐνασχολοῦνται οἱ πλεῖστοι τῶν ἡμετέρων, καὶ διαπρέπουσι διὰ τὰς ἐμπορικὰς γνώσεις, τὰς συντείνουσας πρὸς αὐξήσιν τοῦ ἐμπορίου.

Ὅτι δὲ τὸ παρ' ἐμοῦ ἐκδιδόμενον βιβλίον εἶναι πάντῃ πλήρες δὲν λέγω, πληρέστερον ὅμως τολμῶ εἰπεῖν ὅλων τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων, ἅτινα πραγματεύονται τὰ περὶ ἐμπορίου· διότι ἀνεγνώσα αὐτά, ἐσημείωσα τὰς ἐλλείψεις, καὶ ἐσύνθεσα αὐτὰς ἄλλας μὲν ἐρανοισθεῖς παρὰ Συγγραφέων περιβλέπτων νεωτέρων, καὶ ἄλλας ὀδηγηθεῖς ἀπὸ τῆς πολυχρονίου μου ἰδίας πράξεως. Ἐσημείωσα εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο, ἐκτὸς τῆς θεμελιώδους καὶ εὐμεθόδου Προοδηγίας, τοὺς ἀναγκαίους, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, τρόπους τοῦ λογαριάζειν μὲ συντομίαν· ἐνασχολοῦμαι δὲ διεξωδικώτερον περὶ τῆς Ἀλύσου, καὶ καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ εἶδη πληρέστερον τῶν ἄλλων. Ἐνὶ λόγῳ ἐλπίζω νὰ εὐχαριστήσω τοὺς φιλογενεῖς Ὅμογενεῖς μου, ὥστε διὰ τούτου ν' ἀπολαύσω καὶ τὴν ἀγάπην των διὰ πάντοτε, ἵνα καὶ ἀκολούθως ἐνασχολῶμαι περὶ τοιοῦτων ἀξιολόγων Πραγμάτων. [...].

Ἐν Βιέννῃ τῇ 4. Ἀπριλλίου 1820.

Κωνσταντῖνος Μ. Δούκα, ἐκ Σιατίστης.

ΓΕΝΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

- άβαρία 73, 127, 128
Ἀβράμιος Γρηγόριος Ἀντώνιος 46
Ἀβράμιος Ἰωάννης 89
Ἀγαθίδης Νικόλαος 45
Ἀγγλία 62, 63, 72, 131, 150
ἀγορῆς 127
ἀγροτική κοινωνία 18
ἀδάμαντες 127
Ἀθανασίου Παπαγεώργης 59
Ἀθηνᾶ 69
Ἀθῆναι Γερμανίας (= Χάλη) 94
Αἴγινα 79
Αἰλιανός 12
Αἰνιάν Γεώργιος 78
αἰρετοκρισία (διαίτησία) 76, 142
Ἀκαδημία (Πλάτωνος) 123
ἀκαδημίες Εὐρώπης 48, 123
Ἄκερμαν φὸν Βόμμελ καὶ Υἱοὶ 107
Ἀλέξανδρος Μέγας 99
ἄλειμμα 127
Ἀλέξανδρος τοῦ Ζυγομαλά (δάσκαλος) 12
ἀλλάγια 115
ἀλλακτηρὶς 153
ἀλλαντοπώλης 130
Ἄλλη βλ. Χάλη
ἀλληλογραφία ἐμπορική βλ. ἐπιστολάριο
ἀλλογενής 103
ἄλυσος (μέθοδος) 23, 29, 114, 120, 156, 158
Ἀμερική 129
ἄμπακο βλ. ἀριθμητική
Ἀμστερδᾶμ 107
ἀναγέννηση ἑλληνική 124, 132
Ἀναστασίου Νικόλαος 37, 38
Ἀνατολή 13, 47
Ἀνδρουλάκης-Ταμπίσκος-Pontini (ἐμπορική ἐταιρεία) 34
ἀνταλλαγή 111
ἀνταποκριτὴς ἐμπορικός 33, 34
ἀνταποκριτὲς (corrispodenti) 34
Ἀνταποκριτὴς τοῦ Τεργεστίου (Πορρισποδεντό Τριεστίνο) 31, 32
Ἀντωνιάδης Ἐμμανουήλ 55
Ἀπάνθισμα Χριστιανικῆς Πίστειος 37
ἀπλογραφικὸ σύστημα 33
ἀπόγονοι 48, 132
Ἀπολλόδωρος 99
ἀργύρια 89
Ἀργυρόπουλος Ἰάκωβος 76
ἄργυρος 127
Ἄρειος 53
ἀριθμητική (λογαριαστική, ἄμπακος, πρόχειρος, θεωρητική) 12, 16-24, 45, 84, 87-88, 100, 110-116, 120, 142, 156-158· ἐμπορική 21-24, 111-112, 154
ἀριθμητικὸς 97
Ἀρμενόπουλος 38
Ἀρριανός 52
Ἄρτζ Ὀδασὶ (Ἑπέρτατο τοπικὸ κριτήριο) 60, 75-76
ἀρχαία δόξα 150
ἀρχαία ἑλληνική γλῶσσα 131
ἄρχοντες ἑλληνες 124
Ἀσία 69
ἄσπρα Εὐρώπης 101
ἀστεῖος (= ἀστὸς) 122
Ἀστρολογία 135
Ἀστρονομία 13, 57, 125, 135

- «άστρονομικόν» 13
 ασφάλεια (sicurtà) 73, 127, 128, 130
 ασφαλιστική εταιρεία βλ. κινδυνασφάλεια
 αὐλαὶ κριτηρίων 155
 Αὐστρία 108, 110, 156
 Αὐστρουγγαρία 20, 27, 84
 ἀφαίρεση (= ἀπόβαρο) 154
 ἄφεςσις (cessione) 128, 130
 ἀχμάκης (= κουτὸς) 105
- Βαλέτας Σπυρίδων 54, 78
 βαμβάκι 127
 βάνουσσος 117
 Βασιλείου Ἀλέξανδρος 63, 77, 78
 Βασιλείου Μιχαήλ 61, 66, 72, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 138
 Βασιλεύουσα 93· βλ. καὶ Κωνσταντινούπολη
 Βαουμέστερ, τυπογράφος Βιέννης, 22, 104, 108
 Βέγγας Γεώργιος βαρῶνος 151
 Βέλγιο 56
 Βενδότης Γεώργιος, τυπογράφος Βιέννης, 22, 27, 28, 44
 Βενετία 9, 13, 16, 17, 19, 20, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 37, 38, 41, 56, 61, 64, 66, 71, 72, 77, 80, 81, 82, 84, 87, 88, 89, 122, 139
 Βενιαμὴν μητρ. Μολδαβίας 62, 66
 βερατλήδες 76· βλ. καὶ προνόμια
 βιβλία 21, 78, 79, 80, 124, 125, 144, 145-149· ἐμπορικὰ βλ. κατὰστικὰ· ἐπιστημονικὰ 125· θεωρητικὰ οἰκονομικὰ 53-54· νεωτερικὰ 21· ξένα 125
 βιβλίων λογοκρισία βλ. λογοκρισία· μετατύπωση 148· συνδρομητὲς βλ. συνδρομητὲς
- Βιβλιαρίδιον πρόχειρον 25, 26, 88
 βιβλιοθήκες Εὐρώπης 125· Ἐφορίας φιλολογικῆς 148· Κωνσταντινούπολης 129· Πανεπιστημίου Ὁθῶνος 43
 Βιβλιονομικὴ Ἐφορία βλ. Φιλολογικὴ Ἐφορία
 Βιέννη 21, 27, 29, 31-36, 38-40, 42-44, 64, 77, 80, 84, 101, 104, 108-110, 112, 113, 120, 138, 156-158
 Βλαντῆς Σπυρίδων 61, 66, 67, 68, 71, 122
 Βολταῖρος 62
 βοσκητικὴ 69
 Βουκουρέστι 82
 Βουκουρεστίου Σχολὴ 29
 βούτυρο 127
 βυζαντινὴ ἀριθμητικὴ 18-20
 Βυζάντιο 18, 19, 143
- Baer, τυπογράφος Halle 22, 94
 Baumeister J.A.I.E. von βλ. Βαουμέστερ
 Barthélémy abbé 78
 Bartholdy J.S. [124]
 Bertuch βλ. Buffon
 Buffon G.L. Leclerc de (=(:) Bertuch F.I.) 52, 78
 Busch Iohann Georg (Βύσχιος Ἰωάννης Γεωργίου) 151
- Γαλλία, Γάλλοι, γαλλικός, -ῆ γλώσσα 20, 47, 49, 53, 57, 59, 61-64, 69, 79, 95, 121, 124, 125, 130, 131, 133, 138-145, 150· βλ. καὶ ἐμπορικὸς κώδικας
 Γεϊτζὰς Ἀναστάσιος Μιχαήλ 44, 46, [49], 149-154
 Γένος 146, 148
 Γερμανία 20, 43-44, 49, 94, 95,

- 107, 121, 124, 150, 152
 Γεωγραφία 14, 15, 43-45, 47, 58,
 62-64, 72, 121, 127, 136-138,
 142· ἐμπορική 43-45, 127· πί-
 νακες 72· λεξικὸν 47, 127
 Γεωμετρία 29, 154
 γεωργική 69
 Γιάννενα 37, 45
 Γκούντζ Σ. 157
 Γλυζούνης (Ἐμ)μανουήλ 12, 16-
 20, 87-88
 Γλυκῆς Νικόλαος 17, 28, 30, 31,
 37, 61, 66, 67, 71, 80, 81, 127
 γλώσσα ἑλληνική 124, 129-133,
 141, 148, 152, 156· ἐμπορίου
 93, 103
 Γουθρίας βλ. Guthrie
 γραικὸς 25, 26, 49, 88, 98, 150·
 βλ. Σύστημα ἐμπόρων Κωνσταν-
 τινούπολης
 γράμματα βλ. ἐπιστολογραφία
 Γραμματική 12, 34, 125
 γραμματικὸς 107· ἐμπόρων 11, 12,
 33, 57, 107· κοινοτήτων (κα-
 τζηλιέρης) 33
 γραμματίο 128, 153, 154 (καμπιά-
 λα) 128· τραπεζικὸν (bancozet-
 tel) 153
 γραφεῖο ἐμπόρων 150
 campiale 103
 capitoli 14
 cessione βλ. ἄφεις
 corrispodenti βλ. ἀνταποκριτῆς
 Δαμασκηνὸς Στουδίτης 12
 Δανία 56
 Δάρβαρη ἀδελφοὶ (Δημήτριος Ἰω-
 ἄννης, Μάρκος, Πέτρος) 22, 23,
 32, 112-122· Δημήτριος 22, 23,
 31, 32, 39, 112-122
 δάσκαλοι ἐμπορικῶν 11, 31, 143,
 144, 154
 Δελαμπέρ κυρία 80
 δεπουτάτοι 147, 149
 δέρματα 127
 δεφένσορες 124
 Δημητρίου Θωμᾶς 21, 22, 35, 36,
 104-110
 Δημοσθένης 99
 διαθήκη 117
 διαίτησις βλ. αἵρετοκρισία
 διάλεκτος βλ. γλώσσα
 διανομή 103
 Διασπορά 79
 Διαταγή, ἦτοι Νόμος περὶ τῶν
 μουφλούζηδων 40-41
 διατίμησις βλ. tariffa
 διατάξεις ἐμπορικαὶ 156
 διαφημιστικὰ ἐμπόρων 14
 διάφορο 101, 102
 διδακτικὴ μέθοδος 128
 Διδασκαλία ἐμπορικῆς ἐπιστήμης
 38, 43, 44, 46, 52, 149-154
 διδαχαὶ 12
 δίκαιο ἐμπορικὸν βλ. ἐμπορικὸν δι-
 καιοῦ καμπιάλων 151
 δικαστήριον τουρκικὸν βλ. Ἄρτζ
 ὀδασί
 Διοίκηση 155
 διπλογραφία (scrittura doppia) 12,
 33-38
 δοκιμασία βιβλίων βλ. λογοκρισία
 Δούκας Κωνσταντῖνος 23, 24, 156-
 158
 Δούκας Νεόφυτος 79
 δρομοδείκτης 14, 43
 Δύση 62
 Delambert Mme 80
 Destutt de Tracy A. 54
 direzione 103

- Ἐβεράρτος I.M., Eberhard J.M.
τυπογράφος Παρισιοῦ, 154
- Ἐβερράρδεις 98
- Ἐβραῖοι 20
- Ἐγχειρίδιον ἀριθμητικόν 20, 22,
94, 100
- ἐγκύκλιον γράμμα 102
- ἔθιμα 71, 72, 127
- ἐκδόσεις παλαιαὶ 148
- ἐκκαθαρτής (raffinatore) 130
- Ἐκκλησία 124, 147, 148
- ἐκσυγχρονισμὸς 48, 51
- Ἐλικῶν 94, 123
- Ἑλληνικὴ Τυπογραφία Ἰασίου 44,
66, 150
- ἐλληνορωμαῖοι ἔμποροι βλ. Σύ-
στημα ἐμπόρων Κωνσταντινού-
πόλης
- Ἐμμανουήλ Ἰωάννης, Καστορια-
νὸς 23, 110
- Ἐμμανουήλ παπᾶ 12
- ἐμπορικὴ ἀριθμητικὴ βλ. ἀριθμη-
τικὴ
- Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεία 9, 10,
38, 43, 46-48, 52, 122-138
- ἐμπορικὴ ἐκπαίδευση 12, 13, 44-
46, 48-51, 123, 124, 142-144,
145, 149-151
- Ἐμπορικὴ ὁδηγία 34-35, 51, 102-
104
- ἐμπορικὴ σχολὴ Ὁδησοῦ 46· Πα-
ρισιοῦ 49
- ἐμπορικοὶ νόμοι βλ. ἐμπορικοὶ κώ-
δικας
- ἐμπορικὸ ἐπιστολάριο βλ. ἐπιστο-
λάριο
- ἐμπορικὸν κριτήριον 60· λεξικὸ 47
- ἐμπορικοὶ κώδικας γαλλικὸς 39,
41, 42, 43, 58, 64, 65, 76, 82,
84, 138-145, 154-156
- ἐμπορίου γλῶσσα 93, 103, 107-
108· ἐπιστῆμη 47, 49-50, 150,
- 151· πρακτικὴ 50, 150· βλ. καὶ
θεωρία· ἱστορία
- ἐξελλήνισις 152
- ἐπίκρισις βιβλίων βλ. λογοκρισία
- ἐπιστάσις 103
- ἐπιστῆμες 62, 87, 88, 94, 95, 105
120, 124, 125, 142-143
- ἐπιστολάριο, ἐπιστολογραφία 11,
12, 14, 30-33, 37, 51, 58, 63,
64, 89-93, 116-122
- ἐπιτηδεύματα 155
- ἐπιτροπῆς 128
- ἐπιχείρηση 103
- Ἐπτάνησα 41
- ἐράνισμα 47
- Ἐρμαθῆνη 68, 69
- Ἐρμῆς 59, 69, 126, 139
- Ἐρμῆς ὁ κερδῶς βλ. Ἐμπορικὴ
ἐγκυκλοπαιδεία
- Ἐρμῆς ὁ Λόγιος 157
- Εὐριπίδης 12
- Εὐρώπη 21, 24, 28, 48, 49, 56,
60, 62, 67, 101, 102, 108, 109,
115, 121, 123, 124, 125, 128,
129, 136, 144, 150
- ἐφημερίδες 39
- Giuliano Giovanni Antonio βλ.
Ἰουλιανὸς
- Guthrie William (Γουθρίας, Γου-
θρη) 58, 62-64, 70, 136
- Ζαβίρας Γεώργιος 20-21
- Ζαγόρι 45, 52, 55
- Ζυγία 71, 72, 100-101, 108, 109,
120, 126, 127
- Ζυγόμετρον 23, 25-29, 100-101
- Ζωγράφος Νικόλαος 82-83
- Ζωσιμάδες ἀδελφοὶ 79, 124
- Ζωσιμάς Ζῶης 79

- ἡθική 136, 145
 ἦθος ἑλληνικὸν 147
 ἡμερολόγιο βλ. τζορνάλε
 Ἡπειρος 63, 131
 Ἡρωδιανὸς 99

 Halle βλ. Χάλη
 Hamburg (Ἀμβουργο) 150-151

 θάλασσες 41, 127· βλ. καὶ νομο-
 θεσία θαλάσσιος· συμβιβασμοὶ
 Θεμιστοκλῆς 99
 Θεοδόσιος αὐτοκράτορας 14
 Θεοδοσίου Δημήτριος, τυπογράφ-
 ος Βενετίας 30, 31
 Θεοδοσίου Πάνος τυπογράφος Βε-
 νετίας 81
 Θεοδώρητος ἐπίσκ. Κύρου 12, 99
 Θεόκριτος 12
 Θεολόγητος (Θεολογίτης) Ἰωάν-
 νης 27, 37
 Θεολογία 135
 θεολογικὴ ἰδέα 147
 Θεσσαλονίκη 57, 76
 θεωρητικὰ οἰκονομικὰ βιβλία 53-54
 θεωρία ἐμπορίου 47, 150
 Θεωρία γενικοῦ ἐμπορίου 45
 θηρευτικὴ 69

 Ἰάσι 52, 62, 44, 46, 84, 149-150
 Ἰγγλέσης Δημήτριος 82
 ἰδέα θεολογικὴ 147
 Ἰερὲς Γραφές 61
 Ἱεροσολύμων πατριάρχης 148
 I.K. βλ. Κασκαμπὰς Ἰωάννης
 Ἰλιάς 12
 Ἰνδίες 69
 ἰντισάπι 131
 Ἰουλιανὸς Ἰωάννης Ἀντωνίου, τυ-
 πογράφος Βενετίας 26, 88

 Ἰουστινιανὸς 141
 Ἰσοκράτης 52
 Ἱστορία 43-45, 57, 90, 125, 135,
 136
 Ἱστορία ἐμπορίου 13, 43-45, 47,
 69
 Ἱστορίας ἐμπορίου ἐπιτομὴ 43-44
 ἰσοτιμιῶν πίνακες 15, 25-29, 84,
 98, 100-102
 Ἰσπανία 141
 I.T. βλ. Ταμπίτσος Ἰωάννης
 Ἰταλία, -ός, -ῆ γλώσσα 13, 18,
 20, 25, 26, 47, 49, 53, 55, 57,
 59, 69, 88, 93, 101, 107, 121,
 124, 130, 133, 134, 141, 142,
 150· ἰταλισμοὶ 131, 132
 ἰχνογραφία 29
 Ἰωάννινα 89
 Ἰωαννίδης Εὐστάθιος, Σμυρναῖος
 49, 50

 Καβαλιώτης Θεόδωρος 95
 καδέρο 12
 καθαρισμὸς γλώσσας 52, [132, 134,
 135, 141-142]
 Καισαροβασιλικὴ πατέντα 39, 40
 Καινὴ Διαθήκη 99
 Καῖσαρ Ἰούλιος 99
 κάλσα (τζουράπι, περισφύριον) 52,
 131
 κάμβιον 121
 Κάμιλλος 99
 καμπ(β)ιάλα, πόλιτζα 106, 128,
 151, 152
 καμπιαλαγορά 153
 καμπιάλε 93
 κανέλλα (κιννάμωμον) 127
 καννάβι 127
 κανόνες ἐμπορίου 127
 Καπετανάκης Μανουὴλ καὶ Κυρια-
 κὸς 52

- Καπλάναι 124
 Καπλάνειος σχολή 45
 καπνός 127
 Καραϊωάνναι 124
 Καραϊωάννης Γεώργιος 89
 Καραϊωάννης Στέφανος 89
 καράβια 128
 Κασκαμπάς Ίωάννης (I.K.) 40-41
 κάσσα 102, 106
 Καστοριά 27, 37, 110
 καταμαρτυρία (προτέστον) 128, 132
 «κατὰ Μωάμεθ» 12
 κατασταλάκτης (distillatore) 130
 καταστιχογραφία, κατάστιχα, βι-
 βλία έμπορικά 12, 15, 33-38,
 45, 51, 52, 73, 102-108, 127
 κατζηλιέρης βλ. γραμματικός
 Κάτων 12
 κεντηνάριον 154
 κεφάλαια 147
 Κεφαλάς Νικόλαος 41
 κήρυγμα βλ. proclama
 κινδυνασφάλεια (άσφαλιστική έται-
 ρεία) 58, 128, 130, 147
 κιννάμωμον (κανέλλα) 127
 Κλεισούρα Μακεδονίας 22
 Κλότζειος 98
 κοινότητες 33, 39
 κοινωνία πολιτική 114
 Κοκκινάκης Κωνσταντίνος 43, 44
 Κοκκίνης Μιχαήλ Πέτρου 29
 κολλυβιστικόν σχεδάριον 103
 κομμανδίτα (συντροφία) 153
 κομμέρτζιο 93
 κομμισιόνες (παραγγελίες) 128
 Κοτζάτης (Conzatti), τυπογράφος
 Τεργέστης 111
 Κονομάτης Χριστόδουλος 52
 Κοραής Ἐδωμάντιος 58, 62, 63, 78
 Κοσμογραφία 71, 72
 Κουρουτσεσμέ σχολή 60
 Κουσκουρούλης Κωνσταντίνος 110
 Κρήτη 11, 12
 κριτήρια έμπορικά 155· έφέσεως
 155
 Κυδωνίας 124
 κώδικας Γαλλίας βλ. έμπορικός κώ-
 δικας
 κώδικας πολιτικός Γαλλίας 64
 Κωνσταντὰς Γρηγόριος 79
 Κωνσταντινιάς 81, 82
 Κωνσταντινούπολη 37, 39-41, 46,
 55, 57, 58, 60, 63, 64, 72, 74-
 83, 84, [93], 122, 129, 134,
 138, 143, 145-149
 Κωνσταντίνος άρχιεπ. Σιναίου 81-82

 Λαμία 52
 Λαμπαντζιώτης Πολυζώης 89
 Λάρισα 52, 110
 Λάσκαρις K. 12
 λατινική γλώσσα 13, 141, 152
 λατίνοι συγγραφείς 20
 Λαυρέντιος Δημναϊός 12
 Λειψία 151
 λειτουργία έξηγητή 12
 Λέμπεν Λάσκαρις 44, 46
 λεξικά 43, 47, 132
 λεξικογραφική μέθοδος 128
 λέτερα 93
 Διασκοβέτζι Ζαγορίου 45
 Λιβόρνο 101
 λιμένες 126, 127
 λίμπρο 12
 λινάρι 127
 λίτρα 154
 λογαριασμός 12, 173, 127, 156
 Λογαριαστική βλ. Ἄριθμητική
 Λογική 125
 λογοκρισία (έπίκρισις, δοκιμασία)
 βιβλίων 147, 148
 Λονδίνο 62
 Λουκιανός 99

- Λύκειον 123
 lettre de change 130
 Ludovici Carl Günther (Κάρολος Γύνθερος Λουδοβίκος) 150-152
 μαγαζί 108
 Μαγδεβουργία 94
 μαθηματάριο 45
 Μαθηματικά 125, 135, 137
 μαθηματικός 97
 μάθηση 145, 150
 μαθητεία 11-12, 50
 μαθητὲς 11, 12, 118
 Μαϊέρειος 98
 Μακεδονία 22, 94, 98, 156
 μακιαβελιστὲς 61
 μαλλία 127
 Μαντική 135
 Μαρὰς Μιχαὴλ 12
 μαρδάδες 105
 Μαρία Θηρεσία 39-40
 μάρκα, ἡ 93
 Μαρμαροτούρης Ἰωάννης, Ἀθηναῖος 39
 Μαρούτζη οἰκογένεια 124
 μαρτυρία 117
 Μασσαλία 84
 Μαύρη θάλασσα 58
 Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία 149
 Μέγας Διερμηνεὺς 148
 Μελάς Κωνσταντῖνος 53
 Μέλισσα 54
 Μεσόγειος 53
 Μεσολόγγι 29, 45
 μεταλλουργία 69
 Μεταφυσική 125
 μετάφραση -στης 131, 132, 146-147, 152, 155
 μέτρα 20, 25, 26, 71, 72, 89, 100, 101, 115, 120, 126, 127, 151
 μέτρα καὶ σταθμὰ 151
 Μίλιας Σπυρίδων 14, 30, 51, 88-89
 μιζοβαρβαρότης 132
 μονέδα 108, 111, 120
 Μονὴ Ἀγίου Ἰωάννου Πάτμου 80, 145
 Μονὴ Ἰβήρων Ἀγίου Ὁρους 12
 Μόσχας Κωνσταντῖνος Μιχαὴλ 20, 94-97
 Μοσχόπολις 20, 94-97
 Μοσχοπολίτης Δανιὴλ 31
 Μοσχόπουλος Μανουὴλ 12
 μουσες 123
 μουφλούζηδες 40-41
 μιλιάντζιο 102
 Μποφὼν βλ. Buffon
 Μωάμεθ («κατὰ Μωάμεθ») 12
 Malthus Th.R. 54
 ναυκράτης 92
 ναυσιπλοῖας ἄδειες 58
 ναυτική πρακτική 45
 Νέα Διαθήκη 99
 Νεῖλος 99
 νεολαία ἑλληνική 156, 157
 νεολαία ἐμπορική 151
 Νέος Ἀνάχασις 70
 νῆμα 127
 νησιωτῶν γλώσσα 131
 Νικολαΐδης Ἀλέξιος 80, 82-83
 Νικολαΐδης Π. 49
 Νικολόπουλος Κωνσταντῖνος (Ἀγαθόφρων Λακεδαιμόνιος) 44, 55
 νομίσματα 18, 20, 71, 72, 101, 115, 126, 127
 νομοδιδασκαλία 142
 νομοθεσία ἐμπορική 14, 15, 38-43, 64, 84, 127, 128, 138-145

- θαλάσσιος 41, 43· βλ. και έμπο-
ρικός κώδικας
νομοκάνονες 38, 45
νόμων άρχαι 155
νότα 93
- Nowack Joseph 43, 44
- Ξενόγλωσσα-άλλόγλωσσα βιβλία 125
Ξένος 'Ιωάννης 55, 59
- 'Οδηγία θαλάσσιος 43
'Οδησός 46, 49, 82
όδοι 127
όθωμανικοί κώδικες 38
οικοδιδάσκαλος 31, 57
Οικονόμος K. 78
Οικονόμου 'Ιωάννης 52
'Ολλανδία 34-35, 102
'Ομηρος 12
όμογενής 102, 116, 145, 157
όμολογίες 73, 117, 127, 148
(«όνειροκρίτης») 13
όρδινία 93
όροι έμπορικοί 155, 156
'Ορτζη μπαρώνος 96
όρυκτική 69
'Ορφανοτροφείου Χάλλης τυπογρα-
φεϊο 98, 99
- Παγκώστας Θεόφιλος 80
παιδεία Γένους 145, 148· έμπό-
ρων 150
Παλαιά Διαθήκη 99
Παλαμᾶς Γρηγόριος 12
πανελλήνιον 123
πανιά 127
πανώλη 143
Παπαδόπουλος Νικόλαος 9, 10, 38,
39, 41, 42, 47, 52, 53, 54, 55-
77, 122-145
Παπαδοπούλου Σμαράγδα 58
παραγγελίες (κομμισιόνες) 128
παραγιοί έμπόρων 12, 50-51
Παραδουνάβιες ήγεμονίες 38· βλ.
και Βουκουρέστι· 'Ιάσι
Παράνεσεις μητρός πρός θυγατέρα
79-81
παραιτήσεις (abbandono) 73, 127,
128, 130
Παρίσι 41, 42, 49, 154
Παρνασσός 94
Παροικίες έλληνικές 48
παρτίς 106, 107
πασχάλιον 87
Πάτα Ούγγαρίας 96
Πατέντα του καμπίου 39-40
Πάτμος 59, 80, 145
Πατριάρχης 'Ιεροσολύμων 148·
Κωνσταντινουπόλεως 148
Πατριαρχικό τυπογραφεϊο 37
πατρίς 145
Παῦλος άπόστολος [144]
Πελοπόννησος 24
πεπαιδευμένοι 147, 148
περιηγητής ξένος [= Bartholdy]
124
Περίπατος 123
περισφύριον (κάλας, τζουράπι) 52,
131
περιτροπή 103
Πέστη 20
πετράδια 127
Πετρούπολη 40, 41
πήχες 108, 109
Πίζα (Πίσσα) 55, 59
Πινακίδιον άριθμητικόν 28, 29,
101-102
πιπέρι 127
Πίτλερ 'Αντώνιος, τυπογράφος
Βιέννης 110

- Πλούταρχος 78, 82, 99
 ποινικός κώδικας γαλλικός 43
 πόλεις έλληνικές 156· έμπορικές 126
 Πολιτική 136
 πολιτική διοίκηση (= Σουλτάνος) 147, 148
 πολιτική κοινωνία 114
 πολύγλωσσοι 124
 πολυμάθεια 147
 Πολυχρονιάδης Ίωάννης 55, 59
 Πολυχρονιάδης Κωνσταντίνος 55, 59
 πολυωνυμία 153
 Πόρτα (= Ύψηλή Πύλη) βλ. Τουρκία
Πορτολάνος 13, 14
 Πούλιου Μαρκίδες, τυπογράφοι Βιέννης 21, 39, 109
 Πράγα 157
 πραγματεία, πραγματευτής 11, 12, 48, 89-93, 95, 100-105, 108, 110, 111, 113, 115, 117, 119, 120, 121, 150
 πρακτική άριθμητική βλ. άριθμητική
Πρακτική τών λογαριασμών 25-29, 89
 προνόμια έμπόρων 38, 39, 64-65, 75-77, 144, 156· βλ. και βερατλήδες
 προπάτορες, πρόγονοι 48, 123, 129, 132
 Προποντίς 143
 προτέστον (καταμαρτυρία) 128
 πρότυπο *Λογαριαστικής* 18-20
 Πρωσσία 56
 Πτολεμαίος 137
 «πύρ καθαρθήριον» 13
 Pasi Bartholomeo di 13
 Pratica della mercatura 13
 Peuchet Jacques (Πευχῆτος) 47, 70, 137
 Pontini βλ. Άνδρουλάκης
 proclama 14
 ρακομανδάρω 131
 Ράκος Θεόδωρος, Τρικιεύς 41, 42, 65, 84, 154-156
 ρέσμι 76
 Ρέσσος Ίω. 74, 77
 Ρίζος Ίάκωβος 59
 ριμέσα 106, 107
 Ρότιος Ίωάννης 152
 Ρούμελη (Άνατολή) 100-101
 Ρουσσώ 62
 ρούχα 107, 127
 ρωμαϊκά (= νεοελληνικά) 20, 107
 Ρωμαϊκή αυτοκρατορία 141
 Ρωμαίοι (Έλληνορρωμαίοι) 40, 41, 99. βλ. και Σύστημα έμπόρων Κωνσταντινούπολης
 Ρωσία 39
 rafinateur βλ. έκκαθαρθής
 Ricardo D. 54
 Σαρίπολος Νικόλαος I. 43
 Σάρος Νικόλαος, τυπογράφος Βενετίας 26, 89
 Σεγγέριος 98
 σίγλια πατριαρχικά 149
 σίδηρος 127
 Σιάτιστα 21, 22, 23, 24, 104, 156
 Σκαμνέλι Ζαγοριού 55
 Σκαραμαγκάς Έμ. 74, 77
 Σκριτούρα δόπια 35-37, 104-108
 σκριτούρα δόπια 33, 35-38, 52, 102-108· βλ. και καταστιχογραφία
 Σύμωρη 39, 49, 124

- Σνεϊφερ 'Ιωάννης, τυπογράφος
 Βιέννης 156
 [Σουλτάνος] 139
 Σούτσος 'Αλέξανδρος, ἡγεμὼν 79-81
 Σούτσος Γ. 78
 Σούτσου Ραλοῦ 79-81
 Σπανόπουλλος Παναγιώτης 23, 24, 111-112
 Σπεραίνδιο 'Ιωάννης Μπατίστας, τυπογράφος Τεργέστης 102
 Σπέτσες 41
 σπουδαῖος 94-97, 103
 σπουδὴ 145
 σταθμὰ 20, 115, 151-172
 στάσεις (ἀναστολὲς ἐργασιῶν) 155
 Στιβρήτζειος 98
 Στοὰ 123
 Στουδίτης βλ. Δαμασκηνὸς
 Στράβων 137
 συγγραφεὺς 148
 συμβιβασμοὶ κατὰ θάλασσαν 155
 συμφωνητικὰ 73, 127
 συμβάσεις μαθητείας 12, 13
 συμπατριώτης 97, 98
 συναλλαγές 127
 συνάλλαγμα 73, 90, 121
 συναλλαγματικὸ γραμματίο (cambiale, lettre de change) 130, 132
 συνανταποκρινόμενοι 103
 συνδρομητὲς βιβλίων 57, 104, 146
 συνήθειες 127
 συνθήκη, συμφωνία 39, 117
 συντεχνίες 72· ἐμπόρων 51
 συντροφία 25, 26, 89, 107, 128, 153
 सुरτία 127
 σουταίνω (ρακομανδάρω, κάνω ἰντισάπι) 131
 Σύστημα Ἑλλήνων (Ἑλληνορωμαίων, Γραικορωμαίων, Γραικῶν) Ἐμπόρων (μεγαλειμπόρων) Κωνσταντινούπολης 9, 39, 41, 42, 46, 58-59, 64, 65, 66, 71, 74-83, 122, 123, 138, 139, 143, 144, 145-149
 Σύστημα Ἑλλήνων Ἐμπόρων Σμύρνης 39, 76
 σφαίρα ὑδρόγειος 126, 136
 σχολεῖα 124, 143, 145, 148· ἐμπορικὰ 33, 44-46, 48, 143-144, 149-150, 153· εὐρωπαϊκὰ 48, 123, 144· κοινὰ 114
 Σχολὴ Κουρούτσεσμε 60
 σχέδη (= γραμματίο) 153, 154
 Savary Jacques 47, 70, 137
 Savary Desbrulons Jacques 70
 Say J.-B. 54
 scrittura doppia (διπλογραφία) 33, 35-38
 Sismondi J. S. 54
 Smith Adam
 Soave F. 52
 «société de fanal» 79
 Speraindio G. B. βλ. Σπεραίνδιο
 stampa 14
 storno 103
 Ταμπίσκος 'Ιωάννης (= I.T.) 34-35, 103· βλ. καὶ Ἄνδρουλάκης
 τάξη ἐμπορικὴ 47, 48
 τάρα (ἀπόβαρο) 154
 Ταρίφα με ταῖς πόσταις 25, 29
 Τεργέστη 21, 23, 24, 31-36, 46, 64, 82, 111
 Τετραβάγγελο 13
 τέχνες 123
 τεχνίτης 117
 τεχνικὲς βιοτεχνικὲς 51· ἐμπορικὲς 51
 Τζανέτος (Zanetti) Χριστόφορος,

- τυπογράφος Βενετίας [17], 87
 Τζάτας (Zatta) Ἀντώνιος, τυπογράφος Βενετίας 30, 89
 Τζεχάνης Κωνσταντίνος Χατζηγεωργίου 20, 22, 94, 100
 τζίρο 93
 τζορνάλε (ήμερολόγιο ἐμπορικὸν) 12
 τζουράπι βλ. περισφύριον
 τοκισμὸς 148
 Τουρκία 20, 39, 61, 64, 65, 73, 75, 107, 133, 134, 139, 142, 144· τουρκισμοὶ 131· τουρκίζω 130
 τραπεζοσχέδη 154
 τράττα 106, 107
 τρόποι ἐμπορίου 127
 Τσεπέλοβο Ζαγοριῶ 56
 Τυπογραφεῖα βλ. Βαουμέστερ· Baer· Βενδότης· Ἐβεράρτος· Ἑλληνικὴ Ἰακίου· Θεοδοσίου· Ἰουλιανός· Κουζάτης· Ὀρφανοτροφείου· Πατριαρχικὸ Πίτλερ· Σάρος· Σνεϊρερ· Σπεραίνιδιο· Τζανέτος· Τζάτας· Χιρσφέλδ
 tariffa (διατίμησις) 14
 ύαλεψὸς 130
 Ὑδρα 41
 ὑδρόγειος σφαῖρα 72
 ὑπότροφοι ἔλληνες 48-49
 ὑφεταιῖρος 153
 φάβρικα 107
 Φανάρι 79, 82
 Φαναριῶτες 60
 φαρμακοποιεῖον 133
 Φῆρστον χιλιάρχος 96
 Φιλικὴ Ἑταιρεία 59
 φιλιμένικα ρούχα 107
 φιλογένεια 145
 Φιλολογία 125
 Φιλολογικὴ ἐφορία (Βιβλιονομικὴ ἐφορία) 9, 77-83, 145-149
 Φιλολογικὸς Τηλέγραφος 157
 Φιλοσοφία 57, 62, 123, 130, 154
 φιορίνια 101
 φλωρία 101
 φοιτητὲς ἔλληνες 124
 φορτωτικὲς 12
 Φραγκιάδης Πλάτων 78
 Φραγκιδῶν οἰκογένεια 98
 Φυσικὴ 125, 135
 φωτισμὸς 124
 Χαλέπι 76
 Χάλη ("Ἄλλη, Hale) Μαγδεβουργικὴ 20, 22, 93, 98, 99
 χαλκεὺς 130
 Χαλῆρι γενεράλης 96
 Χάνδαξ Κρήτης 11, 12
 Χαντζερῆς Κωνσταντίνος 57
 χάρτες 72
 Χειραγωγὸς ἔμπειρος 106, 108-110
 Χημεία 57, 125
 Χίος 17, 87, 124
 Χιρσφέλδ, τυπογράφος Βιέννης 138
 χρωκοπία [41] 155
 χρηστοθήθεια 143
 Χρονογράφος 12
 χρυσὸς 127
 Ψαλίδας Ἀθανάσιος 45
 ψαλμῶν ἐρμηγεία 99
 Zanetti Cristoforo βλ. Τζανέτος
 Zatta Antonio βλ. Τζάτας

TRIANTAPHYLLOS E. SKLAVÉNITIS

LES MANUELS DE COMMERCE PARUS
PENDANT L'OCCUPATION VÉNITIENNE
ET L'OCCUPATION TURQUE
ET L'ENCYCLOPÉDIE COMMERCIALE
DE NICOLAS PAPADOPOYLOS

Résumé

Le recensement des livres imprimés exclusivement pour les commerçants grecs montre que tous sont publiés à partir du XVIIIe siècle. Il va sans dire que même auparavant il y avait des commerçants qui entretenaient une correspondance, faisaient des comptes, tenaient des livres de commerce. Commerçants et secrétaires qui avaient suivi les cours de maîtres spécialisés ou qui avaient déjà le bagage de l'arithmétique et de l'éducation orale "mutuelle", aidée de l'expérience d'une pratique quotidienne et des manuels de commerce écrits dans une langue étrangère, répondaient aux besoins existants, avant que ceux-ci n'évoluent en demande de manuels de commerce et ne conditionnent le processus de leur rédaction et de leur édition. Il est à noter que les préfaces des manuels justifient la nécessité de leur édition par le besoin de remplacer cette méthode "orale" d'acquisition des connaissances.

Jusqu'à la fin du XVIIIe siècle, Venise est le centre de la codification et du "transit" des connaissances indispensables aux commerçants grecs. Là, depuis 1568, l'oeuvre de Glyzounis "Arithmétique - Art de calculer", qui serait l'équivalent de l'abaco italien, connaît des éditions reiterées. La matière du livre et les exemples cités sont indicatifs des

transactions économiques (et commerciales) d'une société agricole traditionnelle: subdivision des monnaies et des unités de poids, calcul du profit, prêts, échanges, répartition des impôts, calcul des rentes, voyages pour le besoin du commerce, indications sur les distances.

Ont suivi d'autres livres-guides plus petits, traitant des comptes, utiles même aux marchands qui exerçaient leur métier à l'aide d'un domestique et secrétaire et qui avaient comme collaborateurs-correspondants d'autres petits commerçants installés en Orient: "Tarif de poste", "Pratique des comptes". A Venise sera édité en 1757 le "guide Epistolaire" de Sp. Milias, dont une partie sera destinée aux commerçants. Avec le déclin (et la chute finale) de Venise les Grecs se dirigent vers Trieste et Vienne qui deviennent centres de leur commerce. De 1791 à 1808 à Vienne et à Trieste se publient tous les manuels indispensables = Ecriture comptable en partie double (*scrittura doppia*), arithmétique commerciale, guides épistolaires de commerce. A Vienne sont en plus édités: Histoires du commerce, almanachs, journaux avec des informations utiles aux commerçants, textes de traités, etc.

Depuis les dernières décennies du XVIIIe siècle dans l'"Orient Hellénique", l'histoire du commerce et le système commercial sont enseignés à l'école et en 1817, à Jassi, est publié le premier manuel de commerce scolaire. En 1813 le "Systeme des commerçants grecs" de Constantinople prend la décision d'éditer l'"Encyclopédie Commerciale", en 7 volumes, de Nicolas Papadopoulos. L'auteur, en abandonnant la méthode didactique - narrative de tous les manuels précédents, structure sa matière en trois dictionnaires d'utilisation aisée: l'un sur la matière commerciale, l'autre géographique et le troisième sur les procédés et les règles du commerce.

L'oeuvre, restée inachevée aussi bien dans sa rédaction que dans son édition, est une compilation des dictionnaires

analogues européens (de Savary pour la matière commerciale, de Peuchet pour le dictionnaire géographique) comportant de nombreuses vérifications, corrections, modernisations des éléments donnés par les textes originaux et de nouvelles indications sur l'Orient que le rédacteur connaît mieux.

L' "Encyclopédie commerciale" exprime l'essor de la classe commerciale grecque. Sa longue préface et la théorie du commerce qui y est développée visaient à justifier le commerce dans la conscience de ceux qui le pratiquaient, et même à le justifier socialement, comme condition du progrès social.

L'aperçu de l'évolution des affaires grecques à partir du XVIIIe siècle donne la possibilité à l'auteur de l'Encyclopédie de prouver que l'essor du commerce des Grecs a engendré le progrès social, économique et culturel, en dépassant d'une manière dynamique le cadre imposé par la condition des Grecs en tant que sujets de la République de Venise ou Tayas de l'Empire Ottoman. Leur relation avec les mékansimes financiers européens et leur contact avec la culture européenne créaient des possibilités nouvelles.

En examinant dans leur ensemble les livres publiés pour les commerçants pendant la domination vénitienne et la domination turque (26 livres, 60 éditions réitérées), ainsi que les processus qui ont permis aux Grecs d'obtenir leurs connaissances commerciales, il faudrait noter que la différenciation réalisée dans les dernières décennies di XVIIIe siècle est caractérisée par la prise de conscience de la nécessité, pour la classe commerciale grecque, d'acquérir des livres sur le commerce écrits dans sa propre langue. Cet effort, déterminé par des besoins tant pratiques qu'idéologiques, rencontre les résistances qu'opposent ceux qui, avec la mentalité du marchand traditionnel, insistent sur l'exercice "improvisé" du commerce et refusent toute tentative de modernisation et d'adaptation au rationalisme européen.

Sur le plan idéologique, les commerçants ont vite compris, semble-t-il, que la revendication d'égalité avec leurs homologues européens et la place dominante dans la hiérarchie de la société grecque passe par la participation aux procédés du commerce européen. Le développement progressif de l'idée nationale, constatée d'abord dans les colonies grecques en Europe, conduit à la prise de conscience de la nécessité pour les Grecs d'accéder directement à ces méthodes à l'aide de la culture commerciale, de la rédaction et de l'édition des livres, ce qui apporterait des transformations dans le domaine des consciences et des mentalités collectives.

D'ailleurs, le thème des discussions pendant toute cette période porte sur la langue et la terminologie commerciale.

La pratique en vigueur jusqu'à l'époque où Sp. Miliás la codifie dans son "guide épistolaire" (1757), est que le commerçant doit utiliser la terminologie courante du commerce, maintenant européenne puisqu'il n'existe pas encore de nation hellénique souveraine. Ce point de vue se trouve contesté par les manuels de commerce de Vienne et de Trieste: la terminologie étrangère n'est pas un besoin, c'est une habitude. Depuis la deuxième moitié du XIXe siècle, on soutenait que l'habitude d'employer une terminologie commerciale étrangère devait disparaître, parce qu'on ressentait comme une honte que la langue grecque si riche ait besoin des langues européennes, enrichies par elle auparavant.

La tentative des marchands grecs d'avoir leurs manuels à eux se réalise pleinement avec l'"Encyclopédie Commerciale" de Papadopoulos, qui était un exploit pour l'époque.

Mais tous ces livres étaient des livres pratiques, des instruments de travail, de simples ouvrages didactiques. Il n'y avait pas du tout de livres théoriques sur l'économie et le commerce.

Une partie restreinte des savants grecs et des commer-

çants lisaient dans l'original des livres d'économie politique et de commerce ou s'informaient indirectement des théories économiques. N. Papadopoulos cite entre autres les idées d'Adam Smith. A. Coray lit et a dans sa bibliothèque des livres économiques, (Adam Smith, Malthus, Ricardo, J.-B. Say, Sismondi, Destutt de Tracy), les recommande à ses amis et souhaite les voir traduits en grec. Mais la traduction des livres théoriques sur l'économie demandait un niveau qu'avant 1821 la classe commerciale ascendante n'avait pas pu atteindre.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΙΝΑΚΩΝ

1. Μανουήλ Γλυζούνης, Πρακτική ἀριθμητική ἢ λογαριαστική, Βενετία, Χριστόφορος Τζανέτος, 1568 (Ὁ τίτλος τῆς πρώτης ἐκδοσης).	17
2. Μανουήλ Γλυζούνης, Πρακτική ἀριθμητική ἢ λογαριαστική, Βενετία, Γλυκῆς, 1818 (Ὁ τίτλος τῆς τελευταίας, 22ας γνωστῆς ἐκδοσης).	17
3. Κωνσταντῖνος Τζεχάνης, Ἐγχειρίδιον ἀριθμητικόν, Χάλη 1769 (τίτλος).	22
4. Θωμᾶς Δημητρίου, Χειραγωγὸς ἔμπειρος εἰς τὰ τῆς πραγματείας, Βιέννη 1793. (Ὁ τίτλος τῆς πρώτης ἐκδοσης).	22
5. Δημήτριος Δάρβαρης, Πρόχειρος ἀριθμητική, Βιέννη 1803. (τίτλος).	22
6. Παναγιώτης Σπανόπουλλος, Ἀριθμητικὴ ἐμπορικὴ, Τεργέστη 1803 (τίτλος).	24
7. Κωνσταντῖνος Μ. Δούκας, Πρακτικὴ ἀριθμητικὴ, Βιέννη 1820 (τίτλος).	24
8. Βιβλιαρίδιον Πρόχειρον, Βενετία 1645 (τίτλος)	26
9. Πρακτικὴ τῶν λογαριασμῶν, Βενετία, Σάρος, 1708 (τίτλος).	26
10. Ζυγόμετρον, Βενετία, Γλυκῆς, 1775 (τίτλος).	28
11. Πινακίδιον ἀριθμητικόν, Βιέννη, Βεντότης, 1791 (τίτλος).	28
12. Σπυρίδων Μίλιας, Ἐπιστολάριον, Βενετία, Τζάτας, 1757 (Ὁ τίτλος τῆς πρώτης ἐκδοσης).	30
13. Ἰωάννης Μαρμαροτούρης, Ὁ Ἀνταποκριτὴς τοῦ Τεργεστίου, Τεργέστη 1800 (τίτλος, ἰταλικά καὶ ἑλληνικά).	32
14. Δημήτριος Δάρβαρης, Ἐπιστολάριον, Βιέννη, Βενδότης, 1808 (τίτλος).	32
15. [Ἰωάννης Ταμπίσκος], Ἐμπορικὴ ὁδηγία, Τεργέστη, Σπεραινδιόρος, 1793 (τίτλος).	35
16. Θωμᾶς Δημητρίου, Ἡ Σκριττούρα δόπια, Βιέννη, Βαουμειστέρως, 1794.	35
17. Καισαροβασιλικὴ πατέντα Μαρίας Θηρεσίας. Μετάφραση Δητρίου Δάρβαρη, Βιέννη, Βεντότης, 1791 (τίτλος).	40

18. Διαταγή ἤτοι Νόμος περὶ τῶν μουφλούζηδων. Μετάφραση Ἰωάννου Κασκαμπᾶ, Πετρούπολη 1803 (τίτλος). 40
19. Ὁ Ἐμπορικὸς κώδιξ τῆς Γαλλίας. Μετάφραση Νικολάου Παπαδοπούλου, Βιέννη, Χιρσφέλδ, 1817 (τίτλος). 42
20. Γαλλικὸς ἐμπορικὸς κώδιξ. Μετάφραση Θεοδώρου Ράκου, Παρίσι, Ἐβεράρτος, 1820. (τίτλος). 42
21. Joseph Nowack, Ἱστορίας τοῦ ἐμπορίου ἐπιτομή. Μετάφραση Κωνσταντίνου Κοκκινάκη, Βιέννη, Βενδῶτης, 1809. Στὸν τίτλο : τῷ ἐξαρέτῳ μου φίλῳ Κυρίῳ Κ. Νικολοπούλῳ ὁ μεταφραστὴς Κ. Κοκκινάκης. Καὶ κτητορικὰ ἀρχικὰ τοῦ Νικολόπουλου : Ἄ.[γαθόφρων] Ν.[νικολόπουλος]. (τίτλος ἀπὸ τῆ Βιβλιοθήκη Ἀνδρίτσαινας). 44
- 22, 23. Διδασκαλία τῆς ἐμπορικῆς ἐπιστήμης. Μετάφραση Ἀναστασίου Μιχαὴλ Γειτζᾶ, Ἰάσι, Ἑλληνικὸ τυπογραφεῖο, 1817. (τίτλος καὶ σελίδα ἔναντι τοῦ τίτλου μὲ ἀφιέρωση τοῦ μεταφραστῆ· βλ. σημ. 43). 44
24. Ἐγχειρίδιον κατὰ τῶν νοσούντων εἰς τὰ περὶ ἀληθείας καὶ ὑπεροχῆς τῶν Ἱερῶν Γραφῶν. Μετάφραση - ἐράνισμα Νικολάου Παπαδοπούλου, Βενετία, Γλυκῆς, 1815. (τίτλος μὲ κτητορικὸ τοῦ Βενιαμὶν Μολδαβίας· βλ. σημ. 60). 66
25. Νικόλαος Παπαδόπουλος, Ἑρμῆς ὁ κερδῶς ἤτοι Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεία, Βενετία, Γλυκῆς, 1815 (Ὁ κοινὸς τίτλος γιὰ τοὺς τ. Α' καὶ Β'). 66
- 26, 27. Ἀπὸ τὸ ἴδιο βιβλίον ὁ τίτλος καὶ ὁ μεσότιτλος τῶν δύο μερῶν τοῦ τ. Α'. 68
- 28, 29. Ἀπὸ τὸ ἴδιο βιβλίον οἱ μεσότιτλοι τῶν μερῶν τοῦ τ. Β' 68
- 30, 31. Ἀπὸ τὸ ἴδιο βιβλίον, ὁ τίτλος καὶ ὁ μεσότιτλος τοῦ τ. Γ', 1816. 71
- 32, 33. Ἀπὸ τὸ ἴδιο βιβλίον ὁ τίτλος καὶ ὁ μεσότιτλος τοῦ τ. Δ', 1817. 71
34. Οἱ ράχες τῶν τόμων τοῦ ἴδιου βιβλίου στὴν πρωτότυπη βιβλιοδεσία τους. 74
35. Ἡ ἀφιέρωση τοῦ ἴδιου βιβλίου (στὸν τ. Α'). 74
36. Δελαμπέρ, Παινεῖσεις μητρὸς πρὸς θυγατέρα. Μετάφραση Ραλοῦ Σούτσου, Βενετία, Γλυκῆς, 1819 (τίτλος). 81
37. Κωνσταντῖος Σιναίου, Κωνσταντινιάς, Βενετία, Θεοδοσίου, 1820 (τίτλος). 81
- Πίνακας ἀριθμητικῶν στοιχείων ἐκδόσεων τῶν ἐμπορικῶν ἐγχειριδίων (1568 - 1820). 15
- Πίνακας κατανομῆς ἐγχειριδίων καὶ τοὺς τόπους συγγραφῆς τους (1568 - 1820). 84

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἀφιέρωση	7
Προλογικὸ σημεῖωμα	9 - 10
Τὰ ἐμπορικὰ ἐγχειρίδια τῆς Βενετοκρατίας καὶ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἡ Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεῖα τοῦ Νικολάου Παπαδόπουλου	11 - 84
1. Τὰ ἐμπορικὰ ἐγχειρίδια τῆς Βενετοκρατίας καὶ τῆς Τουρ- κοκρατίας	11 - 54
2. Ἡ Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεῖα ὡς συγγραφικὸ ἐγχείρημα. Ἐπισημειώσεις καὶ τὸ ἔργο του	55 - 74
3. Ἡ Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεῖα καὶ τὸ ἐκδοτικὸ πρόγραμμα τοῦ «Συστήματος» τῶν Ἐμπόρων τῆς Κωνσταντινούπολης	75 - 84
Παράρτημα κειμένων	85 - 158
1. Μ. Γλυζούνης, Λογαριαστικὴ, 1568	87 - 88
2. Βιβλιαρίδιον, 1645	88
3. Πρακτικὴ τῶν λογαριασμῶν, 1708	89
4. Σπ. Μίλιας, Ἐπιστολάριον, 1757	89 - 93
5. Κ. Τζεχάνης, Ἐγχειρίδιον ἀριθμητικόν, 1769	94 - 100
6. Ζυγόμετρον, 1775	100 - 101
7. Πινακίδιον ἀριθμητικόν, 1791	101 - 102
8. Ι. Ταμπίσκος, Ἐμπορικὴ ὁδηγία, 1793	102 - 103
9. Θ. Δημητρίου, Σκριτούρα δόπια, 1794	104 - 108
10. Θ. Δημητρίου, Χειραγωγός, 1793, 1809	108 - 110
11. Ι. Ἐμμανουήλ, Ἀριθμητικὴ 1797	110 - 111
12. Π. Σπανόπουλλος, Ἀριθμητικὴ ἐμπορικὴ, 1803	111 - 112
13. Δ. Δάρβαρης, Ἀριθμητικὴ, 1803	112 - 116
14. Δ. Δάρβαρης, Ἐπιστολάριον, 1808	116 - 122
15. Ν. Παπαδόπουλος, Ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεῖα, 1815 - 1816	122 - 138
16. Ν. Παπαδόπουλος (μτφρ.), Ἐμπορικὸς κώδιξ τῆς Γαλλίας, 1817	138 - 145
17. Προκήρυξις «φιλολογικῆς ἐφορίας» τοῦ Ἐμπορικοῦ Συστήματος, 1817	145 - 149
18. Α. Μ. Γεϊτζᾶς (μτφρ.), Διδασκαλία ἐμπορικῆς ἐπιστήμης, 1817	149 - 154
19. Θ. Ράκος (μτφρ.), Γαλλικὸς ἐμπορικὸς κώδιξ, 1820	154 - 156
20. Κ. Μ. Δούκας, Ἀριθμητικὴ, 1820	156 - 158
Γενικὸ Εὑρετήριον	159 - 169
Résumé	171 - 175
Κατάλογος τῶν εἰκόνων καὶ τῶν πινάκων	177 - 178

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΟΥ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗ
ΤΑ ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΤΗΣ
ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ
ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΚΑΙ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ
ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΟΥ ΑΛΕΚΟΥ ΡΑΛΛΗ
ΚΑΙ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟ 1991
ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ *ΜΑΝΟΥΤΙΟΣ*
ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΑΝΟΥΣΑΡΙΔΗ
ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΜΝΗΜΩΝ

1. Olga Gratziou, *Die Dekorierten Handschriften des Scheibers Matthaios von Myra (1596-1624)*. 1982.
2. *Ἡ ἐφημερίδα «Ἡλιος» τοῦ Παναγιώτη Σούτσου, 1833, περιλήψεις - εὑρετήρια* : Ἑλένη Φουρναράκη. 1986.
3. *Ἡ ἐφημερίδα «Ἐποχή», Ναύπλιο 1834-1835, περιλήψεις - εὑρετήρια* : Τόνια Κιουσοπούλου. 1986.
4. *Δέσποινα Κατηφόρη, Νικόλαος Σκοῦφος. Σχεδιάσμα βιογραφίας*. 1989.